

N. IORGA

ISTORIA BUCUREȘTIILOR

EDIȚIA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

BUCUREȘTI

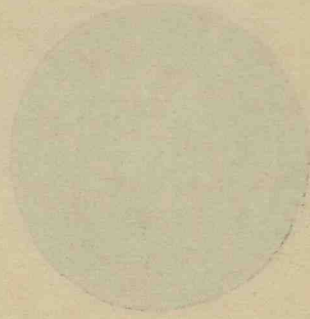
1939

246

Pe copertă pecetea Bucureștilor din 1628, după un act.
Pe verso a celeilalte pagini de copertă, o alta, din 1578,
după un act al lui Stan Județul.

Pecețile Bucureștilor din această planșe sînt luate din
Istoria Bucureștilor de Ionescu-Gion.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

949.8
J-72

N. IORGA

237570

ISTORIA BUCUREȘTILOR

EDIȚIA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

BUCUREȘTI

1939

Biblioteca Centrală Universitară
a Institutului Politehnic
nr. 16581

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota: 71044 Dublet
Inventar: 499.793

16225/01

ISTORIA
BUCUREȘTIILOR

B.C.U. Bucuresti

C499793

BUCUREȘTI

ISTORIA BUCUREȘTILOR

INTRODUCERE

Ce au fost Bucureștii

Trăim într'un oraș pe care nu-l înțelegem și de aceea nu-l știm îngriji și-l îndreptăm adesea pe linii de dezvoltare care ar fi trebuit să rămână totdeauna străine, stricându-i astfel, prin adausurile și prefacerile noastre de acum, acel caracter care, în ciuda multor lipsuri și neglijențe, îl făcea totuși simpatic odinioară străinilor cari ne vizitau. Greșala noastră, în ce privește măsurile pe care le luăm astăzi față de dânsul, vine de sigur și din trista lipsă de gust care s'a întins așa de răpede în timpurile noastre, distrugând una din marile însușiri ale acestui popor, care are un instinctiv simț de ceia ce se potrivește, se cade și se cuvine. Dar în această rătăcire, o parte însemnată o are necunoștința aproape totală a împrejurărilor în care s'a ivit această reședință domnească, în concurență cu o alta mai veche și care, înaintînd necontenit și prin puterea împrejurărilor și prin forța sa proprie de vitalitate, a ajuns să se impună ca o Capitală unică, pentru ca asupra ei să se reverse, la o anumită dată, grija atentă a unor foarte buni gospodari, pe cari în fapta pe care au săvîrșit-o nu i-am înțeles pe deplin nici pînă acum, pentru a li arăta recunoștința cuvenită.

Aceasta nu înseamnă că n'au fost oameni cari să nu se gîndească la istoria Bucureștilor și cari să nu încerce a o scrie chiar, într'un moment cînd orizontul era așa de îngust și mijloacele de informație nesfârșit mai puține decît acelea care încetul cu încetul s'au grămădit, formînd astăzi, chiar dacă ele n'au fost adunate deplin și presintate metodic, o imposantă masă de lămuriri.

După cercetările mai vechi ale lui Berindei, un ziarist foarte cunoscut pe vremea lui, care era în același timp și profesor de istorie și a tratat, într'un stil pe care voia să-l îndrepte după acela atît de delicat înflorit al lui Odobescu, deosebite capitole din trecutul nostru, G. Ionescu-Gion, s'a încumetat să presinte toată înfățișarea vieții de odinioară, într'o întinsă lucrare luxoasă, cuprinzînd multe ilustrații prețioase, în general destul de bine alese.

Nu se poate tăgădui acestei opere, despre care am făcut cândva o dare de seamă puțintel glumeață în « L'indépendance roumaine », folosul ce rezultă din cercetări personale sau cu ajutorul altora a materialului destul de bogat care se află răspândit în deosebite condice și colecții de documente din Arhivele Statului.

Istoria Bucureștilor a apărut însă pe o vreme când V. A. Ureche nu se gândise încă a publica, întovărășindu-le de comentarii mai mult sau mai puțin întinse și potrivite, numeroasele pagini care se cuprind în aceste condice, vădind, pînă în cele mai mici amănunte, atît de atenta edilitate a acestor oameni, deprinși cu îngrijirea de cîrmuirea împărătească otomană a Constantinopolului.

Lucrarea lui Ionescu-Gion a voit s'o continue, într'o formă mai ușoară, potrivită pentru o epocă de tot nouă, Frédéric Damé, care, întrebuițînd și el un material documentar important, a căutat să țină în curent această presintare pînă prin anii 1890.

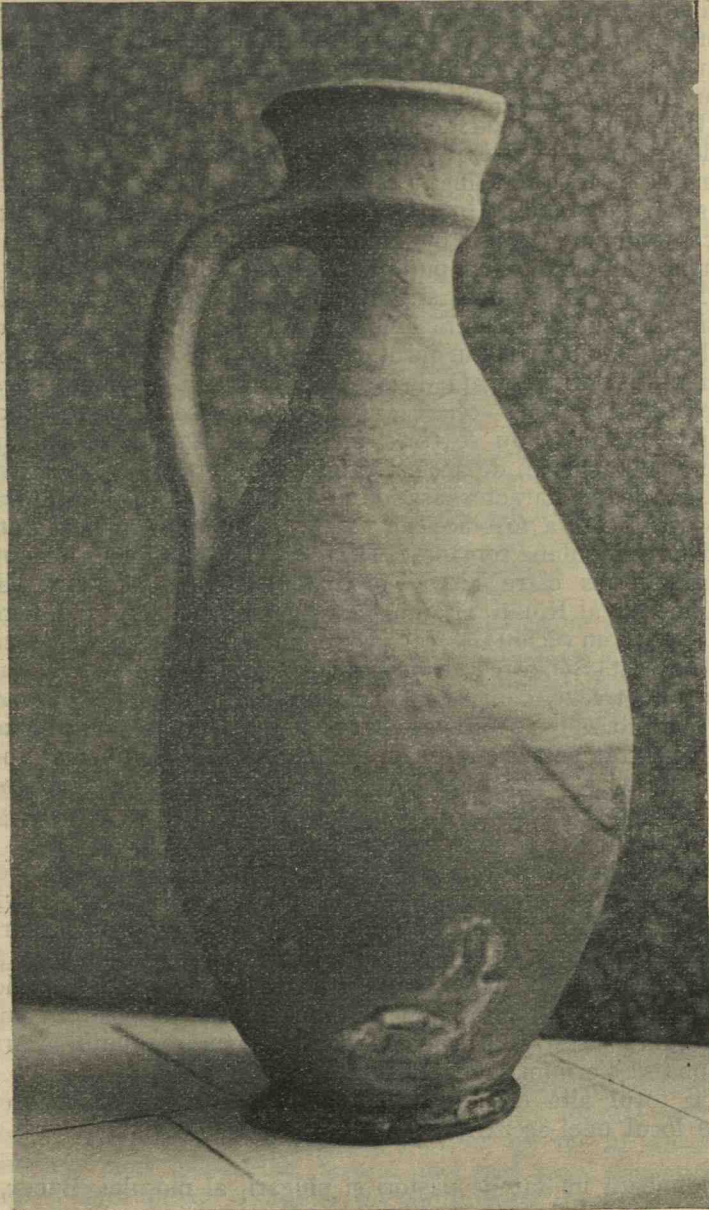
Dar de aici înainte, nu s'a făcut nimic pentru o nouă înfățișare a acestei istorii.

Trebuie să spun mai ales că în capitolele lui Ionescu-Gion și ale continuatorului său sînt aspecte ale acestei vieți care se întinde peste jumătate de mie de ani, dar subiectul însuși nu este înțeles în liniile sale generale și mai ales în desvoltarea aceia organică a unei vieți, adevărate care a înaintat, s'a retras, s'a amestecat, s'a lămurit din nou, așa cum se întîmplă cu orice manifestare a vieții, care nu poate să fie înfățișată în bucăți, ci numai pe o singură linie de desfășurare.

Ființa materială și morală a Bucureștilor, încă de la primele constatări pe acest loc a unei vieți preistorice, aceasta n'a apărut niciodată înaintea cetitorilor, pentru a înrîuri asupra schimbărilor la care orașul poate fi supus într'o vreme următoare. Ceia ce se încearcă în această nouă istorie a Bucureștilor este prin urmare înainte de toate a presinta desvoltarea acestui oraș supt raportul unei izbucniri de viață, care, potrivit cu împrejurările vremurilor schimbătoare, capătă un caracter sau altul, toate plecînd însă dela principiul de existență și de la întăia menire pe care o avea această alcătuire de populație, menită unei soarte așa de schimbătoare, dar, în liniile generale, așa de mari.

Avem a face la început cu o fortăreață a Domniei.

Domnia Țării-Românești, una din formele de viață trecută a poporului românesc, s'a întemeiat, după încercarea, — foarte veche, — a altei țări românești, a unei Vlaște, — căci cuvîntul slavon are același sens ca și cuvîntul românesc pentru numirea Statului, — pe malul Dunării, în partea unde se păstrează și pînă astăzi acest nume pentru un județ, în vecinătatea ilfoveană a căruia se află de altminteri pădurea Vlăsiei, în părțile de munte unde era

Vas din epoca romană.

vecinătatea cu regatul ungar, și se poate stabili că viața încă neorganizată politic a unui neam capătă forma această politică și prin puterea ce gălăie într'însa, dar și prin vecinătatea unei țări care a căpătat acest chip de înjghebare mai desăvârșită.

Din Argeș, trecînd dealurile, s'a mers întîiu la Cîmpulung, unde era o veche așezare de catolici coboriți din Ardeal, strîns legați de biserica lor, lîngă care s'a ridicat, în proporții mai mari, ca semn de stăpînire, ca mijloc de apărare prin zidurile înalte și ca mulțămîntă adusă lui Dumnezeu, Biserica Domnească, împreună cu Curtea și cu puternice mijloace de apărare.

În acest mediu rămas străin pînă tîrziu în secolul al XVII-lea, de și localnicii deprinseseră limba românească, dar păstrau vechiul lor lăcaș de închinare, în jurul căruia există și astăzi o organizare a credinții latine, viața de Stat nu se putea desfășura cu acea putere pe care o dă, — ceia ce, cînd a fost vorba de mutarea capitalei la Făgăraș, nu se ținea în samă, — numai existența unei puternice populații, de aceeași origine națională. S'a părăsit deci creația, de un caracter așa de amestecat și de o durată așa de provisorie, care a fost această cetate străină în mijlocul satelor dintr'un Cîmpulung românesc. Deci, de la Cîmpulung s'a făcut coborîrea în jos către Tîrgoviște, trecîndu-se de pe malul Rîului Doamnei și al Rîului Tîrgului către cursul mai larg al Ialomiței. Aici se găsea un vechiu tîrg, care a dat numele său orașului Tîrgoviște; finala aceasta *îște*, care înseamnă, nu o existență în present, ci o moștenire din trecut, cum este, de exemplu, în «porumbiște», unde a fost porumb, sau în «miriște», în cazul acesta nu are sensul general ce s'a păstrat pînă acum, căci pe această linie mult mai jos se întîlnește acea apă a Mostiștei, venind de la cuvîntul slavon *most*, care înseamnă «pod» și firește că aici erau poduri actuale, și nu amintirea singură a unor poduri care au fost pe vremuri.

De și Ialomița poate să însemne un mijloc de apărare, de și de-așupra ei se ridică foarte sus dealul acoperit cu vii, în vîrful căruia a fost fără îndoială o biserică mai veche, din care s'a format pe urmă frumoasa clădire de piatră, după norme italo-dalmatine, a lui Radu-cel-Mare, Tîrgoviștea nu poate fi considerată într'adevăr ca o cetate. În vremuri grele, Domnia putea să păstreze numai cu greutate acest cuib al ei, care, în desfășurarea împrejurărilor, a ajuns să fie numai un popas.

Cu totul alta era situația noii formații care fu Bucureștii, și pe locul unei așezări romane.

Odinioară un sat de păstori și plugari, al moșului Bucur, de unde vine moșia lui și coborîtorii lui, Bucureștii, localitatea însăși nefiind decît moșia Bucureștilor, a oamenilor coboriți din acest moș care este Bucur. Aici Dîmbovița este largă și pe vremuri

ea făcea pe amîndouă malurile sale ochiuri de ape, care puteau să oprească înaintarea răpede a unui năvălitor.

Nu este o singură înălțime, ci pe malul de Sud mai multe dealuri se înșiră, de la al Radului-Vodă pînă la al Spirii, al Mitropoliei și la părțile ridicate de către Cotroceni. Resistența se putea face prin urmare din mai multe părți, cum, în cursul timpului, lupte s'au și dat pe aceste puncte mai înalte.

Dar înfățișarea acestor locuri mai avea o înlesnire pentru aceste scopuri defensive: la Cotroceni, al cărui nume chiar înseamnă un loc unde se « cotrocește » cineva, sau, cum se zice în Banat, se cotârșește, era marea pădure în care, înainte de a ridica drept mulțămire către Dumnezeu mănăstirea lui, Șerban Cantacuzino, acest vechiu iubitor al Doamnei Anastasia a lui Duca-Vodă, ceia ce de la o bucată de vreme a ajuns să înțeleagă și Vodă însuși, a izbutit să găsească un adăpost.

De jur împrejur se întindea codrul, care păstra numele Vlăsiei de odinioară și din care și până astăzi au rămas pîlcuri, care neapărat au trebuit să fie curățate. Aceasta fără a mai pomeni de lacurile sămănate în dreapta și în stînga, care acestea înseși formau ca o cingătoare defensivă pentru orașul ce rămînea să se întemeieze și pentru cetățuile menite să-l apere.

Ceia ce a grăbit însă așezarea Domniei la București, măcar pentru o bucată de vreme, a fost tendința politicii lui Mircea I-iu, pe care noi îl numim cel Bătrîn, fără ca aceasta să trebuiască a ne face să credem într'o vîrstă tîrzie, sau într'o viață îndelungată a lui, căci și « bătrîn » și « mare » nu înseamnă altceva de cît « cel vechiu », « cel d'întîiu », de a se întinde către Dunăre, unde îl chema moștenirea Statului bulgăresc desființat și alianța pe care a încheiat-o, pentru o bucată de vreme, cu unul din Sultanii tineri rămași de pe urma lui Baiezid I-iu, Musa. Acela care era să stăpînească în Dobrogea, avînd punctul de sprijin la Nord în Chilia-Veche sau Licostomo, iar la Sud în vechea cetate celto-geto-romană de la Durostorum, devenită Silistra, acela care moștenise de la înaintașul său Vladislav Voevod drepturi asupra Nicopolului, « Nicopoia » de odinioară, și asupra Vidinului, Diiul nostru, puternicul Domn care a putut să se intituleze stăpîn al cetăților turcești de pe malul drept al Dunării, s'a gîndit să-și asigure această posesiune, pe care n'o va putea transmite urmașilor săi, mai slabi în împrejurări mai grele, prin întărirea pe malul stîng al Dunării a cetății din Giurgiu, întemeiată și ea pe basa unui vechiu sat, al moșului Giurgiu, așa încît localitatea, menită unei mai mari desvoltări, ar fi putut să se cheme Giurgești sau Giurgiuiești.

Pe cînd lucra de zor, trăgîndu-și cheltuielile din blocurile de sare pe care le vindea dincolo de Dunăre, la întărirea Giurgiului, Mircea a simțit deci nevoia de a-și avea un popas la mijlocul

Vase de sticlă, de vechime dubioasă, aflate lângă București,
la Plumbuita.

drumului, între regiunea de dealuri și între fluviu, în acel loc atât de bine asigurat din mai multe puncte de vedere care a fost Bucureștii.

Dar, linia Dunării și stăpînirea pe malul celălalt fiind părăsite de la o bucată de vreme și Turcii, după așezarea lui Mohammed I-ii în Scaunul de stăpînire al Otomanilor, avînd ei capetele de poduri pe țărmul stîng, împreună cu o întinsă raiă ce mergea pînă la marginea pădurii prin care ea era apărută mai departe în Nord, mutarea la București putea să fie mai puțin indicată pentru acești stăpînitori mai tîrzii. Ceva care era nu de natură militară, ci politică, a atras însă pe Domnii ceilalți din secolul al XV-lea către această *Capitală de schimb*.

Acest motiv politic a fost atîrnarea în care s'au găsit acești Domni mai slabi față de cea Împărăție turcească. Cum, în nesiguranța moștenirii la tron, orice Domnie putea să fie neconținut amenințată de un « domnișor », pe care l-ar fi ridicat un partid de boieri, refugiul la Turci devenia pentru cel din Scaun o adevărată necesitate. Giurgiul, care determinase ridicarea Bucureștilor, trăgea acum către sine această a doua Capitală a țării, ținînd-o legată de puterea otomană cuprinsă între zidurile sale.

Așa s'a urmat și în tot secolul următor, al XVI-lea, cu acea deosebire că între cele două ramuri ale dinastiei, una, de care se ține și Mihaii Viteazul, cu îndreptarea ei către creștinătate și către cultura apuseană, către alianța dincolo de munți, preferă Țirgoviștea, iar aceia care prin Mircea Ciobanul venia din neamul aprigului Țepeș se simțea, prin adevărate tradiții de familie, mai legată de București.

De la o bucată de vreme însă același sentiment de alipire către creștinătate, moștenit de la Mihai însuși, care era legat de Țirgoviștea și prin faptul că la Sfîntul Nicolae din Deal, fundația lui Radu-cel-Mare, se afla îngropat părintele său Petrașcu, numit cel Bun pentru bunătate, dar poate și pentru a-l deosebi de Petrașcu cel nou, zis și Nicolae, fiul lui Mihai, și acel bunic care era Radu, ctitorul însuși, a stăpînit, dela un capăt pînă la celălalt, pe fostul ostaș al « viteazului », care era odinioară numai Aga Matei din Brîncoveni și care a rămas în amintirea noastră, după titlul luat mai tîrziu, Matei Basarab, sau, în forma cea bună a numelui, Băsărabă. Matei-Vodă s'a temut neconținut de o lovitură din partea Turcilor, ajutați sau ba de răul vecin din Moldova, rîvnitor la stăpînirea asupra amînduror țărilor și chiar și asupra Ardealului, care a fost Vasile Lupu. O surprindere din Turcia putea să-l ajungă oricînd, și de aceia a fost mai asigurator pentru dînsul să se țină de Scaunul cel vechiu al Țirgoviștii.

Bucureștii era amenințat să decadă în această părăsire care n'a fost totală, dar pe care o putem constata, urmărind schimbările din loc ale Domniei.

Aici însă, orașul el însuși, prin puterea sa de viață, ajunge a se desvolta, întâiu supt raportul locuitorilor, al comerțului pe care îl făcea, al elementelor străine, mai ales din Răsărit, pe care le atrăgea, pentru ca pe urmă să recheme Domnia aici.

De aceia urmașul lui Matei, care, prin legăturile cu Gheorghe Rákóczy al II-lea din Ardeal, continuă de fapt politica lui Matei, s'a întors la București, cari atrăseseră de alminteri tot mai mult Mitropolia țării.

De aceia acest Constantin-Vodă, fiul lui Radu Șerban, a clădit pe una din înălțimile ocrotitoare ale orașului biserica sa, anume ca să adăpostească pe Vlădica țării. De aceia acte însemnate din viața lui zbuciumată s'au petrecut aici, el fiind, de altfel, fiul unei preutese din Ilfov, care fusese iubita lui Radu-Vodă, ceia ce iarăși putea să-l îndrepte în această direcție. Cu politica sa, întâiu turcească, apoi legată de același Ardeal al dinastiei ungurești și de ideia cruciatei, fără a rupe până la un anume moment legăturile cu Sultanul, Mihnea Radu, care a vrut să imite pe Mihai Viteazul în nume și în fapte, a oscilat între București și între Târgoviște. Când el a căzut, Turcii au impus pentru toți Domnii cari au venit pe urmă, până la sfârșitul veacului, chiar pentru un așa de mândru stăpînitor cum a fost Șerban Cantacuzino, reședința Bucureștilor, în marginea căruia am văzut că acest Cantacuzino a întemeiat frumoasa mănăstire a Cotrocenilor.

Aceiași nevoie de politică dibaciu nesigură, timp de mai mult de un sfert de veac, între Turci, Austrieci și Ruși, a făcut pe Constantin Brîncoveanu să urmeze exemplul lui Matei. Bucureștii îi sînt datori cu o mulțime de îmbogățiri și înfrumusețări, dar el caută să învie acea Târgoviște care pe vremea lui își înmulțește bisericile, pentru că pe acolo, la un moment greu, era drumul, pe valea Ialomiței, către Ardeal.

O a treia perioadă în istoria Bucureștilor începe cu instalarea Fanarioților prin Nicolae Mavrocordat. Ea ține până la 1821. În toată această vreme, Domnii, veniți din Constantinopol, se inspiră din lumile cunoscute acolo din copilăria și tinereța lor. Pentru dînșii nu pot fi două Capitale și li este închisă calea unei îndoite politice. Sînt, cu toată autonomia care s'a păstrat, doar vechilii Împăratului din Constantinopol, de care atîrnă în toate privințele. Gîndul lor cel mai ambițios este să facă din această Capitală unică o icoană a acelui împărătesc Țarigrad.

Pentru aceasta, ei vor întrebuița aceleași metode pe care Sultanii otomani le împrumutaseră dela Împărații bizantini, iar aceștia dela predecesorii lor romani.

Caracterul militar al cetății a dispărut de mult, autonomia orașenească este suprimată, județii din București, șefii acestei

vechi municipalități dispărînd: tot ce se face este din inițiativa Domnului și prin organele lui.

Este un regim de ordonanțe, de lucruri scrise, de măsuri impuse.

Orașul crește, vechile împrejurimi trebuie să fie neconținut înlăturate, o imensă mahala se strînge în jurul centrului cuprînzînd străzile de comerț, curțile boierilor și reședința domnească. Ceia ce lipsește însă, tocmai din cauza acestei supravegheri de aproape, acestei tutelări domnești, este simțul cetățenesc.

El încercase să se manifeste de la 1740 pînă pe la 1770, cînd suna clopotul Mitropoliei, Vlădica se punea în fruntea orașenilor, chiar cu primejdia ca mai tîrziu șefii mișcării să atîrne în spînzurătoare, și stăpînitorul era silit să dea drumul boierilor zurbagii, cari voiau să facă pe Fanariot a înțelege că pe lîngă dînsul este totuși o țară, cu amintirile, voința și tendințele ei.

De la 1774 înainte, cu seria nouă a Fanariotilor, strîns legați de Constantinopol, această vioiciune gata de tulburare a dispărut.

În loc rămîn, după obiceiul constantinopolitan, cîntirile din cafenele și biletele neiscălite, cu critici amare, în românește și grecește, care se strecoară pe supt poartă în curțile boierilor. Cronica unui Zilot Românul nu face decît să dea expresie, într'o operă literară, acestui fel de a se arăta nemulțămirea, la care se adăuga, tot după obiceiul din Constantinopol, darea de foc.

Cu așezarea din nou a Domniei de țară, o eră de occidentalizare se deschide pentru amîndouă țările noastre, prin urmare și pentru Capitala munteană a Bucureștilor. Nu se poate zice că n'a fost o adevărată iubire a acestor noi stăpînitori pentru reședința lor: bătrînul Grigore Ghica, fratele său mai tînăr, Alexandru, frații Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei, trebuie așezați între binefăcătorii Bucureștilor. A lipsit, într'adevăr, celor doi din urmă înțelegerea pentru o tradiție pe care arhitecții aduși din Austria au călcat-o în picioare, stricînd caracterul vechilor biserici, pe care une ori numai, și cu multă greutate, îl poate restabili Comisia Monumentelor Istorice. Dar supt această oblăduire mai mult patriarhală nu se mai întîlnesc scene asemănătoare cu acelea de pe vremea unui Constantin Mavrocordat și unui Ștefan Racoviță, în care simțiai că este o lume populară în stare să arăte ce vrea.

Cînd o nouă generație a venit, cu idei liberale în formă revoluționară, ea a împiedecat ivirea unei conștiințe publice, tocmai prin aceia că a organizat o putere a «poporului», în formă de club. Cu acești București au avut a face, în momentele grele ale cîrmuirii lor, și întîii Domni ai Unirii, Cuza-Vodă și Carol I-ii. Tradiția cetățenilor indignați într'adevăr și a falsilor «cetățeni indignați», cum au fost botezați ironic, a făcut ca aceia ce putea fi un spirit al Capitalei să devină numai o simțire de club, la dispoziția stăpînitorilor primelor situații în politică.

Dacă ar fi fost altfel, dacă această conștiință publică, din ce în ce mai luminată și mai legată de așezăminte culturale, care nu s'a putut desvolta din lipsa unei atmosfere prielnice, ar fi existat, de sigur că și greșelile multor primari cari s'au succedat nu s'ar fi produs, și n'am asista și astăzi la prefacerea orașului după toate capriciile străinilor pripășiți aici, cari au stricat aspectul românesc al unor cartiere întregi și au făcut adesea din biserici niște clădiri părăsite și menite ruinei. Nu prin voia Bucureștenilor înșiși, noua înfățișare, nepotrivită și une ori antipatică, a Bucureștilor s'a produs.

Oameni de pretutindeni și une ori de toate națiile s'au năpustit asupra banilor cari se puteau câștiga aici. Orașul nu mai este de recunoscut pentru aceia cari au trăit în el altă dată.

A curăța această Capitală, despre care un străin spunea că într'un singur deceniu ar putea ajunge una din cele mai frumoase din Europa, cruțându-se resturile de grădini care mai sînt și împiedecându-se dărîmarea a ceia ce mai înfățișează un trecut de artă, liberînd-o de toate elementele pe care le-am primit, dar care nu folosesc la nimic, de la vagabondul venit de multe ori din anumite sate basarabene nenorocite pînă la reprezentantul fabricilor, cu capital străin și metode de lucru neasămănătoare cu ale noastre, de la un capăt al Ardealului la celălalt, a supune unei acțiuni sociale și culturale ceia ce rămîne, pentru a face dintr'înșii cetățeni adevărați ai unei adevărate cetăți metropole românești, iată care este programul vremurilor viitoare.

Ornament pe o placă de bronz din epoca romană.

CAPITOLUL I

Cele mai depărtate origini

Bucureștii nu sânt, la începuturile lor, un simplu act militar al Domniei « a toată Țara-Românească » înaintînd, într'un ritm fulgerător de grăbit, peste întinderi presupuse neorganizate și chiar slab locuite, către linia de hotar politic firesc a Dunării. Și astfel istoria lor nu începe cu cel d'întăiu document pe care l-a dat din această cetate unul din acești Voevozi ai presupusei « recuceriri », asemănătoare cu aceia a Spaniolilor creștini coborîndu-se pentru a-și lua înapoi țara, de la Musulmani, din locurile de adăpost ale Navarei și Asturiei basce.

Și acest punct de adunare a populației, ca și toate celelalte din șesul muntean, făcea parte din harta largă a celei mai vechi populații pe aceste locuri, acei preistorici, al căror nume, de sigur tracic, de la început, trebuie să-l găcim, cari au desvoltat aici o mare și cu deosebire interesantă civilizație.

Doar pe malul chiar al fluviului, la Gumelnița, lângă Oltenița de astăzi, cu numele derivat dintr'o rădăcină străveche, ca a Oltului și Oltețului, s'a găsit una din vetrele acestei civilizații. Mai sus, la Lehliu, care amintește, în formă turcească, pe un Polon turcit, proprietar prin aceste locuri, sînt marile lacuri în ale căror adîncuri s'ar afla urmele de locuință ale unei populații de pescari, cu case lacustre. Toată valea Mostiștii, al cărei nume, de la slavul *most*, amintește legăturile unei regiuni de continuu schimb economic, o cale de negoț milenară, în legătură și cu vadul dunărean de la Drîstor

(Silistra) și cu acela, tot de târg păstoresc, de la Hîrșova, spre Dobrogea, a fost plină de așezări. Așezări statornice ale acestor pescari, din cari au rămas numai cei de la Turtucaia, în fața Olteniței și în cea mai strînsă legătură cu dînsa, sau așezări trecătoare, popasuri, în calea neobositei lor transhumante de basă, a acestor ciobani, întru toate de o potrivă cu Mocanii cari au urmat, cu aceleași rosturi, aceleași drumuri. Acești oameni ai pietrei mai nouă au fost găsiți, prin fericitele săpături ale inteligentului și harnicului «diletant» d. Dinu Vintilă Rosetti, și la Vidra, la Străinii-Dobreni, la Popeștii-Leordeni, la Butimanu, la Căciulați, la Gurbănești, ca și, mai sus, pe Argeș, la Popeștii-Novaci, ba în cuprinsul chiar al orașului, la Arcuda, chiar în Dealul Spirei. Aceleași motive acoperiau locul de odinioară al oamenilor cinchiți, cu genunchii la gură, cu oasele vâpsite în roșu ca rudele lor din stepa rusească până departe, între vasele cu ornamentul în «șnur». Altă dată se află numai cenușa «strămoșilor». Acești oameni au bordeie, dar și case de vergi și lut, întrebuințează pentru nevoile înveșmântării țesutul fibrelor date de culturile lor, și în rămășițele lăsate de un foc nimicitor s'au găsit boabe de grâu arse, ceia ce se potrivește cu povestirea grecească a lanurilor de cereale găsite de oștile macedonene la trecerea Dunării prin aceste părți ale Ilfovului și Ialomiței, ca și străvechea aprovizionare din aceste părți roditoare a cetăților elenice de pe malurile Prutului. Nu lipsesc idoli grosolani ai unei străvechi religii¹.

Peste acești întii fii ai pămîntului, dintre cari cei mai vechi vînau cerbi și erau vecini cu elefanții, s'au aruncat apoi, în epoca aproape istorică, biruindu-li neîndeslătoarea apărare cu arma de bronz, oamenii fierului

¹ V. Dinu Dumbravă, *Strămoșii Bucureștenilor*, 1929; Dinu V. Rosetti, *Din preistoria Bucureștilor*, București 1929; *Descoperiri paleolitice în preajma Bucureștilor*, București 1934; *Săpăturile arheologice de la Snagov*, etc., București 1935 (ambele în «Publicațiile Muzeului Municipiului București»). Cf. același, *Muzeul Municipiului București*, în revista *Boabe de grâu*, 1931; *Civilizația din București*, București 1936.

Vase preistorice din marginea Bucureștilor.

Vase din epoca romană

din aceeași stepă eurasică a Răsăritului, ale căror săgeți se află în acest lut înfrățite cu ale învinșilor, cari se pricepeau și la scrijelarea de chipuri de animale (un cerb) și păsări pe o placă de aur¹.

Nici vremea romană n'a putut să lase fără întrebuințare, pentru hrana cetăților de pe malul drept al Dunării, acest rodnic pământ, de și nu s'au aflat aici, ca în Oltenia, mărturiile unei stăpâniri de înaltă civilizație. S'au găsit urme ale populației indigene, care și supt noii stăpâni își păstra obiceiurile tradiționale, în nemijlocita apropiere a Bucureștilor, la Dămăroaia, la Jilava, la lacul cu Tei, la Bucureștii Noi, la Colentina, la Fundeni, la Ciurel (ceramică, piepteni, mori de mână)². Așa a trebuit să fie și supt Impărații Romei nouă a Bizanțului. Cutare geograf arab arată câtă lume de toate neamurile se aduna pe aici: barbarul rătăcitor, războinicul năimit, turanian sau german, venind aici la târg, cu ce produse putea să aducă spre vânzare, în schimb pentru fabricate sau pentru prețuita monedă împărătească. Și astfel e explicabilă încercarea unui Stat rudimentar, pe la Silistra și în Dobrogea, încă înainte de anul 1000, Stat a cărui existență, adevărită și de izvoare, nu se poate răspinge decât de cine n'are sensul realităților istorice, supuse unei logice neînfrinte. Și firește că această « Vlașcă », Țară-Românească, avîndu-și, în « Vlășia » ei, și marea pădure nestrăbătută, a atins și pământul pe care erau să se așeze strămoșii locuitorilor actuali ai capitalei României. Cum această fundațiune a putut ținea un secol sau două, și ea a precedat și pregătit puternica viață umană ce era să se desfășoare pe același pământ.

¹ V. o reproducere, de d. Rosetti, în ziarul *România* pe Septembrie. Mai târziu, numele în legătură cu Tatarii ca și cele cu « Jidovii » (v. Ionescu-Gion o. c., p. 13) nu înseamnă altceva decât moștenirea uriașilor străvechi.

² Dinu V. Rosetti, *Siedlungen der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest*, în revista *Germania* din Berlin, XVIII, 3 Iulie 1934.

CAPITOLUL II

Cetatea domnească ¹

Cînd, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, Țara-Românească fiind consolidată, Vladislav-Vodă a pătruns la Dunăre spre Vidin și Nicopol, nu se poate să nu-i fi călcat oștile și în aceste regiuni la Răsărit de Olt ². Iar, după el, Mircea I-iu n'a putut stăpîni Drîstorul-Silistra fără să aibă în același timp drumul într'acolo și fără ca, pentru apărarea acestui drum, cu noua amenințare a Turcilor, să nu adauge la marea cetate de graniță, pe locul satului creat de Mocanul Giurgiu și întăritura de pe dealul de-asupra satului al cărui ctitor a fost alt Mocan, Bucur ³. Am spus că Giurgiul s'ar fi putut chema patronimic: Giurgești, cum în locul numelui simplu al lui Bucur, la urmașii acestui «moș», fundația rurală s'a chemat «a Bucureștilor».

Dacă legenda, vorbind de acest păstor, îi așează locuința pe dealul de la Radu-Vodă, numind «biserica lui Bucur» paraclisul de cimitir al călugărilor mănăstirii lui Alexandru-Vodă Mircea și a nepotului de fiu, Radu, aceasta înseamnă siguranța populară, păstrată prin viu graiu, de la o generație la altă, că *acolo e leagănul cetății*. Aceasta se impunea și din punct de vedere militar; de

¹ V. și Tocilescu, *Bucureștii sau cetatea Dâmboviței*, în revista *Tinerimea Română*, noua serie, I.

² Alte sate cu acest nume; Ionnescu-Gion, *o. c.*, pp. 19—20. Un București și la Olt; Stoica Nicolaescu, în *Buletinul orașului București*, I, pp. 310—12.

³ O monedă a lui la Snagov; Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Snagov*, p. 28. Numele lui Negru-Vodă, răspândit și pe aici (Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 15), nu înseamnă decât tradiția Domnului legendar.

aceia, în 1595, acolo și-a făcut Sinan-Pașa « palanca ». Săpăturile ce s'ar face pe acest deal n'ar putea decît să întărească această părere.

N'avem niciun act domnesc datat din « cetatea Dîmboviței », care ar putea fi Bucureștii, pînă în acel an 1368, al trecătoarei cuceriri de Vladislav-Vodă a Vidinului, cînd, pentru a-i pedepsi actul de dușmănie față de regele Ungariei, Voevodul Ardealului, Nicolae, cu vice-Voevodul Petru, pătrunse în Țara-Românească și, urmînd cursul rîului, ajunse la această cetate. Pîrcălabul ei, Dragomir, știu s'o apere și, într'o luptă pe care o pomeneste, fără vre-un amănunt, numai cronica ungară, năvălitorii fură bătuți și siliți la o răpede retragere. O cetate dîmbovițeană în munți nu e admisibilă: acolo sus, era numai *vamă*¹. La o « cetate a Ialomiței », care ar fi Tîrgoviștea, nu trebuie gîndit, niciun document nefiind dat de acolo pînă atunci², Capitala, Scaunul Domniei, fiind și la 1385, pentru Dan-Vodă, al doilea urmaș al lui Vladislav, tot Argeșul, și el întărit pe dealul unde se ridică și azi ruinele bisericii, cu turn de veghe și de luptă, închinată Sfîntului Nicoară³.

În acest timp, regiunea șesului la Răsărit de Olt nu se bucură, cu tot negoțul care neapărat continua și, firește, cu toate periodicele drumuri ale Mocanilor, de vre-o îngrijire deosebită a Domnilor. În adevăr nu întîlnim pe aici nicio mănăstire veche. A Tînganului (de la verbul *a se tîngui*?) de lîngă București, ușoară înjghebare menită să dispară iute, nu e pomenită în acest secol al XIV-lea, cînd înfloresc lăcașurile larg dăruite din părțile oltene, pietatea domnească de ctitorie întinzîndu-se la Răsărit de marele rîu doar pînă la Cotmeana argeșeană⁴.

¹ Miletici, *Novi vlaho-bălgarschi gramoti*, în *Sbornicul* bulgar, XIII (1896), p. 56; I. Bogdan, *Relațiile Țării-Românești cu Ardealul*, I, pp. 27—8; Tocilescu, *Documente*, pp. 21—2.

² Unul, nedatat, al lui Mircea-Vodă, în Pușcariu, *Fragmente istorice*, IV, pp. 45—9.

³ N. Iorga, *Istoria Romînilor*, III.

⁴ Mănăstirile acestea aveau moșii și pînă la Dunăre în jos, și la Răsărit, pînă în apa Prahovei; Stoica Nicolaescu, *l. c.*, pp. 328—9.

Strugalea, tot așa de efemeră, pare a fi de pe aici¹. Dar sate ca Obilești, de la strămoșul Obilă, Tîncăbești, de la Tîncabă², Chitila, de la Pitilă, derivat din Pitu, de unde: Piteștii, până sus la Snagov, poate satul lui Snag³, unde în adevăr mănăstirea-și are amintiri și din acest veac al XIV-lea, arată o locuire destul de deasă. O altă mănăstire era numai unde se leagă afluenții Argeșului, Neajlovul și Glavaciocul, și unde era încă de pe atunci o mănăstire, un sat vecin fiind numit, după călugări, Călugăreni⁴. Alte sate se cheamă *ciobănește*, după înfățișarea lor, ca Valea, dată Snagovului, cu morile de pe rîu⁵. Drumul spre Hirșova urma încă, și astfel Mircea dăruia Coziei bălți de pește la Săpatul de la gura Ialomiței, fără a se pomeni tîrgul de acolo al Mocanilor, cu Piua Petrei (a lui Petru)⁶.

Numai odată cu secolul al XV-lea, Mircea, pe vremea cînd, cu cheltuială de mulți drobi de sare, lucra la întărirea Giurgiului, de unde data un document la 1399 încă⁷, apare la București, după ce, în 1400, stătuse o clipă la Gherghița (satul Gherghiței, al lui Gherghiță, din Gherghe)⁸. Nu s'a publicat un al doilea act, tot de acolo⁹.

Cum Mircea mai dă acte din Giurgiu la 1409, la 1413, deci până spre sfîrșitul Domniei lui¹⁰, aceasta a trebuit să

¹ Venelin, *Vlaho-bolgarschia gramati*, Petersburg, 1840, p. 19; Miletici și Agura, în *Sbornicul bulgar*, IX (1892), pp. 329—31.

² V. și numele lui Nan Udoabă, îngropat în Biserica Domnească de la Argeș; Hasdeu, *Istoria critică*, ed. a 2-a, I, pp. 130—1.

³ Dar v. și Neajlov, Clocociov, Rifov.

⁴ Ilie Minea și T. Boga, *Cum se moșteniau moșiile în Țara-Românească*, în *Cercetări istorice*, VIII—IX, no. 3, p. 177. Popa Lazăr din Snagov cu daniile de la Mircea (Stoica Nicolaescu, *Vechimea mănăstirii Snagov*, pp. 109—111) e egumenul. Satul Călugărul pus lângă Valea (Al. Vasilescu, *Urmașii lui Mircea*, p. 35) e tot Călugăreni.

⁵ N. Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, pp. 21—2, no. 13.

⁶ Miletici și Agura, *l. c.*, pp. 327—8. Cf. Marta Andronescu, în *Buletinul Comisiei Istorice*, 1937—8, no. 72, de la care se iau celelalte indicații documentare.

⁷ Sau 1409; Venelin, *o. c.*, pp. 18—9, sau Miletici și Agura, *l. c.*, pp. 329—31. Cf. Marta Andronescu, *l. c.*, n-le 67, 77.

⁸ Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 189. Cf. Hurmuzaki, XII, p. 90.

⁹ Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 187.

¹⁰ V. și mai sus.

consolideze popasul întărit de la București. Dar, în legătură cu împrejurările create de încetarea la Dunăre a alianței cu tânărul Sultan Musa, înlocuit cu dușmanul care era Mohammed I-ii, deci cu părăsirea stăpînirii, vasale, pe malul drept al Dunării, cu centrul la Silistra, Domnia, supt Mihail sau Mihăilă, fiul lui Mircea, se dă către munte, după adăpost și sprijin din Ardeal. Mircea acordase, la 1413, din Câmpulung privilegiul de comerț către Brașoveni¹, iar după aceia îl găsim, în 1415, la Cozia, la vechiul Argeș². Mihăilă e tot la Argeș, apoi la Tîrgoviște³. Pe acolo se poartă veșnic neliniștii Domni cari urmează până la jumătatea veacului al XV-lea⁴. *Giurgiul era acum, cu raiaua lui cu tot, al Turcilor, și Bucureștii nu vor putea fi un sălaș sigur decît cînd se va statornici, nestrămutată, legătura cu Sultanul.* Nu mai e vorba de «cetatea Dîmboviței»; capitala e, pe mult timp, stabilită la Tîrgoviște⁵, unde, totuși, afară de biserica întărită de la Sf. Nicolae din Deal, n'a fost niciodată o adevărată cetate, ci numai o apărare de vergi. În părțile de jos, abia dacă găsim, la 1437, în satul Bolintin o mănăstire⁶.

E drept că împrejurările luptelor înviersunate pentru Domnie aduc în șes după 1420 pe anume Domni, ca Băsărabă de la 1442⁷. Dar, în frămîntările ce urmează, același e, îndată, în cuibul de la Argeș⁸. Cînd însă Vlad Dracul va apărea ca Domn luptător și va lua Giurgiul, aceastăaltă regiune își va recăpăta însemnătatea⁹. Și, în atacurile lui de sîngeroasă răsplată și pradă peste Dunăre, Țepeș a

¹ Miletici, *l. c.*, pp. 47—8.

² Stoica Nicolaescu, *Doc. de la Mircea*, pp. 320—1; I. Bogdan, *Un hrisov al lui Mircea*, în *Memoriile Academiei Române*, seria a 2-a, XXVI, pp. 112-5.

³ Marta Andronescu, *l. c.*, n-le 91, 92, 94.

⁴ *Ibid.*, p. 40 și urm.

⁵ În 1439 acte din Argeș; *ibid.*, n-le 218—9.

⁶ Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, p. 24, no. 22.

⁷ Marta Andronescu, *l. c.*, n-le 218—9.

⁸ *Ibid.*, no. 234.

⁹ I. Bogdan și Tocilescu, *ll. cc.* Cf. și povestirea lui Wavrin, în *Bul. Com. Istorice*, VI (1927).

trebuit neapărat să calce prin aceste locuri, de și el are ca Scaun Țirgoviștea și mai face și popasuri la mănăstirile oltene, ca Tismana ¹.

Din nou Bucureștii capătă însă un rol militar, tot supt numele de « Cetatea Dîmboviței », în această Domnie. De și mai târziu reședința din București înseamnă credința față de Turci, supt Țepeș, ca și, odată, supt Vladislav, pornit spre Vidin și Nicopol, și subț Mircea, cetatea e un element din ofensiva românească spre Sud.

Astfel, la 4 Iunie 1460, în mijlocul cruntelor lui isprăvi, peste Dunăre, dar și peste Carpați, Vlad-Vodă trimete Brașovenilor din « cetatea rîului Dîmbovița », care nu poate fi, cum se va vedea din ce urmează, decît Bucureștii, pe boierul său Voicu Dobrița, adecă al lui Dobrița, pentru a cere niște pribegi, și înțelegem ce soartă, de pe atunci, li se pregătia. Se pomenește, în sprijinul cererii, o învoială mai veche făcută de Sași cu « omul nostru Cristian ». ² E acela pe care-l vom afla apoi ca pîrcălab al Țirgoviștii. Foarte probabil tot de aici va fi fost scrisă o a doua scrisoare către aceiași, arătînd că el se pornește cu oastea numai împotriva neascultătorilor săi supuși din Țara Oltului ardeleană ³. Căci iată-l tot în această « cetate a Dîmboviței », la 10 August, cînd, scriind Brașovenilor, se ocupă numai de afaceri de negoț ale sale ⁴. De aici se răpede el, în Februar 1462, la Giurgiu ⁵.

Căderea fiorosului erou la 1462 chiar nu trebui să atingă rîstul capitalei pe care el și-o alesese. Căci înlocuitorul îi fu însuși « frumosul » frate, Radu, și acesta, cum se dovedește din acte mai târzii, păstră tradiția părintelui său în ce privește cetatea de Scaun ⁶. În adevăr, la 28

¹ Marta Andronescu, *l. c.*, no. 178. Dar și la Gherghița, la Rucăr; *ibid.*, n-le 279—81.

² Iorga, în Hurmuzaki, XV ¹, p. 56, no. xcvi.

³ *Ibid.*, pp. 56—7, no. xcvi.

⁴ *Ibid.*, p. 57, no. xcvi.

⁵ Scrisoarea descoperită de mine, pe care a tipărit-o I. Bogdan, în *Vlad Țepeș*, pp. 78—82.

⁶ Cînd Vlad, învîns și izgonit la Unguri, se întoarce o clipă, el nu înaintează decît pînă la Rucăr; Iorga, *Studii și documente*, III, p. xxxi.

Octombrie 1464, din București el întâria mănăstirii Snagovului, unde era acuma egumen Vișan, un număr de sate, între care și Turbații vecini, unde se făcea slujbă pentru lecuirea celor atinși de turbare¹. Tot de aici, la 14 Octombrie 1465, el acordă o scutire mănăstirii Tismana². Din același Scaun al Domniei, unde, *prin vecinătatea Turcilor din Giurgiu, smuls, o clipă, de teribilul Vlad, el, care n'avea cele mai bune relații cu Ardealul, se simțea mai sigur*, acest Domn face scutiri și dani Coziei strămoșești, ori dăruiește moșii boierilor săi, la 14 April și 14 Octombrie 1466, la 15 Ianuar și 11 Iunie 1467, la 18 Maiu și 2 Octombrie 1468, la 4 Februar, 28 Iunie, 25 August și 8 Novembre 1469³. Une ori, mai ales poate în vremea căldurilor de vară, el se retrage, cu Doamna Maria și frumoasa lui fiică Maria-Voichița, în satele vecine Dridul și Gherghița⁴. Doar împrejurări de războiu cu Moldova îl duc la Buzău. La 15 Novembre 1469, avem la București și o judecată, a Vornicului Neagu, dar el hotărăște un proces de la Tîrgoviște, între niște Greci și un Italian⁵.

În marele războiu din 1473 cu vecinul moldovean, pe care îndrăznise să-l atace, Radu, bătut la Milcov, fugе de se închide în București. «Cetatea Dîmboviței», e asediată în toată forma la 23 Novembre. Invinsul se poate strecura noaptea, dar biruitorul prinde pe Doamnă, pe fiică ei, din care va face apoi tovarășa sa din anii până la moarte,

¹ Minea și Boga, *o. c.*, în *Cercetări istorice*, VIII—IX, no. 2, pp. 169—70. O altă întărire pentru același lăcaș, în 1465; Iorga, *Operele lui C. Cantacuzino*, pp. 25—6, no. 31.

² Ionescu-Gion, *Bucureștii pînă la 1500*, p. 190, și alte indicații bibliografice, la Marta Andronescu, *l. c.*, p. 93, no. 315. Alte acte, Iorga, *Studii și Documente*, VII, pp. 21—2, no. 1 (1472); ed. lui Constantin Căpitanul, pp. 24—5, nota 2 (1469).

³ Ștefulescu, *Documente slavo-române*, pp. 19—20; Ghibănescu, *Surete și izvoade*, I, pp. 283—4; Venelin, *o. c.*, pp. 95—6. Actul următor al lui Băsarabă, din April 1472 (pp. 111—2), e rău datat. V. și Silviu Dragomir, *Relațiile cu Sibiul*, p. 11; Aricescu, *Indice*, no. 1224, la Marta Andronescu, *l. c.*

⁴ Iorga, în Hurmuzaki, XVI¹, pp. 75—6. Cf. același, *Isl. Românilor*, IV. V. și în Hurmuzaki, XV¹, pp. 78—9.

⁵ *Ibid.*, p. 73, no. CXXVII.

dar și steaguri, cară și comoara¹. Această cetate e « Stinedera » (*εις την ἔδραν*, « în Scaun ») despre care vorbesc știri contemporane cu privire la luptă².

Așezat de Ștefan-cel-Mare, Băsărabă-cel-Mare (Laiotă), represintantul celeilalte ramuri a dinastiei, nu se arată ca fiind la București — care, *de un timp, se numește așa, și nu « cetatea Dîmboviței », ceia ce înseamnă o întindere în jos, un sîmbure de oraș —, decît în Iunie 1475*³. Dar acesta e anul marilor lupte ale lui Ștefan-cel-Mare cu Turcii. Biruitor, în Ianuar, lângă Vasluiu, Domnul Moldovei, aștepta în această vară o lovitură care căzu însă asupra Mangupului crimeian și a marii cetăți genoveze, Caffa. Ceva mai tîrziu, la 15 Iulie, supt aceiași amenințare, de o parte, și puternică ocrotire, de alta, Băsărabă-cel-Mare se retrage la Tîrgoviște⁴.

În acest timp Țepeș stătea în Ardeal, pe la Arghiș⁵, avînd lângă el pe vechiul credincios, fostul pîrcălab tîrgoviștean Cristian⁶.

În cursul celui al doilea an de strașnică vînzolire a lui Ștefan cu Turcii, Băsărabă, care se gătia să fie Turcilor călăuză și ajutor contra fostului său binefăcător din Moldova, sta, în Ianuar, Februar, apoi și în April-Maiu, tot la Gherghița, unde biserica, din secolul al XVII-lea, trebuie să fie pe temeliile uneia, domnești, mai vechi⁷. Nu se știe de ce, dar nu de frica Turcilor, pe cari era gata acum să-i servească până la capăt, Bucureștii fuseseră

¹ Cronicile slavone, în cele două culegeri ale lui I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești pînă la Ureche și Cronici inedite*; versiunea germană editată de d. Gôrka (v. și Iorga, în *Buletinul Comisiei Istorice*, IX, pp. 190—1).

² N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, pp. 58—9; *O cronică munteană în grecește pentru secolul al XV-lea?*, în *Mem. Acad. Rom.*, 1937.

³ Ghibănescu, *o. c.*, VI, pp. 162—3.

⁴ Miletici și Agura, *l. c.*, p. 201; Docan, *Elemente cronologice*, în *An. Ac. Rom.*, *Mem. sec. ist.*, seria II, XXXII, p. 392. Cf. Marta Andronescu, *l. c.*, n-le 371—2.

⁵ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, pp. 84—6, n-le CXLVI, CXLVIII.

⁶ *Ibid.*, p. 87, n-le CI—I; p. 89, n-le CLIII—IV.

⁷ *Ibid.*, p. 89, n-le CLIII—IV.

părăsiți, și acolo, la Gherghița, se face o «cetate nouă», căci de acest sat pare să fie vorba în scrisorile acelea din April-Maiu¹. Și la 4 Iunie din «cetatea nouă» el cere Brașovenilor să se restituie averea oprită a unor negustori, «cetățenii» (*conciues*) Dimitrie și «tovarășul» său².

Peste puțin, Ștefan-Vodă era «stropșit» de numărul Turcilor, comandați de însuși Sultanul Mohammed al II-lea, în codrii Neamțului, dar el revenia pe urma dușmanilor siliți a se retrage, dușmani între cari și acest Domn muntean, împotriva căruia se îndreaptă cu ură însuflețită inscripția de la noua mănăstire a Războienilor. El trebuia neapărat izgonit, ca un trădător al creștinătății, și trupele ardelene ale comandantului aliat, Ștefan Báthory, stăteau gata să ajute la aceasta contra celui care numai târziu își făcuse pacea cu Craiul Matiaș Corvinul.

Această expediție moldo-ardeleană scoate din nou la iveală Bucureștii. Se ia întâiu Tîrgoviștea, unde se supun boierii și se așează pîrcălabul cel vechiu, Crîstian. La 11 Novembre, ai lui Vlad fiind acolo de la 8³, Báthory era lîngă cetatea bucureșteană, și peste șase zile Crîstian însuși putea să scrie că încă din ajun, la 16, într'o Sîmbătă, s'a cucerit prin luptă, de și acum toți boierii, afară de «doi», se supuseră vechiului, temutului Domn, «cetatea Bucureștilor». Lupta e povestită și de izvoare apusene, care vorbesc de «cetatea foarte puternică», și chiar de regele Matiaș. Se află acolo și steaguri, între care sangeacul dat de Sultan lui Băsarabă, împreună cu «cai turcești și multe cămile», din același dar de înfeudare. Și aici se făcu jurămîntul între cei doi Domni înfrățiți, cu primirea tuturor boierilor⁴. Dar Vlad, acuma stăpîn asigurat, făcea să-i

¹ *Ibid.*, pp. 91—92, no. CLX.

² I. Bogdan, *o. c.*, pp. 97—8, și Tocilescu, *o. c.*, pp. 95—7; N. Iorga, în Hurmuzaki, XV¹.

³ V. Marta Andronescu, *l. c.*, no. 395 (și după Xenopol, *Ist. Rom.*, și Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, no. 193).

⁴ Xenopol, *Isioria Romînilor*, II, p. 355 (cf. Hurmuzaki, VIII, la această dată); Fraknói, *Matthiae Corvini epistolae*, Budapesta 1891, p. 123, la Marta Andronescu, *l. c.*

vie dulgheri din Ardeal, nu pentru această reședință, ci pentru « casa », Curțile, din Tîrgoviște ¹.

Nu treceau decît puține zile și Țepeș era ucis prin trădare, în marginea Bucureștilor. Tradiția crede că fapta de sînge s'a întîmplat la Bălteni și că o piatră fără inscripție într'una din bisericile de la Snagov acopere rămășițele lui.

Basărabă revine și se așează, nu în Bucureștii, de sigur prădați și arși, ci la Gherghița, căci aceasta e « cetatea » de care se vorbește, în legătură cu Dumitru pe care l-am întîlnit mai sus, într'o scrisoare nedatată a lui ². Dar în 1477, April, acela care se pare că e la 5 ale lunii în București ³, dă un document din « Cetatea nouă », a doua zi chiar, în aceleași serbători ale Paștilor ⁴. Prin aceleași părți, în April sau Iulie, el își creiază un nou popas domnesc la Florești, satul lui Florea, în Prahova, pe vremea bîlciului care se păstrează și pînă astăzi ⁵. De acolo, în August, el se ridică și pînă la Ploești ⁶. Din urmă îl gonია, răsplătitor, Ștefan-cel-Mare ⁷.

Noul Domn, din același sînge și cu același nume, căruia i se dădu porecla de Țepeluș (Laiotă înseamnă: « Negrul »), pentru apucături ca ale lui Țepeș, stă, de la început, în București ⁸, mai târziu și la Tîrgoviște ⁹. De la București scrie el Brașovenilor, în Octombrie 1478, că a isprăvit cu « Laiotă » și se poate începe liber comerțul ¹⁰. Un act de la « Cetatea nouă » ni-l arată acolo în Septembrie al acestui an ¹¹. După atîta trecere de vreme apare din

¹ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 95.

² I. Bogdan, *o. c.*, pp. 128—9; Tocilescu, *o. c.*, pp. 94—5.

³ Ionnescu-Gion, *Bucureștii pînă la 1500*, p. 192, și *Ist. Buc.*

⁴ I. Bogdan, *o. c.*, pp. 334—5; Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, la aceeași dată.

⁵ *Ibid.*, p. 97, no. CLXXII.

⁶ *Ibid.*, p. 98.

⁷ V. Iorga, *Ist. Rom.*, IV.

⁸ Venelin, *o. c.*, p. 111; Ionnescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 193.

⁹ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 97, no. CLXXII.

¹⁰ *Ibid.*, p. 104, no. CLXXXVI; Marta Andronescu, *l. c.*, no. 45; cf. Miletici și Agura, *l. c.*, pp. 336—7.

¹¹ Xenopol, *Lupta între Drăculești și Dănești*, în *Mem. Acad. Rom.*, seria a 2-a, XXX, p. 216, la Marta Andronescu, *l. c.*

nou în București Neagu, acuma ca fost Vornic¹. Dar «Laiotă» nu dispăruse, și omonimul său, de și împăcat cu Turcii, trebuia să răsară în 1481 tocmai în vechiul Scaun, de mult și cu totul părăsit, de la Argeș².

În acest timp șesul muntean era plin de oameni, pe pământul domnesc, ca și în raiă. Aceasta, care a adus schimbarea esențială a relațiilor, și în ce privește Bucureștii, nu împiedeca pe Domnul supus Sultanului, ca și înaintașii săi de la Țepeș încoace, să ieie sama pe toată linia Dunării: și la Brăila și la «Drîstor», unde se vor ridica apoi, în față, pe basa unui vechiu sat: Lichirești (satul lui Licherie, Glicherie) Călărașii (de la călărașii de Țarigrad, cu corespondența domnească), și la Giurgiu, și la Siștov, la Nicopole și la Cimbru-Palanca³. Apare tot atunci târgul Mocanilor la Floci⁴.

Pe cînd ultimul document cunoscut de la acela pe care Ștefan-cel-Mare ajunsese a-l numi: Țepeluș⁵, e din București⁶, noul Domn pus de Ștefan, Vlad, căruia i s'a zis, după ce fusese, de voie sau de nevoie, «Călugărul», apare la Tîrgoviște⁷, în lupta cu Turcii cari trecuseră Dunărea⁸, pe cînd adversarul său rătăcia pe la Pitești⁹, ca să reapară în București la 16 Novembre din acest an tulburat¹⁰. În Mart 1482 el trece apoi la Gherghița și dă de acolo cel mai larg act de danie pentru Snagov, document de cea mai mare însemnătate. Apar acolo, în acest

¹ I. Bogdan, *o. c.*, tabla; Tocilescu, *o. c.*, pp. 394—5.

² Iorga, Hurmuzaki, XV¹, p. 108, no. cxcv.

³ Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, pp. 26—7, no. 36. Pentru Nicopol, și Miletici, *l. c.*, p. 93. La Marta Andronescu, *l. c.*, no. 483.

⁴ I. Bogdan, *o. c.*, pp. 191—3; Tocilescu, *o. c.*, pp. 157—8.

⁵ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 109, no. cxcvi (4 Februar 1481).

⁶ I. Bogdan, *o. c.*, pp. 169—70; Tocilescu, *o. c.*, pp. 140—1.

⁷ I. Bogdan, *o. c.*, pp. 180—1; Tocilescu, *o. c.*, pp. 145—6. În April 1481, Ștefan Báthory îl arată pe Vlad în Ardeal, amenințat să fie ucis de un om al lui Țepeluș; Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 114, no. ccv.

⁸ I. Bogdan, *o. c.*, pp. 180—1; Tocilescu, *o. c.*, pp. 145—6.

⁹ Miletici și Agura, *o. c.*, p. 340; P. V. Năsturel, *Nova Plantatio*, p. 30 (facsimile). La Marta Andronescu, *l. c.*, no. 489.

¹⁰ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 116, no. ccix.

ținut de lângă București și vechea moșie Velea cu morile de pe Neajlov, și « vama Ilfovului » și morile de la Dridif-Dridu, și sate ca Tîncăbeștii, Popeștii, Turbații ¹. După uciderea la Glogova a lui « Țepeluș » și împăcarea lui Vlad cu puternicul beg dunărean Ali Ischenderoglu ², el se așează liniștit la Tîrgoviște ³. Domnul paralitic ⁴, care cere de la Brașoveni un « leagăn », adecă trăsură pe arcuri ⁵, se ocupă cu clădirea mănăstirii Glavaciocul ⁶, dar trebui să-și care trupul bolnav până la Sultanul, spre închinare ⁷ și de aceia Baiezid al II-lea cita ca un model pe acest viteaz care se arăta în stare să-și judece țara, rămînd statornic în vechea capitală ⁸.

De aici plecă el, în 1484, ca să întovărășească pe Sultan la cucerirea Chilie și Cetății-Albe; aici se întoarse, după acest trist act de necreștinească și neromânească supunere ⁹. Doar de merge să vadă ctitoria lui din Glavacioc la 1486 ¹⁰, poate chiar la Huhurezi-Hurez ¹¹. La București îl aflăm doar la 30 Iunie din acest de pe urmă an ¹²,

¹ Miletici și Agura, *o. c.*, pp. 338—9; Iorga, *Studii și documente*, XVIII, pp. 71—3. Pentru satele vlășcene, între care și Găești (al lui Gae), Marta Andronescu, *l. c.*, no. 517.

² Iorga, Hurmuzaki, XV¹, p. 117, no. ccx.

³ Cf. I. Bogdan, *o. c.*, pp. 183—5; Tocilescu, *o. c.*, pp. 152—3.

⁴ V. Leunclavius, *Historiae musulmanae Turcorum*, Frankfurt 1591, col. 675.

⁵ Cf. I. Bogdan, *o. c.*, pp. 184—5; Tocilescu, *o. c.*, p. 153. Cererea de doftor pentru « boli de picioare »; I. Bogdan, *o. c.*, pp. 301—2; Tocilescu, *o. c.*, pp. 410—1.

⁶ Al. Lapedatu, *Vlad-Vodă Călugărul* (din *Convorbiri literare*, XXXVII, p. 619).

⁷ Stoica Nicolaescu, *Documente slavo-române*, pp. 1—2; Tocilescu, *o. c.*, pp. 175—6.

⁸ Cf. Venelin, *o. c.*, pp. 124—6; Miletici și Agura, *l. c.*, p. 340; Iorga, *Operele lui Constantin Cantacuzino*, p. 27, no. 37; Filitti, *Arhiva Cantacuzino*, pp. 17—8; Lapedatu, *o. c.*, p. 1148; pp. 1148—9, no. 7; I. Bogdan, *o. c.*, p. 191; Tocilescu, *o. c.*, p. 156; Marta Andronescu, *l. c.*, n-le 547—8.

⁹ Ghibănescu, *o. c.*, I, pp. 288—289; XVIII, pp. 81—83; Ștefulescu, *Doc. slavo-române*, pp. 26—27, la Marta Andronescu, *l. c.*

¹⁰ *Columna lui Traian*, VII (1876) pp. 468—9.

¹¹ Iorga, *Studii și doc.*, XIV, p. 1, nota 1.

¹² Ștefulescu, *o. c.*, pp. 27—8; Ghibănescu, *o. c.*, I, pp. 289—90.

iar pe urmă în 1487, când hotărăște și pentru vama de la Brăila¹. De acum, îl mai găsim, une ori, acolo, de la 1488 înainte². De la București se îngrijește de lucrul la policandrul Coziei, în 1492³. *Grija Drăculeștilor pentru noua Capitală se învederează astfel pînă la moartea atît de evlaviosului Domn*. Dar, de la 1494, actele lui sînt date din Tîrgoviște⁴. Acolo va fi și murit el, dar îl vor fi dus pentru îngropare la ctitoria lui din Glavacioc.

Urmașul, Radu, pe care clerul, acoperit de binefaceri, l-a întitulat: cel Mare, era în Ianuar 1495 la Craiova⁵. Dar el se așează statornic la Tîrgoviște⁶, în marginea căreia ridică mareața biserică din Deal. Numai în Novembre 1497 îl aflăm la București ca și în April 1498⁷, în Ianuar 1499, apoi numai la 1505, Iulie⁸.

Venit de peste munți, Mihnea-Vodă începe, în Iunie 1508, cu un document din Argeș, prim popas⁹. Dar în același an el se coboară la București¹⁰. E în luptă cu Turcii și, sprijinit din Ardeal, stă la pîndă spre

¹ Iorga, *Operele lui C. Cantacuzino*, p. 27, no. 39.

² Ștefulescu, *o. c.*, pp. 28—30; *Gorjul istoric*, p. 159; Ghibănescu, *o. c.*, I, pp. 291—4; Ionescu Gion, *Bucureștii pînă la 1500*, p. 194; Miletici și Agura, *l. c.*, pp. 341—3, etc. V. Marta Andronescu, *l. c.*, la aceste date.

³ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 133, no. CCXLI. V. și *ibid.*, p. 134, no. CCV, III.

⁴ *Ibid.*, p. 141, no. CCLVII; pp. 142—3, n-le CCLVIII—IX; Lapedatu, *o. c.*, p. 622, nota 1; p. 1153, n-le 38, 42.

⁵ Miletici și Agura, *l. c.*, p. 347; Ghibănescu, *Vlad Călugărul*, în *Arhiva din Iași*, X, p. 138.

⁶ Marta Andronescu, *l. c.*

⁷ Ionescu-Gion, *Bucureștii pînă la 1500*, p. 195; Docan, *Studii privitoare la numismatică Țării-Românești*, în *An. Ac. Rom., Mem. secț. ist.*, ser. III, XXXII, p. 538. Odată la Dilga; Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 149, no. CCLXXII.

⁸ Miletici, *l. c.*, pp. 59—60; I. Bogdan, *o. c.*, p. 219; Minea și Boga, *l. c.*, pp. 214—5; Ghibănescu, *o. c.*, I, pp. 316—7; Ștefulescu, *Doc.*, pp. 57—60; Marta Andronescu, *l. c.* De aici ne părește această prețioasă călăuză, pe urma căreia s'au restituit itinerariile domnești de mai sus.

⁹ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, pp. 183—4, no. CCCXXXIV.

¹⁰ *Ibid.*, p. 187, no. CCCXL.

Giurgiu¹. El califică această reședință de «cetate». Și în 1509 e tot acolo².

Il urmează, după detronarea crudului Domn și izgonirea în Ardeal, unde-l ucise partidul lui «Țepeluș», tânărul Vlad, zis Vlăduț, care scrie din această capitală în 1510³. Dacă în 1511 trece la Țîrgoviște⁴, apoi și în munți, la Boișoara, supt amenințarea Turcilor, cari-l vor răpune⁵, pentru ca înțelegerea cu Ungaria să fie datată din Dridu⁶, el era să sfirșească scurta lui Domnie, tăiat de begul dunărean, dușmanul său lângă București, «supt un păr»⁷. Lupta se dăduse, după Cronică, la Văcărești, satul lui Văcarea.

Pornind din Țîrgoviște, la 1512⁸, Băsărabul cel nou, odinioară boierul Neagoe, legat încă de la început de părăsitul Argeș, unde-și va ridica minunea⁹, vine la București încă din 1512¹⁰. Dar Țîrgoviștea, unde era la 1519, ocupat cu clădirea puternicii Mitropolii, îl va reținea pe acest călător pentru ctitoriile frumoase¹¹. *În tulburările ce urmară, lupte pentru tron și grea apărare contra Turcilor, nu mai poate fi vorba de o adevărată Capitală.* Dar Radu de la Afumați era un boier ilfovean, cu vatra lângă București, și o parte din luptele lui se poartă, ca la Glubavi și Cle-

¹ *Ibid.*, pp. 188—89, n-le cccxliii—iv.

² *Ibid.*, pp. 190—1, no. cccxlvii; pp. 191—2, no. cccxlix; p. 193, no. ccclii; p. 194, no. cccliv. Acolo și Logofătul Tudor; *ibid.*, pp. 193—4, no. cccliii.

³ *Ibid.*, p. 206, no. cccclxxii; p. 207, n-le cccclxxiv—v.

⁴ *Ibid.*, p. 210, no. cccclxxix.

⁵ *Ibid.*, p. 212, no. cccclxxxiii.

⁶ *Ibid.*, pp. 213—314, no. cccclxxxv.

⁷ Cronicile țării, în *Magazinul istoric*, I și IV. Cf. Iorga, *Inscripții*, I, p. 101, no. 6; *Ist. Românilor*, IV.

⁸ Iorga, în Hurmuzaki, XV¹, p. 218, no. ccxciii. Și în 1516; *ibid.*, pp. 234—235, no. ccccxxviii.

⁹ *Ibid.*, p. 221, no. cccc.

¹⁰ *Ibid.*, p. 220, no. cccxcviii; p. 221, no. cccci; p. 235, no. ccccxxix.

¹¹ *Ibid.*, pp. 240—1, n-le ccccxxxvii—viii. Invitarea Brașovenilor la sfințirea bisericii Înălțării; *ibid.*, pp. 243—4, no. ccccxlili. Acolo se încheie și delimitarea cu Ardealul; *ibid.*, pp. 244—7, no. ccccxliv. Și la Pitești, în legătură cu același lucru; *ibid.*, pp. 237—8, no. ccccxxxiii.

jani, în părțile Neajlovului¹. Numai la 1528, asigurat pentru moment, el se așează, pentru puțin timp, la București². Loc de îngropare a Domnilor rămâne, de la Băsarabă-Neagoe, Argeșul, cu noua biserică episcopală.

Supt Domnii de spre jumătatea secolului, Țîrgoviștea se impune ca Scaun de Domnie³. Vlad-Vodă din 1530 scrie însă din București⁴. Acest Vlad-Vodă, al cărui urmaș, Vlad-Vintilă, va fi ucis, ca Gulielm-cel-Roșu, regele Angliei, în pădure, la vînătoarea acelora cerbi cari erau prin desișul pădurilor și în epoca preistorică, piere el însuși, ca Frederic Barbarossa în râul Selef, la scăldatul în Dîmboviță, lângă satul Popești, cu urme preistorice⁵. La Țîrgoviște stă și Radu Paisie⁶, și aici se coboară odată și rătăcitoarea nenorocită princesă sîrbească, fără soț și fără fiu, văduva lui Băsarabă-Neagoe⁷.

Dar, cu atîrnarea tot mai deplină a țării de Turci, Bucureștii înlătură, pe mult timp, Țîrgoviștea. Aceasta și în Domnia «drăculescului» Mircea Ciobanul și în aceia a adversarului său din altă ramură, Pătrașcu-cel-Bun⁸. Cel d'intîiu își cîștigase Scaunul luptînd chiar lângă București, la Mănești, — apoi Buftea —, satul urmașilor lui Manea, și la Periș (ca și Peret, locul cu Peri, popas de ciobani)⁹.

Acuma însă, împreună cu cetatea și Curtea, este și orașul.

¹ Iorga, *Ist. Romînilor*, IV. El scrie din Țîrgoviște la 1525; Iorga, Hurmuzaki, XV¹, pp. 283—4, n-le DXIV—V; p. 285, no. DXIX; p. 286, no. DXX; p. 291, no. DXXXI; p. 292, no. DXXXVI; p. 306, no. DLXIII.

² *Ibid.*, pp. 302—4, n-le DLIV—V.

³ V. și *ibid.*, p. 344, no. DCXXXIX (de la Moise-Vodă, 22 Novembre 1529). El e înmormîntat la Bistrița.

⁴ *Ibid.*, p. 358, no. DCLXVIII.

⁵ *Cronicile țării, ll. cc.*

⁶ Iorga, Hurmuzaki, XV¹, p. 404, no. DCCLXI; pp. 406—7, n-le DCCLXIV. DCCLXVI—VII.

⁷ *Ibid.*, p. 408, no. DCCLXVIII.

⁸ Pentru acesta v. și *ibid.*, pp. 511—2, no. DCCCCXIV (14 Mart 1555).

⁹ *Cronicile țării, ll. cc.* Pentru cei doi Mănești, broșura recentă a d-lui I. C. Filitti. Ionnescu-Gion se întreba dacă nu e o legătură între Mircea Ciobanul și legenda ciobanului fondator; *Ist. Buc.*, p. 39.

CAPITOLUL III

Inceputurile oraşului Bucureşti

Nu exista în Bucureşti nicio biserică domnească înainte de Domnia lui Mircea Ciobanul, care n'a fost numai ne-săţiosul măcelar al boierilor săi şi, oricum, avea lângă dînsul pe însăşi fiica lui Petru Rareş, nepoata de fiu a lui Ştefan-cel-Mare, acea Chiajnă prin care a pătruns în Muntenia, ca în paraclisul de la Cozia, sistemul de clădire alcătuit pe încetul în Moldova ei.

Dar fostul călugăr Paisie de la Argeş, odinioară Petru Voevod, care, la suirea pe tron, împreună cu fiica lui Băsărabă-Neagoe, care aducea cu dînsa necesitatea ctitoririilor, — şi s'a lucrat mai departe şi la Argeş şi la Mitropolia din Tîrgovişte —, ridică, *de sigur şi cu scopuri militare*, în marginea încăpătorului oraş, pe un tîpşan, încunjurat de gropi de lut, o frumoasă mănăstire, care, fiind acoperită cu plăci de plumb, a rămas pentru popor Plum-buita.

Mircea, Doamna, de la care a rămas şi « Crucea Doamnei Mirceaia », în amintirea vre unei lupte¹, şi cei trei fii ai lor, dintre cari unul, Petru, şubredă fiinţă, menită a muri într'un exil asiatic, urmă, cîţiva ani, supt tutela mamei, pe părintele său, ridicară dincolo de Dîmboviţa o Biserică a Curţii. Cercetările asupra acestei zidiri, refăcută la începutul secolului al XVII-lea, au scos la iveală, împreună cu torsade de cărămidă asemenea cu cele de la Snagov, unde biserica principală fu refăcută, după o

¹ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 9.

Biserica de la Curtea Domnească.

întăie întărire de Băsărabă-Neagoe, de aceiași păreche domnească, o țesătură din pătrate de ciment încunjurate cu cărămizi puse pe muche, și au răsărit și unele elemente ale unei delicate picturi din această jumătate a secolului al XVI-lea.

Dar până atunci n'avem nicio descriere a orașului care se ridica pe încetul, dar care fu ars de Turci la scoaterea cu sila a lui Mircea, în 1554¹.

Mircea-Vodă apare, de altfel, ca întâiul care *stabilește hotarele cetății sale de Scaun*². Pătrașcu-Vodă fu îngropat la 1557 într-o biserică bucureșteană, care ar putea fi ctitoria înaintașului dușman³, de și mai era și biserica devenită apoi a Banului Ghiorma, unde-și avea nouă prăvălii puternicul și bogatul Vornic Dragomir⁴.

Pentru a întâmpina descrierea la călătorii străini trebuie să se mai aștepte două decenii.

Cînd se isprăvi cu Domnia risipitoare de sînge boieresc, *vărsat aici în București*, a « Ciobanului », și cu trecerea în Scaun a copilandrului Petru, noul Domn fu fiul acelui pretendent Mircea, fiul lui Mihnea, care, scăpînd de dușmanii lui, se stînsese în străinătate. Botezat Alexandru, ca vechiul Domn muntean de pe la 1430, și acest stăpînitor crescut între străini, și anume în Siria, printre Greci, cu cari se asemăna, era condus de o femeie cu suflet bărbătesc.

De și nu era din neamul nostru, ci fiica unui Grec și a unei Perote, Doamna Ecaterina, ctitoră și aiurea, ca, în marginea orașului, la biserica lui Radu Paisie,

¹ Cronicile țării.

² Act din 1636; *Mitropolia București*, pach. 170, no. 6; citat întâiu de Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 39.

³ Cronicile țării. El ar fi mers, pe vremi de molimă, și, prin sate, unele destul de departe, cum e Cocorăștii, cu biserica de la Matei Basarab, și Grindul; *ibid.*, p. 39. E la Gherghița în 1555; Iorga, în Hurmuzaki, XI, p. 888.

⁴ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 41.

Foasta mănăstire Plumbuita (acum în reparație). Clopotnița și turnul sînt din secolul al XVII-lea.

numită după acoperișul ei de metal, considerat ca un lucru nou și minunat, Plumbuita ¹, a îndemnat la opere de pietate și de artă. Astfel pe locul unde fusese de sigur întâiul modest lăcaș de închinare, pe numele lui Alexandru-Vodă celui de al doilea se înălță o solidă biserică de piatră, transformată de trei ori, la începutul secolului al XVII-lea, apoi la sfârșitul celui de al XVIII-lea și în fine acum vre-o sută de ani, în care un studiu atent ar avea să descopere, ca la Curtea Domnească liniile de la început, topite în adausurile greoaie. E « Radu-Vodă », în care singură clopotnița nu e din acel d'întăiu plan, ci un adaos al Domnului, nepot de fiu al lui Alexandru, după care biserica-și ia numele.

Aici se înmormîntară pe urmă doi nepoți ai soților domnești, supt micile lespezi împodobite care se văd și astăzi: Vlad Voevod și domnița Elena, frate și soră, fiii acelu Mihnea, prea-iubit fiu al Ecaterinei, rămasă regentă pentru el după moartea lui Alexandru, care Mihnea, silit a trece la Islam, a rămas în gura poporului cu porecla de despreț: « Turcul »: e curios că-l vedem pomenind, doi ani înainte de turcire, pe « mulții Turci care a venit în Țara-Românească » ². Alexandru însuși, care muri în 1577, și-a aflat în ctitoria sa locul de odihnă.

Această reședință a lui a trebuit să și-o apere și să și-o recîștige. Ion-Vodă-cel Cumplit al Moldovei veni la 1574, ca rebel contra Sultanului, aducînd cu el un Domn nou, Vintilă, din neamul lui Pătrașcu-cel-Bun. Izbânda acestui eroic desperat fu însă scurtă. După o nouă luptă de la București, aproape exact o sută de ani de la cea împotriva lui Radu-cel-Frumos, cetatea fu cucerită de boierii credincioși, Vornicul Dragomir, Comisul Mitrea, Păharnicul Bratu și însuși pîrcălabul cetății, Ioan ³, și capul lui Vintilă, stăpînitorul de cîteva zile, rînjia, prins în cuie, pe zidurile ei umile ⁴.

¹ Întăiu, în Iorga, *Ospiti romeni in Venezia*, București 1931, la p. 81.

² Iorga, în Hurmuzaki XI, p. 900.

³ Cronicile țării.

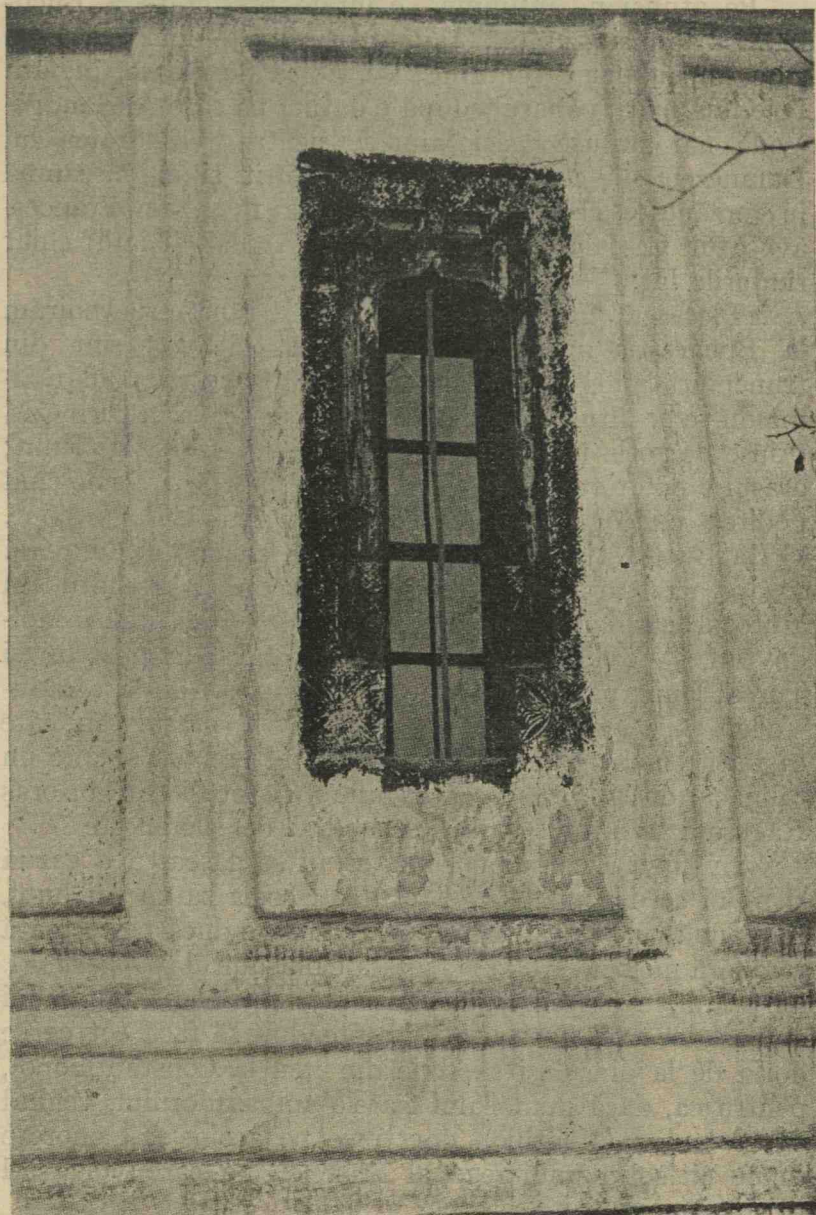
⁴ Iorga, *Ist. Romînilor*, IV.

Biserica de la Plumbuita

Mormântul de la Radu-Vodă al domniței Elena, fiica lui Mihnea.

Fereastră de la Plumbuita.

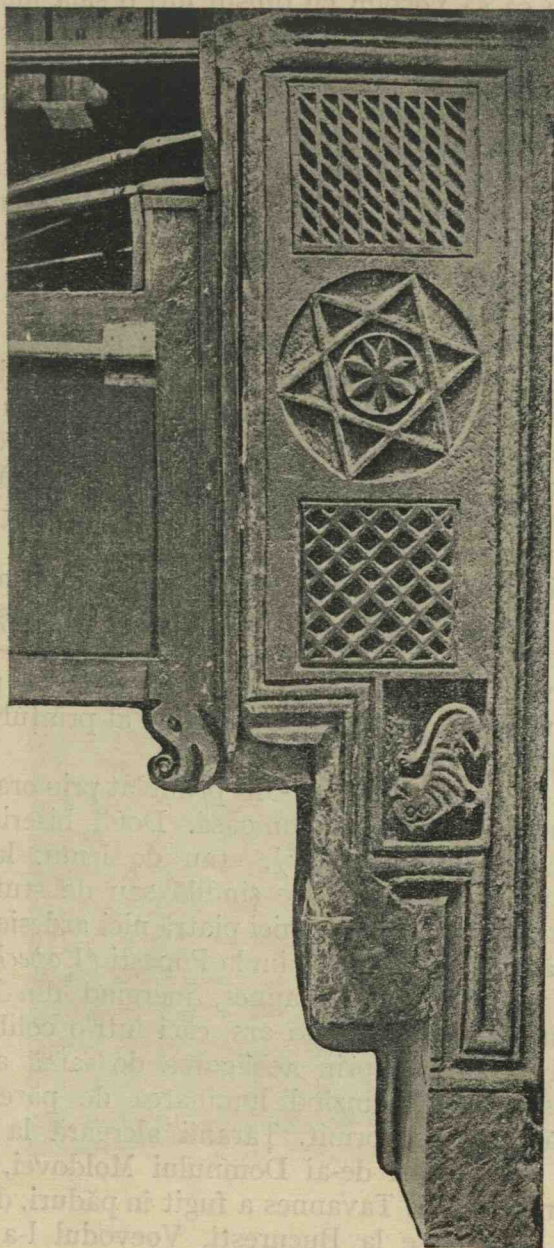
Pe atunci ne întâmpină o întâie presintare a Bucureștilor ajunși Capitală, avînd o Curte domnească, în care, în bubuitul tunurilor, se ridică de Domn, în fața boierilor mari, păharul, după o datină pe care Alexandru-Vodă n'o putuse găsi aiurea, pentru «sănătatea lui Dumnezeu», — ceia ce oaspetele, poftit și el, înseamnă în românește chiar. Visitatorul e, la 1574, un Frances, avocatul Lescaloppier, venind din Ardeal, și iată chiar rîndurile lui:

«Plecasem înainte de ziuă (6—7 Iunie) și venirăm la București, noaptea. Zidurile acestui oraș sînt din trunchiuri mari de copaci înfiți în pămînt, unul răzimîndu-se pe altul, și legate împreună cu grinzi în curmeziș, prinse de acele trunchiuri cu legături (*chevilles*) de lemn; orașul e podit cu trunchiuri de copac», — pe o vreme cînd podirea multor orașe europene era numai la început. «Prin București trece un rîu care se chiamă Dîmbovița.

În acest oraș găsirăm pe Voevodul Alexandru, în ajutorul căruia», — după năvălirea «cumplitului» Moldovean, — «veniseră boierii de căpetenie ai țării lui și Turcii. Ținea pază bună în castelul său», — de la «Radu-Vodă» —, «încunjurat de ziduri ca și orașul; în care castel ne închinaram lui. A fost foarte greu să se afle un tîlmaciu de latinește pentru mine» (și totuși erau în oraș Ragusani, știutori și de latinește și de slavonește).

«În sfîrșit Domnul porunci să ni se găsească o gazdă și să ni se dea un tain, și ni dădu cocia sa cu cai buni, împreună cu un secretar al său, ca să ne ducă peste toată țara fără nicio cheltuială» (acesta e obișnuitul *mehmendar*). El primi cu plăcere (*gracieusement*) scrisoarea domnului ambasador» (al Franciei) «și a făgăduit să facă tot ce se doria de la dînsul și să scrie din nou la Constantinopol, pentru ca, dacă dumnealui fratele ambasadorului, venind din Polonia» (Montluc), «ar trece pe acolo, să-l onoreze ca pe un sol al unui rege al Franciei, pe care voia să-l servească.

Palatul (*palais*) lui era din părăți de scînduri, umpluți cu golomoațe de noroiu avînd în ele și paie tăiate.

Sculptură de la scaunul domnesc la Plumbuita.

Furăm duși ca să vorbim cu dînsul într'o sală mare acoperită cu covoare turcești (*tapissée de Turquie*), cu părți ridicate» (*reliefz*: prispe) de jur împrejur, cam la trei picioare de înalte, ca la caravanseraiuri. La capătul salei, în față cu ușa, prințul acesta era așezat într'un Scaun (*chaire*). Nimeni nu era pe această parte ridicată decît el și un copil de casă alătura, care mi-a luat scrisoarea și a dat-o prințului. Cîteva topoare de oaste sau buzdu-gane erau în mijlocul acestei sale.

Tălmaciul latin odată sosit, prințul puse pe copilul de casă să-i dea scrisoarea mea ca s'o cetească tare și s'o tălmăcească. Știam că nu era nimic tănuț, dar, cînd a fost să vorbească el, porunci ca toată lumea să se ducă în fundul încăperii, chiar și acel copil de casă al său, și a rămas numai tălmaciul, care părea să deslușească vorbele mele latine în lungi cuvîntări. Prințul mi-a vorbit în puține cuvinte.

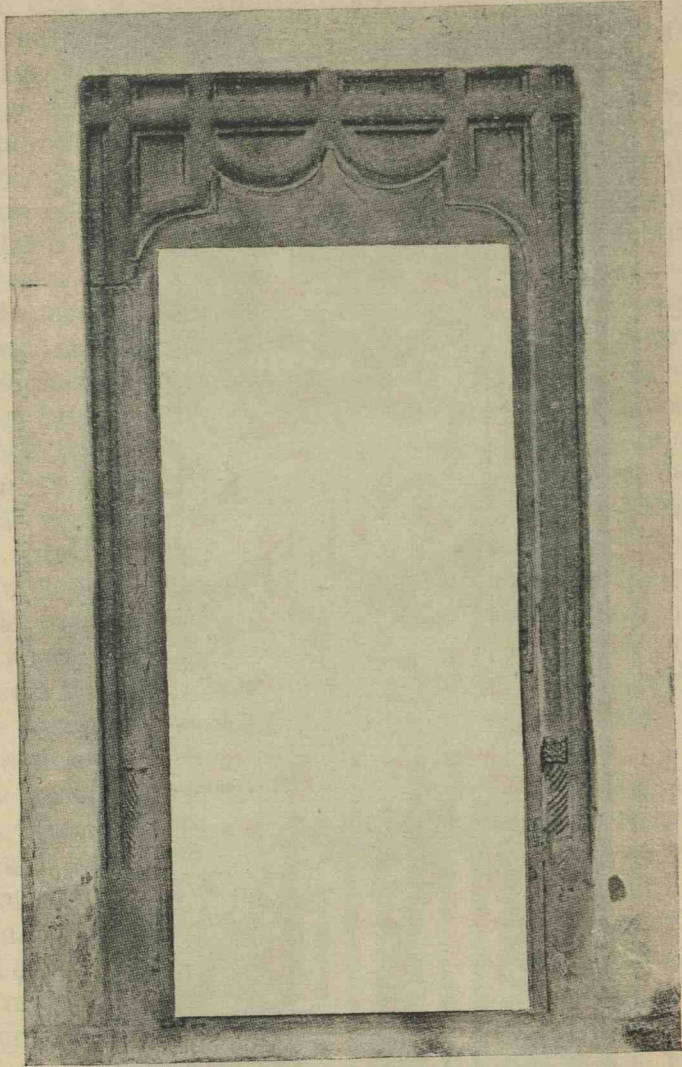
Am ieșit din castel la lumina unei torțe și am fost duși în casa unui orășean, unde au fost apoi aduși Ardelenii noștri», — nobili unguri cu cari se negocia —, «cari trăsese în gazdă aiurea, pe cînd eram ținut cu prințul. Ni se găti un prînz bogat de un bucătar al prințului, care fusese anume trimes.

A doua zi, la 19 Iunie, ne-am primblat prin oraș, unde n'am văzut nicio clădire frumoasă. Două biserici, una grecească, alta luterană (*sic*), erau de lemn, la toate coperemîntul fiind de țigle, de șindilă sau de stuf.

Țara e roditoare, dar nu e nici piatră nici ardesie. După prînz și cină, am mers să dormim la Popești (*Vopecta*), un sat, unde vicontele de Tavannes, mergînd din Polonia la Constantinopol, era să fie ars, căci într'o colibă ticăloasă focul se aprinse prin nebăgarea de samă a unuia dintre ai săi, care, prinzînd lumînarea de pereții de lemn și pămînt, a adormit. Țăranii alergară la foc și, crezînd că erau ostași de-ai Domnului Moldovei, îi atacară și-i răniră. D. de Tavannes a fugit în păduri, de unde, a doua zi, aflîndu-se la București, Voevodul l-a primit cu omenie, a trimes să caute tot ce pierduse, a adus pe

Mormântul lui Vlad, fiul lui Mihnea-Vodă.

Ușa de la Plumbuita.

Document de la Alexandru-Vodă Mircea (1577)

răniți, și li-a dat un chirurg care i-a întovărășit pînă la Constantinopol, ca să-i îngrijească pe drum.

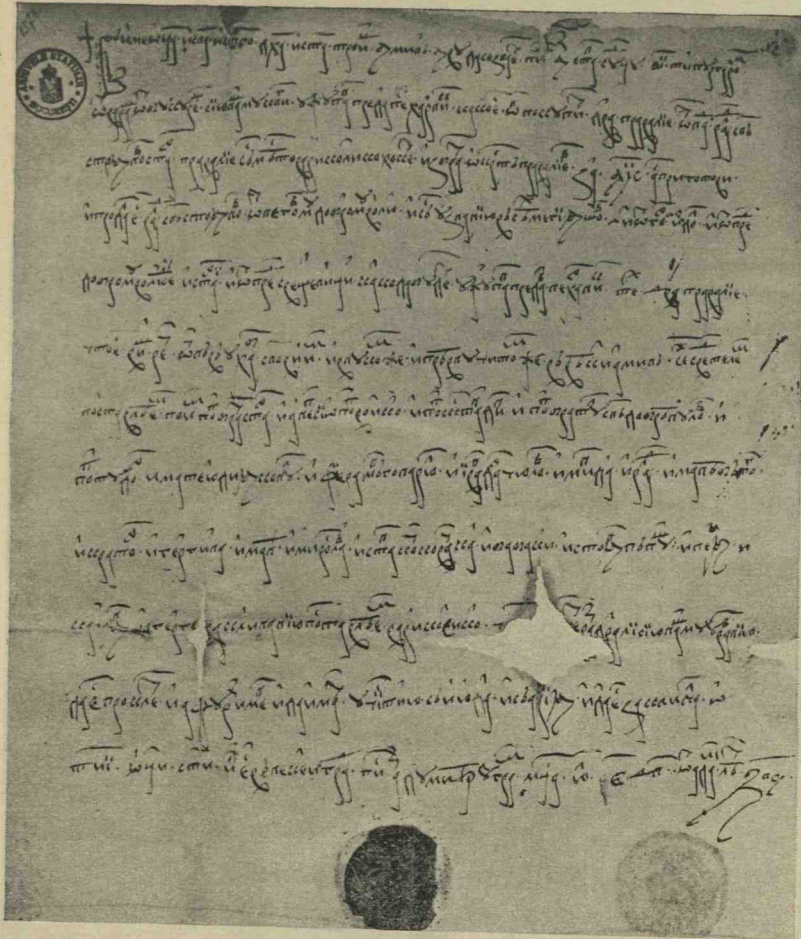
La 23 am ajuns la un orașel, cel din urmă din Valahia, unde Voevodul ținea o strajă de puțini ostași, cari, printr'o singură grindă ce închide calea, împiedecă de a trece fără carte de drum. Ei stau într'un turn», — la Bran —, « unde întră printr'o scară lungă, pe care o trag apoi după dînșii.

Toată aceasta țară și Moldova și cea mai mare parte din Ardeal au fost împoporate cu colonii romane, pe vremea lui Traian Impăratul. Căpitanul se chema Flaccus, și el a dat acest nume nou țării: Flacchia și, prin alunecarea graiului: Vlachia. *Oamenii țării își zic adevărați urmași ai Romanilor*, și-și numesc limba «românește» (*romanechte*), adecă romană; cea mai mare parte din cuvintele lor sînt pe jumătate italiene și pe jumătate latine, amestecate cu grecește și cu alandala (*baragouin*).

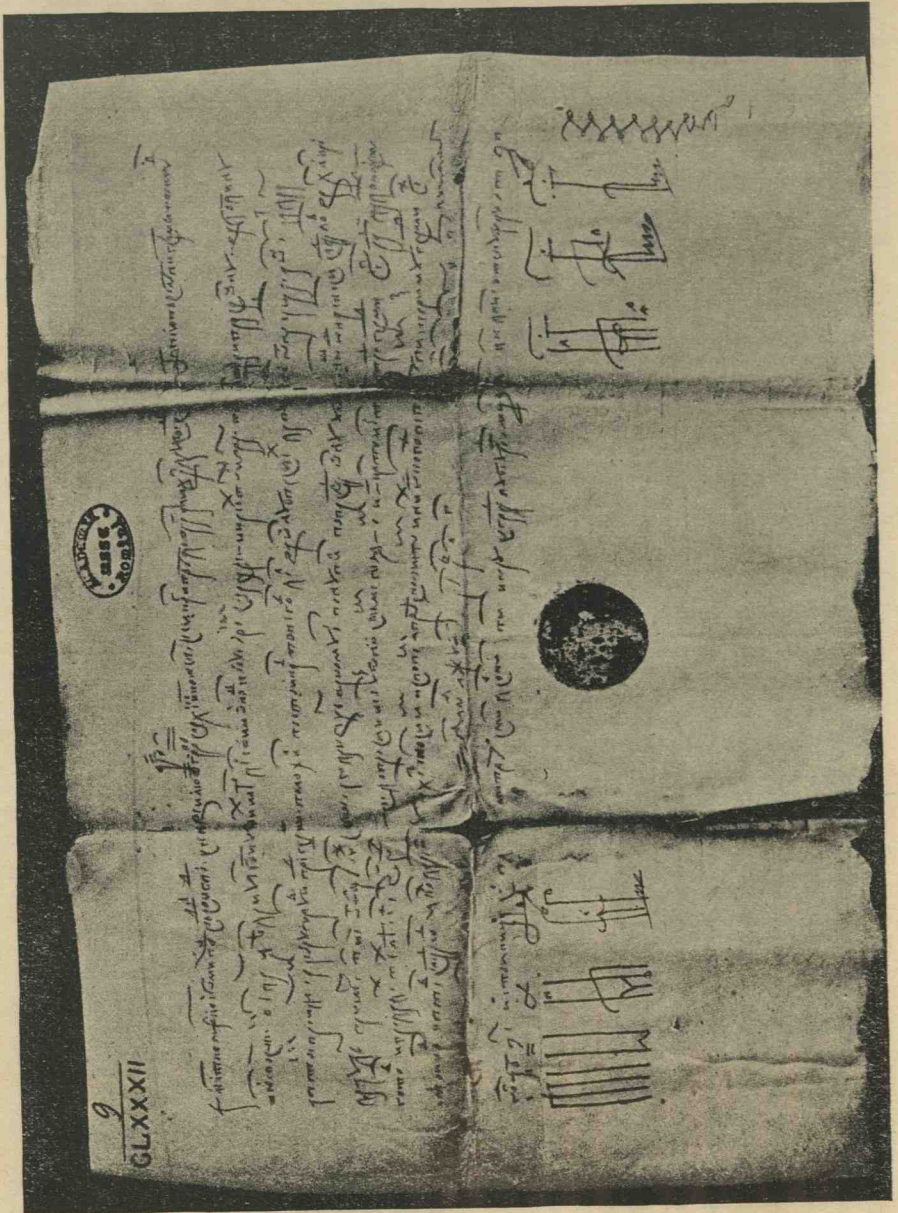
Au mare scîrbă de Papa și de Biserica romană și cinstesc ca pe Dumnezeu pe Voevozii lor; și în orice fac și la orice rugăciune îl pun totdeauna întăiu.

Beau fără măsură. Cel d'întăiu păhar e pentru «sănătatea Domnului Dumnezeu (*la sanitat da dna zou*), al doilea în sănătatea Voevodului, al treilea în sănătatea Sultanului, al patrulea în sănătatea tuturor bunilor creștini, între cari nu ne cuprind și pe noi, al cincilea pentru pace și de la al șaselea încep cu cei de față, făcînd multe închinări (*cérémonies*) și rugăciuni de mîntuire, sănătate, drum bun și bun întors, cu împlinirea tuturor dorinților și așa mai departe. Grăbind așa cu băutura (*preschantz ainsi sur la vendange*), se ridică în picioare, ținînd sus păharul, beau așa fără să se așeze și te prețuiesc mult dacă faci ca dînșii. Beau din niște sticle (*fiolles*) cu gîtul lung, greu de întrebuițat pentru cine nu e obișnuit.

Am aflat că, atunci cînd Voevodul e și el de față, are masa lui foarte sus și lîngă dînsa alta mult mai jos, unde sînt așezați cei ce mănîncă împreună cu el, și, cînd vre

Act de la județul Stan (1578).

Document de la Mihnea-Vodă

unul vrea să beie, merge întâiu să sărute picioarele Voevodului. Şi mănîncă tot cu capul gol¹».

Pe atunci cad şi cele mai vechi acte bucureştene, date, în 1578, de judeţul Stan, cu cei doisprezece pîrgari ai lui, ca recunoaştere a unei vînzări făcute înaintea preoţilor şi înaintea «oamenilor buni şi bătrîni», redactarea fiind a grămăticului Dumitru². E interesant să se ştie, după al doilea document, numele acestor mai vechi Bucureşteni: popa Bratul cel bătrîn şi nepotul, popa Voicu, popa Constantin, popa Bratul cel tînăr, fiul lui Dobreanu, popa Tudor, diaconul Matei, Fiera «mirgănariul», Ioan Danciu, Minda, Radu, Manea Bîtog, Grecul Craton, Gherghina, Manea, Miroslav, Stan Cocîcoracîca, Babachi, Stoian Păpuşa, Petru, Caloian, Gheorghe³. Alte asemenea «cărţi» sînt din 1580 (judeţul Caloian; nume şi Ioan al Danciului, Jitcu, Oprea Debel), din 1587 (judeţul Baciu), din 1590 (judeţul Vîlcan), din 1619 (judeţul Dumitru; marturi: popa Borcea Clisiarul, popii Dragu şi Vlad, Dumitru Tîrnăcopul, Nica Jupoitul, Stoica Butarul, Bratu; e vorba şi de bărbierul Dobrişan), din 1628 (judeţul Dumitru şi popa Borcea clisiarul, popii Dragul şi Ivan, fostul judeţ Seman, Bratul logofăt), din 1631 (judeţul Dumitru al Bahnei), din 1632 (judeţul Gherghe; apar bacali, mătăsari, bărbieri, cizmari, rachieri).

Trece numai puţină vreme după aceasta. Domn e acel tînăr Mihnea, de care se îngrijeşte cu atîta iubire şi înţelepciune Doamna Ecaterina, văduvă.

Drumeţul, care se coboară tot din Ardeal, e un om de înaltă ştiinţă, adunător de inscripţii şi viitorul editor al cronicilor despre cruciate, Jacques Bongars. Şi el merge la Curte, unde e şi Apuseanul Walter din Silesia, şi un Marsilies, Bertrandy, şi de aici capătă el paşaportul, «cartea» lui

¹ Edmond Claray, în *Revue d'histoire diplomatique*, XXXV (1921), pp. 46—8.

² Între martori şi Grecul Babachi; întâiu în Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 719. (facsimile).

³ Întâiu, *ibid.*, pp. 723—4.

Vodă, cu care va merge, primit în chiar caravana «carălor domnești», les «carres dominesques», spre Constantinopol. Jurnalul are acest scurt cuprins despre București:

«A doua zi, tot pe Dâmboviță, am plecat și ne-am culcat la București, unde e Curtea, într'o Joi. A doua zi, chemați în Divan, am presintat scrisorile noastre lui Mihnea... [Era acolo și] Barthélemy Bertrand, din Marsilia. Domnul, în vârstă cam de douăzeci și cinci de ani, a întrebat dacă nu voim să înțrăm în slujba sa, dacă n'avem daruri de adus; a poruncit să ni se dea tain de la Curte. La 1-iu Iulie, a trimes să ne caute trupește prin Marele Postelnic, care a luat toate hârtiile noastre, ca să vadă ce este în ele. Cum tălmăciul lor nu se pricepea, au fost întrebuințați niște nobili ragusani și apoi frații Sfântului Francisc. Seara ni s'au dat inapoi.

«Marți, în 21, ni s'a adus o carte de trecere, în sârbește, pentru trecerea Dunării; pecetea era cu cerneală. Oricât ne-am fi trudit, n'am putut vorbi Domnului. Dar, după marile noastre stăruinți, Postelnicul ni-a dat un ticălos de Portar, ca să ne ducă până la Dunăre, unde spunea el că vom prinde carăle domnești care mergeau la Stambul, fiind plecate cu o zi mai înainte...

«În toată țara nu e zidire de piatră decât bisericile și mănăstirile, care sînt frumoase, și Curtea din București¹».

Această părtenerie pentru București a familiei Mirceștilor din ramura «drăculească» nu se întinde și asupra scurtului, dar așa de interesantului intermezzo al Domniei «italianisatului» și «francisatului» Petru-Vodă cu cercelul în ureche, fiul «bunului» Pătrașcu. Acesta, cu gîndul tot la legăturile sale cu Apusul, e un *Domn de Tîrgoviște*. Bucureștii, unde va fi apărut fără îndoială mai mult decît odată, nu-i datorește nimic ca zidire —, tatăl său fusese ctitor numai la Rîmnicul-Vîlcii —, dar la Tîrgoviște își face el, de-asupra vechii Curți a lui Mircea,

¹ Iorga, în Hurmuzaki, XI, pp. 191—2.

Biserica Mărcuța

erau să fie acum Capitala unei noi provincii turceşti, Paşa avînd supt dînsul begi şi subaşi. Şi iată ce raportează despre palanca ridicată pe dealul de la Radu-Vodă intrigantul călugăr grec Nichifor Dascălul, care, pe la noi, răsbătea şi până în Polonia, unde i se închiseră drumurile.

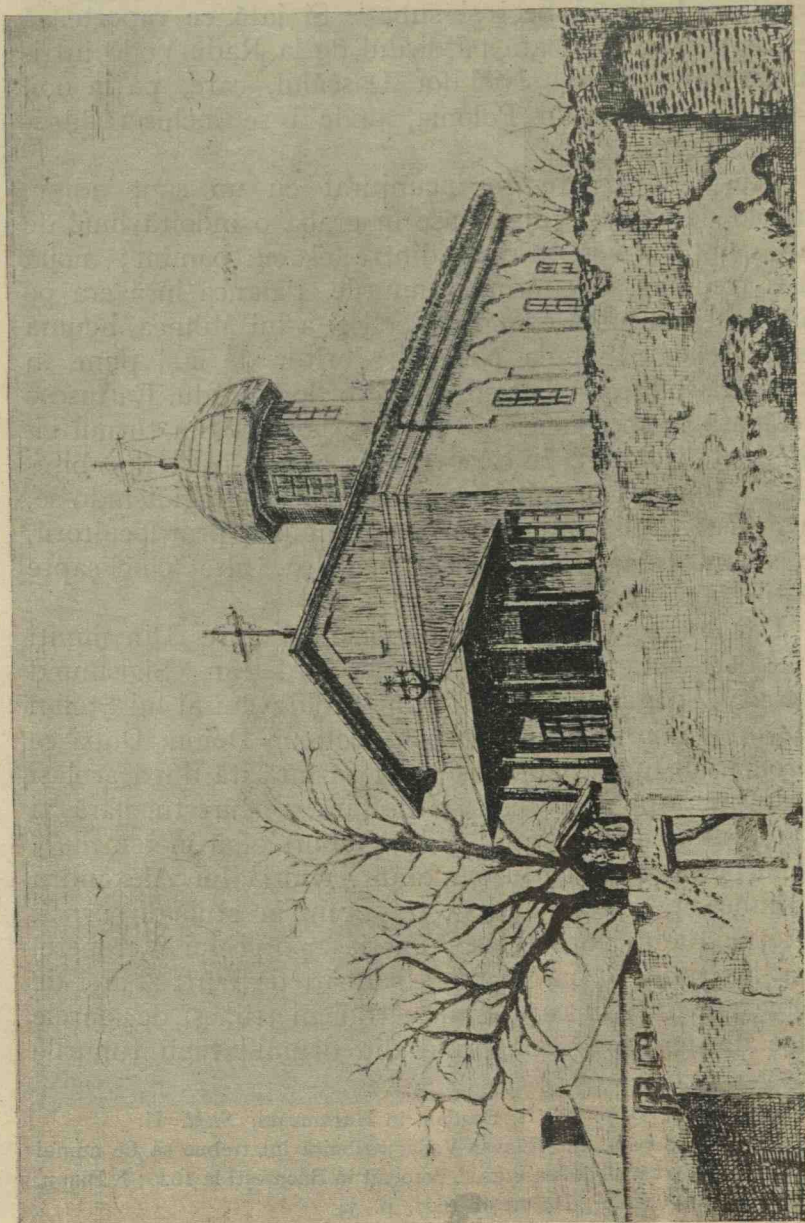
Oraşul întreg fusese încunjurat cu un şanţ adînc, dincolo de care se înghebase în grabă o îndoită linie de pari, umplîndu-se spaţiul dintre ei cu pămînt; nouă băşti trebuiau să cuprindă tunurile. Palanca însă era pe locul bisericii lui Alexandru-Vodă şi a lui Mihnea, acuma beiul Mehemed de la Nicopol, doritor de a-şi pune în Scaunul strămoşesc isteţul copil din flori, Radu. Ea fusese prefăcută în moscheie, — « strigase hoguea » din turnul ei. Biseriçuţa bolniţei, pe care tradiţia a voit-o să fie « biserica lui Bucur », fu cuprinsă în acest încunjur, ridicîndu-se, cu aceeaşi grabă, numai într'o săptămînă, prin locuitorii, de sigur, mînaţi la această havaleà, alte cinci-şapte băşti ¹.

Dar toate acestea n'aură nicio dăinuire. Din munţi se coborî Mihai cu asociatul său ardelean, Sigismund Báthory, şi li se alipiră şi puţinii Moldoveni ai lui Ştefan Răzvan ², mai mult un pribeag decît un Domn. După ce se reluă, cu luptă, Tîrgoviştea, şi ea întărită după acelaşi sistem, de fapt nu turcesc, ci de ţară, Bucureştii, părăsiţi şi arşi, nimicindu-se total, « din cuiburi pînă în temelie », spune un document contemporan, ctitoria lui Alexandru şi Mihnea, pe care trebui s'o refacă fiul acestuia din urmă, măreţul Radu, format la Veneţia epocii lui Veronese, fură lăsaţi la o parte, fiind părăsiţi de Turci şi arşi de oastea creştină, în care erau şi Italieni trimeşi de Marele Duce de Toscana ³. Se prind din drumul fugii tunurile

¹ Hurmuzaki, I^o, p. 363; I. Bogdan, în Hurmuzaki, *Supl.* II.

² Biserica Răzvan, nu Răzvan-Vodă, atribuită lui, trebuie să fie numai ctitoria unui Răzvan al doilea Vornic, pomenit în Bucureşti la 1620; I. Bianu, *Documente româneşti*, I, Bucureşti 1907, p. 54.

³ Multe ştiri în « jurnalele contemporane ». Şi în Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 146, no. 1, p. 149, no. 2.

Biserica Bucur, de fapt bolnița călugărilor de la Radu-Vodă. Gravură de Maria Radianu (1882).

şi muniţiile¹. Între robii duşi de Turci în retragerea lor desordonată spre Dunăre şi pe cari-i liberară nişte călăreţi ardeleni din avangardă², vor fi fost şi Bucureştenii prefăcuţi până atunci în salahori ai cuceritorului. Cu acest prilej, Italienii părtaşi ai campaniei înseamnă că Bucureştii sînt un « oraş mare şi însemnat » (*riguardevole*)³.

Domnul Moldovei era la Bucureşti, de unde scria credincioşilor săi ca să-i îmbărbăteze, la 12 Octobre⁴. Mihai trebuia să fie în această zi în ceia ce nu mai era decît o grămadă de ruine.

Se va fi putut face ceva pentru ridicarea din nou a cetăţii şi a oraşului, păstrîndu-se multă vreme palanca lui Sinan pentru ce putea să se mai întîmple. Dar în 1597 Tatarii ajunseră cu prada lor cea mare până la Bucureşti, unde în toamnă Mihai îşi relua reşedinţa⁵. Acolo stă el şi o parte din anul următor⁶.

Norocul lui îl duse apoi în Ardeal, în Moldova. În vechea Capitală a lui stătea acum, cu unii dintre boieri, fiul Pătraşcu, devenit Nicolae-Vodă⁷. Avem şi acte de-ale lui, date de aici. El nu putu să apere Bucureştii, unde, pe la începutul anului 1600, pătrunseseră Turcii cari aflaseră că Mihai ar fi mort, dar, cum se desminţi ştirea, ei, cari vor fi adus un nou Domn, se şi retraseră⁸.

După căderea tragică a lui Mihai Viteazul urmă un şir de lupte între candidaţii la moştenirea lui: Simion Movilă, venit cu Polonii biruitori din Moldova, şi cei doi

¹ *Ibid.*, p. 146, no. 1.

² Iorga, Hurmuzaki, XII, pp. 124, 154, no. CCXXXIX.

³ *Ibid.*, p. 85.

⁴ *Ibid.*, p. 214, nota 1.

⁵ *Ibid.*, p. 332.

⁶ *Ibid.*, p. 343.

⁷ Faţă de marile încercări, pe atît de nesigure, pe cît de îndărătnice, de a preface în sens de scădere rosturile lui Mihai Viteazul, trebuie să se spuie că numele de Nicolae-Vodă a fost dat în legătură cu evlavia familiei lui Mihai faţă de biserica de la Dealu cu acest hram.

⁸ Iorga, în Hurmuzaki, XII, pp. 608—9. Teama de un alt atac o aveau, în Mart, comisarii imperiali din Ardeal; *ibid.*, p. 752, no. MCXXX.

Radu: fiul lui Mihnea, sprijinit de Turci, și fostul boier Șerban, care fusese proclamat supt munte de boierii ostași. Simion dă de unde se întâmplă, în rătăcirile lui, terminate cu o totală neizbîndă, simplele sale documente, redactate în românește din lipsa pisarului slavon¹. Dar în Novembre 1601 el era la Tîrgoviște, asigurat prin steagul trimes de Sultan², și rămîne în vechea Capitală și la începutul anului următor³. Acolo îi sosi ordinul Sultanului de a face loc tînărului Radu Mihnea⁴, atunci în Oltenia, pentru a-i fi însă restituit Scaunul pe urmă⁵. Biruitor în luptă, Simion trebui apărat apoi contra lui Radu Șerban. Dar el era în toamnă un fugar la Tîrgul-Frumos⁶, și, cînd aduseră înapoi Tatarii, el nu avu noroc în ciocnirea cu boierii și cu ajutorul ardelean. Acuma, în 1603, la Tîrgoviște stă acestălalt Radu. Între fugarii cari erau pe lîngă dînsul în 1604, la Iași, era și Mitropolitul Efrem și egumenul de la Sfînta Troiță din București (viitoarea «Radu-Vodă», călugării fiind adăpostiți la mănăstirea lui Mihai), Teodosie⁷.

În tot acest timp, Bucureștii sînt lăsați ruinelor. Trebui ca Radu Mihnea, care, în mîndria și învățătura sa, își zicea și Corvinul, să se întemeieze în Scaunul muntean, pe care-l va schimba și cu al Moldovei, dar izbuti să așeze acolo pe «coconul» Alexandru, supt regența Doamnei Arghira, cum fusese tatăl lui, Mihnea, supt aceia a Doamnei Ecaterina, pentru ca orașul, așa de strîns legat de familia acestui bogat și ambițios Domn, să se ridice. *Astfel noul Radu-Vodă ajunse, după înaintașii din neamul lui Tepeș și după Mircea Ciobanul, ciitor al Bucureștilor.*

¹ Hasdeu, *Cuvente den batrăni*, I.

² Bogdan, *o. c.*, II, p. 74, no. XLIV. De acolo vine și ajutorul lui, Ioan Potocki; *ibid.*, p. 77.

³ *Ibid.*, p. 94, no. LIII.

⁴ *Ibid.*, pp. 95—6, no. LIV.

⁵ *Ibid.*, pp. 114, 117, 120. Altă luptă în April și steaguri duse la Tîrgoviște; *ibid.*, p. 146. La 4 Maiu, Simion în Tîrgoviște; *ibid.*, p. 150.

⁶ *Ibid.*, p. 210.

⁷ *Ibid.*, p. 333.

El încunună această operă a lui refăcînd, în mult mai solid şi mai bogat, mănăstirea Sfintei Troiţe, care, precum cea de pe dealul vecin luase numele lui Mihai Viteazul, se numi de acum « Radu-Vodă ».

Aici, la 1625, Radu, mort în reşedinţa sa moldovenească din Hîrlău, fu adus cu alaiu mare în oraşul care-i datoria aşa de mult şi aşezat în fundaţia sa, supt lespedea de marmură pe care se pomenesc în româneşte rosturile şi isprăvile lui ¹.

În acest oraş se adunau acum, supt Domnul cu orizont cosmopolit, deprins cu viaţa în Apus prin larga petrecere veneţiană, în grija mătuşii catolice, Marietta (Mărioara) Adorno Vallarga, oaspeţi şi din acea latinătate occidentală. Puţin timp după moartea lui Radu găsim o întregă colonie de lege latină, avînd pentru grija ei sufletească Franciscani şi stînd une ori în legătură şi cu episcopi din Sofia; ei erau destul de numeroşi pentru ca principalul apărător al catolicismului în Orient, ambasadorul Franciei, Harlay de Césy, să li scrie pentru a pune capăt la certele dintre clerici ². Totuşi, cînd acesta, întorcîndu-se spre ţara sa, va trece prin Bucureşti, fiind ceremonios primit la Curte, el găsi că aceasta şi alcătuirea de case d'împrejur represintă ceva « de nimica toată » (*misérable*) ³.

Nu era aceeaşi şi părerea lui Paul Strassburgh, trimesul regelui Suediei, care se bucură de o şi mai strălucită primire din partea Domnului din 1632. Leon-Vodă, căruia i se zicea de popor: « Alion ». Şi acesta era un prieten al oraşului, căruia i se adause o *slobozie*, cu oameni veniţi de pretutindeni, cărora li se ierte un timp birul, ca să se refacă populaţia. Cînd avu să se lupte cu pribegii cari aduceau pe vechiul ostaş al lui Mihai Viteazul, Aga Matei din Brîncoveni, ca pe un nou Matei-Vodă, războiul se dete aici, în

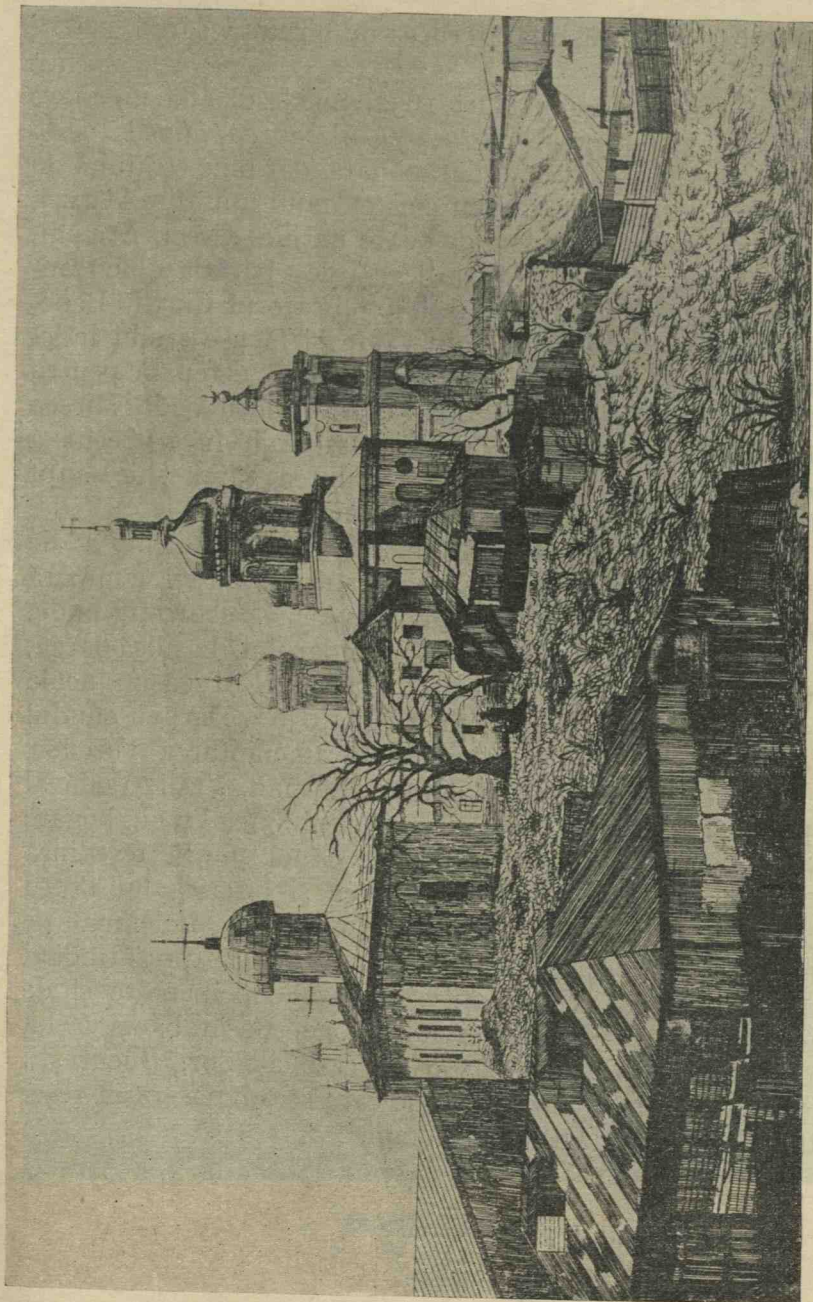
¹ Iorga, *Inscripţii*, I, p., 246 no. 552.

² Iorga, *Acte şi fragmente*, I, p. 74, no. 2; p. 76, no. 2. Cf. *ibid.*, pp. 77—8.

³ Odobescu şi Tocilescu, în Hurmuzaki, *Supl.* I¹, p. 185.

Clopotnița de la « Radu-Vodă ».

Mănăstirea « Radu-Vodă » cu bolniţa (« biserica lui Bucur »).

Slobozie, și se păstrează crucea de biruință care-l pomește ¹.

În acea vizită din Mart 1632, Suedesul află un mare și foarte întins oraș (*vastum et ingens oppidum*), unde Curtea domnească, veche, dărăpănată, dar bine străjuită de trabanți, putea face cu greu cinstea unui musafir. Alături, drumuri, piețe, negustori de toate națiile: Greci, Armeni, chiar Turci, pe lângă Italieni legați de «bărăția» lor franciscană (*bărăt* = «frate»). Și predicatorul Curții, Benedict, firește ortodox, era din Creta și făcuse studii îndelungate la protestanții din Wittenberg. Se repetă pentru dînsul ospățul pe care-l dăduse Alexandru-Vodă Mircea pe vremea lui Lescaloppier. Strassburgh fu petrecut a doua zi de Domnul însuși, în fruntea gărzii sale, supt steaguri, între care și al Sultanului ².

Cînd Matei, întors după înfrîngere, luă prin lupta de lângă Plumbuita și Mărcuța, Scaunul, pe care-l cumpără apoi de la Turci, el mai apare pe la București, unde, mai târziu, a ridicat biserica Sărindarului, biserică largă, cu trei nave, din nenorocire dispărută. Îl găsim acolo astfel, trei ani după așezarea sa, în 1636 ³. Dar, cu gândul de a se putea mai bine apăra de amenințarea Turcilor; care, și cu îndemnarea vecinului dușman, Vasile-Vodă al Moldovei, l-a pîndit pînă la sfîrșitul unei lungi, bogate și glorioase Domnii, el își alege ca obișnuită reședință Tîrgoviștea, unde a refăcut Curtea și biserica lui Petru Cercel, a ridicat ziduri de împrejmuire și a îndemnat pe boierii săi la frumoasele ctitorii care sînt pretutindeni sămănate acolo. Un informator catolic pomește și de noua formă a Mitropoliei lui Neagoe-Băsărabă și a lui Radu Paisie. Cu cele 1.500 de case ale lor, Bucureștii erau întrecuți de 8.000 de case care se adunaseră în reședința reluată a vechilor Domni ⁴.

¹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 258 și urm.

² Cipariu, *Archivul*, I, pp. 11—6.

³ I. Bogdan, *l. c.*, p. 614.

⁴ *Archiva* din Iași, V, pp. 113—6.

Biserica Slobozia

Crucea de la Slobozia

Biserica Sărindarul.

La București, același călător, misionarul Bacșici, află, între vii și heleștee pentru hrana de post a călugărilor din mănăstiri, un mare oraș, cu poduri de lemn: al Brașovului sau al Mogoșoaii, în legătură, nu cu o binefăcătoare, ci, după un obicei care se întâlnește în acest județ, de a numi satul după proprietar (v. d. ex. Dămăroaia), cu satul, care poate fi cel ce, după același obicei, s'a numit Băneasa, apoi Podul Caliței (și data aceasta după numele unei jupănese: Calea¹), Podul Tîrgului-de-afară pentru săteni. Curtea nu fusese refăcută; o încunjurau uluci de lemn; grădina, via treceau Dîmbovița; poate încă de atunci era și «ciutăria» lui Vodă. Se aflau acolo și o închisoare, pe locul unde se țineau tunurile domnești, de unde numele de «Pușcărie». Cu acest prilej se ridică numărul locuitorilor la 20.000, cu o sută de biserici și mănăstiri, călugării abusind prea mult de darul viilor. Catolicii se împușinaseră, odată cu plecarea Domnului².

¹ Mai târziu s'a înțeles Podul Calicilor. Grecii, în scrisorile lor, păstrează vechiul nume.

² Fermendžin, în *Acta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, XVIII, p. 95 și urm. Cf. Iorga, *Călători, ambadori și misionari*, din «Bul. Soc. Geografice». Lucrează un Anton Mathaei, un Gian-Antonio de Via, un Locadelli. Matei Băsarabă ajutînd la clădirea Bărăției; Veress, *Documente*, X, București, 1938, no. 2.

CAPITOLUL IV

Bucureștii centru de negoț și reședință a Mitropolitului

Vechii București fuseseră o creațiune militară a Domniei: contra Turcilor, pe drumul spre Giurgiu, pentru Turci, în atîrnare de așezarea lor în Giurgiu, și din nou, supt Radu Mihnea, în atîrnare de acea stăpînire dunăreană a stăpînilor. Istoria lor se înșiră pe linia bisericilor domnești care înseamnă această ocrotire. Cînd ea fu însă retrasă de Matei Băsarabă¹, orașul, din care dispăruse cetatea, *trebui să facă dovada vitalității sale*. Și ea se arată destul de puternică pentru ca de odată să se impuie din nou ca Scaun domnesc.

Urmașul lui Vodă-Matei, care revăzuse și privilegiul dat la 1632 de Mitropolitul Grigorie, care, « Grec și de neam, și de limbă », după treizeci de ani de părăsire de la focul lui Sinan-Pașa, refăcuse mănăstirea lui Stelea Spătarul² și o închinase la Ivir, mănăstirea athonică prefăcută de Radu Mihnea, era un Ilfovean prin originile sale: fiind doar fiul lui Radu Șerban, ale cărui origini fuseseră de sigur altele, cu soția unui preot din Dobreni, și el nu s'a sfiit să însemne care-i era mama prin inscripția de pe mormîntul ei în biserica ridicată anume întru pomenirea ei.

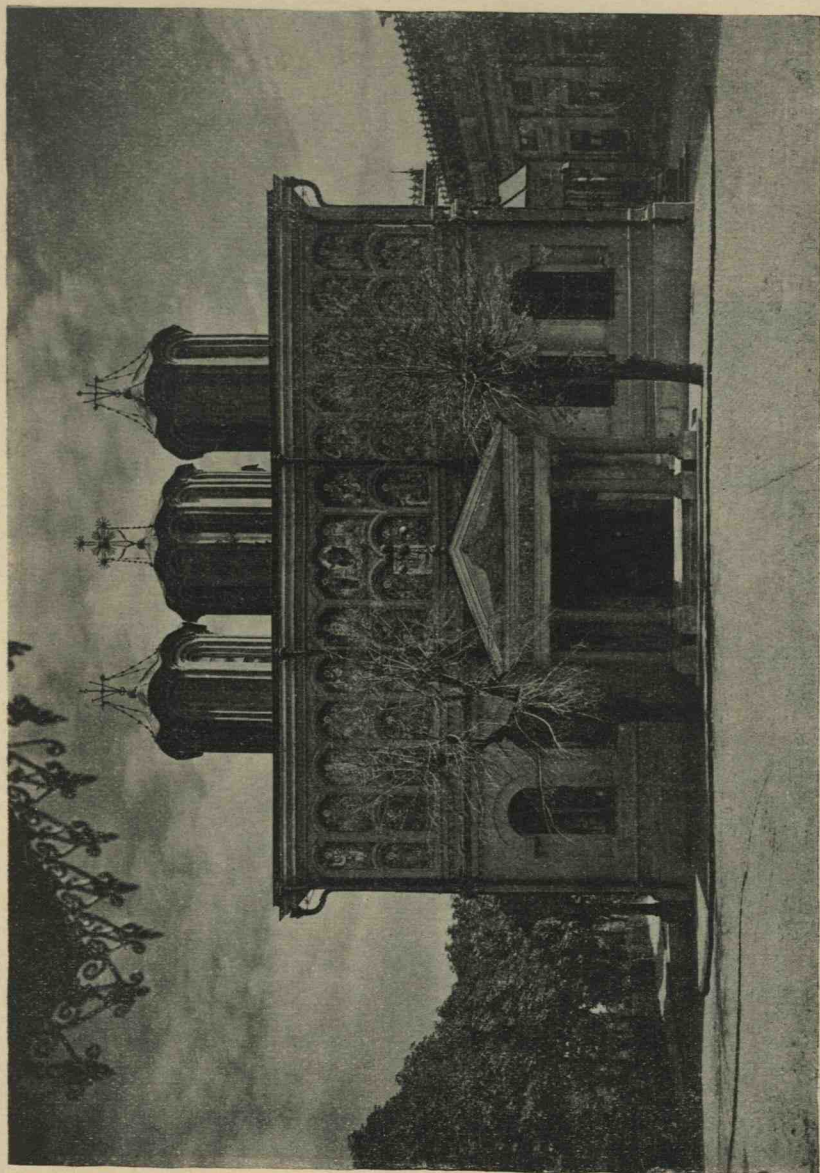
¹ Scrisori de-ale lui de aici, 1645—46, în Iorga, Hurmuzaki, XV, p. 1142, no. MMCXXIV; pp. 1155—6, n-le MMCXLVIII—IX; pp. 1139—40, no. MMCXXI; pp. 1157—9, n-le MMCLII—III, MMCLVI.

² Iorga, Hurmuzaki, XIX¹, p. 725, no. DCCII, Grigorie spune că refacerea s'a făcut numai cu milostenia de la neguțători și de la creștini și cu patrahirul»; v. *ibid.*, pp. 726—7, no. DCCV, Biserica a dispărut.

Era un timp cînd în cuprinsul județului se ridicau și alte Curți boierești: neamul Năsturel, din care venise Doamna lui Matei, Elina, și învățatul, harnicul de scris frate al ei, Udriște, Oreste sau Uriil, cum îi plăcea să-și treacă numele în grecește și în ebraică, era de la Herăști sau Fierești, «satul lui Fiera». Și la Vărăști se afla, cu o frumoasă Curte descrisă de diaconul Pavel din Alep, o seminție boierească. Puternicii boieri Cantacuzini își avură și ei biserica prin aceste părți.

După ce Matei și boierii lui umpluseră de biserici Țîrgoviștea, noul Constantin-Vodă ridică la București, deasupra singurului deal care nu era împodobit cu un lăcaș de închinare, o nouă biserică și Curți domnești lîngă dînsa. De și aceasta trebuia să fie peste cîtva timp reședința Vlădicăi, pe atunci Varlaam, venit de la mănăstirea Glavacioc, trecînd prin episcopia Rîmnicului, cu o ctitorie la Trivale, lîngă Pitești, dar tipografia Mitropoliei lucrează până în 1678 în Țîrgoviște, unde era mutată de vre-o douăzeci de ani.

Până atunci însă Capitala fusese mutată. Aici, la București, se aduseră, dîndu-li-se proprietăți ca acelea pe care le avuseră la Țîrgoviște, seimenii sîrbi. Încă de acolo ei se deprinseseră a se ridica împotriva Domnului și ei voiau să trimeată la mănăstire pe bătrîna lor căpetenie. În noul mediu popular ei se încuscriă, ca și tovarășii lor, dărăbanții, cu lumea vioaie, neastîmpărată de acolo, unde erau și corporații puternice, ca a tabacilor, și astfel se ajunse la o răscoală contra lui Constantin-Vodă, care, pentru succesiunea lui la tron, primejduită, îi învățase întăiu asemenea mișcări. Deci, în 1655, după cîteva luni numai de stăpînire a acestuia, ei prăbușiau din dealul noii Mitropolii pe boierii socotiți ca dușmani, și între dînșii era și acea rudă a lui Matei, Papa, fiul lui Preda din Brîncoveni, și pe locul unde căzu se va ridica în Domnia lui Constantin-Vodă cel nou, fiul lui Papa, de alt Constantin, fiul acestui din urmă, crucea de pomenire care, la locul stropit cu sînge, unde a fost pusă, se vede și pînă acum.

Mitropolia.

Mitropolia Bucureștilor

Paraclisul Mitropoliei.

Crucea lui Papa Brâncoveanu.

Zdrobind pe răsculați cu ajutorul puternic al lui Gheorghe Rákóczy al II-lea, « Craiul » ardelean, Constantin se întoarce în Scaunul său bucureștean. Aici primi, după amestecul în politica aventuroasă a ocrotitorului, în 1658, vestea maziliei, și aici se așează romanticul lui urmaș, trimes de Turci, Mihnea, fiul lui Radu, care luă, pentru un șir de lovituri fără socoteală, numele lui Mihai Viteazul¹.

Biruitoar fără mari silinți, el își făcuse intrarea în Țirgoviște, total prădată și arsă, oasele lui Matei-Vodă însuși fiind aruncate afară din gropnița lui, așa încât, să și fi vrut, el nu putea să-și ieie acolo reședința. Se întoarce deci la București, și cel d'întăiu lucru pe care-l făcu cel deprins cu viața constantinopolitană, așa de vie, fu să introducă normele de comerț pe care Turcii le moșteniseră dela Împărații bizantini, cu stabilirea oficială a prețurilor. Totuși numărul negustorilor, și musulmani, cresc și mai mult supt protecția lui². În același timp cel bănuit de turcire, cu gândul și la bunicul omonim, *isprăvia și sfinția clădirea bisericească, în care numai acum putea să se mute Mitropolitul*³; acolo se și sfinți el, de către Patriarhul de Antiohia, cu o împărătească pompă.

Dar boierii rămaseră la Țirgoviște, și aici îi căută în două rînduri pofta ciudatului Domn de a înoi prin jertfa lor zilele lui Mircea Ciobanul. Dar, răsculat împotriva Turcilor, luptele, în care nu el avu comanda, ca Mihai, pe care-l imita, se dădură între Giurgiu și București. Aici aduseră biruitoarii lui pe bătrînul și pașnicul nou Domn, Gheorghe Ghica. Nici acesta, nici fiul, Grigore, nici Radu, fiul lui Leon-Vodă, nici Antonie-Vodă, care era din Popeștii Ilfovului, de și înoiește în Prahova mănăstirea de la Țirșor a lui Vlad Țepeș, — de aceia fiul lui Neagoe, fiu el însuși al lui Antonie, Pană, făcu biserica sa în București, ca și sora, Marica, soție a lui Constantin Brîn-

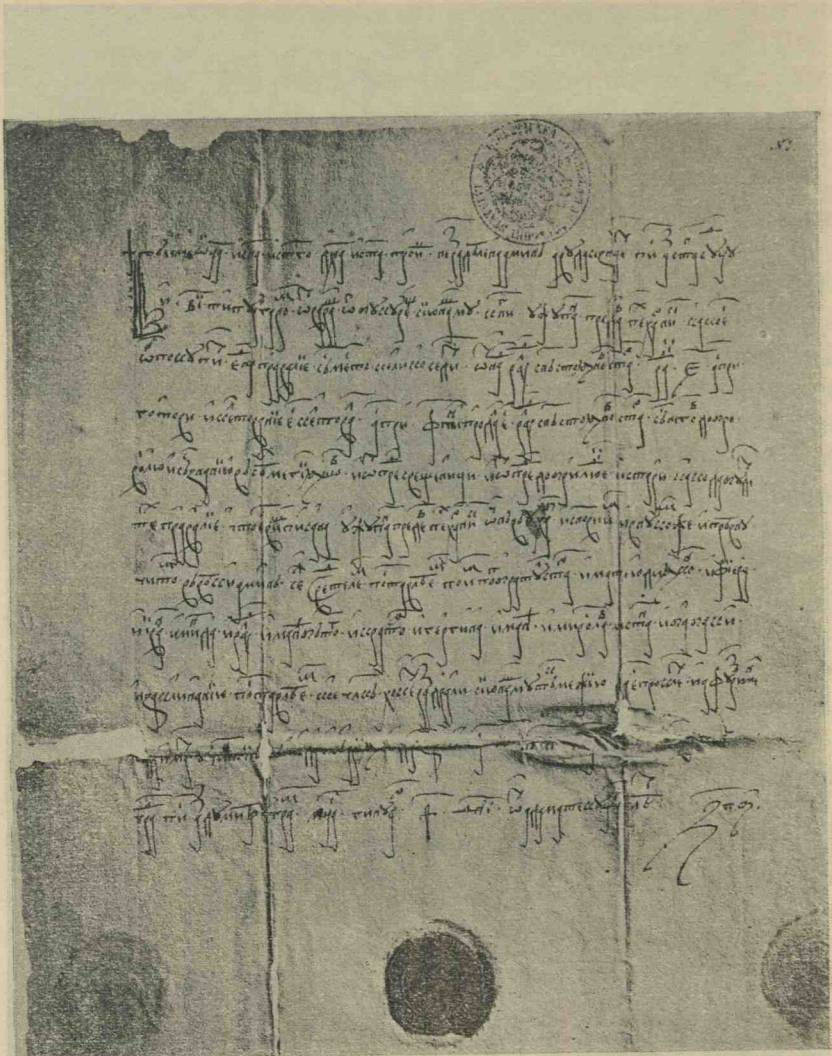
¹ Al. Ciorănescu, *Domnia lui Mihnea III*, în *Buletinul Comisiei Istorice*, XIV (1935), p. 75 și urm.

² *Ibid.*, pp. 102—3.

³ *Ibid.*, pp. 107—11.

Biserica dintr'o zi.

Act de la județul Stan (1578).

coveanu, Biserica dintr'o zi —, nu se mai clintiră din București.

Îi silia situația în care erau față de Turci, dar și, cum am spus, marea însemnătate a locului, față de care, multă vreme, Tîrgoviștea nu mai putea fi o rivală.

Bucureștii erau, în adevăr, un mare centru al negoțului răsăritean. El fusese legat, dintru început, de economia mănăstirească. Mănăstirile, și tot așa și bisericile, își aveau cele mai însemnate prăvălii, și după dînsele se luară și boierii. Și mănăstiri din alte părți ale țării, ca, de exemplu, Bradul, căutau să aibă aici izvoare de câștig ca acestea, și se găsia, cine, ca negustorul Isac, să li le închine¹. Cum mănăstirile începuseră a se închina la Locurile Sfinte din Răsărit, — așa se făcuse de Radu Mihnea însuși², cu ctitoria lui —, egumenii greci erau ispitiți să aducă pentru exploatarea acestor prăvălii oameni din neamul lor.

După exemplul egumenilor făceau și preoții, cari, pentru pomenirea lor, ridicau biserici în margenea orașului, care se tot lărgia astfel, și pe această cale se alcătuiau mahalalele, purtând numele ctitorilor. Peste tot se întindea însă, în anume domenii, autoritatea județului și pîrgarilor, la cari se puteau adăugi oricîți «orașani carie vor fi oameni buni». Li se dădeau supt același Radu Mihnea spre cercetare și pricini ale oamenilor din oraș, în legătură cu moșii de afară³. După vechiul Stan, la 1626 județ era Dumitru, care dă un zapis într'o afacere care unește pe Dumitru călărașul cu Mușat Biglariul (de la βίγλα, veghe?), cu un Bran fiul lui Crăciun Vinăt măcelarul și un zlătar, plus curiosul străin Taia Bulà (Bulat)⁴.

¹ Iorga, în *Buletinul Comisiei Istorice*, XI (1932), pp. 32—3.

² Pe acest «Bucureștean» îl aflam odată în 1622 la Gherghița; I. Bianu, *Doc. Românești*, I, pp. 77—8, no. 87. Fiul dă un privilegiu Bisericii Domnești bucureștene (1629); Bianu și Caracaș, *Cat. mss. românești*, II, p. 504 (ms. 403, fol. 18 V^o). Un loc al «bisericii Doamnei Stanii» (1633); ms. 403, fol. 19 V^o al Bibliotecii Academiei.

³ I. Bianu, *o. c.*, p. 20, no. 22.

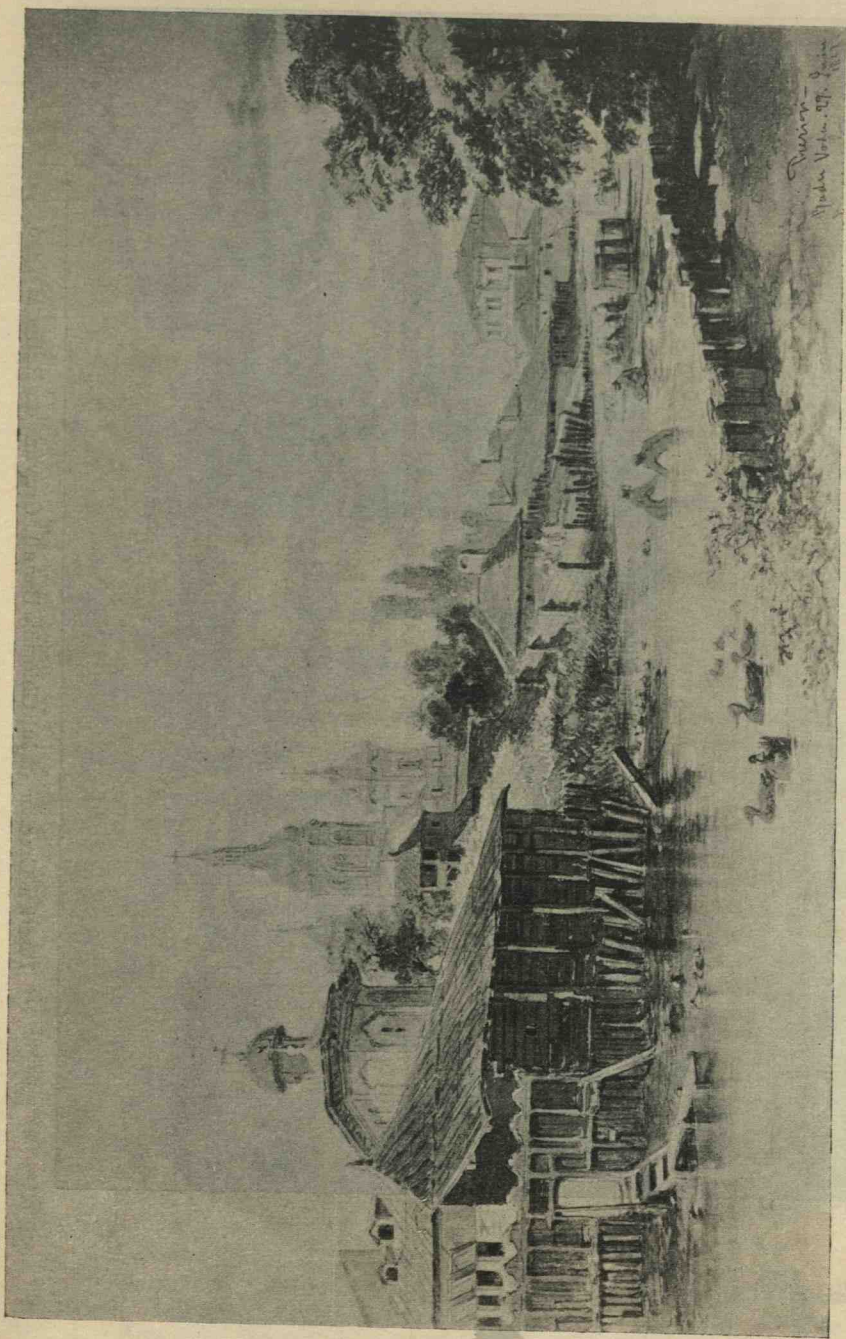
⁴ *Ibid.*, pp. 124—5, no. 142. O donație către mitropolitul Grigorie (1629); *ibid.*, pp. 159—60, no. 176.

Apoi, pe vremea lui Alexandru Coconul, deci în plină eră de restaurare a lui Radu Mihnea, aflăm la București, cu prăvălia lângă a lui « Marta iconomul », ceia ce înseamnă un cleric administrând în numele mănăstirii sale, pe un Sima Șargheri, fiu al Grecului Ene, deci Iani, și alături un Italian, Gaspar Mața, Mazza, al cărui nume de familie îl aflăm în legătură cu afacerile surorilor Eca-terina și Marietta, supt Domnii Alexandru și Mihnea. Cum era un « iconom » pe acolo, astfel găsim și prăvăliile ¹ mănăstirii Plumbuita, ale mănăstirii lui Mihai-Vodă, ale mănăstirii zise a Arhimandritului.

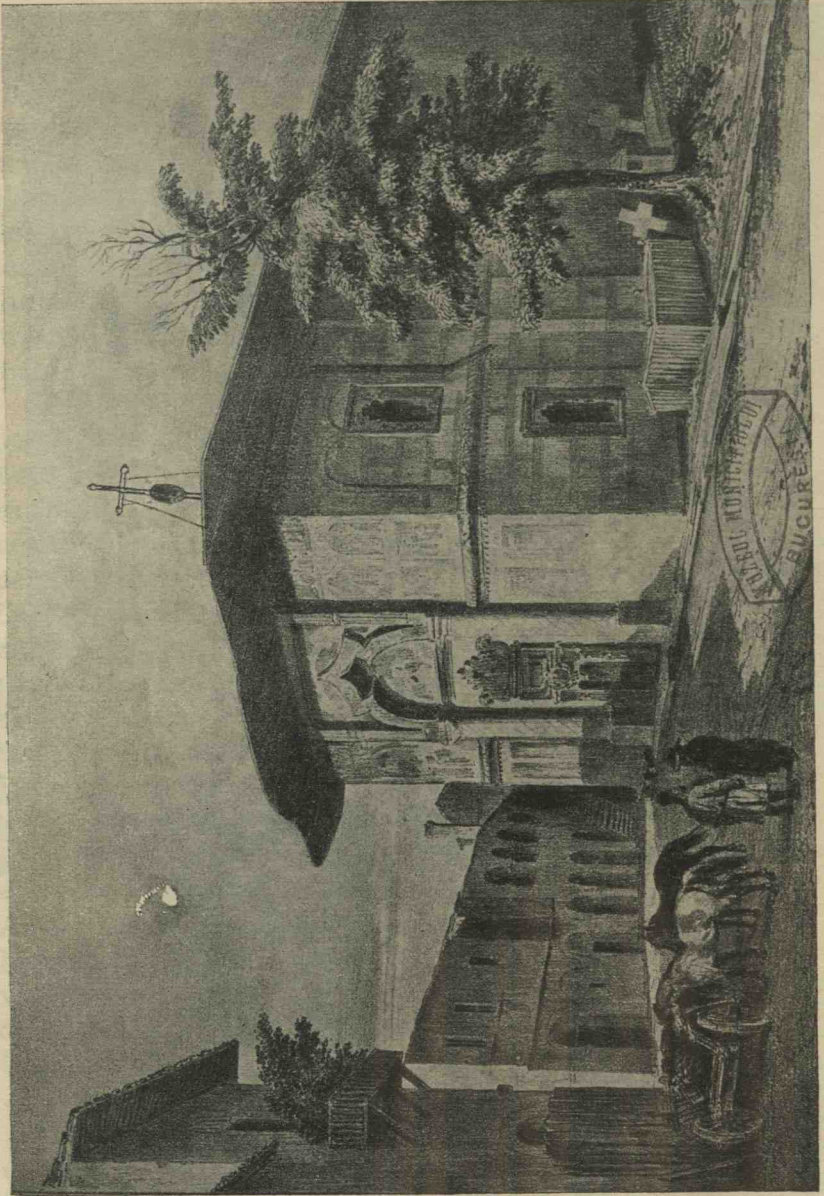
Dintre negustorii străini, unii se ridicau la boierii supt patriarcala obləduire a lui Matei. Astfel un Ghinea zis Țucala, Tzukalàs, deci Olarul, lângă un Ghinea zis Vărzarul, din cauza negoțului cu varză. E de crezut că « Isar neguțatoriul » și Isar Cămărașul lui Matei sînt una și aceeași persoană: ca origine românească, era dintr'un sat cu Iane Cazacopol, « fiu de Cazac », semnînd grecește: « Cazacul », și cu un Mîndru. Fiica lui Isar luă pe fata unui foarte important om de afaceri, avînd legături cu Veneția și prieten al lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, care-i traduse testamentul, Pană Papanò, care cumpărase prăvăliile lui Isar. Complect romanisat, fiul lui Papanò, numit tot așa, ajunge a fi « vătahul de copii din casă », la Domn ². Era și o biserică a Grecilor, foarte solid construită, care a dispărut numai în vandalismul secolului al XIX-lea. Alături de acești Papanò, Pană și Donea, se întîlnesc de-a lungul acestui secol: Ghionea Mustață, Grec, care iea prăvăliile Herăștilor de la Logofătul Radu, Defta, care-și dă fata după Harvat Izvoranul, « cupeții » Petru și Ghica, frați, Porfir, Atanase, Proca, un « Manu cel bătrîn »,

¹ Pentru circiume erau pivniți. V. actul din 1626, cu mărturia și a unui cojocar, unui Rus, în Bianu, *l. c.*, pp. 124—5, no. 129. Act din 3 Maiu 1589 de la Stan județul și cei doisprezece pargari pentru un Ianachi cizmarul, care cumpără un loc de la Trifan pivnicerul, ceia ce înseamnă cărciumarul, cărciumele fiind pe atunci pivniți; doc. 96/cxl la Academia Romînă.

² Iorga, *Doc. Bucureștene*, în *Bul. Comisiei Istorice*, *l. c.* p. 31, no. II.

Grupul de la Radu-Vodă și Dimbovița.

Biserica Grecilor (a lui Ghiormă Banu). Gravură de Raffet la 1836.

Luca Fărimită și ciudatul « priaten iubit » al Brîncoveanului, Dumitru Nona din Brașov ¹.

Un zăpis, redactat în satul Dudești, alături, de Oprea Dudescu, pomenește pe « ulița cea mare » « clopotnița Sfetii Gheorghie », « gardul călugărilor Sfînta Troiță », « besearca Ghiormeii Banul » ².

Bisericile se înmulțiseră uimitor, și în acte apar nu numai cliserul de la « biserica domnească », deci Curtea Veche, — pe lîngă care, încă de atunci, e și o Biserică a Doamnei —, dar și *poți cari sînt staroști*, ca Stanciul, al cărui fiu, popa Stoica, apare ca martur într'un act din 1669—70, după cei arătați mai sus. Se înșiră lîngă preoți și diaconi. Alături logofeți, cutare « profesor », ca « pan Dima Spudeul », iscăbind grecește, apare la aceeași dată. Apoi zlătari, cari-și vor avea o biserică a lor, ca și alte bresle, — negustorii clădindu-și biserici de toată frumuseța —, cizmari, chivărari, tabaci ³, împreună cu boieri de toată mîna. Iar, la 1630, o vînzare de loc, cu două prăvălii, între care o « ulicioră de au trecut cu calul încărcat », către un postelnic Stamate din Pitești, aduce înainte, pe lîngă doi clerici și un boier, doi croitori, doi plăpumari și un cantaragiu ⁴.

E o întrebare, dacă « mahalaua », al cărui nume e turcesc, cu « mahalagii » ei, s'a format de la sine, împrumutînd numai denumirea, sau dacă nu cumva e vorba de o orînduire a Domniei, influențată de viața constantinopolitană, capitala Imperiului fiind astfel împărțită, sistem, de altfel, moștenit, și el, de la vechiul Imperiu bizantin, căci el se întîlnește și la Veneția, unde socoteala și îndrep-

¹ Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, p. 450. Un Enache Nona, polcovnic, se întîmpină la 1745; Iorga, *Doc. bucureștene*, p. 35, no. 8.

² Bianu, *Doc. românești*, I, pp. 66—7, no. 75 (și « dealul Bucureștilor », cu vii).

³ Ionescu-Gion, *Ist. Buc.*, pp. 730—1.

⁴ Bianu, *Doc. românești*, I, pp. 172—3, no. 189. Se vînd apoi Postelnicului Constantin Cantacuzino.

tarea caselor se face după « parohii » cu biserica în centru, pe cînd în adevărata Italie, ca la Sienna, despărțirile sînt *contrade*, fără caracter religios, însemnate după « totemuri », după animalele reprezentative, cum e, de exemplu, *contrada dell Occa*, « a Giștii »¹.

Dar elementul rural se păstrează multă vreme acolo. Astfel cînd o femeie vinde casa ei « jupînului Apostol Telliul » (= deliul, « viteazul pînă la nebunie »), se spune că aceasta s'a făcut « cu știrea vecinilor și a mahalagiilor »².

În fruntea orașului³, cum o arată un act bucureștean din 1669—70, redactat după o mai veche datină, — care act s'a păstrat numai în copie, deci fără pecete, — cea dată întîiu de Ionnescu-Gion, în a sa *Istorie a Bucureștilor*, e cu Maica Domnului și inscripția slavonă, veche: *печете кароу Букрешти*⁴ (« pecetea orașului București »), stă « județul », sau cea nouă cu Buna-Vestire⁵, — în acest cas un Dragotă, « cu 12 părgari, cu preoți i neguțători » (deci preoții, și aici, în frunte) și, ca la sate, « cu toți bătrînii orașului ». El mărginește stăpînirile, cu « vecinii ». El consemnează, înregistrează și confirmă orice schimbare de proprietate printr'o « carte a orașului ». Se chiamă « mahalagii după 'mprejur și oamenii bătrîni », ca să încerce a recunoaște, a « dezvoalbe », rar și frumos cuvînt, adevărul. Până și Grecii de pripas sînt priviți, în contractele ce încheie, ca niște « moșneni ». « Cărțile » se scriu, ca în documentul care ni servește aici, de « grămăticul de la Biserica Domnească », în stare să adauge cîteva cuvinte, după vechea datină, în slavonește.

Un document al județului Gherghina din 1666 lămurește și asupra topografiei de atunci a orașului.

¹ Mahalaua părintelui popii Manii, la « Biserica dintr'o zi », care, în vechea ei formă, e deci anterioară ctitoriei Doamnei Marica Brâncoveanu; v. Iorga, *Documente bucureștene*, p. 31, no. 1.

² Iorga, *l. c.*

³ Iorga, *l. c.*, pp. 31—4.

⁴ Ionnescu-Gion, *Ist. Buc.*, pp. 133, 724—725.

⁵ *Ibid.*, pp. 730. Inscriptiile sînt rugăciuni slavone.

Stema familiei Bălăceanu aflată în casa din Str. Șerban-Vodă

Ca aspect general al orașului, acuma larg mărit, găsim, supt cîrmuirea acestui județ mănăstirea Sfintului Ioan, a « marelui prooroc și *Inainte-Alergătoriu* Ioan », la care e egumen Atanasie, mahalaua, strămutată de aiurea, unde supăra pe vecini, a Tabacilor, Curtea de sus și « podul ce trecea Dîmbovița spre mănăstirea lui Mihai-Vodă », unul din capete fiind socotit a fi « de spre oraș »: lumea de dincolo îi stă în fața acestuia, ca o rivală, care va dărîma, supt Brîncoveanu, autonomia, căci dincolo de județii Toma (1675-7) și Șerban (1639) nu se mai întîlnesc astfel de căpetenii ale orășenilor¹. De cealaltă parte, de unde s'au scos acei tabaci, supt vătahul lor², ei își aveau și biserica Sf. Nicolae³. Podul fiind unul singur, Dîmbovița se trecea pe la Vadul Cailor.

Privilegiul de supt Brîncoveanu al Sărindarului amintește și el o judecată supt județul Gherghina. În măsurătoarea de atunci apare, lîngă egumenul Dionisie și lîngă Simion, « popa cel bătrîn », negustorul Dura⁴.

De sigur că negustorii, își păstrează, ca și mănăstirile și bisericile, ca și boierii, prăvăliile lor, dar acuma se vorbește și de *curțile boierești*, cu grădinile lor, făcute după a lui Vodă însuși: a lui Papa Comisul, a lui Pană Spătarul, acel Pană Filipescu pe care Mihnea-l trimesese contra Turcilor și care se lauda cu o biruință, apoi, fără îndoială, și a Bălăcenilor, în prepeleacul căreia, peste vre-o treizeci de ani, din ordinul Brîncoveanului, se va înfige capul lui Constantin Bălăceanu, om cu « vînturi de Domnie », căzut supt steagul împărațesc al Habsburgilor în bătălia de la Zîrnești⁵.

¹ *Ibid.*, p. 732.

² *Ibid.*, pp. 730—1.

³ *Ibid.*, p. 204. Cf. și *ibid.*, p. 380.

Ionnescu-Gion socoate drept ctitori pe un Andronachi pîrcălabul (o. c., pp. 212—213), deci al Bucureștilor.

⁴ [Petruț], *Condica Brîncovenească*, în *Revista nouă*, III, pp. 395—6. Originalul s'a dat apoi de d. Dimitrie Ionescu, în *Rev. Ist.*, XVIII, pp. 263—5. Cf. Iorga, *Doc. bucureștene*, pp. 60—1.

⁵ Documentul și în facsimile; Ionnescu-Gion, o. c., pp. 728—9. V. și *ibid.*, p. 189. Și Elina Pirăoaia; *ibid.*, p. 731.

Biserica Sf. Nicolae Tabacu.

Bălăcenii aveau și biserica lor, închinată Sfântului Gheorghe (Sf. Gheorghe Vechiu)¹, ctitorie a Vornicului Nedelcu de supt Mircea Ciobanul. Urmașul lui Nedelcu, Badea, lucrase la biserica Sf. Dumitru, unde se făceau jurămintele². Și Văcăreștii, cari vor servi pe Brîncoveanu, unul pierzîndu-și capul pentru dînsul, își aveau livedea, deci și curtea lor³.

Un document de la 1669 înseamnă, lângă Crucea lui Alexandru-Vodă Mircea, pomenind vre-o luptă, «calea Mehedinților»⁴. Ca și Moldovenii, colonisați poate de Matei Băsărabă⁵, Stroe Leurdeanu și avea casa, lângă biserica Sf. Ioan cel Mare⁶. Sîrbii ocupau mahalaua, în care un Potocea «ridică biserica Sf. Nicolae la 1652»⁷.

În altă parte, mahalaua Oltenilor, altă «slobozie», își făcu biserica⁸.

De Florești ar fi legată biseriçuța Sf. Spiridon Vechiu⁹. Trăia la 1691 Alexandru, Mare Logofăt, fiul lui Ghiorma Banul, întemeietorul bisericii cu acest nume¹⁰.

Între bisericile vechi se mai înșiră, pe lângă cele arătate mai sus, aceia a Sfântului Sava, cu chili de mănăstire,— patronul fiind sîrbesc, ne-am putea gândi la o fundație a «Mircioaiei» —, a Sfintei Ecaterina, care purta numele lui Pană Vistierul, cel care, în prima luptă de la Brașov, ucisese pe «Craiul» ardelean, Moise Szekély, în fugă, apoi a Stelei (= Stelian), Spătarul supt Mihnea Turcul, arsă de Sinan-Pașa și refăcută, la 1632, de Mitropolitul Grigorie¹¹, a Gorganului, pe care n'o cred numită după biata modîlcă

¹ V. Iorga, *Inscripții*, I, pp. 264—5, no. 612.

² Ionescu-Gion, *o. c.*, pp. 185—6.

³ *Ibid.*, p. 148.

⁴ *Ibid.*, p. 202.

⁵ *Ibid.*, p. 342.

⁶ *Ibid.*, p. 197.

⁷ *Ibid.*, p. 204. Ulița Turcilor de la 1625 e în legătură cu acești negustori musulmani; *ibid.*, p. 345.

⁸ *Ibid.*, p. 209.

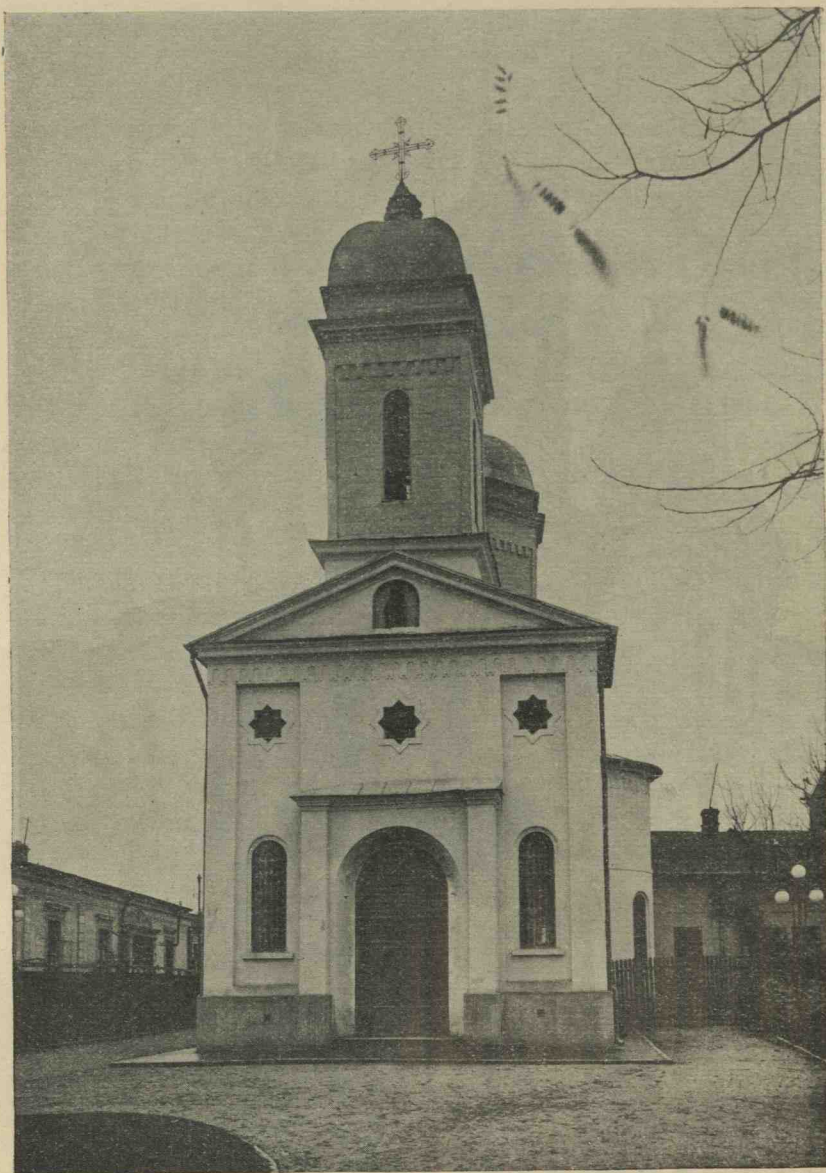
⁹ *Ibid.*, p. 217.

¹⁰ Bibl. Ac. Romîne, 15/CLIX.

¹¹ Ionescu Gion, *o. c.*, pp. 221—3.

Biserica Sf. Gheorghe Vechiu.

Biserica Sf. Nicolae Sârbi.

Biserica Olteni.

de pământ pe care e clădită, ci de acel Gorgan Spătarul, cumnatul lui Matei-Vodă, care-l ajută credincios în răzcoala și izbînda lui —, cercetări tehnice ar lămuri data întemeierii acestui lăcaș, care nu se pomenește înainte de aceste prime decenii ale secolului al XVII-lea. Dacă se vorbește pentru Batiște de un obscur ctitor de la 1764¹, numele ei amintește de sigur pe foarte influentul sftenic cretan al lui Radu Mihnea, Constantin sau Batiște (Battista, Ioan Botezătorul) Vevelli, care căzu prada mîniei norodului².

Un vechiu Colțea, Clucer, Comis, ridică, pe la 1660, o bisericuță menită unei mari străluciri³. S'ar putea foarte bine ca Dobroteasa, care se va reface la începutul veacului următor, să fie făcută spre pomenire de soția vre unui Dobrotă, încă din această vreme.

De la socrul lui Preda Buzescu, Andrei Vistierul, biserica Sf. Ioan cel Mare, și ea căzută jertfă a anticlericalismului din secolul trecut⁴, fusese închinată mănăstirii Zitza (Zița) din Epir. Un shimonah Teofan făcea o bisericuță a Sfîntului Nicolae, — cărui sfânt i se închină cele mai multe biserici, încă din acest timp, în ce se numia «prundul Dîmboviței»⁵. Popa Fierea e fondatorul bisericii cu Sibilele zugrăvite în afară, pe care cunoștința poporului o numi Biserica cu Sfinți; ea ființă încă la 1696 pe «ulița» care se zicea: a Tîrgului-de-afară⁶. Prin breasla Săpunarilor se ridică biserica Scaunele Vechi, după prăvăliile ce li se îngăduiseră pe la 1675 în această partea orașului⁷.

Zlătarii, meșterii argintari⁸, au dat reședinței domnești, încă din această vreme, un lăcaș potrivit cu averea lor.

¹ *Ibid.*, p. 176.

² *Ibid.*, pp. 321—2. Dar un Batiște ceasornicarul, 1734; *ibid.*, p. 336.

³ *Ibid.*, pp. 179—80.

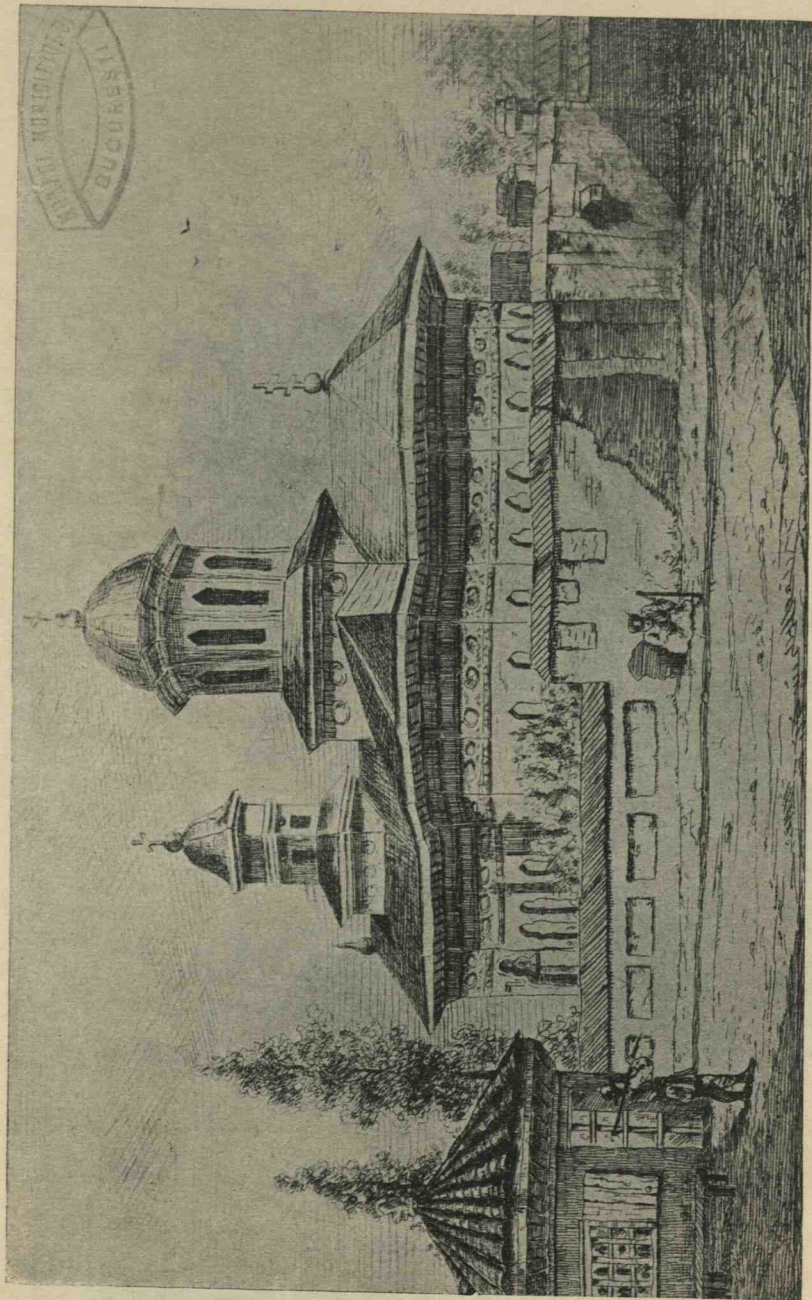
⁴ *Ibid.*, p. 197.

⁵ *Ibid.*, p. 204.

⁶ *Ibid.*, pp. 209—10.

⁷ *Ibid.*, p. 210.

⁸ Și nu țiganii *aurari*; v. *ibid.*, p. 226.

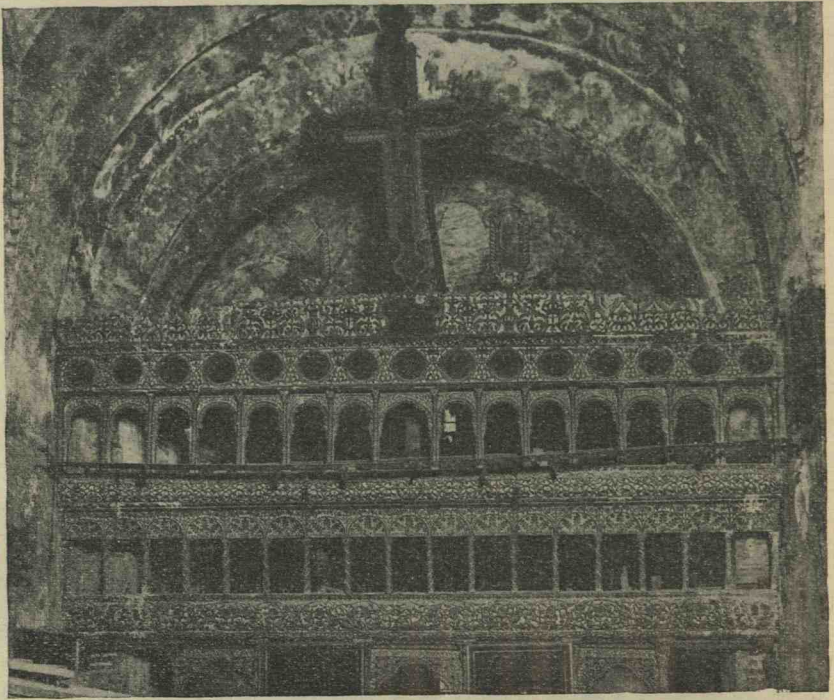
Biserica Batiștei.

Biserica Dobroteasa.

Biserica Scaune: Ușile împărătești.

Biserica Scaune: Tâmpla.

Biserica Brezoianu.

În sfârșit, și alții se înscriu între ctitori. Popi « ca popa Stoica », întemeietorul lăcașului care, după vecinătatea boierească, s'a numit al Brezoianului, — un boier cu acest nume fiind osîndit la moarte, pentru trădare, de Nicolae Vodă Mavrocordat ¹: zidirea exista însă de mai multă vreme.

În forma cea veche, ca biserică a « Coconilor », a « fiilor de Domn », — cea ce ar trimete poate la Domnia « coconului » Alexandru, fiul lui Radu Mihnea —, Sărindarul, așa de mult mărit de Matei Băsărabă, era pomenit și la 1622 ². La Sfînta Vineri, luată apoi supt îngrijirea boierilor. Herăști, se păstrează amintirea ctitoriei unui Agă Niță, care ar fi încă din 1645 ³: o întreagă mahala se numia după acest boierinaș.

Încă supt Constantin-Vodă, Pavel de Alep, întovărășind pe Patriarhul de Antiohia, Macarie, socotia 6.000 de case la București, pentru 10.000 de locuitori. Însemna Curtea, refăcută de Matei mai frumos decît cea din Tîrgoviște chiar, biserica Sf. Constantin, tot după tipul de la Argeș, mănăstirile Sf. Ecaterina, Sf. Ioan-cel-Mare, bisericile Sfinții Apostoli, atribuită lui Matei, Sf. Sava și Sărindarul.

Ei puteau să găsească în București și Asiatici de-ai lor, creștini sau trecuți la credința creștină: astfel acel cojocar Cîrstea din 1662, care era fiul unui Persan de origine, căruia i se și zicea Dumitru Căzâlbașul (= Persan; « cap roșu »); el își avea locul lingă al feciorilor lui Ghiorma Banul ⁴.

Venirea pe tron a lui Șerban Cantacuzino ⁵, dintr'un neam de mult legat cu Bucureștii, fu și ea prielnică

¹ *Ibid.*

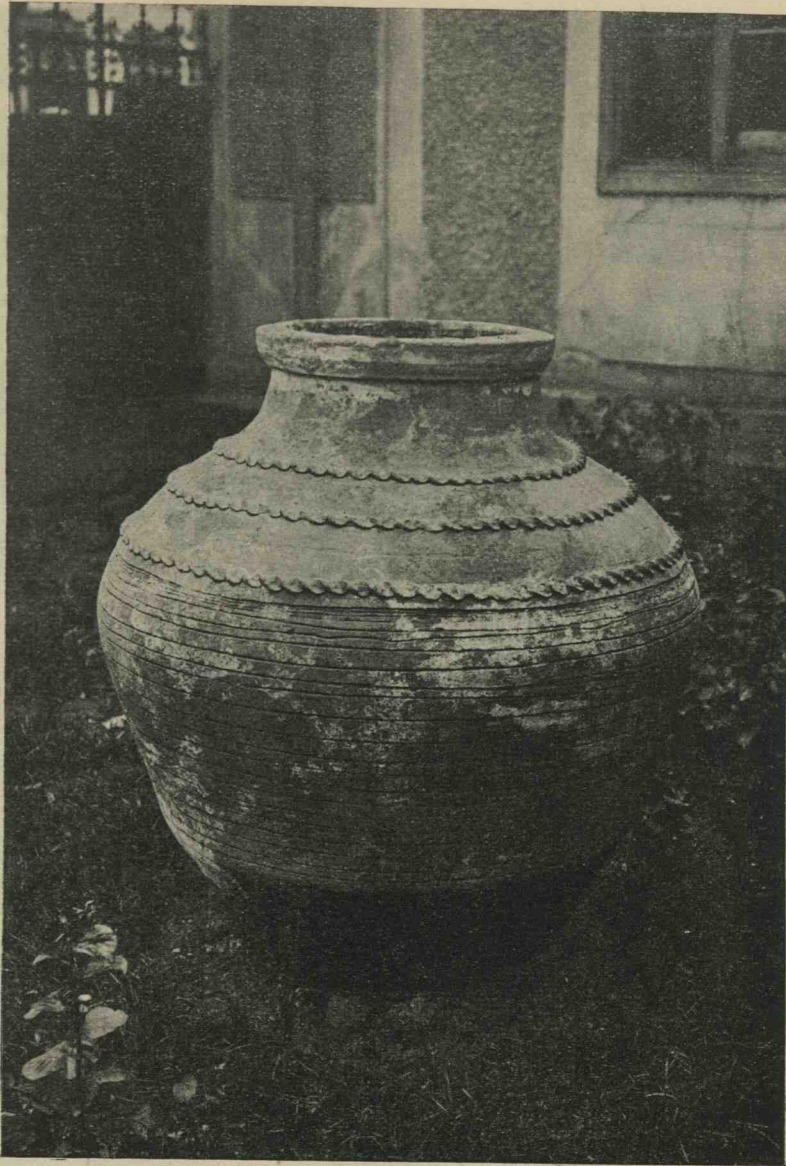
² *Ibid.*, p. 211.

³ *Ibid.*, pp. 224, 226.

⁴ Bibl. Acad. Rom., doc. 107 /CLVI.

⁴ Un Stan tinichigiul la 1669; *ibid.*, 20/CLXIII.

⁵ Soția lui, de origine bulgară, Maria, care reface numai Biserica Doamnei, cumpără, la 1684, șapte prăvălii de la Pitarul Grăjdan Prejbeanu; Bibl. Acad. Rom., doc. 23/CLXIII. Altă cumpărătură, a unui loc de prăvălie; *ibid.*, no. 24.

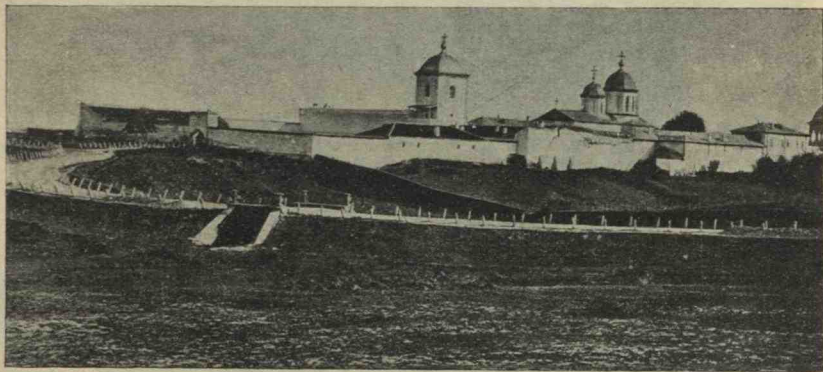

Urnă a unui negustor bucureștean din secolul al XVII-lea.

Biserica Sf. Constantin.

desvoltării așa de răpezi a orașului. E chiar cel d'întîiu Domn mai nou care, urmînd exemplul lui Mircea-Ciobanul, stabilitorul de hotare al reședinții sale, s'a ocupat de-a dreptul de dînsa. Astfel de la el vine și « podul » și hanul lui Șerban-Vodă, — acesta din urmă după noua modă turcească, din ce în ce mai năvălitoare, potrivit cu care moscheile se țineau prin astfel de ospătării pentru oameni și vite: chiar planul după care ele se vor face la București e acela întru toate împrumutat de dincolo de Dunăre; apoi și heleșteul lui Șerban-

Biserica Cotroceni.

Vodă¹. În sfîrșit, pe cînd Capitala cea nouă se înveșmînta, tot mai bogat, în biserici, el ridică în pădurea vecină, unde aflate ascunzătoarea în zilele de prigonire, la Cotroceni (de la a se *cotrăci*, în Banat a *cotîrși*, a « acoperi », a « ascunde »), una din cele mai frumoase biserici din aceste părți, cu acei stîlpi de pridvor pe cari-i văzuse la Biserica Episcopală din Argeș, reparată de dînsul, și cu ajutorul sculptorului moldovean, Cornescu, al cărui nume se cețește și azi pe fațadă. Închinată și ea la Locurile Sfinte din Răsărit², trebuia să fie, după tipicul de fundație,

¹ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 9.

² Iorga, *Documente grecești*, în Hurmuzaki, XIV, p. 211—8 și urm. Încă de la 1667, Sfinții Apostoli, ctitorie primă a lui Matei-Vodă, fusese închinată Patriarhiei constantinopolitane, ca stavropighie; *ibid.*, pp. 217—8, no. ccciv.

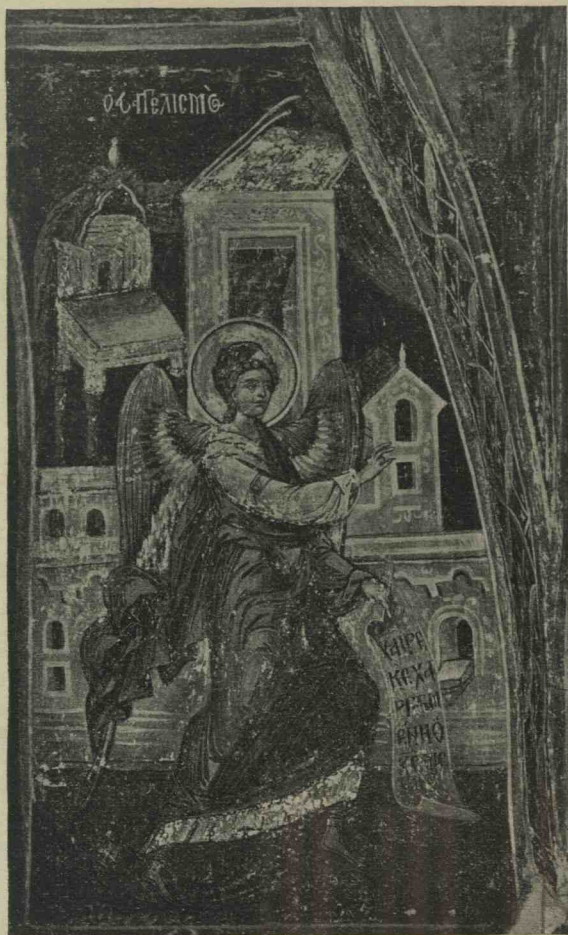

Biserica Doamnei.

Biserica Doamnei, București: inscripția pe fațadă.

un model de viață harnică și pioasă, într'o vreme în care multe păcate se introduseseră în mănăstirile celelalte.

Biserica Doamnei: frescă.

oprit de a închina la Athos Vieroșul, nefiind aceasta voia ctitorilor; Urechii, Liberă era biserica Arhimandritului; *ibid.* p. 281; poate trebuie citit: ἀπὸ τοῦ Ἀρχιμανδριτοῦ. La 1675 se întărește închinarea, făcută de Andrei Vistierul și ginerele, Preda Buzescu, a Sfântului Ioan la Zitza (Sf. Ioan) din Ianina; *ibid.*, pp. 738—40, no. DCCCXXII. Și supt Brîncoveanu, întărire; *ibid.*, pp. 749—51, no. DCCXXXII Supt Fanarioți, Logofătul Golescu fu

În București, mama lui Șerban, Domnița Elina, fiica lui Șerban-Vodă, recurgea, în orînduirile ei de avere prin care căuta să favorizeze pe ceilalți fii ai ei, la un călugăr de la mănăstirea Arhimandritului ¹.

Șerban-Vodă cel nou nu se atinse de vechea organizație

Biserica Doamnei: frescă.

patriarhală, de caracter popular, a Bucureștilor. Altfel a fost cu urmașul său în 1688, nepotul Constantin Brîncoveanu.

Istoria Românilor, VI, p. 33. Așa ceruseră boierii, invocînd măsura lui Matei-Vodă contra închinărilor la străini și întărirea de Constantin Șerban; *ibid.*, pp. 34—5. La 1680 ei dau legături între Sf. Spiridon și mănăstirea Brodeț de la Policiana; *ibid.*, pp. 140—2, no. DCCXXV.

Ibid., p. 277 și urm.

CAPITOLUL V

Curtea și orașul în luptă supt Constantin Brâncoveanu

Noul stăpînitor muntean nu s'a hotărît între Bucureștii, cari nu puteau să mai fie părăsiți, și Tîrgoviștea, pe care, de la început, cu multă iubire, a încercat s'o ridice din ruinele ei, făcînd să se lucreze, după noul stil, mai bogat, dacă nu și la Biserica Domnească, lîngă care curțile lui Cercel și lui Matei-Vodă fură fundamental prefăcute, la Mitropolie, unde, împreună cu membri din familia lui, sînt înmormîntați atîția dintre demnitarii, civili și militari, ai Curții, pe lîngă un Patriarh constantinopolitan, adăpostit, ca mazil și pribeag, în cea d'intăiu dintre țările ortodoxiei. Și reședințele lui de țară, la Doicești, la Potlogi, sînt în aceste părți.

Încă de cînd era numai boier, Constantin Brîncoveanu lucrase rîvnitor la acea fundație a învățatului și influențatului dragoman al Porții, Panaioti Nikusios, purtat și prin locurile noastre și bine cunoscut și în Moldova, care a făcut să se ridice, cu prăvălii și han, noua biserică a Sfîntului Gheorghe, tot așa de larg concepută ca și fundația lui Șerban-Vodă de la Cotroceni¹, — primă formă,

¹ Nikusios nu era mulțămît, la 1671, de încetineala lucrului. Voia o clădire ca acea de la Stenimachos. Spătarul cu zăbava e Șerban Cantacuzino; Iorga, Hurmuzaki, XIV¹, pp. 207—8; Cronica lui Radu Greceanu, p. 87; Iorga, *Inscripții*, I, p. 305. Refacerea chiliilor în 1693; Iorga, Hurmuzaki, XIV¹, p. 292. La ziduri se lucrează în 1695; *ibid.*, pp. 918—9. O intervenție a Patriarhului de Ierusalim; *ibid.*, p. 332 și urm., no. cccxcii. V. și *ibid.*, p. 387 și urm. Paraclisul, lîngă lucrul la Sf. Sava; *ibid.*, p. 649.

de o perfectă armonie, care abia dacă se mai poate găci după nepotrivitele prefaceri și adăugiri din neînțelegătoarea perioadă a secolului al XIX-lea. Splendida clădire fu închinată Patriarhului din Ierusalim¹. Doamna Marica ieia asupra-și, pentru refacerea în piatră, Biserica dintr'o zi. Ceaușul David Corbea, om de casă al Domnului, dintr'o familie întrebuițată și în misiuni diplomatice pînă la Moscova, face biserica numită mult timp după el, ca să primească apoi designarea icoanei făcătoare de minuni

Sf. Gheorghe Nou (vechea formă).

ce se descoperise într'înșă. Mihai Spătarul Cantacuzino, unchiul Domnului, reface Colțea și-i adaugă spitalul, pe cînd fratele lui, Constantin Stolnicul, clădește numai afară, la Afumați²; lui Mihai i se datorește în aceste împrejurimi biserica de la Fundenii Doamnei, cu delicate podoabe exterioare de stuc, în stil persan.

Acela care pretutindeni, de la Cozia până departe în șesul muntean, a refăcut și prefăcut, atribuindu-și une ori, fără drept, ctitoria din temelii, din « pajiște », zidirile

¹ Iorga, Hurmuzaki, XIX¹, p. 332 și urm., p. cccxcii. V. și *ibid.*, p. 387 și urm.

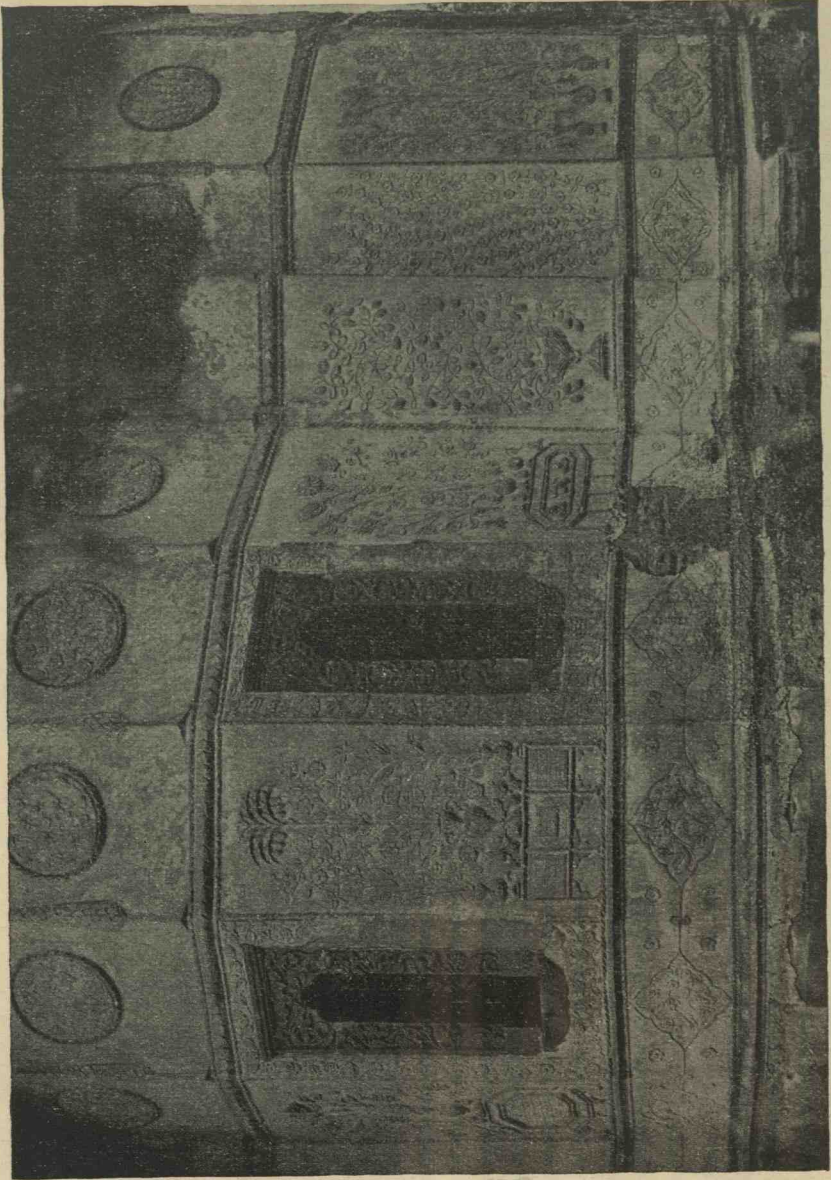
² Iorga, în *Bul. Comisiei Mon. Ist.*, 1931, p. 33 și urm.

Clopotnița bisericii Antim.

Biserica Antim.

Biserica din Fundeni Doamnei.

datorite Domnilor înaintași, și-a lăsat amintirea și în aceste părți. Dar mai ales, din nou, pe planul de la Biserica Episcopală din Argeș, copiat și la Cotroceni, înaltă mănăstirea care-i poartă numele, Mitropolitul, de origine georgiană, Antim, ale cărui predici contra relelor obiceiuri și moravurilor stricate și îndemnuri spre viață curată le-au ascultat, ca odată, Constantinopolitani predicile Sfințului Ioan Gură-de-aur, Bucureștenii din vremea Brâncoveanului ¹.

Aproape de locul unde pătimise părintele, Papa Brâncoveanu ², se înalță curți pentru Constantin, omonimul fiu mai mare al Domnului din Scaun, și în marginea chiar a orașului, la Mogoșoaia, lângă o modestă bisericuță făcută tot de dînsul, un palat de stil venețian, ca și acela, pomenit mai sus, al unchiului, Constantin Stolnicul Cantacuzino, fostul student la Veneția, în satul Afumați; foișoarele pe stîlpi delicat lucrați, zugerăvelile interioare, — în locul ornamentelor de stuc, ca la Filipeștii-de-tîrg, la Potlogi —, ca scena călătoriei silnice, dar terminate cu izbîndă, la Adrianopol, represintă, înainte de elementele corespunzătoare din necropola de la Hurezi, culmea până la care se ridicase arhitectura munteană, influențată de arta Apusului italian.

Biserica Sf. Ioan cel nou datorii lui Brâncoveanu totala refacere ³. Dintre rudele Domnului, doar vărul cantacuzinesc Mihai reface elegant biserica zisă a Colții (a lui Colțea), cu clopotnița azi dărîmată, — păstrîndu-se numai, la Muzeul de artă religioasă, mîndra inscripție —, legată de amintirea suedesilor lui Carol al XII-lea, deveniți zidari ⁴, și Șerban Vornicul Cantacuzino adauge ceva la o clădire bisericască mai veche, Sf. Nicolae din Șelari ⁵.

La Sfinții Apostoli refacerea cantacuzinească e ceva mai nouă decît această Domnie, ctitorul fiind vărul

¹ Gramata patriarhală pentru biserică (1714); Iorga, Hurmuzaki, XIX¹, p. 629 și urm.; cf. *ibid.*, p. 660 și urm.; XIX², p. 818 și urm.

² Ionescu-Gion, *o. c.*, pp. 197—8.

³ *Ibid.*, p. 205.

⁴ Iorga, *Inscripții*, I, partea a 2-a.

⁵ Inscripții.

Biserica Sf. Nicolae Șelari.

dușman și urmașul, care i-a uneltit moartea, Ștefan, fiul sfetnicului Constantin ¹.

Sf. Sava se învrednici de o deosebită grijă a Domnului, un prieten de cărții, care ocroti și școala, cu un viitor mare, de acolo vechea biserică a lui Sterie lumânărarul « o au surpat de tot », făcând alta, « iscusită și frumoasă, care fu închinată mănăstirii cu același nume de la Ierusalim, un Arab, Daniil Arapul fiind egumen la 1709 ². Dintre cei de aproape ai Domniei, ceașul David Corbea dăruie biserica numită întâiu după dânsul, apoi a Icoanei. Boieri mai mari, Mănilă Mărăcineanu și Pătrașcu Brezoianu, fac biserica numită după al doilea ³. Dar unui Tîrnovean i se datorește frumoasa biserică a Scaunelor vechi (de măcelari) ⁴. Vechea biserică Negustori, arsă, va fi refăcută numai în 1726 ⁵, e plină de morminte pe cînd la Sf Nicolae din Jignița (1711—2) e ctitor un căpitan de lefecii al Brîncoveanului ⁶.

În Sîrbi, biserica o face încă de la 1699 o familie de negustori, supt scutul arhiereului Ioanichie de Stavropole ⁷.

Dar înainte de toate Brâncoveanu ridică peste viața orașenească, de acum lipsită de presidenția « democratică » a județului, Curtea, care stă, ca alcătuire, între Seraiul Sultanului și strălucirile așusene ale regalității, pretutindenii imitată, a unui Ludovic al XIV-lea.

Un călător engles, Chishull, cleric în legătură cu ambasada Angliei la Constantinopol, ne ajută să vedem ce era în cuprinsul zidurilor, din nou refăcute și lărgite cu mult, ale acestei reședințe.

¹ *Ibid.*, I, pp. 277—7. Biserica întâiu, peste cea de lemn, era de la Matei-Vodă; *ibid.*, p. 266, no. 615.

² Iorga, în *Rev. Ist.*, XVIII, p. 274, no. 11. Pentru școala de acolo la 1745 și dascălul Alexandru, *ibid.*, XIX, p. 251. Pentru egumenul din 1680 și piesa lui 'Αχσού « Grajdul »; *ibid.*, p. 253, după Istoria literaturii neogrece de Nicolai.

³ Iorga, *Inscripții* I, pp. 293—4.

⁴ Iorga, *Inscripții*, I, pp. 319—20.

⁵ *Ibid.*, p. 321.

⁶ *Ibid.*, pp. 341—3.

⁷ *Ibid.*, pp. 343—6. Și biserica Staicu, fără ctitori cunoscuți, e de pe atunci; *ibid.*, p. 346.

Biserica și Turnul Colței.

Biserica Sf. Apostoli.

Biserica Icoanei.

Biserica Mihai-Vodă, restaurată.

El vede, la 1702, Curtea nouă a lui Brîncoveanu, lîngă care este și casa oaspeților, « frumoasă și elegantă, făcută din piatră, acoperită, după datina locului, cu șindilă »: « cu încăperi după moda creștinilor, putea fi socotită ca măreață în alăturare cu barbarele clădiri ale Turcilor din vecinătate; în față e o largă grădină, la dreapta alta, ceva mai mică, amîndouă plăcute și dînd destulă umbră și verdeață »: pe aici vine Vodă să-și cunoască musafirul și apoi, neapărat, tutorul lui, Stolnicul Constantin. A doua zi, obișnuitul ospăț, cu fiii Domnului, cu ginerii, cu vărul Toma Cantacuzino, cu boierii, bîndu-se și pentru regina Maria a Angliei, după Sultan și Impărat. « Palatul prințului, cu apartamentele și grădinile alipite e cu adevărat nobil și măreț, și, cu toate că nu poate fi comparat cu unele din ale altor prinți creștini, stă mult înaintea celor în care așa de ambițios se complac Turcii ignoranți ». La Hanul de la Sf. Gheorghe-Nou e, atunci Patriarhul de Ierusalim, învățatul Hrisant Notara ¹.

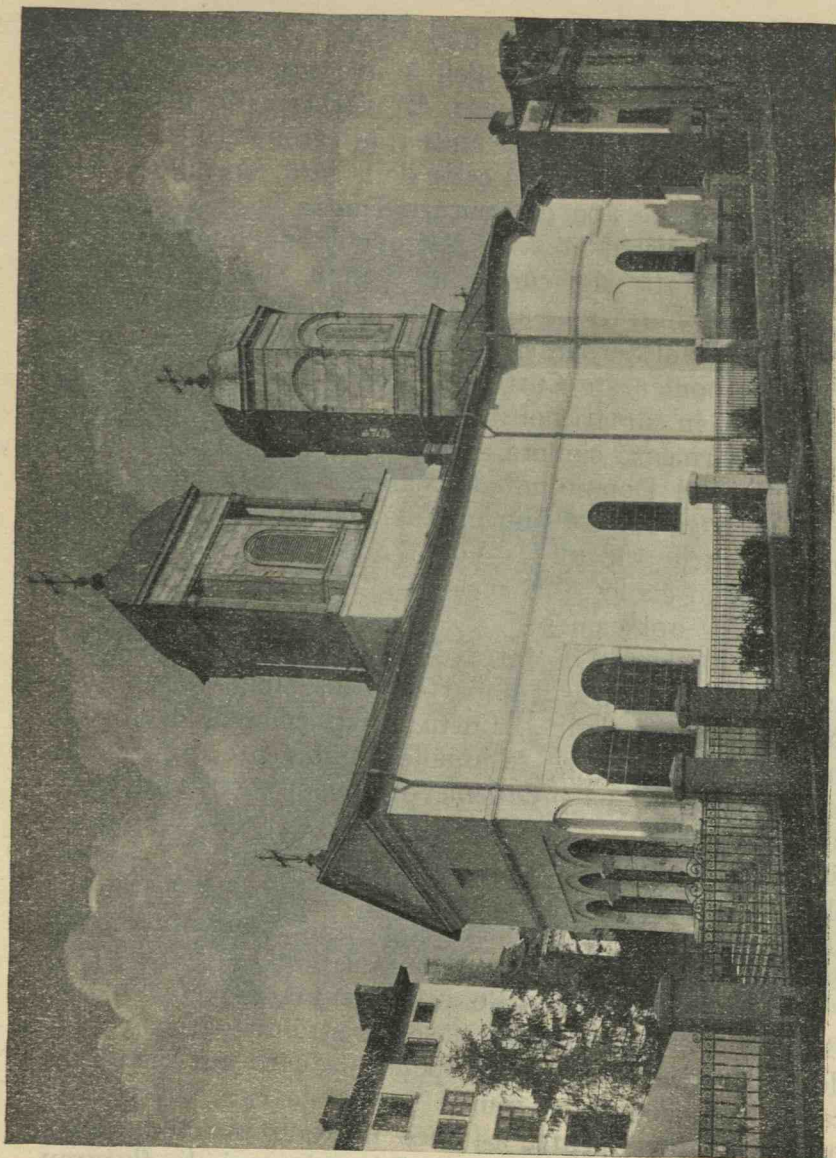
Pe vizitator îl interesează produsele tipografiei, pentru care plătește și bogatul, rîvnitorul de școli boier epirot Gheorghe Castriotul. El cumpără un Liturghieriu grec (și arab; 1701); vedem cum se lucrează la un « Chiriaco-dromion » al lui Maxim Peloponesianul (poate o nouă ediție din *Enchiridiu*, care e însă o carte de polemică împotriva Latinilor) și la una din cărțile arabe pentru Patriarhul de Antiohia (poate *Psaltirea*, ieșită la 1706).

La Cotroceni se admiră biserica, în care se păstrează tuiuri și un steag, care trebuie să fie ale ctitorului, Șerban Cantacuzino.

Casele boierești, cu uluci de stejar încunjurînd și grădina, coperișul de șindilă răsărind între pomi, interesează pe Engles, ca și « multele biserici și mănăstiri ». De departe e plăcută vederea totalului ².

¹ Cf. V. Drăghiceanu, *Palatul lui Constantin-Vodă Brîncoveanu din București*, în *Bul. Comisiei Mon. Istorice*, XIX, p. 1 și urm.

² *Travels in Turkey and back to England*, 1747; și în *Revue historique du Sud-Est européen*, I.

Biserica Neguștii.

În față stă descrierea, mai târzie, a Bucureștilor cu 50.000 de locuitori, după peirea lui Brîncoveanu, a secretarului italian Del Chiaro. El vorbește de mahalale, de poduri, de casele « bolovănite », al căror stil nu-i place, de și prețuiește curățenia celor de la țară, de minunatele livezi. Se scoate apa din puțuri. Dintre biserici presintă Radu-Vodă, Mihai-Vodă și Mitropolia, pe lângă cea catolică, reparată de curteanul Ștefan Sisti (și contele Bartolomeu Ferrati își are casele în București).¹ Nu uită hanurile: al lui Șerban și al bisericii Sf. Gheorghe.

Ni se pomenește Curtea, ce apare așa: scara de marmură duce în camere boltite. Cea a tronului se sprijină pe coloane. Urmează camera audiențelor, Spătăria cu stelele, iatacurile: al Domnului, al Doamnei și alte vre-o două odăi, pe lângă foișorul din grădină, pentru odihna și une ori și pentru prânzul lui Vodă. Mai târziu, Ștefan-Vodă Cantacuzino clădește în aceleași grădini un mic palat de locuință cu opt camere.

Cînd Englesul La Motraye, după 1711, vine la București, el judecă orașul « foarte întins, bine locuit, dar murdar », « rău clădit », Curtea « mai comodă decît frumoasă », străzile pline de jupănese îmbrăcate după moda constantinopolitană și de femei din popor păstrîndu-și portul. Dar îi place palatul din Mogoșoaia, cu frescele de acolo și plafoanele sculptate: « clădire mare, destul de măreață. Mari grădini merg până la gîrlă, cuprinzînd și un heleșteu. » Dar după căderea și a lui Ștefan-Vodă zidirea pustie era deschisă oaspeților, cari trebuiau să-și gătească singur².

Intr'o bogată lume de lux oriental, copiat după al Bizanțului otoman, se desfășoară strălucitoarele alaiuri de împărătească imitație, oșpețele la care vin boierii cu capul ras, lăsîndu-se numai șuvița de care îngerii trebuiau să apuce pentru a-i duce în Raiu pe credincioșii, căzuți în lupte, ai credinții Islamului, și li fluturau mînele largi ale mantiilor de-asupra anteriilor de stofe

¹ Inedit în Biblioteca Ac. Rom.

² *Voyages*. Cf. descrierea dată de Radu Grecianu, ed. Șt. Grecianu, București 1936, p. 111 și urm.

Palatul de la Mogoșoaia.

scumpe. Oastea, cu îngrijire urmărită de un Domn care nu doria s'o scoată la războiu, dar fu silit, totuși, odată s'o facă, trecea în sunet de trâmbițe, — era și o uliță a trâmbițașilor —, și de tobe. Copiii din casă străbat ietacurile și sălile de primire și judecată ale Curții¹. Oaspeți de pretutindeni, ambasadori, ca Englesul Paget, generali ca Marsigli, negociatori, spioni, clerici catolici, ca Antonio Stefani și Francesul Antide Dunod, se perindau la Curte, bine primiți, și plecau cu sentimente de respect și recunoștință pentru primitorul Domn, care amintia prin magnificența sa pe Împărații Constantinopolului creștin de odinioară. Patriarhi din Bizanț, la ceasuri de sărăcie și viață pribeagă, cei din Ierusalim, din Antiohia și Alexandria, episcopi de peste Dunăre, ca Ioan, care-și zicea Comnenul, dela Drîstor, luau parte la marile ceremonii din bisericile bucureștene. Cărturari greci își căutau aici o pâine, venind din părțile supuse Sultanului, ca și din Veneția, care dădu pe Ioan Abrami, preceptorul «coconilor» lui Constantin-Vodă, cărora li se zicea, pe turcește, «beizadele», și, cu acești Orientali, gata să închine lui Vodă traducerile lor, erau oameni de-ai Apusului, acel Bartolomeo Ferrati, apoi cutare Ungur de neam mare și mai ales acel Evreu florentin del Chiaro, amestecat și prin Veneția, care înfățișă rostul domnesc, dar și viața însăși a țării, după sîngeroasele tragedii ale Voevozilor celor noi, în prețioasa carte italiană despre «revoluțiile Valahiei».

Negoțul într'un loc unde se făceau neconținut așa de mari cheltuieli era firește la același nivel. Atunci se așează în fruntea tuturor negustorilor din București acel Niko Papa zaraful, ale cărui socoteli, în legătură și cu Veneția, unde era un musafir prețuit, le cunoaștem și prin testamentul său, păstrat în Arhivele de acolo². Registrele de

¹ V. Iorga, *Doc. bucureștene*, l. c., p. 35, no. 8. Dar unii sînt înșurați; *ibid.*, pp. 36—7, no. 12 (Negoiță Hințescu, la 1754).

² Iorga, *Studii și doc.*, IV, pp. 75—6, no. LXXII; pp. 76—9, no. LXXIII; pp. 79—80, no. LXXIV; p. 83, no. LXXVII; pp. 84—5, no. LXXX, și mai ales p. 85, nota. Are case în mahalaua Sf. Gheorghe, lângă ale Cămărașului Asan, și cumpără și pe ale cântărețului Serafim al Mitropolitului Antim.

cheltuieli ale Domniei presintă o întregă lume amestecată în serviciul acestei Curți care domină orașul și-l și hrănește¹. Nesfârșite amănunte se pot culege de acolo, ca și din Cartea de conturi a lui Vodă, numită, tot după acel model turcesc, *anatefter*², și chiar din acea Condică de cărți domnești care și ea a fost, din fericire, scutită de distrugere³.

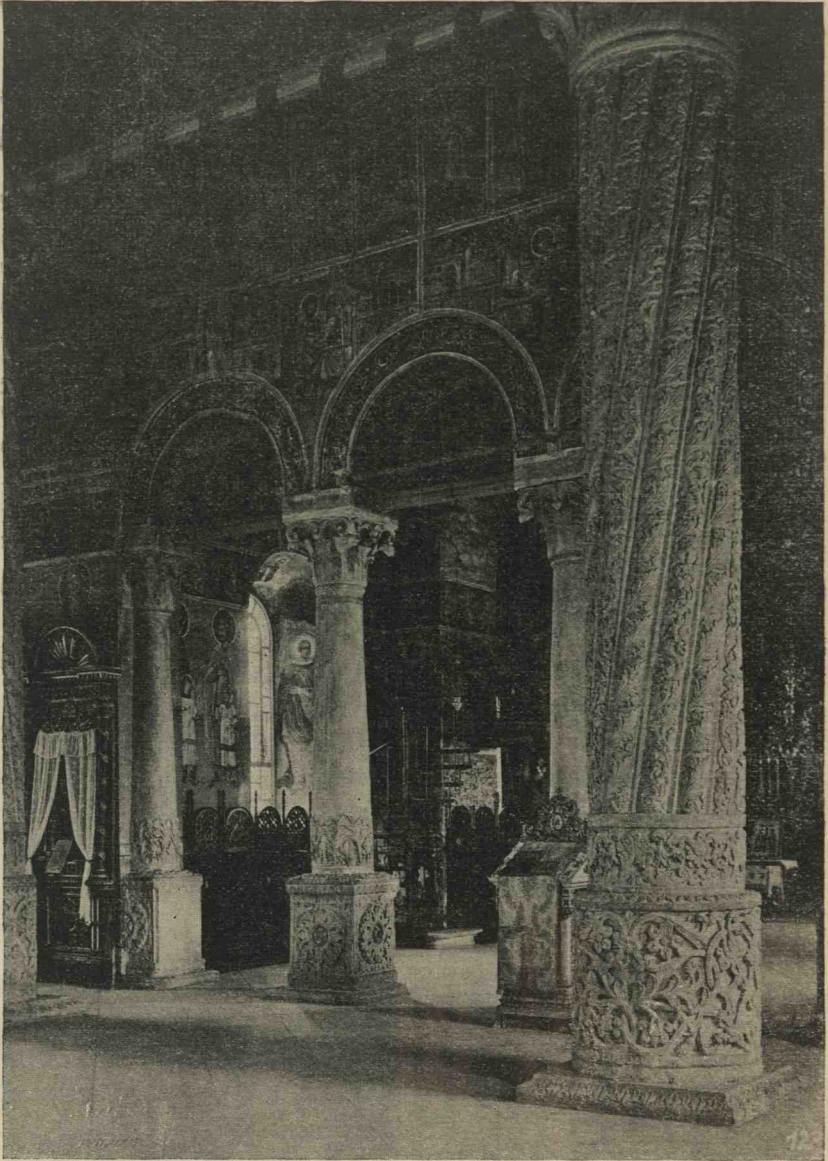
În ce privește pe ceilalți locuitori, aceiași lume se presintă, în care, pe lângă oameni ce vin din sate ca să se așeze definitiv prin mahalalele numite după biserici, găsim pe meșterii din bresle, zlătari, mărgelari, abagii, croitori, cizmari, măcelari, săpunari, scortari, formându-se și o mahală a Scortarului⁴, șelari, olari, oțetari, lăcătuși, fierari, din locul unde se «frînge fierul».

¹ V. Aricescu, *o. c.*

² Iorga, *Studii și doc.*, V, p. 335 și urm.

³ [Pătruț], în *Revista nouă*, III, *l. c.*

⁴ Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 199.

Mănăstirea Văcărești: interior.

CAPITOLUL VI.

Bucureștii de stil țarigrădean

Nicolae-Vodă Mavrocordat, întâiul dintre «Fanarioți»¹, n'a făcut decît să continue în toate privințele cîrmuirea lui Brîncoveanu.

Astfel, după cele mai bune datini ale țării, cu tendința ambițioasă de a întrece tot ce s'a făcut până atunci în arhitectura ei, ridică acest nou Domn, legat prin origine și multe interese de dinastiile românești, mănăstirea, menită a cuprinde și marea bibliotecă de cărți și manuscrise rare ce adunase el și tatăl său, Alexandru Exaporitul², din satul de până atunci Văcărești³, cu biserica în care lucrul coloanelor din pridvor e de o bogăție neajunsă până atunci. Și, la sfințirea acestui prețios dar făcut lui Dumnezeu, Nicolae-Vodă ține să se adune un sobor de arhierei, de țară și străini, care să nu fie mai puțin numeros și strălucit decît acei cari împodobiseră Domnia lui Brîncoveanu. Biblioteca Văcăreștilor se adaugă la ale Sfîntului Sava și Sfîntului Gheorghe, cu cele două școli⁴.

¹ Pentru legăturile lui cu dr. Schendus Vanderbeck, care face și o colecție de minerale la noi, și cu Ștefan Bergler, v. și *Epistolario scelto di Apostolo Zeno*, Veneția, 1729, pp. 104, 152, 163; cf. și *Rev. Ist.*, XIX, p. 102.

² Iorga, în *Mem. Ac. Rom.*, seria a 2-a, XXXVII.

³ De la moșul Văcarea.

⁴ Iorga, Hurmuzaki, XIX², p. 782, no. DCCLXXI; p. 909, nle. DCCCLXXX—IV. La Sf. Gheorghe fusese înmormîntată Stanca, fiica Brîncoveanului; *ibid.*, p. 844 și urm. Isprăvirea Văcăreștilor; Radu Popescu, în *Magazinel istoric*, IV, p. 126. Lucrări la Sf. Gheorghe; Iorga, *l. c.*, p. 908, no. DCCCLXXXIV. Cf. *ibid.*, p. 915, no. DCCCXC. Casele patrieșești de Ierusalim; Radu Popescu,

Bucureștii nu suferiră prea mult de pe urma războiului deschis la 1716 între Imperialii austrieci și Turci, de și scene populare, pe care le descrie un martur grec, se desfășurară violent pe străzile orașului atunci cînd Domnul, puțin iubit din cauza caracterului său străin, trebui să se retragă spre Dunăre și Mitropolitul Antim, care-și pregăti astfel peirea, încercă, împreună cu cîțiva boieri, o mișcare în folosul creștinilor¹. Prezența oștilor germane nu fu de lungă durată.

Prins de Germanii lui Pivoda, cu ajutorul acelor nemulțămiiți, Nicolae Mavrocordat fu înlocuit prin omul bun și blînd care a fost fratele său, Ioan. După o stăpînire care-și căutase sprijinul în boierimea țării și chiar în văduva și rudele lui Brîncoveanu², el muri de ciumă și i se făcu loc de odihnă tot la Sf. Gheorghe-Nou, unde Doamna Marica adusese, după multe stăruinți, așezîndu-le supt frumoasa candelă de argint, care singură putea spune cine e mortul dedesupt, rămășițele trupului tăiat al lui Constantin-Vodă.

După întoarcerea Domnului reținut atîta vreme la Sibiiu³, Bucureștii avură, un întreg deceniu, o desăvîrșită pace, care îngădui și reluarea învățămîntului. In adevăr vedem, și supt Constantin-Vodă, fiul lui Nicolae⁴, pe școlarii de la Sărindar, cu dascălii, — urmașii lui Sevastos Kymenitul din vremea Brîncoveanului, și lui Gheorghe din Trapezunt, — ai lui Panaiot Byzantios, lui Ștefan Daponte,

l. c., pp. 152—3. Cf. Iorga, *l. c.*, pp. 942—4, no. DCCCXV. Acolo stă și mai departe vestitul Patriarh Hrisant Notara; *ibid.*, p. 949, nota 1. Alte ori Vlădica de Betleem. La Mihai-Vodă se abătea, în 1680, Patriarhul de Alexandria; *ibid.*, III, p. 37 și urm. Mitrofan tipograful, viitorul Mitropolit, era așezat, în 1716, la Sf. Spiridon; *ibid.*, p. 121.

¹ D. Russo, în *Revista istorică romînă*, p. Cf. N. Iorga, în *Rev. Ist.*, 1936, pp.

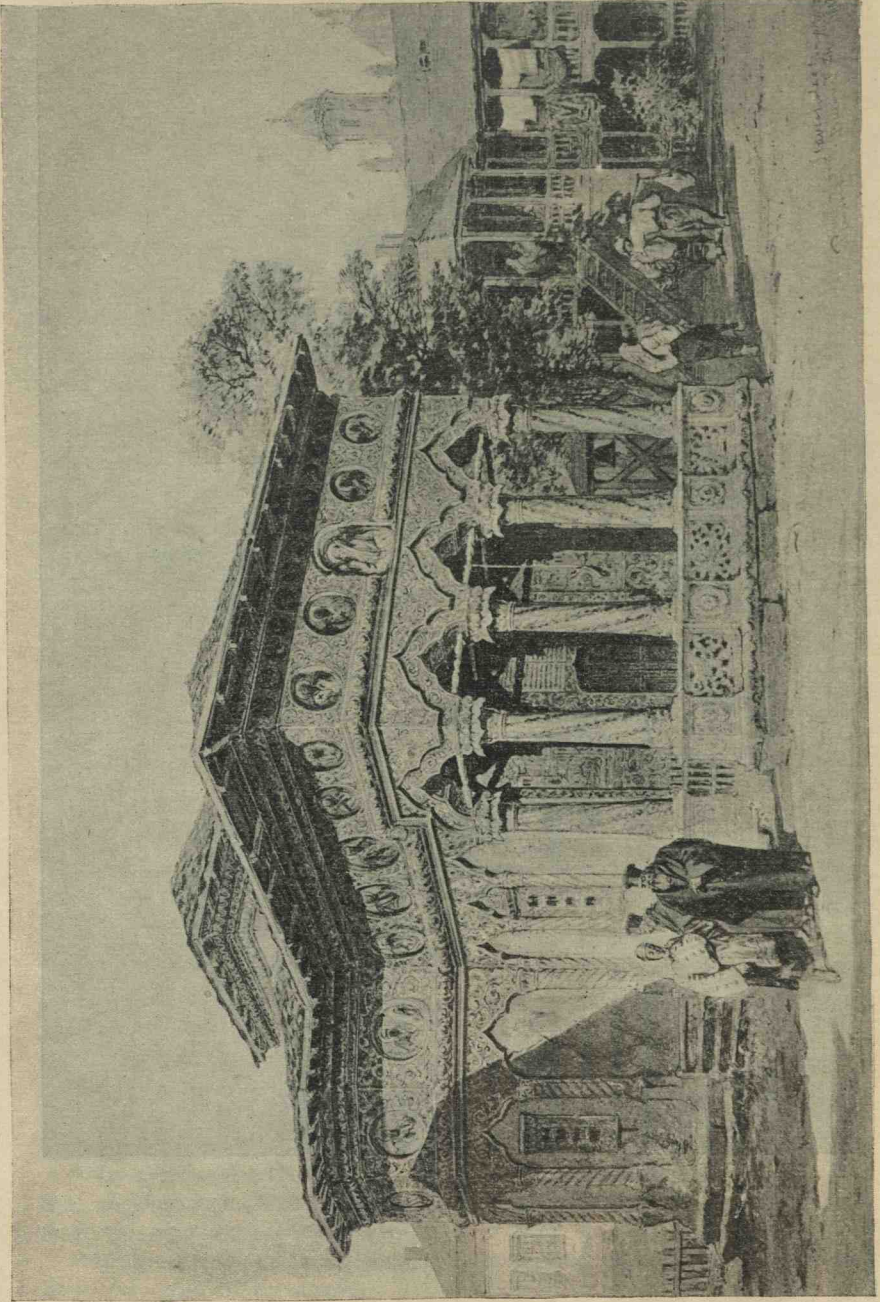
² Iorga, *Ist. Rom.*, VI,

³ La 1718 arsese Curtea și Sf. Gheorghe; Iorga, Hurmuzaki, XIX³, p. 831, no. DCCCXXII. Nicolae-Vodă trebui să steie, un timp, la Mogoșoaia; *ibid.*, pp. 848—9, no. DCCCXXX.

⁴ E ctitorul nou de la Sf. Spiridon Vechiu, V. Iorga, în *Bul. Comisiei Mon. Ist.*, 1929, p. 97 și urm.

Biserica zisă cu Sfinți.

Biserica Stavropoleos (înainte de reparație).

Biserica Stavropoleos (după reparație).

care se intitulează cetitor¹ al «consulului Marii Anglii» (*sic*) venind de Sfântul Constantin cu discursuri înaintea Domnului². În acest timp numărul bisericilor crește, păstrându-se aceeași grijă de artă, dusă până la rafinarea amănunțelor, în lăcașul datorit arhiereului de Stavropolis, după care ea se numește «Stavropoleos»³.

Biserica zisă cu Sfinți e refăcută de Mitropolitul Daniil, precum o alta se datorește și Mitropolitului Neofit Cretanul⁴, iar biserica din mahalaua Bărbătescului lui Grigorie al II-lea⁵.

Cernica, reunită cu Zlătarii, se leagă de Scaunul Alexandriei⁶.

Numai supt noua cîrmuire fanariotă-și zidește biserica familiei, împodobind-o și cu frumoase fresce, în noul stil înrîurit de Veneția, ginerele lui Brîncoveanu, Iordachi Crețulescu, și tot în aceste împrejurări altă fiică a fostului Domn, Balașa, măritată cu Grecul Vlastò, dă lăcașul care s'a numit după dînsa.

Dar, după moartea soțului ei, Doamna Smaranda, a lui Mihai-Vodă, cheltuiește pentru biserica Foișorului, chioșcului de «priveală»⁷. Bisericuța Stejarul, făcută de un boierinaș, e din 1717.

Lui Staico Logofătul i se datorește, la 1725, biserica numită astfel⁸.

Dintre bresle, negustorii întemeiază, la 1726, încă o biserică pe numele lor⁹, și la Jignița domnească se înalță încă un lăcaș¹⁰.

La Obor, numit apoi Oborul Vechiu, fundația, din 1718—9, e a lui Matei Mogoș, care căuta să împlînzească

¹ Ἀναγνώστης.

² *Rev. Ist.*, XIX, pp. 100—2.

³ Nedioglu, în *Bul. Comisiei Mon. Istorice*, 1924, p. 74 și urm.

⁴ Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 187.

⁵ *Ibid.*, p. 148.

⁶ Iorga, Hurmuzaki, XIX³, p. 136. Cf. *ibid.*, p. 198, no. cxxxvii.

⁷ Ionnescu-Gion, *o. c.*, pp. 188—9.

⁸ *Ibid.*, pp. 219, 221.

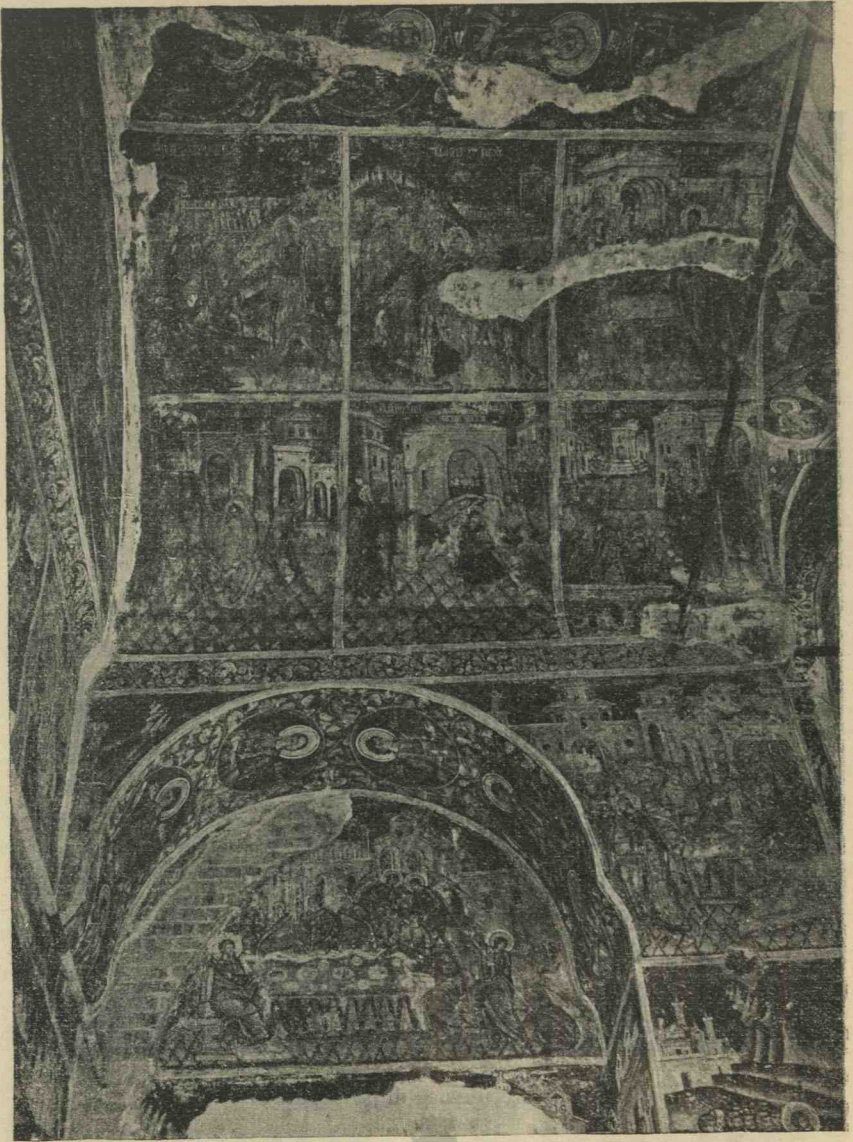
⁹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 321, no. 780. Cea veche arsese la 1718.

¹⁰ După Ionnescu-Gion, *o. c.*

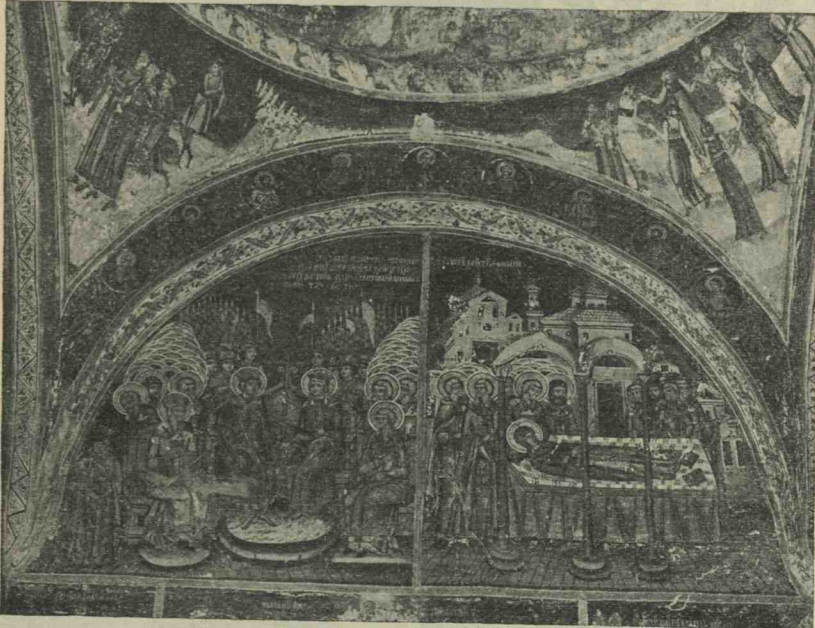

Biserica Crețulescu (după reparație).

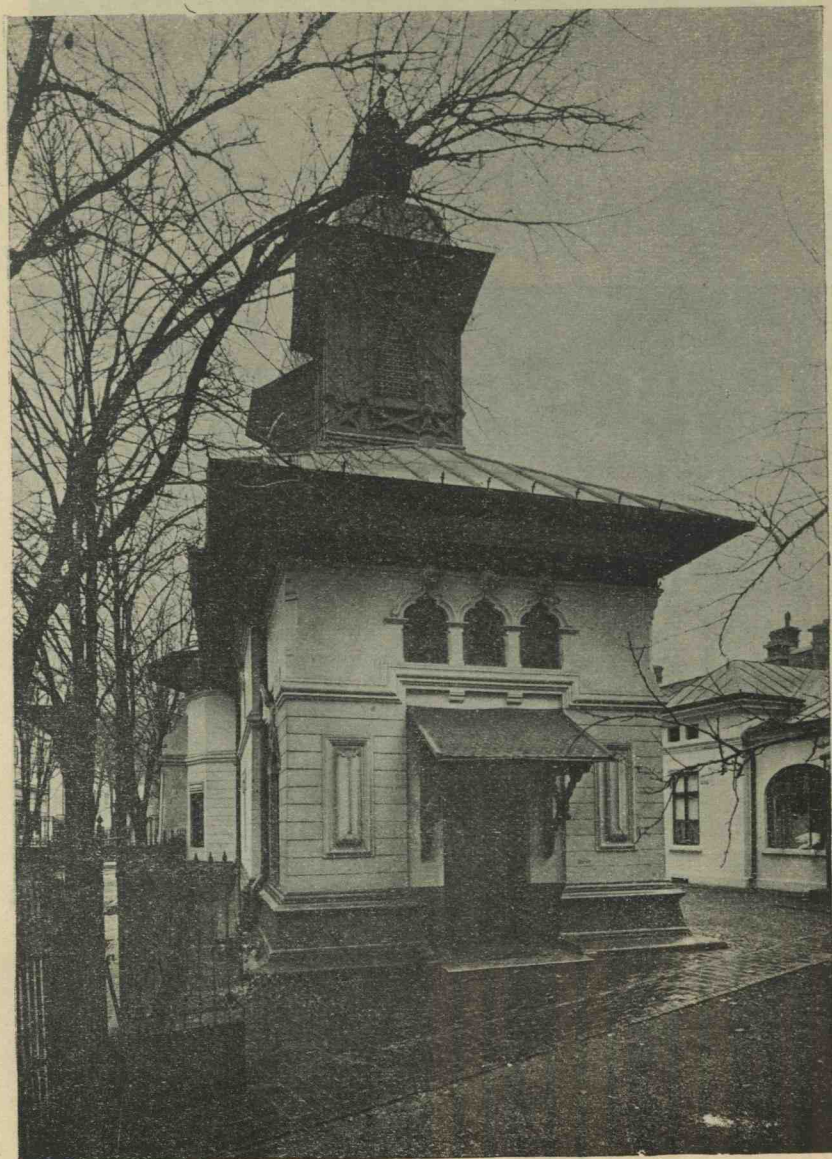
Biserica Crețulescu (după reparație).

Biserica Crețulescu: frescă.

Biserica Crețulescu: altă frescă.

Biserica Stejarului.

astfel mînia dumnezeiască a ciumei, de care nu scăpase Domnul însuși ¹.

Un boierinaș, Udrican, cheltui din greu, pentru biserica, de la 1734—5, numită după el ², precum își amintește ctitorul, de la 1725, biserica Vergului, refăcută de Mitropolitul Daniil, la 1724, la care a ajutat și o fiică de preot, Ancuța ³.

Deși se chiamă după un preot, biserica Popa Soare e clădită de negustorul buzoian Iane, la 1744 ⁴.

Sf. Dumitru, a unui boierinaș, e din 1753 ⁵, Flămînda din 1766 ⁶, Silivestru, zidită, la început, de un abagiu, din 1760 ⁷. Refacerea bisericii Batiștei e din acelaș timp. De la 1765 a doctorului Spirea ⁸ și de la 1763, dar al unui căpitan și al unui vătaf de brutari, biserica Stejarului ⁹, pe la 1768, biserica Sf. Ștefan ¹⁰.

Până ce regimul fanariot iese din tradițiile indigene pentru a urma strict linia constantinopolitană, adecă până la războiul ruso-turc din 1774 și ocuparea Bucureștilor de niște aventurieri, ajutați de *spiritul din ce în ce mai vioiu și pornit spre luptă al mahalalelor*, se completează înzestrarea Capitalei cu biserici de stil vechiu din anii 1730—74. Pentru Patriarhul de Antiohia, Constantin Mavrocordat reface, cu o inscripție greco-siriană, micul Sf. Spiridon.

Dar mai ales marile biserici ale Ghiculeștilor în marginea orașului. Grigore Ghica, ctitor și al lăcașului

¹ *Ibid.*, pp. 206—7., Iorga; *Inscripții*, I, pp. 330—1.

² *Ibid.*, p. 223.

³ *Ibid.* pp. 223—4; Iorga, *Inscripții*, I, p. 326, no. 803.

⁴ *Ibid.*, p. 331, no. 824.

⁵ Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 186.

⁶ *Ibid.*, p. 188.

⁷ *Ibid.*, pp. 215—6.

⁸ Iorga, *Inscripții*, I, p. 336, no. 846.

⁹ *Ibid.*, pp. 337—8.

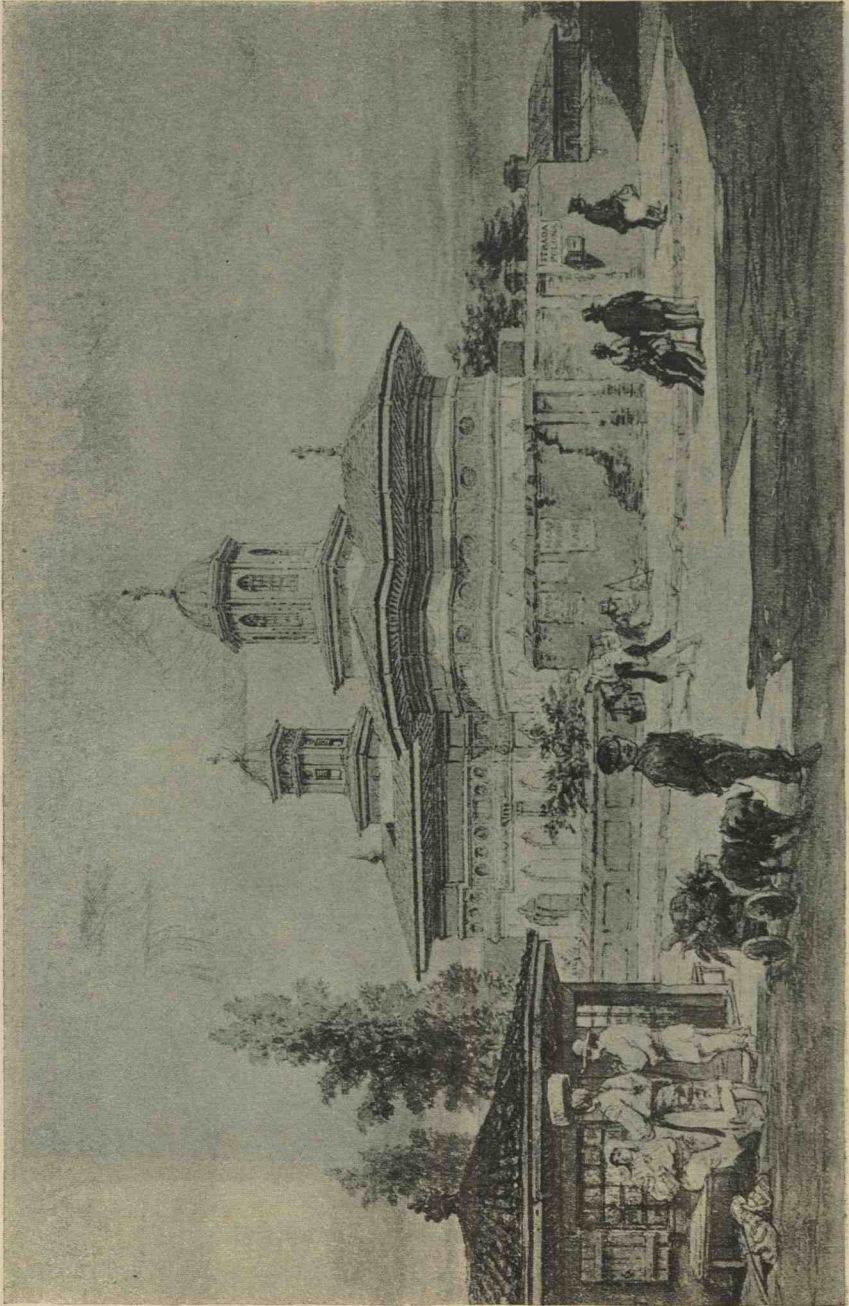
¹⁰ *Ibid.*, p. 334. Și biserica Popei Nan e pe la 1706; *ibid.*, p. 335, no. 841.

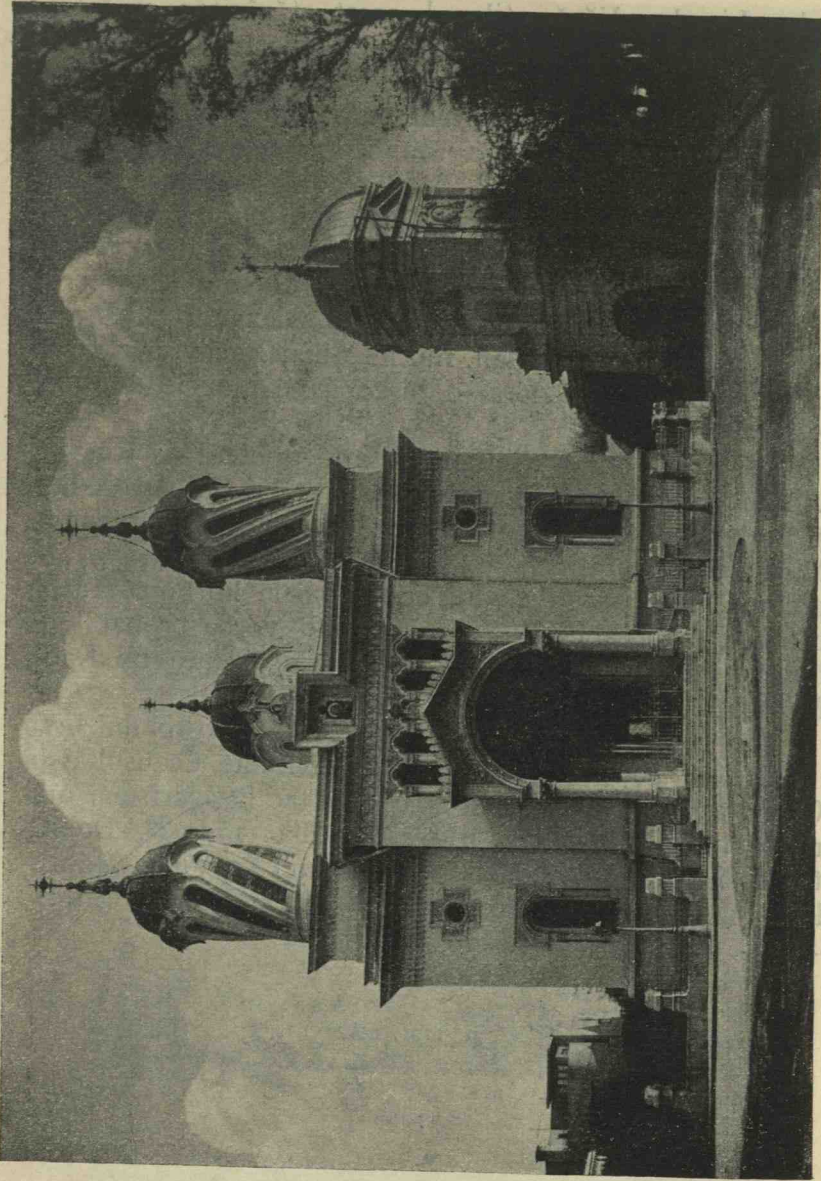
Biserica Oborul-Vechiu (refăcută).

Biserica Flămînda.

Biserica Batiștei, refăcută,

Biserica Silivestru, refăcută.

1874-75, pp. 322, no. 100.
1874, p. 322. Biserica din Căminarii-de-Jos era clădită de Hanganii.
1874, înscrisurile, I, p. 322, în nota nr. 12, la capătul.
1874, pp. 328-9. Biserica nu mai există.

dela «Livedea Văcăreștilor»¹, acest stăpînitor, cu întreruperi, lîngă ruda sa Constantin Mavrocordat, de la 1730 pînă la 1750, clădește pentru odihna trupului său mănăstirea cu spital de la Pantelimon².

La 1752 se reclădește Sfînta Paraschiva, făcută de Constantin Brîncoveanu³. Douăzeci de ani mai tîrziu, fiul lui Grigore Ghica, Scarlat, adaugă în oraș chiar, pe un plan de mărețe proporții, noul Sfînt Spiridon, pentru îndepărtarea bolilor de către milostivul sfînt lecuitor, și acolo se îngroapă trupul fiului său Alexandru⁴. Dintre Racovițești, numai Ștefan, fiul lui Mihai Racoviță, zidește, cu Doamna sa, Teodora, o biserică pe numele sfîntului e hram⁵.

De la cei doi frați Cantacuzini, prieteni ai Rușilor, vin apoi: biserica, refăcută de Pîrveu, a lui Șerban-Vodă⁶, și aceia, pe locul uneia de lemn, datorită Măgureanului Mihai, Ban muntean, apoi general rus în pribegie. El prefăce bisericuța, care luă apoi numele lui Popa Tatul, căreia i se zicea Fîntîna Boului, fiind vorba probabil de boierul moldovean cu acest nume, din vremea lui Radu Mihnea⁷.

Din același timp e bisericuța zisă a Apostolului⁸.

Ofițeri, cum e Radul Ceaușul, Nicolae Ceaușul dela Caimata (=Nenorocita, în grecește), fac lăcașuri mai mărunte⁹. Un preot face Biserica Albă (1727)¹⁰. Dobroteasa, isprăvită de Constantin Năsturel (1736)¹¹, Măntuleasa (1732), ale soțiilor lui Dobrotă și Manta, ctitoria

¹ *Ibid.*, p. 233.

² *Ibid.*, pp. 223—4.

³ Iorga, Hurmuzaki, XIX², p. 1131, no. MCIII.

⁴ Iorga, *Inscripții*, pp. 262—4.

⁵ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 221.

⁶ *Ibid.*, p. 199.

⁷ *Ibid.*, p. 188.

⁸ *Ibid.*, p. 174.

⁹ *Ibid.*, pp. 178—9. Biserica nu mai există.

¹⁰ Iorga, *Inscripții*, I, p. 327.

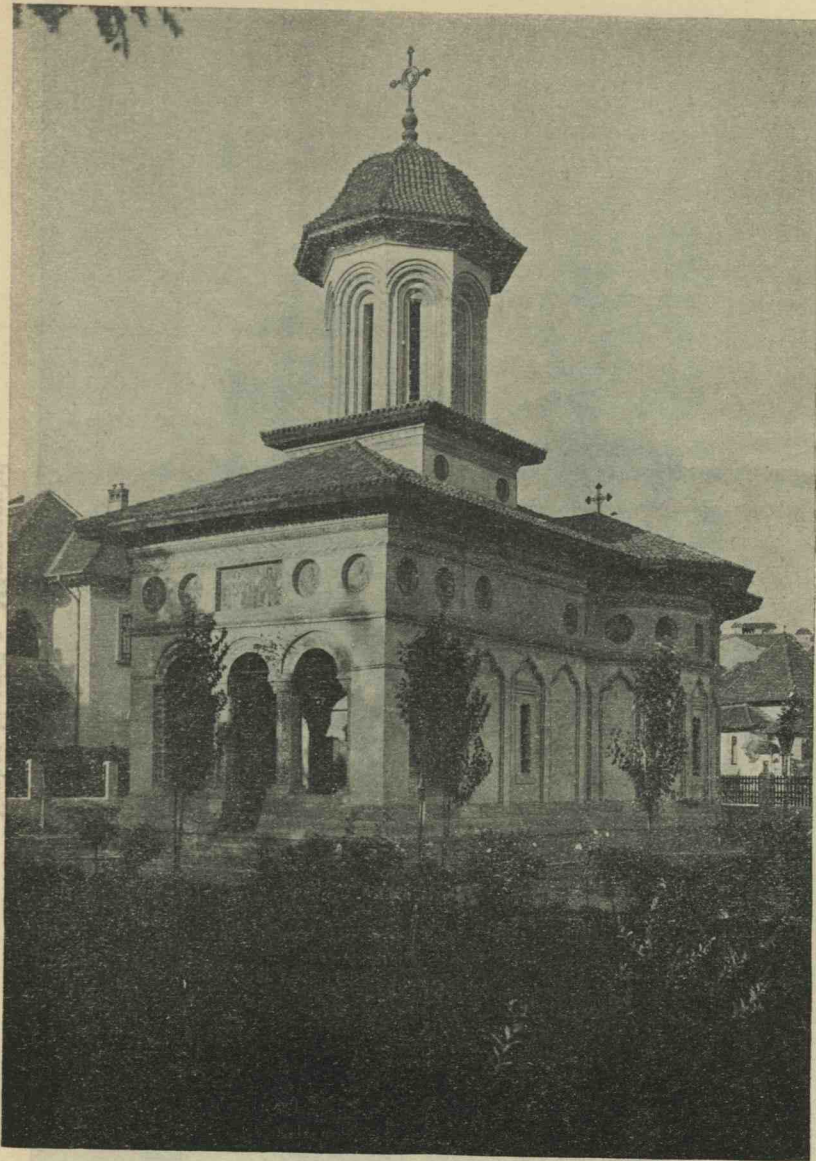
¹¹ *Ibid.*, p. 353. Biserica din Cărmidarii-de-jos era clădită de Herești, la 1744—5; *ibid.*, pp. 355, no. 909.

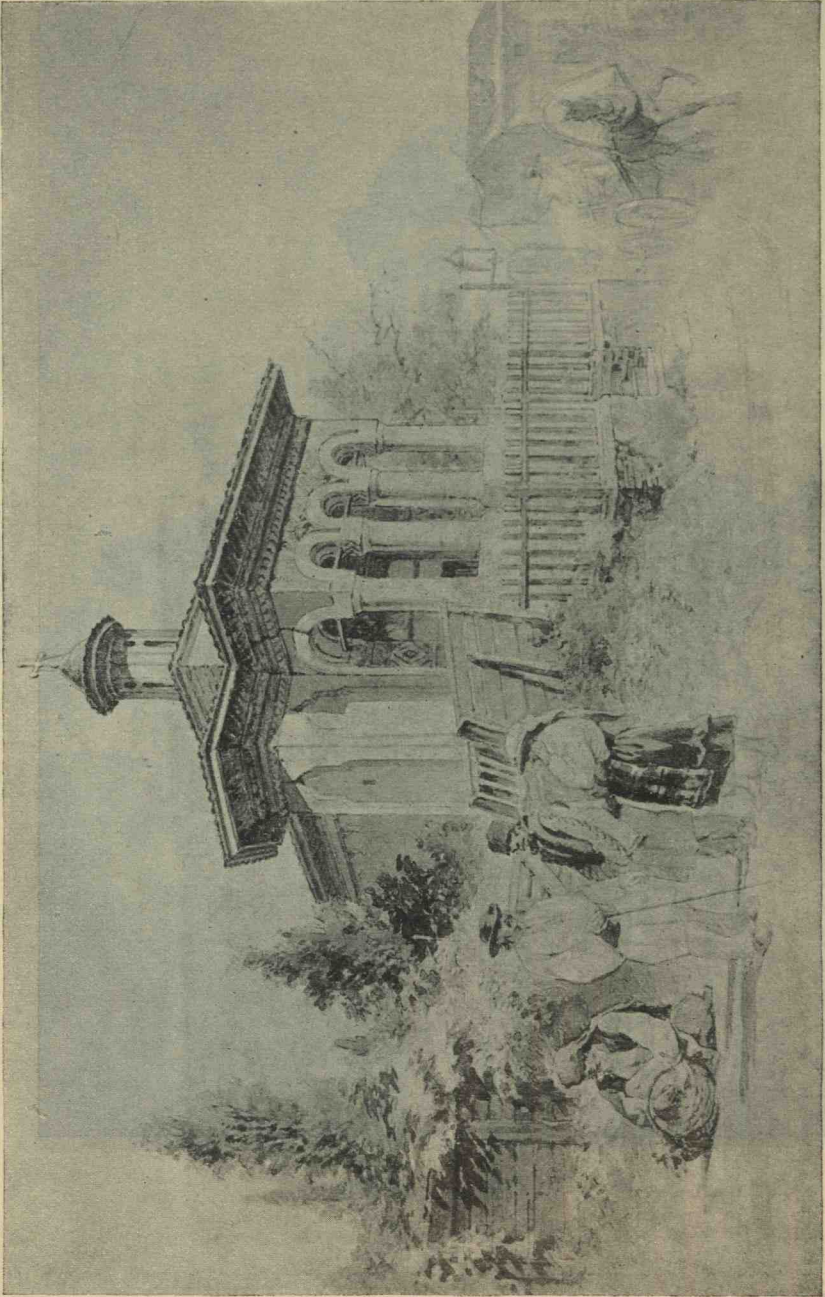
Biserica Sf. Spiridon Nou și încunjurimea.

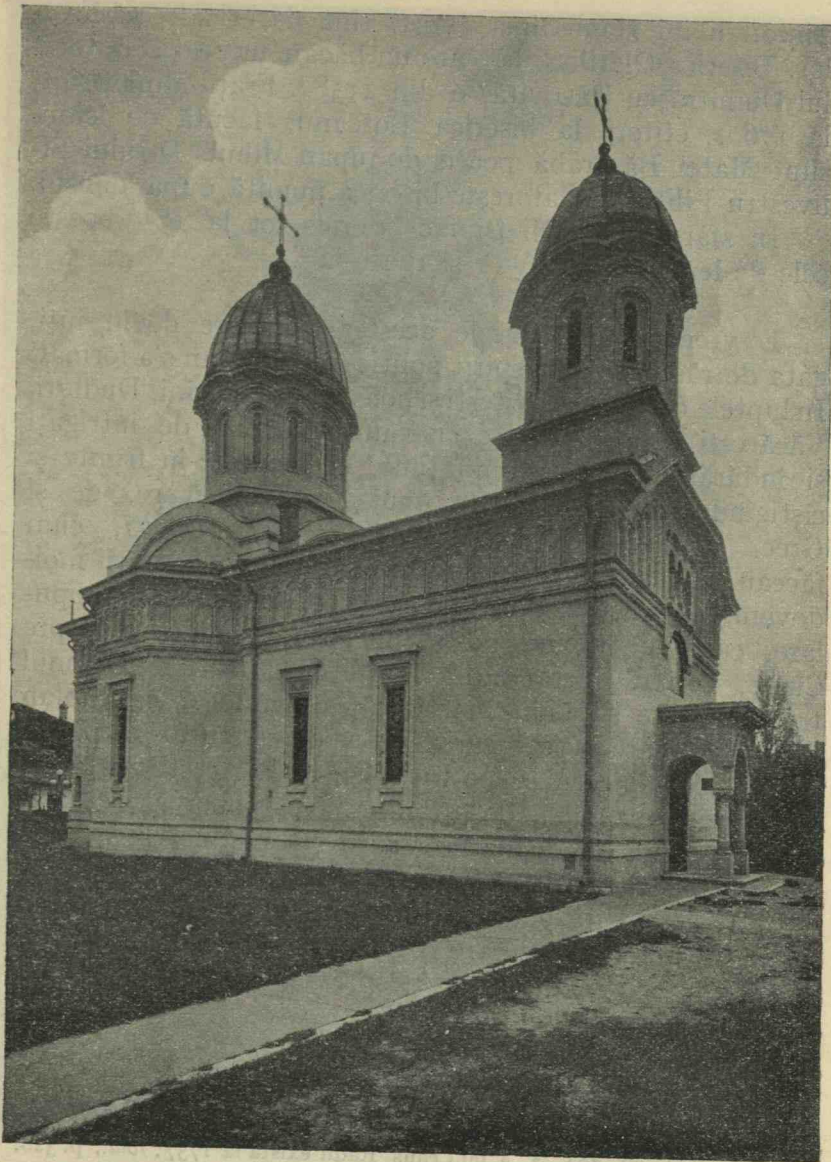
Biserica Pantelimon.

Biserica Sf. Ștefan.

Vechea biserică a Măgureanului,

Biserica Popa Tatu.

Peștera Schitului bălăneșan, an vârstă în 1769, ibid., pp. 301-2. Peștera Măntăleșilor, ibid., pp. 324-6. Iancu Vechiu înălțat în 1707-8, ibid., p. 331, no. 897. * Genealogia Caraculovilor, ed. Jorja, pp. 121-2, 137, 142-3. Cf. noială, în Kovalev, VII.

Timofteii lui Hagi-Dima (1731) sînt daruri ale văduvelor. Biserica Olarilor, la care un băcan urmează ctitoria lui Dumitrașcu Racoviță, e din 1758¹. Frații Miuleț sînt, la 1760, ctitori la biserica Boteanu, făcută de lemn, supt Matei Băsărabă poate, de jupan Mihul. D-rului Silivestru Filiti i se datorește biserica numită după dînsul.

În sfârșit, Oțetarii își fac biserica lor la 1753, peste cele de lemn din 1680—1 și 1691—2².

E vremea cînd clasele acestea populare devin iuți, gata de răscoală. Un spirit politic bucureștean s'a format. În luptele dintre Racovițești și boierii Cantacuzini, Dudești, Văcărești și alții, dintre cari unii deosebit de intrigați și îndărătnici, această mulțime, cu breslele în frunte și cîștigîndu-și sprijinul cîte unui Mitropolit care, de și Grec, e deplin romanizat, *înțelege a porunci*, cum făceau, la Iași, pe același timp, prin anii 1760, frații moldoveni. Se trage clopotul de la Mitropolie, și cetele populare, care se tulburaseră și în 1753, se îndreaptă spre Curte, cerînd liberarea întemnițaților politici. Domnul trebuie să se supuie, chiar dacă, apoi, face, ca Ștefan Racoviță, care a spînzurat în vederea tuturor pe un Ștefan Medelnicerul și pe tovarășii lui³. Acești apărători ai dreptății samănă, de altfel, cu acel popor al Țarigradului, deprins să răstoarne Vizirii și să aducă la moarte pe Sultanii ei însiși.

Cu o deosebită plăcere Mihai Cantacuzino Măgureanul descrie, în cronica pe care o intercalează în a sa Genealogia Cantacuzinilor, aceste isprăvi ale prietenilor săi populari.

¹ Ionnescu-Gion, *o. c.* p. 208.

² Iorga, *Inscripții*, I, pp. 285—7. Pentru Olari, *ibid.*, pp. 287—8. Pentru Boteanu, *ibid.*, pp. 292—3. A lui Ceauș Radu exista la 1757; *ibid.*, p. 328. Pentru Schitul Măgureanu, *ibid.*, pp. 297—8. Pentru Batiște, refăcută de un vătaf la 1769, *ibid.*, pp. 301—2. Pentru Mântuleasa, *ibid.*, pp. 324—6. Iancu Vechiu ființă la 1767—8; *ibid.*, p. 351, no. 897.

³ *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. Iorga, pp. 122—3, 137, 142—3. Cf. același, *Ist. Romînilor*, VII.

Biserica Mântuleasă.

Biserica Olari.

Se vede acum, în acest mediu, pe care-l străbat Greci, ca medicul Dumitru Pamperis, « Pamperis », ca negustorul Atanasie Theodor, de lângă « biserica Ianii »¹, sau Zota Dan², cum grija negustorilor o are starostele lor, rămas Român, ca Șerban de pe la 1730³. În ce privește pe acești Greci, neamul prietenului lui Constantin-Vodă Brîncoveanu, Nona, se continuă, cu Ianachi Nona, care e însă polcovnic, cu Ioniță și Constantin, al căror unchiu se chiamă Atanasachi Teodoru și semnează grecește⁴, cu Matei Nona⁵.

O samă de acte ne ajută a vedea pe atunci viața de toate zilele în acest oraș, a cărui vlagă era încă vie.

Boierii stăpînesc terenul. Se pomenește astfel la 1747 locul lui Radu Văcărescu, al lui Răducanu, Marele Logofăt, a cărui soție, născută la Veneția, se chema Venețiana⁶, acelea lăsate de Zamfira Știrbei, de Despa Popescu, de Păuna Cocorescu, de locul lui Șerban Pitarul, al lui Constantin Postelnicul Caramanlăul, al lui Scarlat și al Ilincăi Greceanu⁷, al lui Mihalachi Caragea Vornicul⁸, al lui Mihai Bărbătescu Stolnicul, dintr'o familie care numește mahalaua Bărbătescului⁹.

Preoții, și proprietari de locuri, apar ca martori: cei de la « biserica Ianii », dela biserica Vergului, de la Biserica dintr'o zi¹⁰, de la Biserica Albă¹¹.

¹ *Ibid.*, p. 36, no. 10.

² *Ibid.*, p. 37, no. 12.

³ Iorga, *Doc. bucureștene, l. c.*, p. 35, no. 7. Se citează « o carte de hotărnicie a județului târgului Bucureștilor », care trebuie să fie mai veche.

⁴ *Ibid.*, p. 36, no. 10 (1752); p. 37, no. 14 (1763).

⁵ *Ibid.*, p. 37, no. 15.

⁶ *Ibid.*, p. 37, no. 16. Ea iscălește. Isprăvi, foarte bătrână, ucisă de hoți, și răutatea onora dintre boieri atribuie o complicitate, imposibilă, poetului Alexandru Văcărescu. V. I. Vărtosu, *Corespondența între Nicolae și Alexandru Văcărescu*, București 1938.

⁷ Iorga, *Doc. Bucureștene, l. c.*, pp. 35—36.

⁸ *Ibid.*, p. 37, no. 15.

⁹ *Ibid.*, pp. 37—8, no. 16.

¹⁰ *Ibid.*, pp. 36—7, no. 11—12.

¹¹ *Ibid.*, p. 38, no. 17.

Biserica Bărbătescu Nou.

Biserica Albă.

Dar egumenii, la Radu-Vodă, la Mihai-Vodă, la Sf. Gheorghe, la Stavropoleos, sânt Greci, și se adaugă cîte un Vlădică *in partibus*, ca acela de Mire¹. Ei închiriază prăvăliile pe taleri și tulți². Ca proprietari apar și meșterii, ca un Dragnea abagiul³. Lefecii, soldați par să fi avut obiceiul de a-și face actele de proprietate între ei. Astfel, unul din 1730, cu privire la un loc în mahalaua «Bateștii», pomenește numai pe «mahalagii și preoții dăn mahală», fără vre-o altă intervenție⁴.

Proprietățile se prețuiesc, de comisiuni, pe care le alege Marele Vornic, și, astfel, la 1755, pentru o casă cumpărată de Radu Văcărescu de la un «unchiaș Lupașco» și soția, Stamata, vin «Ivan vtori vornic i Socol vtori vornic», ca vornicii de poartă din Moldova, cari se imită astfel, împreună cu «Stanciul căpitan», represintînd, am zice: poliția, «și cu doi meșteri de lemn i cu un zidar»: o astfel de casă simplă poate fi prețuită la 65 de taleri⁵. Se respectă și acum dreptul de vecinătate la cumpărare⁶.

O bună casă boierească, precum e aceia de lîngă biserica Ienei, pe care Răducanu și Venețiana Văcărescu, «Vinețiana», cum i se zicea, o vînd lui Mihai Bărbătescu, se presintă astfel: «cu grajd, cu cuhnie, cu șopron, cu casă dă jos, cu o casă mai mică, cu poartă bună, cu puț în curte, cu curtea de uluci, cu grădina asemenea, cu casele de sus toate grijite, cu paturi, cu lavițe, cu păticine» (cearșafuri) «dă macaturi, cu uși la toate casele, căptușite, cu ferestre dă o sticlă pe toate casele, încuitori la toate ușile, asemenea și beciurile iarăș cu paturi, cu lăviți, cu uși, așijderea cu o cășcioară ce este din dosul grădinii, cu locșorul ei, cu puț în curte»⁷.

¹ *Ibid.*, p. 38, no. 18.

² *Ibid.*, p. 43.

³ *Ibid.*, p. 36, no. 12.

⁴ Iorga, în *Rev. Ist.*, XVIII, p. 155, no. 1.

⁵ Iorga, *Doc. Bucureștene, l. c.*, p. 37, no. 13.

⁶ *Ibid.*, p. 39, no. 22.

⁷ *Ibid.*, pp. 37—8, no. 22.

Negustorii păstrează în afacerile lor « orînduiala neguțătoriei », cu « prețuirea mărfii » în cas de faliment, ceretîndu-se « zăpîsul tîrgului ». În acest cas se face de creditori plîngere cătră Domn, pentru ca, din ordinul acestuia, « să se ia în scris toată marfa, dinpreună cu starostea de neguțatori, « împărțindu-se la fiecare după dreptul lui ». Se pedepsesc de negustorii chemați pentru aceasta cei ce cu de la sine putere « fac zăpt » marfa din prăvălie.

Putem ști ce se află în prăvălia unui negustor « cu putere » la 1775: « 8 tălpi mari, 4 tălpi mici, 37 stîlpi, 55 proptele, 28 căpriori, 40 grinzi i cosoroave, 3.000 podine, 16 grinzi i cosoroave, 3 ferești, 3 uși, 15.000 podini d'asupra, 10.000 olane, 40 scînduri dă teiu, 52 scînduri dă teiu, 12 grinzi dă pat, 300 scînduri dă pat, 150 lați, 40 scînduri dă teiu, 500 cuie de lați, 24 scînduri stejar, 24 fiare dă uși i la tarăbi, 22.000 cuie de uluce, 10.000 piroane, 1.000 piroane jos, 2.000 cuie la podit, 1.000 uluce, 1.000 cărămidă cu nisip,—prăvălia dă lemn ». Prăvălia era făcută cu bezmen pe locul Sf. Gheorghe, și din chiria Armeanului se luau 39 de taleri de stăpînul ei și 11 de egumen, ca havaet al lui¹. Sudiții n'au voie să stăpânească pămînt și case în țară, și vedem astfel cum i se ia cumpărătura unui Ungurean².

Sînt Armeni, și pe o Uliță Armenească, se află negustori din Balcani, Chiproviceni, din Chiprovaț, catolici, Găbroveni, din Găbrova, ortodocși, pe lîngă un număr de Apuseni, cari deocamdată nu joacă un mare rol. Un proces din 1775 presintă, înaintea starostelui de negustori Iorga, pe « Ioniță botezatu din Armeni », fiul lui Moise, pe Garabet Armeanul, fiul lui Hagi Cabet (poate tot Garabet), pe Ambrun Armeanul, cumnatul primului și unchiul celui de-al doilea. Ei au popa și starostea lor³. Une ori pleacă în hagealîc, lăsînd prăvălia în sama nevestei, care nu e în stare s'o apere, și se observă: « cînd merge cineva la hagealîc, să bîzuește sirmealii lui, iar nu cu datorie ».

¹ *Ibid.*; pp. 41—2, no. 240; p. 43, no. 28.

² V. A. Urechîă, *Istoria Românilor*, VI, pp. 290—1.

³ Iorga, *l. ult. cit.*, p. 38, no. 17.

Armenii au raporturi de afaceri cu Turcii, ca în cazul lui « Gașpar din Focșani, zet (ginere), Malhazu », lui Hagi David și lui Hagi Iacov, plus Bogdan și Izdrail, « cel de lângă Hanul lui Șerban-Vodă », unde are vecin pe « jupîn Husein »¹.

Pămînturile lor sînt amestecate cu ale boierilor mari, ca Dumitrachi Ghica, fiu și frate de Domn, fiind și « într'un vâlîș »².

Brașovenii încep să se așeze, într'o colonie a lor, care se va bucura apoi de protecția noului consul împărațesc³.

Însemnări locale arată cum în 1766 s'a aprins focul de la « prăvăliile Herescului, în Tîrgul Cucului »: Domnul, Scarlat Ghica, aleargă acolo și de emoție se îmbolnăvește, murind în reședința sa din « casele Brîncoveanului » și fiind îngropat la « besearica Mării Sale pe Podul lui Șărbănuț-Vodă », după ce fusese depus la Sf. Spiridon, « besearica cea noao »⁴. Și cu acest prilej avem o instalare domnească, a urmașului, Alexandru Ghica: « 1766, Dichemvrie 3, Duminecă dimineața, înaintea sfintei liturghii, fiind adunați toți arhieriei și boerimea, mari și ai doilea, deci, pogorîndu-se Măria Sa Alexandru Ghica-Vodă, i-au eșit înaintea Mării Sale Mitropolitul Grigorie cu Sfînta Evanghelie și patru diiaconi cu trichelile și cu sfășnicele, și l-au luat de mână și l-au dus în sfîntul oltari și l-au hirotonit după obiceiul Domnilor, cîntînd « Isaia horeve »⁵, și, sărutînd sfîntul prestol la patru cornuri, și apoi l-au îngenunchiat înaintea sfîntului preastol și i-au cetit molifta, apoi i-au dat dar de Domnie creștinească și i-au cîntat

¹ *Ibid.*, p. 40, no. 23.

² *Ibid.*, pp. 42—3, no. 26.

³ Lista lor în 1715, la Iorga, *Brașovul și Romînia*, pp. 413—6, no. 14. Supuși la *ajutorința Bucureștenilor*, ei protestau, cincisprezece la număr, în 1790; Iorga, în *Hurmuzaki*, XV², p. 1798, no. MMMCCCLXXXII. Discuție cu ei în ce privește vinderea cu noul cot, la 1791; *ibid.*, p. 1793, no. MMMCCCLXXXII. Pentru păstoria mocani, la 1794; *ibid.*, p. 1805, no. MMMCCCLXXXIX.

⁴ Nicolae-Anastase Gheorghiu, în *Revista Ist.*, XX, pp. 21—2.

⁵ « Isaia dănțuiește. »

aghios după obicei și l-au pus în Scaunul Mării Sale în sfânta biserică domnească¹».

Deocamdată, călătorii nu vorbesc, de țară și de capitala ei. Doar cutare Turc, căruia Bucureștii îi par «oraș vechiu, frumos, cu case mărețe», la 1742².

Vechiu han bucureștean

Legătura cu trecutul slăbește odată cu sfârșitul războiului de cucerire al Ecaterinei a II-a, care, răscolind sufletele călugărilor și boierilor, ațîțind și acea populație măruntă a mahalalelor bucureștene care luă parte la lovitura din 1768, credea că va putea prefăce în provincii rusești întîiele țări ale ortodoxiei întîlnite în drumul spre Țarigrad.

¹ *Ibid.*

² Lazăr Șăineanu, în *Revista nouă*, III. Pentru catagrafia zestrei bisericilor bucureștene în 1762, ms. 907 al Acad. Rom. V. Bianu și Nicolăiasa, *Cat. mss. românești*, III, pp. 117—8. La 1806, a Săringarului; ms. 908.

Grigore-Vodă Ghica se ascunse în Hanul lui Șerban-Vodă și fu dus de acolo la Sf. Gheorghe Nou ¹.

Bucureștii fură ocupați și exploatați timp de patru ani de zile. Locuitorii, părăsiți de o mare parte din boierime, priviau cu îngrijorare la luptele ce se dădeau nu departe de oraș, ca aceia de la Comana, în care peri Pîrveu Cantacuzino. Ei sperau, la pacea din Chiuciuc-Cainargi, în 1774, prin trezirea sentimentului național, să aibă un Domn de țară în Ștefan Pârscoveanu, când, împotriva făgăduielilor ce se dăduseră Rușilor, Domnia fu dăruită unui Grec, purtat, ce e drept, prin dregătoriile românești, dar rămas Constantinopolitan de formație și direcție, Alexandru Ipsilanti, căsătorit cu o femeie, din alt neam de Țarigrad, care nu ajunsese încă la un Scaun domnesc, Ecaterina Moruzi.

Amîndoi aduceau, pe lîngă admirația pentru cele cunoscute în Capitala Turcilor, cu a căror putere Ipsilanti a urmărit să unească, pentru stăpînirea asupra altor neamuri, deșteptăciunea Grecilor, cari-și întăreau conștiința de ei înșiși, și înțelegerea pentru acea civilizație francesă a Apusului, care străbătea tot mai mult Împărăția, stabilindu-și o adevărată colonie în acel cartier al Perei, încă plin de amintirile genoveze din evul mediu. Copiii lui fură crescuți de Occidentali, un Raicevich, din Ragusa, un Panzini, din Neapole. Noua păreche domnească a iubit acest oraș de reședință, pe care a căutat să-l înfrumusețeze.

Lui Alexandru-Vodă cel nou i se datorește însăși stabilirea razei orașului. « Ni dete pliroforie dumnealui biv Vel Clucer Dimitrache », scrie, peste vre-o două decenii, urmașul și imitatorul Alexandru-Vodă Moruzi, « cum că în Domnia Măriei Sale Alexandru-Vodă Ipsilant din poruncă s'au făcut hotărnicie, dîndu-se ocol orașului politiei aceștia, puindu-se și hotare cruci pe marginea Bucureștilor, ca să nu se întinză nimeni a face mănăstiri afară din hotare, și [în] drumul nou ce urmează de la căpățiul Podului Tîrgului de afară înainte s'au lăsat și în

¹ Comnen Ipsilanti, în Iorga, Hurmuzaki, XIX², p. 1207, no. MCCIII.

dreapta și în stînga maidanuri de cîte 2 de stîngen, ca să nu urdine¹ norod tot printr'un loc, să se mănînce pămîntul și să se facă noroiu, ci să aibă loc larg, să dea cu carele prin mai multe locuri »². Dar o mutare a « crucilor » se va face încă din 1784³. Două fântâni i se datoresc lui Ipsilanti⁴. Fabricile lui de postav și de hîrtie au fost păstrate sau re-luate de urmași, mai mult timp⁵. Urmașul, Nicolae Caragea, care-și mărită una din fete cu, Ienăchiță Văcărescu, iea primele măsuri pentru dregerea podurilor, a căror grijă se lasă și mărginașilor, zapcii avînd « să silească pre fiecare și pre toți de obște a curăți podul cît ține fața casei, a curții și a prăvăliei lui »; un « polcovnic de pod » era dator « să nu lase nicăieri găuri sau podinele rari » Oamenii trebuiau să aducă tufe, paie, cenușă și alte sfărâmături ca să astupe băltacurile⁶.

Carăle țărănești cu cherestea, lemne și fîn sînt admise numai la anume locuri⁷. Se desființează precupeții, cu vataful lor cu tot, « ci fieșcare locuitor țăran cu acelea ce au de vînzare să fie slobod de a veni drept înaintea Bucureștilor la tîrg, și însuși să-și vînză marfa la București ». Dar în 1773 un preot călugăr și un urmaș de seimeni ridicau biserica lor⁸.

În ce privește legătura cu un trecut care va fi adînc respectat, vedem pe Ipsilanti îngrijindu-se de Biserica dintr'o zi, « ce este zidită de Măria Sa răposatul Constantin-Vodă Brîncoveanu », fiind « foarte lipsită dă toate cele trebuin-

¹ « Să nu tot umble. »

² Urechiă, *o. c.*, VI, pp. 91—2. Acum se taie garduri « pentru a urdina obștea fără de necaz și discordie ». Pentru altele, mai tîrziu, *ibid.*, III, p. 72. El clădește Turcilor beilicul; *ibid.*, I, p. 119.

³ *Ibid.*, pp. 497—8.

⁴ *Ibid.*, pp. 120—1.

⁵ Privilegiul pentru « harturghie », « meșteșug de fala țării, foarte trebuincios atît politiei, cu trebuința scrisorilor, cît și Bisericii, cu tipăritul cărților »; *ibid.*, p. 95, nota 2.

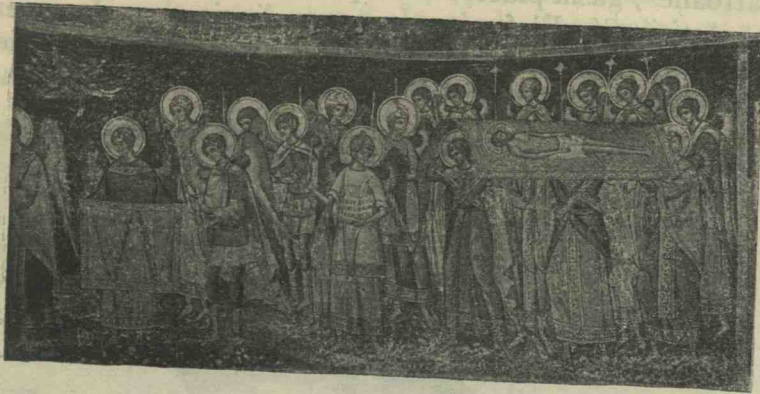
⁶ *Ibid.*, pp. 293—4. Cf. *ibid.*, p. 501, nota și urm.

⁷ *Ibid.*, pp. 294, 512 și urm., nota.

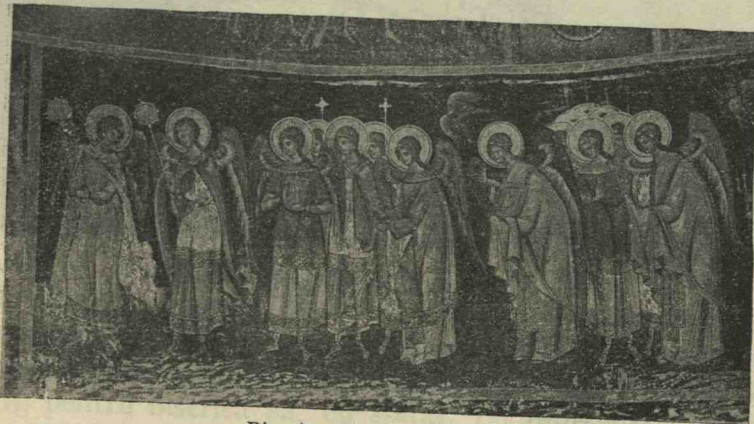
⁸ Urechiă, *l. c.*, p. 437, nota. Pentru biserică, Iorga, *Inscripții*, I, pp. 302—3, no. 757.

Biserica Precupeții Vechi.

Biserica Doamnei: frescă.

Biserica Doamnei: frescă.

cioase, neavînd nicio enorie ». Se face deci, acolo « ctitor nou » și-i închină ce va fi rămas din vinăriciul județului Ilfov¹. Doamna Ecaterina, care ridică biserica închinată sfintei ei patroane², găsia plăcere să se primble seara prin grădinile mănăstirii Sf. Elefterie sau, cum îi zice un document din 1777, « Sfete Lefterie »³. « La vale de Mitropolie » se face din nou, la 1768, « biserica din Țigănie », cu hramul

Biserica Sf. Elefterie.

Sf. Nicolae, care exista de lemn încă din 1704. La Mărcuța se înouiește biserica, încunjurînd-o ziduri pecetluite cu timbrul ctitorului.

Pe un timp cînd găsim la București pe un Vasile « Vinețeanul »⁴, Alexandru-Vodă chiamă pe un Grec inițiat

¹ *Ibid.*, pp. 43—4, no. 29 (1773).

² C. Bobulescu, *Cronica bisericii Sf. Ecaterina din București*, București 1927.

³ *Ibid.*, p. 43, no. 28. « Morile Sfîntului Elefterie »; *ibid.*, p. 47, no. 38. Inscripția la Iorga, *Inscripții*, I, p. 317, no. 766. Ctitori, pe la 1740, Mitropolitul Neofit, un negustor și un zaraf.

⁴ Urechă, *l. c.*, p. 47, no. 38.

în rosturi de artă europene, pe un anume Spiridon, ca să-i facă noua Curte¹, unde întinde o paradă copiată după a capitalei stăpînitorilor, cu demnitari, mari și mici, pentru toate serviciile și alaiurile, toți purtînd nume turcești, puțin obișnuite pînă atunci. În garda domnească se află tot felul de «Cazaci agești», lîngă aprozi supt ceaușii lor, Arnăuți, scutelnici spătărești și alte tagme². Acolo e și noua biserică a Doamnei lui.

Caracterul grecesc al acestei stăpîniri fanariote se simte doar în numele cîtorva boieri: cumnatul Ianachi Moruzi, ginerele Manu, Dimitrachi Fotachi, Iordachi Caragea, Pantazi din Seres, — Divanul urmașului, Nicolae Caragea, fiind mult mai românesc³, — sau în prezența unor episcopi fără diecesă: «Vlădica Sidis», de Side, în Asia Mică, «Vlădica Sardeon», de Sarde⁴. Cîte un boier, cum e Constantin Cîmpineanu, se mîndrește a iscăli în limba stăpînului, pe o vreme cînd din nou înflorește școala de elenică, supt un învățat ca Lambru Fotiadi⁵.

Se întîlnesc încă breslași de moda veche. De oameni de aceștia mărunți, ca și de boierinași și preoți, se ridică, de acum înainte pînă la sfîrșitul unui veac în care mai stăpînesc cîte un Suțu și un Moruzi, un șir de alte biserici modeste, pe un timp cînd succesorii lui Ipsilanti fac doar, în răpedea lor trecere pe tron, foisoare, ca acela de la Pantelimon singur. Dar pretențiosul Nicolae Mavrogheni, insular, Fanariot și dușman din principiu al Fanarioților, ostaș și nu om de Curte, avînd ceva venețian din a sa insulă Paros cu marmorele antice, cheltui din larg pentru biserica sa, cu spital, Zoodochos Pighi, «iz-

¹ Iorga, *Ist. lit. rom.*, III, p. 21.

² Iorga, *Doc. bucureștene*, p. 43, no. 28; p. 45, n-le 30, 32; p. 46, no. 33; p. 48, n-le 41—43. Acolo, la 1781, popa Stan duhovnicul; *ibid.*, p. 45, no. 32; p. 46, no. 35. Popa Nicolae; *ibid.*, p. 48, no. 42. Cf. Iorga, *Rev. Ist.*, XI, p. 316. Se făcură garduri; V. A. Urechia, *o. c.*, III, p. 69. Și pentru măturat coșurile, pentru putina cu apă înaintea caselor și oprirea depositului de fin; *ibid.*, pp. 295, 507—508. Mai tîrziu, oprirea iuțelii trăsurilor; *ibid.*, p. 74.

³ *Ibid.*, p. 44.

⁴ *Ibid.*, p. 47, no. 40.

⁵ *Ibid.*, p. 48, no. 40.

vorul dătător de viață», pe care Bucureștenii o numiau «Izvorul Tămăduirii»; ctitorul o închină unei mănăstioare de la el de acasă, urmașa cine știe cărui templu elenic, precum era obiceiul, cea de la «o sută de porți», în sărăcia de atunci, «Ecatonpylianî»¹. Pentru a-i crea o avere, i se dădură moșiile Cîmpinenilor, cari trecuseră la Nemți, în războiul ce se deschisese². Pe acel timp, supt un Domn rășboinic, se umplu ulițile orașului de ostașii încercării militare cu «Români de țară», «opincari» ai unei acțiuni «eroice»³. Fluturau supt ochii celor deprinși numai cu uniforme străine steagurile nouă, cu sfinții ostași Gheorghe, Dimitrie și Teodor Tiron⁴. În aceste timpuri grele un brutar, Manea, și un Bulgar fac biserica numită după cel d'întăiu.

Bisericile acestei perioade de vre-o treizeci de ani, care se întinde, de altfel, și asupra primelor două decenii din secolul următor, cînd însă influența Apusului începe a se simți, sînt destule: cea din Tîrchilești (Dichiu)⁵, Lucaci, din 1736, cu ctitorul, poate de peste munți, necunoscut, Iancu-Vechiu, clădită de un măcelar la 1775⁶, a lui Manea Brutarul⁷, a lui Pitar Moșul⁸, a lui Popa Dîrvar, Sf. Constantin, a unui Bilcescu din 1785⁹, apoi Delea-Veche și Delea Nouă¹⁰. Biserica Flămînda fu refăcută de zid la 1782¹¹. În 1774, la Metohul Episcopiei de Rîmnic, cu hramul Celor patru-

¹ *Ibid.*, XII, p. 78.

² Iorga, *Doc. Cantacuzinilor*, p. 309 și urm.; *Inscripții*, I, pp. 282-3; Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 199.

³ Cf. Manolachi Persiano și Pitarul Hristachi. Pentru aceste izvoare, Iorga, *Ist. lit. rom.*, III.

⁴ Cf. și Furtună, *Însemnări de la Curtea Veche*, în *Rev. Ist.*, V, pp. 187—91.

⁵ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 223; Iorga, *Inscripții*, I, p. 353.

⁶ Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 196.

⁷ *Ibid.*, pp. 199—206.

⁸ *Ibid.*, p. 210 (1795).

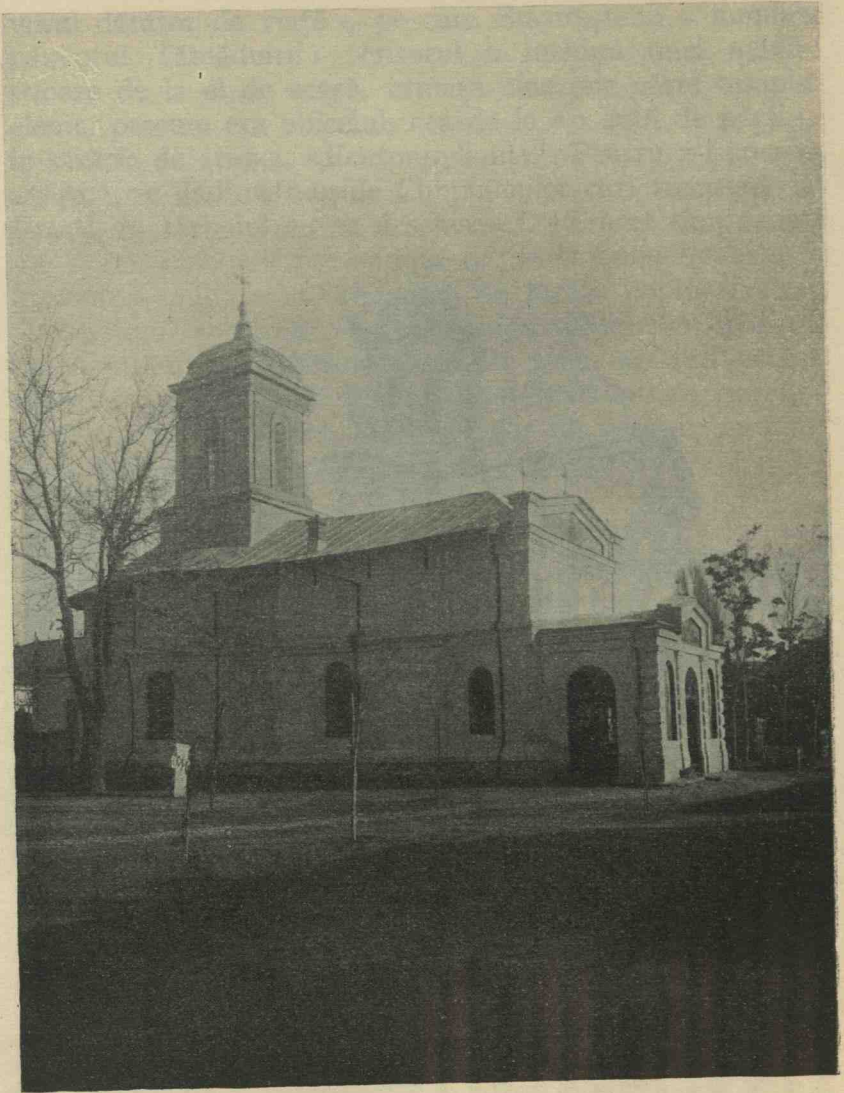
⁹ *Ibid.*, p. 183.

¹⁰ *Ibid.*, p. 184.

¹¹ Iorga, *Inscripții*, I, p. 355.

Biserica Mavrogheni.

Biserica Manea Brutarul.

Biserica Dichiu.

Biserica Lucaci.

Biserica Iancu Vechiu.

Biserica Iancu Vechiu

Biserica Iancu Vechiu

Biserica Darvari.

Biserica Darvari

Biserica Delea Veche.

Biserica Delea Nouă.

zeci de mucenici, se îngroapă marele ctitor bisericesc de carte, episcopul Chesarie¹.

E interesantă pentru viața ce era în bresle clădirea bisericii Izvorului de un șalvaragiu, un plăpomar, un croitor, doi protopopi și doi mici boieri, pe locul unei bisericuțe de lemn: « au făcut-o d-lor spre veșnica pomenire și a altora care au ajutat » (1794)². Tot așa la Sf. Constantin se unesc în ctitorie un cojocar, un croitor și un șelar³.

Dar acum *norma țarigrădeană cuprinde și reține, închide pe oricine*. Breslele devin iznafuri⁴, fiecare cu un regulament osebit, fixînd hotare bine trase. Ordonanțele domnești hotăresc totul. Vechile inițiative au dispărut. Totul trebuie să se facă în aceiași formă.

Aceasta are o influență și asupra vieții politice. Orice se poate petrece între boieri sau supt influența străinilor; orașul însuși nu se mișcă. Puterea lui de manifestare populară e, pe decenii întregi, total zdrobită. Cînd se va începe războiul cel nou contra Turcilor, Țara-Românească fiind în socoteala Austrieilor, Moldova singură a Rușilor, nu numai aspra disciplină a teroristului domnesc Mavrogheni va reține pe locuitori în cuvenita ascultare față de orice stăpîn, ori de unde ar veni. Oamenii s'au deprins să asculte. Cînd Austrieii prințului Josias de Coburg intră în oraș, îi primește clerul și boierii, pentru ceilalți această apariție a « Nemților cu coadă » fiind numai un obiect de curiozitate și un prilej de glume. Boierii tineri, ca Ioan Cantacuzino, vor apăra drepturile țării față de tendințele de completă reducere la supușenie din partea cuceritorilor.

Trecerea pe un alt drum către Constantinopol decît acela prin Belgrad face să avem de la călătorii străini ai acestui timp note despre București care sînt unele ori de-

¹ Bianu și Caracaș, *Cat. mss. românești*, II, p. 373. Pentru biserica Lucaci, Iorga, *Inscripții*, I, pp. 291—2. Pentru Manea Brutarul, *ibid.*, pp. 318—9.

² *Ibid.*, I, pp. 335—6.

³ *Ibid.*, I, pp. 298, no. 734; pp. 335—6.

⁴ Mărgelarii la 1770; Iorga, *Brașovul și Romînia*, pp. 53—4, no. 2.

Biserica Izvorului.

cepționant de scurte. Astfel învățatul italian Spallanzani găsește, în 1786, numai că orașul e murdar ¹. Pe numismatul Sestini, venit să-și caute o situație, nu-l interesează amănunțele pitorești pe care le-am dori. Dar, chemat pentru educația beizadelelor, Lionardo Panzini, prin care Ipsilanti caută legături și cu cel mai prețuit poet italian al timpului, oprit, hrănit și admirat și în Viena Împăratului, Metastasio, care va primi o scrisoare domnească și-i va răspunde cu cele mai mari complimente, nu se mulțamește, în corespondența sa cu un prieten ², a schița portretele Domnului și familiei lui, lăudând pe acela care, tolerant, în spiritul apusean al epocii, ocrotește pe toți locuitorii fără deosebire de credință, împiedecînd dărîmarea, cerută, a sinagogei bucureștene, ci se oprește asupra Capitalei muntene înseși, însemnînd cu competență că în cele 7.000 de case sînt vre-o 20.000 de locuitori. Felul de mare sat al Bucureștilor jignește pe cel deprins cu cetăți adunate, casă de casă. Bucureștii, spune el, « sînt alcătuiți într'un chip de care nu-și poate face ideie cineva. Afară de un cartier în care sînt strînși toți negustorii și care e clădit nemțește, tot restul are înfățișare sătească », prin bielșugul grădinilor. Nu-l încîntă nici hurducătura pe buturugile podurilor, de să se cutremure mașele cuiva. Tot așa de puțin și micimea bisericilor, de ar trebui vre-o douăzeci ca să cuprindă atîta loc cît o mănăstire nu prea mare din Italia ³.

Spuind atîtea lucruri despre țară și locuitorii săi, un alt candidat la un loc de mare profesor, și chiar de om de afaceri, la noi, Elvețianul Franz-Joseph von Sulzer, fost « auditor » judecătoresc în armata imperială, dă doar pomenirea mănăstirii Sf. Ecaterina și a primblărilor Doamnei ⁴, cu un plan al Bucureștilor din acești ani 1780 ⁵.

¹ Iorga, *Ist. Rom. prin călători*, II, p. 43.

² Nino Cortese, în *Europa Orientale*, 1922, II, no. 3.

³ *Ibid.*, p. 166.

⁴ *Geschichte des transalpinischen Dazien*, 3 vol. Partea istorică rămasă inedită, la Gimnasiul săsesc din Brașov, copie la Academie Română.

⁵ Prima planșă din vol. I.

Nu aflăm mai mult de la Raicevich, în așa de răspînditele lui *Osservazioni* asupra Principatelor.

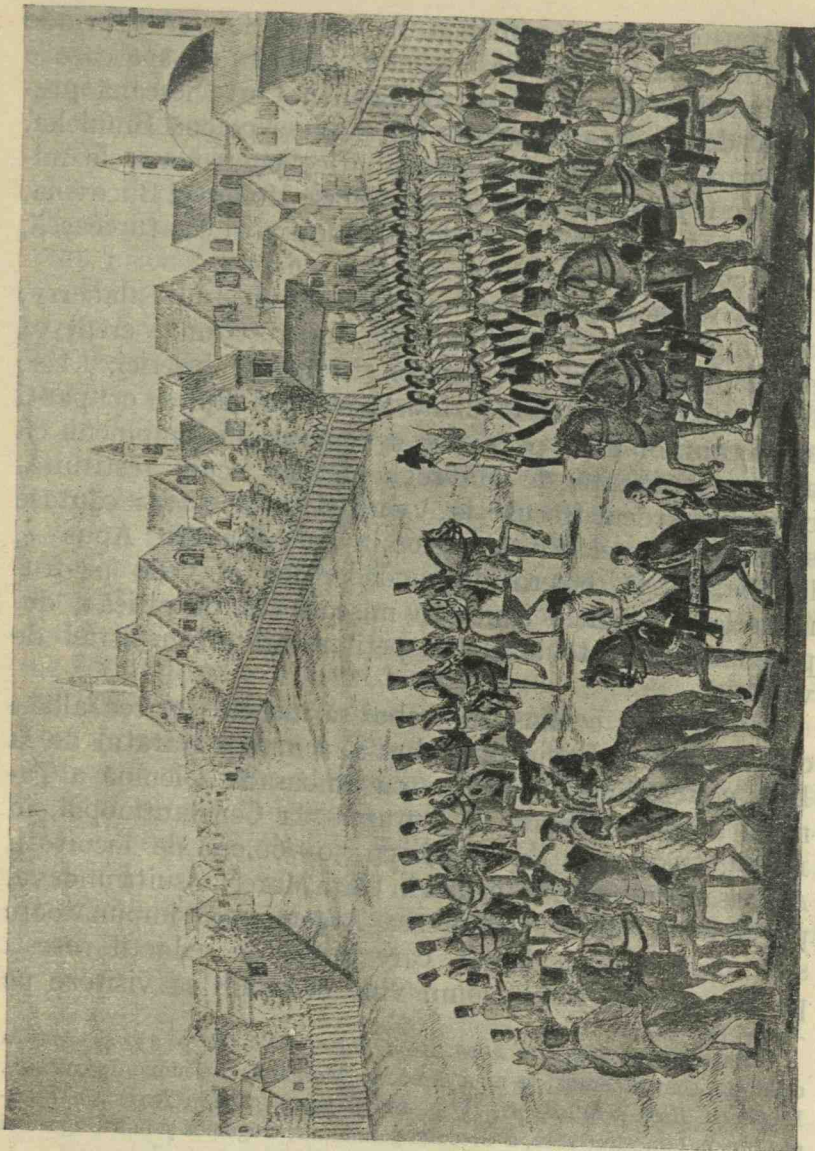
Numai plăcerii de a afla multe și de a le povesti pe toate a vestitei Englese, soție a markgrafului de Anspach, lady Craven, imitatoare a lui lady Montague, călătorește în Turcia, dar nu pe la noi, la începutul secolului al XVIII-lea, îi datorim o largă presintare a vieții bucureștene în 1783¹.

E primită ceremonios, cu carăta domnească, de Nicolae-Vodă Mavrogheni, pe care-l privise în Constantinopol, la numirea lui. Prin ea vedem Curtea înnoită, creațiunea, pe deal la Mihai-Vodă, a lui Alexandru Ipsilanti, deci încăpătoare zidire nouă, în stil oarecum apusean². Pătrundem cu ea printre Arnăuți și alți ostași, cari nu desprețuiesc bacșișul, până în odaia de primire a Domnului, care o așteaptă culcat turcește pe Divan. Visitatoarea trece apoi la frumoasa Doamnă, încunjurată de fetele din casă, dintre care Romîncele păstrează, supt căciulițe de blană³ care costau trei sute de pungi de bani, după Atanasie Comnen Ipsilanti, iar, după călătorul Bartholdy, unele, brodate, și până la 2.000 piaștri, fără pietrele scumpe și mărgăritarele, vechiul port din secolul al XVII-lea. Mergem acasă la Dudescu, în mijlocul grădinii de stil engles: din cerdac ne uităm cu lady Craven la zărilor ce se deschid. Sîntem poftiți la masa de ceremonie, servită de nouă femei, a lui Vodă, cu talerele de argint și sfeșnicul de alabastru, împodobit cu rubine și smaralde. Lăutarii încîntă pe invitați. Mergem din nou la Doamna și ascultăm o conversație despre acele danțuri

¹ *Voyage en Crimée et à Constantinople en 1786*, Paris 1789. Cf. și notițele din Thomas Hope, care a fost prin București, în romanul istoric *Anastasius*.

² Pentru ea v. Al. Busuioceanu, în *Bul. Comisiei Mon. Ist.*, 1929, p. 123 și urm.

³ « De petits bonnets brodés, pas plus grands que le creux de la main, que les dames portent quelque fois aux Cours de Jassi et de Bucharest, coûtant jusqu'à 24^m piastres, uniquement pour la finesse et le grand travail de la broderie, sans y comprendre les perles et les pierres precieuses dont on les enrichit assez souvent »; Bartholdy, *Voyage en Grèce*, II, p. 96. — V. și *Beschreibung von Bender, Bucarest und Orsova* (citată de Urechă, o. c., II, p. 202).

Intrarea prințului de Saxa-Coburg în București, la 10 Novembre 1859.

... în care au trecut războiul austro-românesc...
... în București, la 10 noiembrie 1859...
... în București, la 10 noiembrie 1859...
... în București, la 10 noiembrie 1859...

ale Apusului pe care tocmai pe atunci le vor deprinde Moldovencele la Curtea «regelui Daciei» *in spe* care e Patiomchin, fostul amant al Țarinei, Curte ieșeană preșidată de nepoata și amanta lui, contesa polonă Branicka. La urmă, după complimente politice pentru marele ministru austriac Kaunitz, cel care luase Moldovei Bucovina, Englesa, petrecută cu musica țigănească și cea turcească, duce cu dînsa ca amintire năfrămi de preț.

Pe vremea ocupației austriece, Francesul Salaberry, un emigrat, ajunsese la 1791 și în București, unde crede că poate număra trei sute șazeci și cinci de biserici. El se întîlnește cu Ioan Cantacuzino, apărătorul față de ocupanți al drepturilor țării, pe Vistier și pe unul din Cîmpinenii cu averea confiscată de Mavrogheni, dar acum restituită, care din Ardeal trecuse la Viena și de acolo își căutase sănătatea —, cel d'întăiu Român la băile din Apus —, la Spa. Lîngă boierii de modă veche el vede pe frumoasele și vioaiele femei cu mișcări «ca de pisică», deprinzîndu-se în tovărășia oaspeților militari cu astfel de viață ¹.

Cînd, după ce Austria trebui să încheie «pacea albă» de la Sviștov, Rușii fură aduși să semneze tratatul de la Iași, von Reimer, care vine cu ambasada solemnă a Țarinei, avînd în frunte pe Cutuzov, la Constantinopol, în 1793 ², trece prin Bucureștii cu 50—60.000 de locuitori. Ambasadorul trase la un han în Ulița Mare, iar suita undeva, pe Podul Vechiu, la Pităreasa Argetoianca, impunătoare supt căciula ei de blană, care apără de seducții rusești pe nepoata ei. Noul Domn vine el întăiu să viziteze pe

¹ Reprodus de Iorga, în *Mem. Acad. Rom.*, XXXIII, p. 239 și urm. În călătoria, contemporană, a unui Frederic Murhard nu e nimic de cules (v. Iorga, *Ist. Rom. prin călători*, II, p. 200 și urm.), ca și în *Reise von Bucarest* (1789), Landshut 1812, a Grecului germanizat Gugomos și în a Ungurului Karaczay (Iorga, *o. c.*, p. 275 și urm.).

² *Reise der russisch-kaiserlichen ausserordentlichen Gesandtschaft an die othomanische Pforte im Jahr 1793*, 3 vol., Petersburg 1793. Cf. și *Un jeune Russe* (Struve), *Voyage en Krimée, suivi de la relation de l'ambassade envoyée de Pétersbourg à Constantinople en 1793*, Paris 1802 (după ediția germană, Gotha 1801). Cf. Iorga, în *Arhiva din Iași*, III, p. 136 și urm.

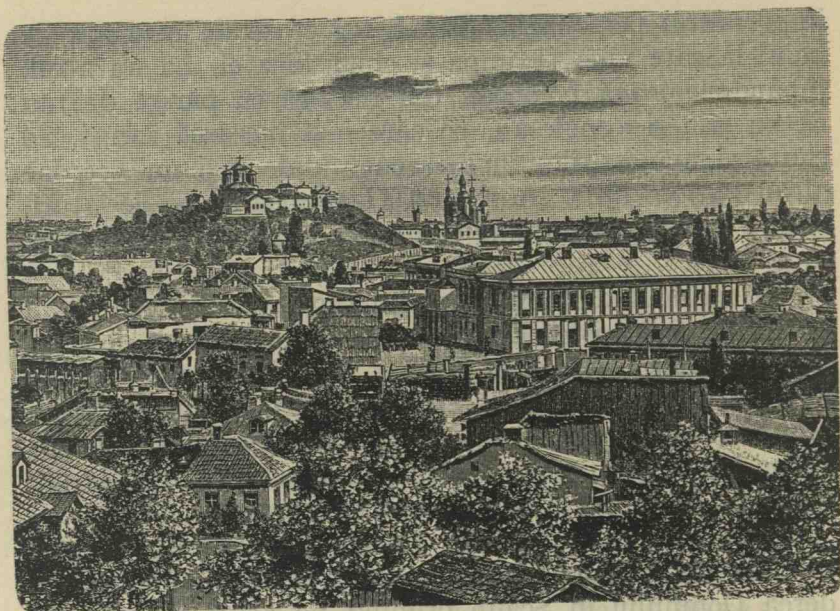
importantul personagiu. Banchetul ce se dă e urmat de balul la care vine Doamna și chiar fiica ei. La un altul, jupănesele joacă polonesa, dar declară cu părere de rău că nu știi și « englesa », pe care o și încearcă totuși. Se caută și mănăstirile, în margene, unde e și un « cerdac al lui Patiomchin ». Nu se uită Țigăניה de pe de laturi, și nici femeile din anume case, care chiamă cu « mititico, vino încoa ».

Printr'unul din însoțitorii lui Cutuzov, Struve, avem portretul aceluși isteț Domn muntean, deprins cu obiceiurile Apusului, Alexandru Moruzi. Tot el vorbește însă pe larg de Curtea lui Alexandru Ipsilanti, acuma distrusă, « Curtea Arsă »¹, așa că reședința domnească e la un boier. De aierul rău al orașului se caută scăparea în livezile din « insula » de la Sf. Elefterie, plină de tineret.

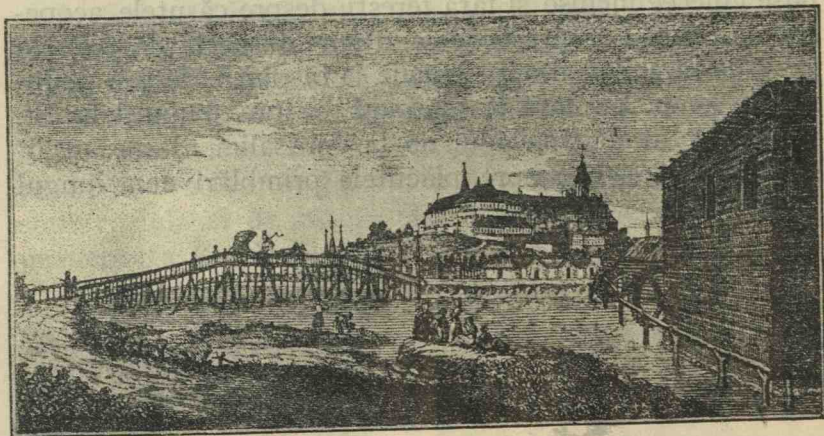
Prin scriitorul engles sir Robert Ainslie, întovărășind pe călătorul Wiliam Hunter la 1792, avem în sfârșit și vederea Domnului în Scaun primind pe acest oaspete de distincție, între tuiuri și boierimea cu toiégele de ceremonie². Călătorul vorbește despre casele de modă turcească ale boierilor și negustorilor, despre adevărate sau presupuse ginecee închise și fără ferești, despre căsuțele acoperite cu stuf și despre bordeie, despre bășicele de porc la fereștile săracilor, despre crucile la răspîntii, despre podurile de lemn, pe care le măsoară, despre hanul dela Sf. Gheorghe al Patriarhului de la Ierusalim, despre tipografiile boierești, despre plăcutele primblări de-a lungul Dîmboviței.

¹ Cf. V. A. Urechia, *o. c.*, V, pp. 14—5; XIX, p. 64.

² V. O. Lugoșianu, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, fasc. V, p. 79 și urm.; H. Stahl, *ibid.*, fasc. VII, pp. 35—8; Const. I. Karadja, în *Rev. Ist.* VIII, pp. 188—90; *Bul. Com. Mon. Ist.*, XVII, p. 65.

Bucureștii pe la 1850

Podul Mihai-Vodă
(Reproducerea germană după Luigi Mayer)

CAPITOLUL VII

Zorile occidentalismului în București

Viața de caracter impus turcesc al Capitalei muntene, mergînd până acolo încît, la venirea sa, în 1783, Mihai-Vodă Suțu dădu un ordin către episcopi să ducă o viață străină de «femei, cărți de joc și lux»¹, această nouă datină așa cum au așezat-o Fanarioții din epoca a doua, a căror operă de reglementare despotică, asemenea cu a Țarigradului, e cuprinsă în atîtea registre de ordonanțe care ni îngăduie a cunoaște toate amănuntele, pitoresci, dar fără putință de inițiativă și desvoltare, începuse de mult a fi străbătută de influențele Occidentului.

Am întîlnit sfătuitori și ajutători din aceastăaltă lume și la Brîncoveanu. Mavrocordații, Ghiculeștii, Racovițeștii, cele trei dinastii care se amestecă la cîrmuire în cursul primelor șapte decenii din secolul al XVIII-lea, au fost complect lipsiți de această colaborare, dacă se înlătură chemarea pe lîngă Nicolae-Vodă a învățatului clasicist sas Ștefan Bergler din Brașov, editor și al

¹ I. Nistor, în Hurmuzaki, XVIII, p. 127. Se oprește la 1783 « a ămbla sănii tare în alergătura cailor pe ulițile Bucureștilor, unde nelipsit se află norod de oameni îmblători »; Urechiă, o. c., I, p. 515, nota. Tot așa împușcăturile; *ibid.*, pp. 516—7. Curățirea de omizi a pomilor din mahalale; *ibid.*, pp. 515—6. Pentru felinarul fiecăruia; *ibid.*, p. 517, nota. Nicolae Caragea se așeză o clipă la Cotroceni (1783); *ibid.*, p. 291. Se creiază și bresle noi, n legătură cu noua modă: șalvaragii, zăbunarii; *ibid.*, p. 438. Ișlicari erau și înainte, dar avem acuma și «cojocari bașcalii»; *ibid.*, pp. 439—40. Dar ișlicarilor li se rezervă a face «căciuli cazacliești sau boznești»; *ibid.* Tot așa papugiii; *ibid.*, p. 44 și urm. Astaragii; p. 449. Cuiumgiii; *ibid.*, II, p. 177. Cavafii; *ibid.*, pp. 178—9.

« Iliadei », și schimbătoarele legături cu un Schendius Vanderbeck ori străduința lui Constantin, fiul primului Mavrocordat, de a-și vedea recunoscute la Paris reformele sociale, prezența la Curtea lui și a pictorului elvețian Liotard, care, devenit cîtva timp un boier cu barbă, i-a păstrat chipul, și a cutărui scriitor din Lyon, Flachat, care-l califica de un adevărat Petru-cel-Mare, dar pe o scenă așa de mică ¹. Constantin Racoviță s'a mulțămît să închidă și să chinuiască pe medicul italian care nu i-a putut scăpa soția iubită ².

Altfel cu Domnii de la 1774 înainte. Am văzut cari erau în casa lui Ipsilanti preceptorii copiilor, pe o vreme cînd vechiul învățămînt, de slavonește pentru documente, la Sf. Gheorghe Nou, de filologie elenică la Sf. Sava, începea să capete o basă de științi și de limbi apusene: latina, franceza, greaca, pe lângă italiana pe care o știa Ienăchiță Văcărescu și care se preda la Curte beizadelor. Sestini a găsit în același timp ca bucătar domnesc pe Francesul Louis-Étienne Meynard și Reimer a putut să privească spectacolele de lângă București ale cercului Mahieux, probabil o moștenire din vremea ocupației austriece. Din ce în ce mai mult astfel de influențe vor pătrunde. În ultimul timp Ipsilanti avuse ca preceptor al fiilor pe fostul Iesuit spaniol Emanuel d'Arrieta y Berrio. Secretarul lui Nicolae-Vodă Caragea era de la Roche, apoi, la 1756, un Weber ³, întrebuintat și ca preceptor; un abate loren e pomenit ca secretar în 1783 ⁴. Medicul e un Sas, Schafent ⁵. Mavrogheni va face din

¹ V. Iorga, *Știri nouă despre biblioteca Mavrocordaților și despre viața muntenească în timpul lui Constantin-Vodă Mavrocordat*, în *Mem. Acad. Rom.*, seria a 3-a, VI, p. 146 și urm. El vorbește de lumină proastă, case joase, arhitectură foarte comună și mănăstiri care n'aveau nimic de însemnat decât mărimea lor. Se descriu pe scurt Văcăreștii.

² V. Mihordea, în *Rev. Ist.*, 1936; *Politica orientală franceză și țările române în secolul al XVIII-lea, 1749—1763*, București 1937, pp. 246—9.

³ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 202, no. 3; I. Nistor, *o. c.*, XVIII, p. 23 no. xxii; pp. 36, 106—9, 113, no. xcvi; pp. 116, 127, 131, no. cxviii.

⁴ *Ibid.*, p. 111, no. xcvi.

⁵ *Ibid.*, p. 54, no. liv.

Franciscanul Antonio Mozzi comandantul artileriei sale¹. Se cunosc institutorii francesi de la Curtea lui Alexandru-Vodă Moruzi, frații Martinot.

La 1782 o rudă a Cantacuzinilor trecuți în Rusia, Mihai Călinescu, plecă pe furiș în străinătate ca să studieze medicina în Germania², dar fu oprit în Ardeal, adus la București și bătut la falangă³.

Cetirea în limba francesă se generalisa. Domnii comandau jurnale. Agenția austriacă se va însărcina să procure și asemenea mijloace de informație și cărți, serioase, în mare număr, și până la operele clasice din secolul al XVII-lea, și glumețe, până și la cele de scandal, dar doamnele din Iași cetiau *Corinne ou l'Italie* a d-nei de Staël, publicului boieresc.

Consulatul pe care-l avuse Rusia în 1774, la încheierea păcii de la Chiuciuc-Cainargi, pentru scopuri politice, — căci interese de comerț lipsiau —, făcu ca și alte Puteri, — care acestea aveau ce vinde și chiar doriau cumpărături —, să ceară a li se admite agenții. Viena făcu să fie recunoscut în această calitate Raicevich⁴. Urmă Franța, care nu-și găsi ușor represintanții, și chiar Prusia, care se mulțami cu un biet profesor particular, pripășit la Iași, König, care dispăru în ultimul

¹ *Ibid.*, p. 335.

² *Ibid.*, p. 37, no. xxxviii; p. 51, no. lii; p. 81, no. cxvi. Un medic venețian Volterra în 1787; *ibid.*, p. 326.

³ Cum fratele care-l îndemnase, Toma, fost vătaf de Păhârniciei, cercetat, « îndrăzni a grăi cu graiu neînfrănat către d-lor orînduiții veliți boieri », e « bătut în vileag » și închis pe viață la Snagov, ca « un netrebnic turburător și amestecător și mai virtos dușman și de rău voitor la liniștita buna petrecere a obștiei »; Urechiiă, *o. c.*, I, p. 206. El și Mihai, « Mincu sin Călinească », erau fiii Pitarului Toma Călinescu, care li dăduse ca învățator pe cineva în ceartă pentru bani cu « Mise Gorge Săcăzlăul » adică « messer Giorgio » din Chios, Genoves din Chios; V. *ibid.*, p. 81 și urm., nota. E « Iosif dascălul » de la fostul Spătar, — care nu este decît vestitul geograf Moesiodacul. Mihai, socotit vrednic de mare pedeapsă, « făcând-se fugariu și trădător patriei lui », e trimes la Snagov.

⁴ Brașoveni sudiți la 1774 (Vasile și Dimitrie Vlad); Bibl. Acad. Rom., inedit.

războiu, pentru ca, mai târziu numai, postul, desființat, să se acorde unui baron silesian, cu talent pentru pictură, Kreuchely-Schwerdtberg¹. Între consulii englezi se va întâlni la începutul noului secol un observator și scriitor de valoare lui Wilkinson. În jurul lor se crea o întregă mică societate de funcționari, și de ocrotiți, de «sudiți» și «tirtani», cari doriau să se sustragă autorității și jurisdicției funcționarilor domnești. Încă de pe la 1787 era și un resident saxon, Francesul Clément².

Cu toate silințele ce se făcură, Agenția chesaro-crăiască nu putu să crească acel negoț cu Ardealul care scăzuse prin împușinarea vitalității în cetățile săsești, ea neputînd fi substituită prin mici'e afaceri de tarabă ale grupului de Sași din București ori prin ce relații întreținea și în Principate înfloritoarea Companie grecească din Brașov și Sibiiu³. Dar tîrgul cel mare de la Lipsca atrage de mult și pe Romîni⁴.

Grecul Saphir Dumitru era socotit ca un rău platnic printre acești Lipscani, la 1773⁵. Lîngă el, în procesele timpului, «Demeter Peter» și «Demeter Loiss», cari se aflau la Brașov la 1770⁶. Apoi, tot atunci, «Johann Demeter» și «Johan Alexi». Neputința lor de a plăti se explică prin aceia că boierii refuzau a-i satisface⁷. Pe un Lipscan romîn de aceștia, — și în curînd va fi în București o stradă a lor —, îl găsim la 1775, «Neagul Liptcanul»⁸, aducător de postavuri apusene, ca «anglia», alături de un bogasier care vindea vechea bogasie, *bocca-*

¹ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 212 și urm.; Hurmuzaki, X, Prefața. Cf. pentru venirea lui la București, Nistor, *o. c.*, pp. 319—20. Locul îl ceruse, în 1791, negustorul olandes falit van der Schroff și un anume Gross; Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 333—4.

² Nistor, în Hurmuzaki, XVIII, pp. 313, 346.

³ V. Iorga, *Documente românești și în parte grecești*, 1934.

⁴ Gheron Netta, *Die Handelsbeziehungen zwischen Leipzig und Ost- und Südosteuropa*, Zürich 1920.

⁵ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 99, nota 1.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

⁸ Iorga, *Doc. bucureștene*, p. 42, no. 25.

sino, produsă de țesătorii asiatici¹. Îndată ei se întîmpină în număr mare, mai mult Greci, făcînd și comerț de boi pe vremea războaielor europene². Într'o listă de mărfuri din Lipsca, se cuprind și, ca stofe, citarii, canavațe, tulpane, lucruri de mătasă, pe lîngă ace și cărți de joc³.

Alături, în legătură apoi cu Ardealul, și chiar agent la Viena⁴, era bancherul Hagi-Moscu⁵. Dar afaceri mari se pregăteau atunci în aceste părți, de firma germană Willishofen, de un Bilistein, care venia cu un proiect frances de exploatare a minelor, și, cu o hartă, se fixau și locurile unde ar fi să înceapă săpăturile, în 1782⁶. Și contele Festetics, recomandat de Kaunitz însuși, venind pe Dunăre până la Zimnicea, cu mărfuri, în 1784, voia să deschidă, în tovărășie cu Ardeleanul Bozenhard, o Casă de comerț la București⁷. Afacerile lui Festetics, care lucra și la Galați, sînt pomenite, la 1784, de călătorul german Jenne⁸: el avea în deposit la București vre-o patruzeci de calește de Viena, cu preț de 2.000 de florini bucata, precum și altele mai mici; aducea și mărfuri din Austria, Boemia, Ungaria și Trieste. El se și stabili aici, vînzînd zahăr și cafea; cînd izbucni un foc la dînsul, Vodă-Mavrogheni a'ergă să-l mîngîie și să-l ajute⁹. Tot așa găsim pe fabricantul de sticlă Simon Kohany, din Eger, în Boemia¹⁰. O fabrică de fideà fu

¹ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 329, no. 4; p. 334, no. 2; p. 339, no. 1.

² *Ibid.* *Istoria comerțului*, II, *passim*.

³ Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 181—82. Pentru biserica săsească », ms. 357 al Acad. Rom., fol. 211 V°.

⁴ Nistor, *l. c.*, p. 776, no. CCII.

⁵ *Ibid.*, p. 56, no. LVII. El ia antreprisa sării în Bulgaria; *ibid.*, pp. 717—8, no. DCXXI.

⁶ *Ibid.*, p. 853. Și reclamații ale unui negustor Martha față de boieri; *ibid.*, p. 116. Între ei și bogatul Brîncoveanu; *ibid.*, p. 132.

⁷ *Ibid.*, p. 238, no. CCXI. În acel moment căuta să se fixeze acolo medicul grec Eliad, recomandat de Cobenzl; *ibid.*, pp. 238—9, no. CCXIII.

⁸ *Reisen nach St. Petersburg, die Moldau, Wallachei, Siebenbürgen und Ungarn*, Pesta 1788 (cf. Karadja, în *Rev. Ist.*, X, pp. 49—50).

⁹ Nistor, *l. c.*, p. 268. Pentru fabrica de postav, și Urechiă, *o. c.*, I, p. 454 și urm. notă; Iorga, *Istoria industriilor la Români*, București 1927, p. 166 și urm.

¹⁰ Nistor, *l. c.* p. 243, no. CCXVIII.

cumpărată la 1798 de Hatmanul Costachi¹. După ce Ipsilanti întemeiasă fabrica de postav de la Afumați și « harturghia » —, de unde « hardughia » —, fabrica sa de hîrtie², după care vine a lui Alexandru-Vodă Moruzi, pe Sabar³, se adăugi fabrica de lumînări a lui Dănuț⁴.

Domnia lui Mavrogheni aduse însă o întoarcere către Orient. În acest timp Domnul face foișorul de la Obor, ca să « meargă la zilele de tîrg pentru a cerceta și întreba pe locuitorii țării dupre afară: cum petrec și ce fel se poartă ispravnicii și zapcii județului »⁵. Îl vedem dăruind sobe la biserici, « fiindcă partea locului acestuia din firea pămîntului său face răceli și geruri strașnice în vreme de iarnă »⁶. Se fixează și lefile slugilor⁷.

În ce privește pe Răsăriteni, nou-veniți, ca Hagi Dumitrachi Papazoglu, înaintașul ofițerului care ni-a lăsat descrierea Bucureștilor, adună răpede o mare avere. Papazoglu, care la 1780 avea locuri în mahalaua Sf. Gheorghe, apare în anul următor cu hanul său și două moșii, pe care voiește să le lase fratelui Fotie și lui Diamandi, fiul acestuia⁸. Evreii, concurați de Greci și de sudiiți, rămîneau cu cîteva îndeletniciri, avînd și poverne de rachiu lîngă sinagogă⁹.

Războiul din 1788—91 ruină pe negustorii de țară și izgoni pe cei străini. Locțiitorul de agent, Merkelius, refugiat la Brașov, credea că, la întrarea Imperialilor în

¹ Bianu, *Cat. mss. românești*, I, p. 578. V. Iorga, *Ist. industriilor*, pp. 208—9.

² V. *ibid.*, pp. 164—5.

³ *Ibid.*, pp. 165, 176—9.

⁴ Urechia, *o. c.*, I, p. 459.

⁵ *Ibid.*, III, p. 35. Oprirea fumatului la judecători; *ibid.*, p. 43.

⁶ *Ibid.*, p. 47, nota. Anunțarea cu tunul a ceasului străjii; *ibid.*, p. 67.

⁷ *Ibid.*, p. 73.

⁸ Bibl. Acad. Rom., 1-2/CLXXXVI. La 1801 el își redactează interesanta diată; *Creșterea Colecțiilor*, XXVI (1915), p. 68. V. și Bibl. Acad. Rom., doc. 56/CLXV. Dumitrachi avea legături cu egumenul din Patmos; *Creșterea colecțiilor*, I, c., p. 74 (an. 1788).

⁹ Urechia, *o. c.*, I, p. 451.

București, locuitorii înșii, sătui de stoarceri, li-ar da pe Mavrogheni ¹.

Dar ocupația austriacă răzîmă toată cîrmuirea pe Divanul boieresc, care se arată înțelegător pentru nevoile Capitalei și ale țării. Îl vedem odată dînd un privilegiu pentru « a se face la Radu-Vodă dulapul cel obicinuit la serbătorile Sfintelor Paști ale Invierii Domnului, ce ține trei zile de rînd ² ». « Prințipul » (Coburg) dădu personal ordinul de a se scoate gunoiul din curți de două ori pe săptămînă. Se hotărî tăierea vitelor afară din oraș, ca și îndepărtarea fabricilor de luminări de său și de săpun, a prăvăliilor boiangiilor. Se fixă locul de oprire a carelor, și pe « multele virane deschise » de pe Podul Mogoșoaii. Se reglementară și măsurile cîrciumarilor și cotul negustorilor ³.

Stăpînirii acesteia străine i se datorește o creștere a numărului Evreilor: îi vedem făcîndu-și o sinagogă nouă, în Hanul Nicolescului de lîngă biserica Răzvan, pe lîngă cea din mahală, și lovind, cu amestecul unui coreligionar sudit, pe preot, pentru care sînt osîndiți și pînă la 150 de toiege vinovații. Mahalagiii arătau că « acea mahală s'au împlut toată de Evrei, dînd pe prăvălii îndoit preț chirie ⁴ ».

Cu acest prilej se află de două alte încercări evreiești: una imediat înainte de războiu, lîngă Hanul Sf. Gheorghe, dărîmîndu-se cu blăstăm de la Patriarhul de Ierusalim Efrem, și alta lîngă casa lui Ștefan Pîrscoveanu ⁵.

La 1792, cînd Englesul William Hunter e primit de Mihai-Vodă Suțu, al cărui secretar e Carra, apoi autor al unei cărți despre Moldova, într'o mănăstire (Sf. Sava?), Curtea fiind arsă ⁶, și un călător german vorbește

¹ Nistor, *l. c.*, p. 514.

² Urechia, *o. c.*, III, p. 375, nota 1.

³ *Ibid.*, p. 405 și urm., cu notele. Atunci apar « trahtirurile ».

⁴ *Ibid.*, V, p. 41 nota 1. Măsura e din 1793, dar sinagoga nouă era de patru ani.

⁵ Ocupația lor cu « tăierea banilor vechi »; *ibid.*, pp. 359—60.

⁶ *Travels in the year 1792 through France, Turkey and Hungary*, Londra 1796; O. Lugoșianu, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, V, p. 79 și urm. (după traducerea germană); *Viața Românească*, XV (1923); Karadja, în *Arhivele Olteniei*, II, p. 104 și urm.

cu despreț despre această Curte «săracă și pretențioasă», cu 3—400 de slugi¹, afacerile se reluau. Astfel, din Ardeal venia negustorul român Todoran Cioncu sau Ciurcu². Erau și Greci, ca Gheorghe Cristu, pe lângă Dimitrie Pușcaru, în legătură cu Viena. Găsim acolo, ocupându-se de moștenirea lui Nicolae-Vodă Mavrogheni, și pe alt sudit român din Ardeal, Teodose Ciocârdec, care iscălește: Czekerdecky³. Deci și unii dintre Români se înscriaseră în lista acestor

Vederea dealului de la Mihai-Vodă.

supuși imperiali în timpul războiului, din cauza tiraniei lui Mavrogheni, și noul Domn, Mihai Suțu, îi reclamă⁴. Brașovenii aveau și viile lor scutite de pogonărit⁵.

Dar vremea era neprielnică refacerii unui oraș care suferise așa de mult. În 1792 apăruse din nou ciuma, și Domnul însuși trebui să se retragă la Colintina, în frumoasele case, și pînă acum păstrate, de sigur după planurile

¹ Iorga, *Mărunțișuri din Ungaria; Ist. Rom. prin călători*, III, p. 35.

² Nistor, *o. c.*, p. 586, no. ccccxv.

³ *Ibid.*, pp. 609—10, no. DI.

⁴ *Ibid.*, p. 611, no. DII.

⁵ *Ibid.*, p. 618. Pentru Bozenhard, pomenit și mai sus, *ibid.*, p. 639.

Vechea biserică Visarion.

de atunci, ale Marelui Ban Dumitrachi Ghica¹. Cad jerfe și Franciscanii de la Bărăție, care e părăsită, pecetluindu-se de Agenție: călugării atîrnau acum, nu, ca în secolul al XVIII-lea, de misiunea din Bulgaria, ci de provincialul de la Alba-Iulia, devenită, odată cu stăpînirea austriacă, o Carlsburg². Pentru primirea bolnavilor se hotărîse spitalul ghiculesc de la Pantelimon³. Moartea subită a mitropolitului Cosma fiind poate și ea bănuită, înmormîntarea se făcu în biserica metropolitană fără obișnuita ceremonie⁴.

Pentru înblînzirea miniei lui Dumnezeu se aduse de la Dușco, în Balcani, capul Sfîntului Visarion apărătorul, căruia i s'a ridicat o nouă biserică, de o bună arhitectură tradițională, pe care enoriașii o numesc și azi: Visarion fără a se gîndi nici la sfîntul care-și va fi făcut datoria, nici la tristele împrejurări care au hotărît această ctitorie⁵.

Dar, alături de slujbele pentru aceste veritate moaște, duse de la Cotroceni la Sf. Spiridon,— nume pe care bietul Agent Merckelius, gîndindu-se la « spirit », îl traducea « Geist-Kirche —, se desfășura, dar în condiții reduse, ca pentru o astfel de vreme, ceremonia nunții celei de-a patra fiice a lui Mihai-Vodă⁶.

¹ *Ibid.*, pp. 615—6, no. DIX. Atunci se face Biserica Sfîntului Tămăduitor, Pantelimon; Iorga *Inscripții*, I, p. 329, no. 812. Ctitori: un preot de la Silvestru și boierinașii Bărănescu, Caramzulea și Mănculescu.

² Nistor, *l. c.*, p. 617, no. DX.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, pp. 648—9, no. DXLIV; p. 673, no. DCXX; p. 679, no. DLXXVIII. Meșteri tîmplari și fierari suditi; *ibid.*, p. 745, no. DCLVI; p. 746.

⁵ *Ibid.*, p. 623, no. DXVII; pp. 639, 742, no. DCLI (greșit pusă la 1795); Inscricția aici, la apendice.

⁶ Nistor, *o. c.*, p. 624, no. DXVIII. — La începutul volumului VI din *Istoria Romînilor*, V. A. Urechîă dă privilegiile acordate de Alexandru-Vodă Moruzi bisericilor bucureștene. Până la 1806, cînd vine o nouă ocupație rusească, apar puține biserici nepomenite până atunci. Astfel a Bradului (cf. a Stejarului), cu un mormînt din 1804; Iorga, *Inscripții*, I p. 328. Biserica Silvestru se reface înainte de 1790; *ibid.*, p. 303. Din 1802 Sf. Ilie; *ibid.*, pp. 348—9 (ocrotită de familia Știrbeilor). Sf. Ionică la 1795, zidită de un Dărăscu; *ibid.*, p. 294, no. 723. Biserica Amzei (=Hamza, ctitorul, poate vechiu) era la 1800; *ibid.*, p. 351.

În acest timp Revoluția franceză punea în flăcări Europa apuseană și centrală, dar influența asupra societății bucureștene nu putea să fie decât foarte slabă, de și boierii, mari și mici, erau în stare să înțeleagă ce lucru mare se petrecea în acele locuri atât de depărtate și nu-și închipuiau acest hotărîtor moment în forma naivă pe care o găsim la bietul eclesiarh rîmnicean și bucureștean Dionisie, care e martorul modest al acestor schimbări.

Începuturile revoluționare¹ se petrecuseră în timpul războiului și al ocupației austriece, care ținea, firește, pază bună față de orice molipsiri, cu atât mai mult, cu cît boieri tineri ca Ioan Cantacuzino judecau și situația țării din punctul de vedere al noilor concepții « naționale » care ieșiseră la iveală. O burghezie de mai multe neamuri fusese pusă la pămînt și în mare parte împrăștiată de aprigile ieșiri ale lui Vodă Mavrogheni.

De și pacea se încheiase cu Austriei încă din 1791, ei rămaseră în țară cît putură mai mult. Dar același spirit nou trebuie să fie la baza veștii care se răspîndi, încă în vremea cînd urmau negociațiile la Sviștov, în Februar, că e vorba de o « revoluție a boierilor din București contra garnisoanei austriece », represintantul regelui Prusiei la congres, Italianul Lucchesini, gîndindu-se la început că Austriei caută doar un pretext ca să trimeată trupe noi². Generalul Mitrowski, care se credea că vrea să izgonească prisosul Turcilor, luă, și față de lipsa mijloacelor de hrană, măsuri care asigurară liniștea compromisă³.

¹ De « șarturi », după *chartes*, se vorbea încă din 1795; *ibid.*, VI, p. 47. Nu era pornire revoluționară, ci simplă anarhie, în acte ca acela al slujirii liturghiei fără hirotonisire; *ibid.* p. 19. Egumenul de la Balamuci e dat în sam celuia de la Cernica; *ibid.*, p. 29. Fusese trimes la Căldărușani, « unde mănăstirea e cu îngrădiș tare de zid și poate fi mai cu bună pază », *ibid.*, p. 28. Un protopop de Ilfov li avea sama.

De alminterea clerul era în așa stare, încît Vodă Moruzi scria că « nici este doar țara aceasta de la Dumnezeu la atîta stare, de a nu se putea găsi atîtea ipochimene cu carte cîți trebuesc pentru protopopie »; *ibid.*, p. 24.

² Iorga, *Acte și fragm.*, II, pp. 319—20.

³ *Ibid.*, p. 324, no. 2; p. 325, no. 2. El asigură că ține la reluarea relațiilor de comerț cu părțile turcești.

Înainte de a pleca, el cerea boierilor o nouă contribuție de războiu în sumă de 500.000 de lei ¹.

Că se fierbea ceva la București, unde era vechiu obiceiul, pentru care se orînduiau și «șpioni», ca să afle «halturile», «scornirile de cuvinte», «vorbe de ceea ce nu se cade» ², e sigur. Încă de la 1784 se introdusese un fel de cenzură. «Se cuvine», scria Mihai-Vodă Suțu Mitropolitului, «a ști Domnia Mea cele ce se dau în tipariu la tipografia grecească, atît de aici din București, cît și de afară»: deci «făr' de a nu se da voia noastră să nu se cuteze tipografii nici vre un vivlion, nici măcar alt feliu de scrisoare sau hîrtie vericum a da în tipariu» ³.

La 1790 Divanul îngăduia cu greu deschiderea cafenelelor numai, și după asigurarea că nu se vor vorbi «mușaaverële sau alte vorbe» ⁴.

Mitrowski văzu că Ienăchiță Văcărescu, atotputernic supt Domnia lui Caragea, apoi aspru prigonit de Mavrogheni, sosind la București, face planuri mari ca acela de a asigura aprovizionarea Turcilor, cari trebuiau să vie, prin mari magazine de grîne. El socoti deci că trebuie să trimeată înapoi peste Dunăre pe acela, cu vădite sentimente de dușmănie, care mai și vorbește «lucruri indiscrete» ⁵.

Iată că, acum, în Novembre 1792, după plecarea și a ultimului «Neamț cu coadă» ⁶, Vodă Suțu ⁷ iea asupra-și ideia lui Văcărescu, și prin inginerul prusian Richter, în serviciul lui, vrea să facă astfel de depozite la Brăila, Silistra, Giurgiu și alte cetăți turcești de peste Dunăre, evitînd deci necontenita venire de agenți ai Pașilor pen-

¹ *Ibid.*, p. 326, no. 3.

² *Ibid.*, p. 307.

³ Urechiă, *o. c.*, I, p. 400.

⁴ *Ibid.*, p. 510.

⁵ Iorga, *Acte și fragm.*, II p. 326, no. 3; p. 327, no. 3.

⁶ Devastarea de ei a casei Ghiculeștilor de la Colintina, pe care o află, la 1794, goală Morrith of Rokeby (*Letters*, Londra 1914); Karadja, *Rev. Ist.*, VIII, p. 184.

⁷ Pentru sosirea lui în București, în August, Iorga, *Studii și Doc.*, VIII, p. 20, no. 92.

tru a tot cere astfel de contribuții în natură. Planul fusese făcut și trebuia aprobat la Constantinopol, cînd apărură la București doi Francesi, Fronton (probabil: Fonton) și Kauffer, și cel d'întăiu se oferi să facă același lucru cu mai puțină cheltuială, ceia ce și fu admis de Domn, care-l dăruî cu un ceasornic de aur¹. Nu se poate desluși rostul acestei călătorii: cei doi oaspeți trecători ai Bucureștilor, pe cari-i ocoli marele sol al Poloniei revoluționate, Potocki, mergînd către același Constantinopol, aduceau cu dînșii și flori pentru Turcii de acolo².

Dar că același spirit dăinuia în societatea bucureșteană o arată acușația continuă contra lui Todoran Cincu că ar fi rostit cuvinte de impietate, provocate de episcopul de Tîrnova, cu care avea a face din cauza proprietăților de la Arbănaș (Arvanitochori), loc de ședere provisorie al boierilor exilați de Mavrogheni³.

De altfel la 1793 paza era strictă în București, prin slujitori cu « sope » (*bețe*), Domnul însuși făcînd inspecții incognito, *tiptil*. Se luau și măsuri pentru a fi ținut curat orașul prin truda locuitorilor⁴: « Poruncim dumitale Vel Spătar să rînduești zapcii de ai dumitale ca să pue pe mahalagii, cu voe sau fără voe, să dreagă drumurile și băltacurile ce sînt atît la căpătîiele podurilor mari, cum și prin ulițele mahalalelor, să astupe bine cu tufe, cu pietre, cu sfărîmături de var, cărămidă și altele ca acestea, la care să aibi și dumneata a da mîină de ajutor, cu oameni din breasla dumitale și cară, ca, negreșit, dimpreună cu mahalagiii, în puține zile să se dreagă toate drumurile și să se

¹ Nistor, *o. c.*, p. 627, no. DXXII. Magaziile se și făcură; *ibid.*, p. 639. Planul celei din Galați, *ibid.*, p. 682. Dar și Vodă-Moruzi trebuia apoi să se ocupe de ele; p. 642, no. DXXXVII. El căută pentru aceasta un inginer din Germania; *ibid.*, p. 643, no. DXXXVIII.

² *Ibid.* În Moldova fusese tocmît ca secretar pentru limba franceză Polonul Wengerski; *ibid.* p. 628. În curînd sosi la Iași, cu lauda marilor lucrurilor revoluționare ce stau să se facă în Polonia, alt sol, contele Grabowski; *ibid.*, p. 638, no. DXXXIII.

³ *Ibid.*, p. 638, no. DXXXIV.

⁴ V. și Urechîă, *o. c.*, V, p. 376 și urm. Pentru « urdinarea la curte », *ibid.*, p. 386, nota.

astupe noroaiele bine, de temeiu, astfel cît să nu se strice în scurtă vreme. Iar, cînd se va mai strica, să aibă datoria mahalagii și cu oamenii breslelor dumitale a purta grija totdeauna ca să le dreagă și să le întemeieze peste toată vremea fără de a mai aștepta atunci alte porunci»¹. Cu felinarul îndătinat și putina cu apă la fiecare prăvălie, se prevede ca, în «ulițile de tîrg», «fieștecare d'inaintea lui să curețe, să măture și să rănească totdeauna, iar podurile cele mari să se curețe totdeauna de podari». Se luau măsuri de «a se astupa cu pari, nuiele și mărăcini» refugiul de «oameni răi» de la Curtea Veche².

Dar erau negustori greci, prielnici causei franceze, cari, încă din 1792, anunțau aplecarea Prusiei la iscălirea păcii cu acei Iacobini, ceia ce făcea pe Moruzi să se intereseze, prin grămăticul său, la Merkelius, care, în nevinovăția lui, declara că nu știe nimic³.

Cu mutarea, la începutul anului următor, a bătrînului Suțu în Moldova, Țara-Românească dobîndi ca Domn pe Alexandru Moruzi, foarte favorabil Francesilor, cu ideile lor cu tot⁴. Fostul Domn, care îngrijise cu iubire de țara asupra căreia stăpînise acum a doua oară, și era deci simpatisat de boieri, îi aduse pentru o prietenoasă despărțire la cișmeaua de lângă București, unde se făcuse un foișor⁵. De altfel Moruzi-și făcu, potrivit cu noul spirit, un Divan numai de boieri romîni⁶.

¹ *Ibid.*, pp. 272—5. «Strajnici și răspîntiași» încă din 1782; *ibid.*, I, p. 245.

² *Ibid.*, V, p. 313. Măsuri pentru a nu se construi de oricine așa încît să se strîmteze stradele; *ibid.*, p. 695 și urm. Și mențiunea lui «Paler Neamțul» *ibid.*, p. 699. Paza se dă șefului arhitect, maimar-bașa. Se spălau cu două tulumbe străzile; *ibid.*, p. 762. Măsuri după 1800, *ibid.*, VIII, p. 110 și urm. Pentru tăierea vitelor, *ibid.*, p. 119 și urm. Pentru usurpări pe malul Dâmboviței, *ibid.*, p. 127 și urm. (mențiunea «șanțarilor»). V. și *ibid.*, p. 676 și urm. Cf. suplimentul aceluia volum și *ibid.*, XI, p. 408 și urm., pp. 474 și urm., 862 și urm., 932 și urm.

³ Nistor, *o. c.*, p. 724, no. DCXXIX.

⁴ El trimetea la Viena pe intimul său, medicul venețian, sosit din Constantinopol; *ibid.*, p. 642, no. DXXXVII.

⁵ *Ibid.*, p. 635, no. DXXXI.

⁶ *Ibid.*, p. 639.

Astfel la 1796 se văzu în București, unde-l primi în taină Domnul, un ofițer frances purtînd cocarda, venit cu altul polon¹. De înfrîngerile austriece curtenii rîdeau cu Francesii². Această stare de spirit nu încetă, în același an, cu numirea lui Alexandru Ipsilanti, care veni însă cu consulul Parent³.

Erau Iacobini și în București, unde, cum am văzut-o, se semnalaseră încă la 1782 «halturile» din cafenele⁴, și asupra revoluționarilor Internunțiuil de la Constantinopol, Herbert-Rathkeal, cerea lui Merkelius, speriat de această «seminție de năpîrci, vrednică de oroare», să aibă o deosebită grijă⁵. În curînd el putu să vadă așezarea la București, ca reprezentant al Casei Pellet din Adrianopol⁶, mare negustor, oferind piața francesă, mai ales pentru ceară și pentru agrișe, a unui Hortolan, care, Iacobin declarat, anunța că va fi numit consul⁷. Încă din 1795 însă el era să fie rechemat la Constantinopol și înlocuit prin alt spion⁸. De fapt apăru Émile Gaudin cu suita sa, în calitate de consul; se așeză la Hortolan și fu primit de francofilul Spătar Manu și de Domn în calitate oficială⁹, așa că el începu cu banchete¹⁰.

Dar Agentul austriac însuși, menit a spiona orice mișcare revoluționară, era în strînse legături cu acel

¹ *Ibid.*, p. 792, no. DCCXIX; p. 793, no. DCCXX.

² *Ibid.*, p. 797, no. DCCXXVI.

³ *Ibid.*, pp. 807, 810, 815—6.

⁴ Urechia, *o. c.*, I, p. 245.

⁵ Nistor, *o. c.*, p. 680, no. DLXXIX. Cf. și *ibid.*, p. 698, no. DXCIV. Un chirurg Mesici în serviciul Domnului; *ibid.*, pp. 704—5, no. DCIII.

⁶ Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, II, pp. 157—60.

⁷ Nistor, *o. c.*, p. 710 (August 1794). Cf. și *ibid.*, p. 713, no. DCXV.

⁸ *Ibid.*, p. 734, no. DCXLIII; p. 739, no. DCXLVI. Lasă în loc, pentru negoț, pe Armeanul Garabet.

⁹ *Ibid.*, p. 751, no. DCLXV; p. 759, n-rele DCLXXVII—VIII și Oțetea, *l. c.*, În București era atunci generalul Bonvoilà, lucrînd cu niște ingineri la planuri; Nistor, *o. c.*, p. 810. Avem lista cărților francesse trimese din Viena la tipografiai macedoneni Marchide Pului; *ibid.*, pp. 815—6.

¹⁰ *Ibid.*, p. 766, no. DCLXXXVIII. Trecere a acelu Thomas Hope din Amsterdam, care va scrie romanul, pomenit mai sus, *Anastasiu*, descriînd epoca lui Mavrogheni; *ibid.*, p. 785, no. DCCXIV; pp. 795—6, no. DCCXXIV.

« oarecare Rigai »¹, întrebuințat în casa boierului Brîncoveanu², care hrănia încă de atunci, fiind « mare prieten al Francesilor », pe baza ideilor revoluționare, marele său plan de a libera întregul Orient creștin supus Turcilor. Totuși Merkelius îl pîrăște pentru ideile acestea, cînd Riga merge la Viena să-și tipărească harta acestor locuri³.

Peste aceste trecătoare înrîuriri ale unor idei rău înțelese, o nouă administrație bună căută să readucă la prosperitatea de odinioară încercata Capitală. Îndată după așezarea sa, Moruzi încearcă să recheme la viață și fabrica de postav de la Afumați a lui Alexandru Ipsilanti, de mult părăsită: căuta meșteri din străinătatea germană⁴. Merkelius socotia că prin aceasta s'ar aduce pagubă negoțului cu postavuri importate din țările împărătești⁵. Dar se ajunse la începerea lucrului, supt conducerea lui Hagi-Chiriac Arbut⁶ și a celui Teodor Arcuda, al cărui nume a rămas în împrejurimile Bucureștilor: ei puteau să întrebuințeze anual 40—50.000 de ocă de lînă, avînd intenția de a exporta prisosul producției naționale, socotit pe atunci, în 1793, la un milion de ocă⁷. Se reluă tipografia, oprindu-se întrarea bănuitelor cărți ardelenes⁸. Se propuse întreprinzătorului Domn și întemeierea unui adevă-

¹ *Ibid.*, p. 720, no. DCXXIV. V. și Filitti, *Frământările politice și sociale*, p. 8.

² Iorga, în revista *Literatură și artă romînă*, an. 1900. El apare ca mandatar al mahalalei în 1795: « Riga grămăticul »; Urechia, *o. c.*, VI, p. 798.

³ *Ibid.*, p. 789, no. DCCXVI; Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, III, p. 484.

⁴ Nistor, *o. c.*, p. 650, no. DXLVI; Urechia, *o. c.*, VIII, 86 și urm. Pentru lumînărie în 1799, *ibid.*, pp. 93—4; pentru fabrica de testemeluri, *ibid.*, p. 282 și urm.; cea a lui Grigore Ghica; *ibid.*, p. 659 și urm.; de basmale; *ibid.*, p. 801 și urm.; Iorga, *Ist. industriilor*, pp. 168—9 (pentru testemeluri, p. 71 și urm.). « Unde au fost fabrica de postavuri »; *ibid.*, p. 897.

⁵ *Ibid.*, p. 698, no. DXCIV. Acolo e întrebuințat și postavarul Wilhelm Franz, din Aachen, care avuse de gînd să meargă în Rusia. Rău tratat, pleacă; *ibid.*, pp. 785—8, no. DCCXIV; p. 801. Oprirea exportului de lînă; *ibid.*, pp. 834—5, no. DCCXLV; pp. 843—4, no. DCCCLXXIII; p. 845, no. DCCCLXXV, pp. 849—50, no. DCCCLXXXII.

⁶ Era și capanliu, negustor de oi pentru Constantinopol; Urechia, *o. c.*, VIII, p. 143, nota.

⁷ Nistor, *o. c.*, p. 704, no. DCII; Urechia, *o. c.*, V, p. 291 și urm.

⁸ *Ibid.*, p. 16, nota.

rat arsenal, pentru puști și topitorie de tunuri: interesanta ofertă venia de la un «ecuier» spaniol pentru cumpărarea de cai, pe care Merkelius îl numește *der Pferdebereiter Mahijen*: el nu e altul decât însuși directorul cercului vizitat de membrii misiunii rusești la Constantinopol, de care vorbește descrierea de călătorie a lui von Reimer, deci Francesul Mahieux¹. În același stil de afaceri mai găsim, pe lângă negoțul lui Hagi Moscu cu sare în Bulgaria, încercarea unui negustor «Mangiarly» de a face ca produsul ocnelor muntene să treacă și în țările austriece (1795)². Se trimetea și de Moruzi însuși Comisul Dimitrie Hangerli la Belgrad pentru acest export și cel de grâne³. El oferia să se construiască la Oltenița caice pentru acest export⁴.

În acest timp apar ca negustori cu Moldova, de la Focșani până la Folticeni, Evreii Iacob Getack, Haim și Herschel, cari au daravere cu vameșii moldoveni, în 1793, plângându-se, ca «tirtani», sudiți, la Agenția din București⁵. Un Markus Patschok, născut în Brody, avea la 1797, în București, un proces cu Teodor Chiriac Ciocan din Viena⁶. Il vedem răbdînd bătaia mai bine decât să-și recunoască datoria, și un Liborius Göttingen declară că a auzit cum soția lui îi zicea: «Rabdă și nu spune nimic⁷». Stătea în legături cu bogasierul Teodorachi și cu croitorul Gheorghe Dîrstoreanu, cu Mihai pecetarul, cu Vasilachi Brașoveanul de la Sf. Gheorghe, chiar cu Hagi-Moscu. În fruntea Evreilor era un staroste⁸.

¹ Nistor, *o. c.*, p. 707, no. DCVI. Se opria de Domn luxul trăsurilor din Viena; *ibid.*, p. 771, no. DCXXVI: pp. 774—5, no. DCC.

² *Ibid.*, pp. 724—5, no. DCXXX.

³ *Ibid.*, p. 741.

⁴ *Ibid.*, p. 743, no. DCLIII. Era vorba să se așeze în București la 1736 juvaerghiul german Schlitter; *ibid.*, p. 820. Acolo moare supusul venețian Petru Stranitcovici; *ibid.*, p. 840.

⁵ *Ibid.*, pp. 707—8, no. DCVII.

⁶ *Ibid.*, p. 828 și urm.

⁷ *Ibid.*, p. 838.

⁸ Primele tulburări antisemite, provenite de zvonul unui omor ritual; *ibid.*, XIX°, p. 92, n-rele CLI—I (April 1801). V. și *ibid.*, p. 95, no. CLVIII.

Îndată, încă din 1794, o altă epocă de încercări, și pentru multă vreme, începu pentru Bucureșteni și pentru toată țara prin răscoala Pașei din Vidin, Pasvantoglu¹. În zădar fu însărcinat bătrînul Domn muntean Alexandru Ipsilanti să împace pe vajnicul tulburător, trimiteîndu-i pe priceputul Dumitru Turnavitul². Încă din acest an 1797 era vizibil că rebelul caută pricină în Țara-Românească³. Începea să se ceară nu numai de boieri ca țara să treacă la Austrieci⁴.

După mazilirea bolnavului Ipsilanti, supt care un logofăt de taină Berhecianu și « popa Petre referindariu, protopop Bucureștilor », fac biserica închinată tuturor sfinților lecuitori: Visarion, Haralamb și Mină⁵, și moartea lui Vodă-Hangerli⁶ a cărui executare de Turci, zvîrlindu-i cadavrul în curtea Palatului, nu stîrni nicio mișcare într'o lume deprinsă să asculte⁷, Alexandru Moruzi, întors

Asupra lui Gheorghe Conduragiul, care, pîrînd și pe un Stoian Sîrbul, tabac, pretindea că are ordin de la Domnie « ca să sară cu toții, cari cu arme, cari cu ciomege, asupra Ovreilor, să-i răpue », Urechia, *o. c.*, VIII, pp. 21—2, nota. E condamnat la ocnă « fără soroc ». Se amestecaseră și soldați, neferi, tufecii. Evrei împrumutau și pe copii; *o. c.*, p. 22—3. Turburări se fac și de călugări și zugravi ruși; *ibid.*, p. 40. V. și *ibid.*, pp. 226—7, nota. « Rebelionul Ovreilor »; *ibid.*, XI, p. 497.

¹ În aceste împrejurări grele moare în București Ienăchiță Văcărescu; *ibid.*, p. 845, no. DCC,XXV. Pentru soția lui, fiica lui Nicolae Caragea, Urechia, *o. c.*, VIII, p. 74 și urm. Pentru legăturile fiului Alexandru cu biserica Sf. Dumitru, *ibid.*, p. 114, nota.

² Nistor, *o. c.*, XIX, p. 847, no. DCC,XXIX. Cf. Elian, în *Rev. Ist.*, 1935, p. 364 și urm.

³ Nistor, *l. c.*, p. 852 și urm.

⁴ *Ibid.*, p. 859.

⁵ Iorga, *Rev. Ist.*, VI, p. 123. O catagrafie a Bucureștilor la 1798; Bianu, *Cat. mss. românești*, I, p. 128, no. 52 (ms. 52 al Bibl. Acad. Rom., fol. 88). — Pe atunci trece la noi, ca să se turcească la Giurgiu, nemeșul ungar Halmágy (știri de la Brașoveanul Nicolae Ciolac); I. Nistor, în *Hurmuza ki, XIX*², p. 5, no. VIII.

⁶ El chemase prin Hagi-Moscu pe Austrieci contra hordelor lui Pasvantoglu; *ibid.* pp. 1—2, no. II.

⁷ V. Dionisie Eclesiarhul, în Papiu, *Tesaur.* — Relațiuni ale acestuia cu scriitorul grec Polizozi Lampanitziotul (din Labanița) și Veneția, în Iorga, *Rev. Ist.*, X, pp. 304—5. Cf. Busuioceanu, *l. c.*, unde și toate izvoarele.

în țara de care îngrijise așa de bine, continuă silințele de a o păstra împotriva nemiloaselor bande contra cărora își trimise o oaste improvizată, la 1801. La biruitoarii Cazaci se adăuseră și oameni de-ai lui Pasvantoglu chiar¹. Cîrjaliii lui Manaf-Ibrahim și ai lui Chiuciuc-Ali rămîneau totuși la graniță. În Maiu 1801 se așteptau la București trupe turcești de pază și se luau măsuri ca, atîta timp cît vor sta ele, să nu se mai vadă cîrciumărese, să nu mai iasă nimeni seara fără felinar². În anul următor, prin Maiu, Capitala trebue apărată de trupele domnești, la care s'ar fi adăus voluntari și Turci, cari erau să se așeze în mănăstirile vecine³. Dar hotărîrea de rezistență nu dură.

Mihai-Vodă Suțu, cu fiul său, rugau pe Agentul austriac, în numele lui Dumnezeu, să se iea țara în apărare⁴. Pe cînd Turcii ajungeau pînă la Pitești⁵, Domnul fugi (30 Maiu 1802)⁶, și cu el boierii, negustorii, o parte din orașeni. Bucureștii rămăseră în sama vagabonzilor cutezători, acei *Crai* sau «Crai de Curtea Veche», după locul unde se opoșiau, de cari vorbește cronicarul contemporan⁷. «Un om nu se vedea pe drum, și zidurile înseși păreau sălbatece și înfricoșau pe privitori. Doar cîinii se arătau, și aceia speriați, cari, zi și noapte urlînd, tulburau pe fiecare.» Curtea fu prădată și semnele Domniei, ca în răscoalele vechiului Bizanț, se purtau în batjocură pe străzi, pîngărindu-se tuiuri și steaguri; un Arnăut, Malamos bozagiul (vînzător de bragă) purta pe cap cuca. Anarhia fu oprită peste două zile de un beșleagă turc aflător la Cotroceni. Hoții se suie în spînzurători. Turcul făcu Spătar pe un

¹ Iorga, *Acte și fragm.*, II, p. 364, no. 2.

² Nistor, *l. ult. cit.*, p. 112, no. CLXXXIV.

³ *Ibid.*, p. 194, no. CLXXVIII.

⁴ *Ibid.*, p. 116, no. CXC1. Una din fiice și ginerele trebuiseră să se răscumpere.

⁵ *Ibid.*, p. 366; Zilot Romînul, în *Col. lui Traian*, 1882, p. 499 și urm.

⁶ V. Nistor, *l. c.*, pp. 116—7, no. CXCII.

⁷ Fotinò, *Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας*, II, p. 419 și urm.; Odobescu și Tocilescu, II, p. 233; Zilot Romînul, *l. c.*, p. 536 și urm. Se atribui această hotărîre sfaturilor agentului rus Barozzi; Hodoș, în Hurmuzaki, XV, p. 678; cf. Nistor, *l. c.*, p. 123, no. cc.

Gulianò și Agă pe un polcovnic Ioniță¹. Domnul, rechemat de Hasan-Pașa, care venise la Cotroceni², se îndreptăți în adevăr prin aceia că ostașii lui, neplătiți, nu voiseră să iasă împotriva Turcilor prădalnici³. Turcii făceau pe Nicolae Brîncoveanu, oprit în cale, caimacam⁴.

În drum, Vodă fu oprit de bimbașa Sava, care comanda garda de 1.600 de oameni, și, ca să scape, ordonă la București fiilor, Grigore și Iancu, a-i plăti solda⁵. Cu prilejul acestei fugi, aflăm cari erau creditorii sudiți ai fugarului. Recunoaștem pe Pencovici, Polizachi, care a cerut și consulatul prusian, Teodor Cincu, Ross, Atanasie, Constantin Lazăr și Evreul Selig Perl⁶.

La 30 Iunie st. n., Mihai-Vodă era înlocuit cu nepotul Alexandru⁷.

Un martur dintre negustori scrie despre aceste cumplite împrejurări: «Din mare primejdie au ieșit Bucureștii; dar n'a fost nimic alta decât o îngrijire dumnezeiască, de oare ce a stat atâtea zile fără cîrmuitor și fără oameni, decât numai dintre crai, hoți și desperații; și să rămîie Bucureștii precum era fără a se strica vre-o casă ori prăvălie! La 28 ale lunii a venit și Domnul din Moldova, și cred în Dumnezeu sfîntul că nu mai e nici o frică acum⁸».

Urmașul lui Alexandru Suțu fu, în August, fiul bătrînului Ipsilanti și ginerele lui Alexandru Callimachi, înainte de a lua pe o Văcărească, ambițiosul Constantin-Vodă, care era și un mare amator de tablouri⁹. Noul comisariu frances,

¹ Fotinò, *l. c.*

² Nistor, *l. c.*, pp. 126—7, no. ccv.

³ Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 367, no. 1.

⁴ Înștiințarea lui despre aceasta, Urechiă, *l. c.*, p. 254 și urm. Se caută un împrumut și la orașul Brașov; *ibid.*, p. 293 și urm. Pentru «răsvrătirea Bucureștilor» în 1802; *ibid.*, XI, p. 135. Și Nistor, *l. c.*, p. 249 și urm.

⁵ Hodoș, în Hurmuzaki, XVI, p. 658.

⁶ *Ibid.*, p. 124, no. cci.

⁷ *Ibid.*, p. 131, no. ccxi. Cf. și Iorga, *Studii și Doc.*, VII, pp. 121—2, n-rele 56—7.

⁸ Iorga, *Studii și Doc.*, VIII, p. 122, no. 59.

⁹ Odobescu și Tocilescu, *o. c.*, II, pp. 293—4, no. cdi; p. 723, no. CDXXXIX.

în era lui Bonaparte, devenit Napoleon I-iu, de S-te Luce, îl văzu la București în April 1803, fiind primit, și de secretarul pentru Afaceri Străine al Domnului, Gaspary de Belleval. Ipsilanti fusese crescut de Raicevich, de Panzini și tocmai pentru copiii săi, între cari Alexandru, șeful revoluției grecești din 1821 în Principate, pe acel de Beaupoil de S-te Aulaire, înaintașul ministrului Franciei în România pe vremea războiului unității naționale¹ (în acest timp, Gaspary de Belleval făcea și negoț, aducând din Paris juvaiere și puști și asociindu-se cu Thornton, cunoscut autor, pentru vindere de lână la Galați)². Constantin-Vodă vorbia curent franțuzește. Arăta, la patruzeci și nouă de ani, cu figura-i frumoasă, un om în stare, — și pe basa concesiiei, smulsă Porții de Ruși, a Domniei pe șapte ani —, cu oastea ce-și făcuse și de care era așa de mândru, să-și apere Capitala de o nouă apariție a jăfuitorilor de peste Dunăre.

Dar comisarul frances³ găsește că Bucureștii, în mijlocul acestorlalte griji, e « într'o tristă stare »⁴. Cutremurul din 1802 îi dăduse jos clopotnițele⁵, și următorul din 1804,

¹ El face din acest preceptor un ministru al său; *ibid.*, p. 296, no. CDV. Dar în 1804, om al Rușilor, el lucrează cu patimă contra intereselor franceze; *ibid.*, p. 298. Pentru celalt sfātuitor frances, Belleval, și *ibid.*, p. 299, no. CDX. El pleacă în Franța; *ibid.*, p. 301; p. 302, no. CDXV. « Recomanda » ca preceptor la Costachi Ghica, unde fusese un abbé Fontaine, pe Francesul Bonnet Pavillon, venit din Constantinopol, care se plînge de ce locuință i s'a dat (și fără perdele) și de cearta cu « madama domniei sale », fiind oprit de a da lecții și tinerilor Filipescu și fiului Hatmanului Cozoni, care ar putea fi ruda mamei lui V. Alecsandri. El căzu la « melanhonie » și « podagrie »; Urechia, o. c., VIII, p. 456 și urm. Pentru Clémaron, preceptor la Alexandru Moruzi, *ibid.* XI, p. 9, nota. Un enigmatic boier « Monsieur Cocs »; *ibid.*, IX, p. 136. Pentru Polizoi Contu, editorul de cărți grecești, și un Gheorghe Costandi, « crescut la Fontainebleau », cari purtau la București, fără drept, Legiunea de Onoare; Odobescu și Tocilescu, l. c., pp. 318—9, no. CDXXXV. O înmormîntare la Sărindar, cu o mare mulțime; cerdacul cade; *ibid.*, p. 96, no. CLIX.

² Nistor, l. c. p. 119, no. CXCv; Hodoș, în Hurmuzaki, XVI, p. 658.

³ Nistor, o. c., p. 119, no. CXCv.

⁴ Măsurile obișnuite de edilitate reapar în 1801; Urechia, o. c., VIII, p. 110 și urm.

⁵ Nistor, l. c., pp. 214—5, no. CCCXXVIII. Și alte două biserici, Bărăția, 1000 prăvălii, 200 curți; no. CCCXXXI.

desăvârși pagubele. În acest timp ni se arată arzînd Sf. Gheorghe cu mărfurile Brașovenilor ¹.

Mulți boieri rămăseseră încă în Ardeal. *La teama de Turci se adăugia o conștiință națională, tot mai lămurită: fruntașii țării nu mai voiau un Domn grec.* În momentul cînd de S-te Luce era primit cu cea mai mare solemnitate, el scria că înaintea lui Manaf-Ibrahim e posibil să se producă o nouă fugă generală ca în anul precedent ². Manaf-Ibrahim, cu 1.300 de oameni, face să tremure toată Țara-Românească. Domnul va fi silit să capituleze și să plătească ³.

Cutare mare boier, Constantin Ghica, cerea chiar să i se îngăduie a se așeza la Paris ⁴. Aceasta pe cînd tînărul Ipsilanti, care va dori, după izbucnirea răscoalei în Serbia, să fie și « hospodar » sîrb, pe lîngă situația de Domn în ambele țări, stăruia pe lîngă ambasadorul Angliei să se admită de Poartă dinastia sa, cu plata de cîteva milioane la ambasade ⁵.

Turcii maziliră, după îndemnul frances, pe cei doi Domni favorabili Rușilor ⁶, iar Alexandru I-iu făcu, în toamna anului 1806, ca trupele sale să treacă Prutul. Peste cîteva săptămîni ele-și vor face intrarea în București ⁷.

Gîndul lui era ca, în marea împărțire de locuitori a epocii napoleoniene, să-și întindă hotarul până la Dunăre. Deocamdată însă nu numai că fu păstrat vechiul agent care era Ipsilanti cel tînăr, — al cărui tată fu ucis în chinuri la Constantinopol, pentru trădarea fiului —, dar el fu așezat și pentru Moldova, ca un adevărat « rege al Daciei », și el nu dădea documente cu titlul osebit, după cum era vorba de o țară și de cealaltă, ci ca

¹ *Ibid.*, p. 125, no. CCIII.

² Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, pp. 281—3, no. CCLXXXIII.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*, p. 289 și urm.

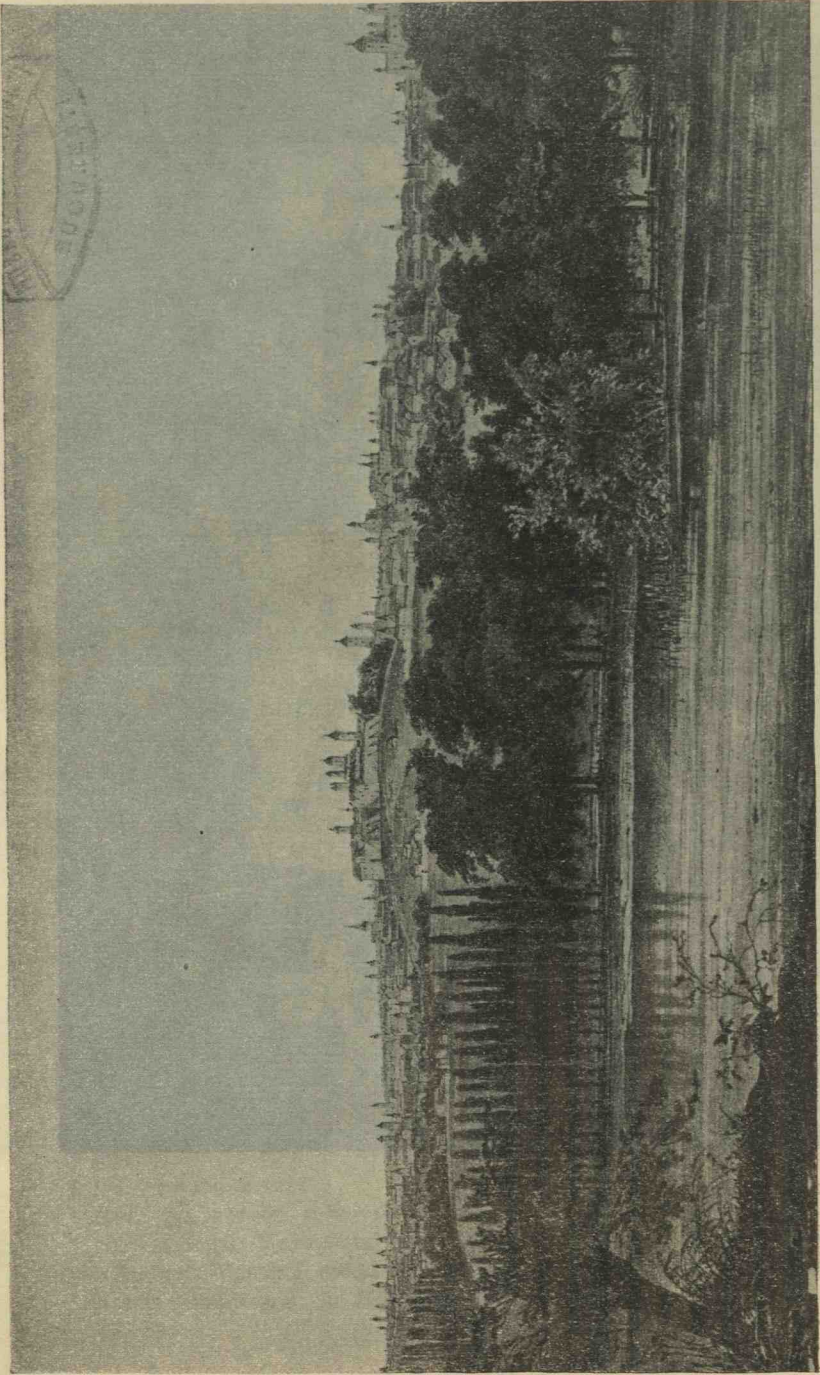
⁵ *Ibid.*, pp. 292—3, n-le CD—I.

⁶ La București, Mitropolitul făcuse slujbă în Ianuar pentru intrarea Rușilor la Paris, Francesii avînd a fi trimiși în Siberia; Hodoș, *l. c.*, p. 698.

⁷ Naum Rîmniceanu, în Erbiceanu, *Cronicarii greci*, p. 269.

Veche casă bucureșteană.

Bucureștii la începutul secolului al XIX-lea.

stăpînitor al Țării-Românești și al Moldovei. Din această situație, la care credea că ar putea adăugi și pe aceia de « hospodar » al Sîrbilor, cu cari păstrase cele mai strînse legături, pregătindu-și și o armată de țară, cu Greci și cu Romîni, asemenea cu a lui Mavrogheni¹, el se prăbuși cînd fu rechemat în Rusia, și cîrmuirea rămase a generațiilor cari se succedară: Michelson, Prozorovschi², Camenschi, care trecu prin arcuri de triumf³, cu trei zile de iluminăție, Bagration, care intră, în sunetul clopotelor și bubuitul tunurilor, ca un Suveran⁴, Mayendorf, Miloradovici, Engelhardt, Cușnicov fiind, mai tîrziu, președinte al ambelor Divanuri.

Intrarea Rușilor la București se făcu în iarna lui 1806. Ipsilanti, care va fi readus, plecase, și în hanul Radu-Vodă 300 de Dalmatini din Cattaro stătuseră gata, cu trei tunuri, să reziste pînă la capăt Turcilor⁵. Miloradovici înștiințase pe Pașii cari ocupau orașul că vine « ca prieten ». Unul din ei strigă că mai bine moare lup-tînd. Dar *multimea însăși goni pe Turci*. Clopotele sunară; se auziră descărcări de tunuri; se trăgea de pe ferești de pe coperișuri. Nu lipsiră acte de cruzime, pînă ce în ziua Crăciunului catolic apăru comandantul rus. Boierii fugiseră în Ardeal. Incă de la 15/27 Decembre sosi Ipsilanti, în tovărășia generalului Michelson. Îi primiră acei viteji Dalmatini⁶.

La 10 Ianuar 1807, st. v. se ceru jurămînt general la Mitropolie pentru Țarul⁷. Urmă, în Februar, acela al Cazacilor domnești⁸. Se plănuia, cu tipar din Viena, un ziar al lui Lenoir Dubignon, fost amic al lui Pichegru și

¹ V și Urechia, *a. c.*, XI, p. 721 și urm.

² Organizarea Bucureștilor pentru nevoile armatei rusești (Septembre 1806); Nistor, *o. c.*, pp. 458—9, no. DLXXII.

³ *Ibid.*, p. 881, no. MDCCI,XXXIX; Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, III, p. 316.

⁴ Hodoș, *l. c.*, p. 850. Boierilor li se împărțiau cruci Sf. Vladimir; Nistor, *l. c.*, p. 867, no. MDCLXXII.

⁵ Nistor, *l. c.*, p. 362.

⁶ *Ibid.*, pp. 364—7, n-le CDLXI—II.

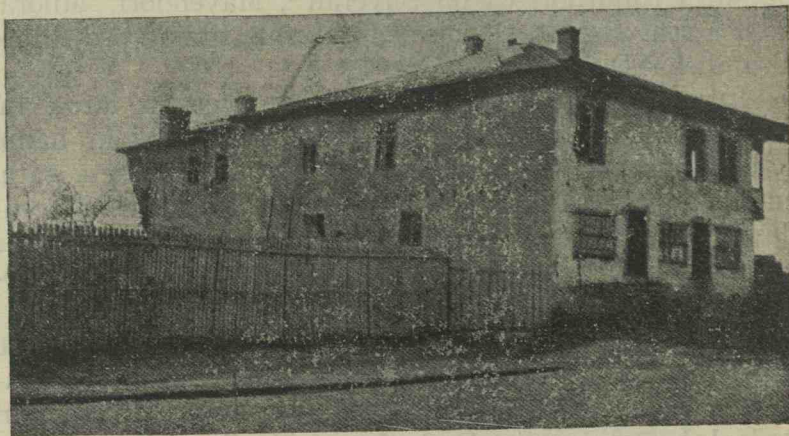
⁷ *Ibid.*, p. 378.

⁸ *Ibid.*, pp. 393—4.

ziarist la Paris, apoi preceptor la Moruzi, în fine la boieri din București ¹.

Dar în Iunie Domnul, generalul și cîți puteau fugi părăsiau Bucureștii ². Orașul căzu iar pe mîna «crailor», supt un nazir, dreptatea fiind împărțită de starostea pescarilor, iar Spătar fiind vâtaful lui Filipescu ³.

De fapt, a fost, îndată după plecarea Domnului și după armistițiu, un guvern al boierimii mari, înfrățită cu generalii și adăugindu-se și cîte un aventurier străin, ca medicul

Veche casă bucureșteană.

Bogliaco, al cărui fiu fu revoluționarul și poetul, ziaristul Cesar Boliac.

Raporturile cu ofițerimea rusească erau cele mai strînse, și de acolo rezultară și legături de familie, precum a fost căsătoria lui Miloradovici cu o Filipescu, a lui Bagration cu o Văcărească, a cărei familie bănuită de legături cu Turcii, fu exilată în Rusia ⁴, sau patima lui Cutuzov

¹ *Ibid.*, p. 398, no. CDXC. Sosește, în legătură cu Rușii, un Frances Boyer; *ibid.*, p. 403, no. CDXCVI.

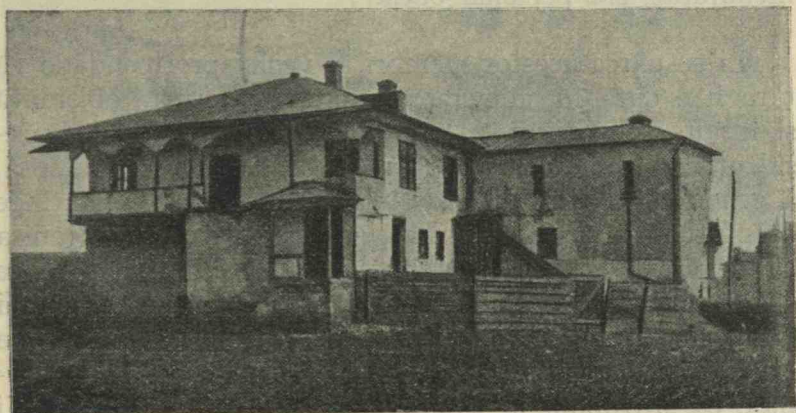
² *Ibid.*, p. 422 și urm.; pp. 434—435, no. DXXXIX; Erbiceanu, *o. c.*, p. 273.

³ Nistor, *o. c.*, pp. 426—7, no. DXXVI. Pentru o gardă națională cu șef rus, în 1809; *ibid.*, p. 547, no. DCLXXXVII.

⁴ Hodoș, *l. c.*, pp. 851—2, no. MDCLIV; Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, III, pp. 184—5, 186—8, 190, 199, 200, 216.

pentru o frumoasă jupăneasă, stăpînă pe bătrînețele lui ¹. Cu toate emoțiile ce dădeau, ca în 1769-74, succesele armatei turcești, balurile se urmau *mînînd către occidentalizarea desăvîrșită lumea femeiască din București* ². Titlul de *sauveur de Bucarest*, dat lui Michelson pentru că răspinsese pe Turci, fu prefăcut de glumeți în *sauteur de Bucarest* ³.

Ca vizitator străin în acel moment, avem pe Egipteanul, Mamelucul, Ali-bei el Abbasi, care trecu la 1808

Veche casă bucureșteană.

prin Capitala munteană. Era ocrotit de consulul rus, Luca de Chiriko, de generalul Bahmetiev și de încă un general rus; întră în legături cu Mitropolitul Dosoftei Filiti și cu Caimacamii lui Vodă Ipsilanti, cu membrii Divanului. I se pare că ar fi 60—70.000 de locuitori. Încolo atinge doar podurile, Curțile cu porți mari, bisericile, dintre care a Mitropoliei îi place ⁴.

¹ *Ibid.*, p. 382.

² In Urechiiă, *o. c.*, VIII, p. 454, nota, e vorba de un « didascal de clavir ».

³ Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, III, pp. 141, 186, nota 1.

⁴ *Viaggi di Ali-bey el-Abbasi in Africa ed in Asia dall'anno 1803 a tutto il 1807, tradotti dal dottore Stefano Ticozzi*, III, Milano 1817.

Regimul vechiu dăinuia în toate resorturile lui, dar, cînd Miloradovici se adresa, cu tot «respectul», Divanului pentru a-i spune că s'a făcut cutare lucru după «*ma volonté*», împotrivirea era zădarnică.

Nu trebuie să se creadă deci că toți acești ajutători boierești ai regimului rusesc erau niște capete plecate și niște vulgari profitori neonești, ca atît de criticatul Vistier Constantin Varlam, de altfel un «om nou», fără legături cu vechile familii¹. Acesta era un fost ofițer din armata rusească în 1769-74: cei cari l-au cunoscut asigură că, rău încunjurat, era personal onest².

Li se părea acestor membri ai vechii protipendade că țara li e dată în adevăr pe mîna în forma, obișnuită și în alte ocupații, a «Divanului ocîrmuitor», supt preșidenția, poruncitoare, dar firește cu totul incompetentă, a generalului comandant. Cînd se încercă a se atinge drepturi consfințite de vreme, ei fură în stare a organiza o adevărată «oposiție națională». Astfel atunci cînd se găsiră în fața Grecului grecisant și conspirator, mai tîrziu amestecat în mișcarea revoluționară, Ignatie de Arta, așezat, prin nu știm ce legături cu cei ce porunciau, ca Mitropolit al Ungrovlahiei. În zădar voriră Rușii să-i sperie printr'o cercetare al cării proces-verbal ni s'a păstrat; ei stăruiră în declarația că sînt acasă la dînșii și au datoria de a păstra privilegiile îndătinate ale patriei³.

Din cauza războiului european, Francesii cari erau la București fură somați să plece, și Agenția austriacă crezu că-i poate atrage luîndu-i în sama ei și împărțindu-li

¹ El trecu apoi în Rusia, și consulul rusesc ceru Domnului să i se păstreze moșiile; *ibid.*, p. 704, no. DCCCCXIX. Pentru expedierea lui în Crimeia, Ho-doș, *l. c.*, p. 940; p. 942, no. MDCCCLVI. La 1830 e vorba de via de la Bobu a *generalului* Varlam; Bibl. Acad. Rom., doc. 39/cxv. Cariera familiei începuse încă de pe la 1784, cînd era Păharnic Dumitrachi Varlaam; *ibid.*, 50/cLXIII.

² Odobescu și Tccilescu, *o. c.*, III, pp. 133—4.

³ Asupra acestui conflict cu Rușii, Iorga, în *Biserica Ortodoxă*, 1936.

cocarda galbenă-neagră a celui alt Impărat¹. Și consulul engles Summerer rămase în Capitala munteană². Dar consulul frances Ledoux se întoarse după armistițiul ruso-turc de la Slobozia.

De alminterea în cursul războiului nu odată se *întîlnesc manifestații ale populației*. Ea se interesa de schimbările petrecute sau anunțate. Spiritul de acră critică, neîncrezătoare în orice bunăvoință sau inițiativă, se vede și din tonul ce întrebuițează anonim. « Romîn zelos »

Veche casă bucureșteană.

(Zilot Românu), cînd judecă purtarea Domnilor și a boierilor. Cu toată lunga indiferență datorită apăsării era un început, deocamdată numai sporadic, de *trezire la o viață colectivă*³.

Lunga ocupație, în cursul căreia însă funcționau școlile și Mitropolitul Ignatie împărția premii la « Liceu »,

¹ Nistor, *l. c.*, pp. 383—4.

² *Ibid.*, pp. 390—1, no. DXXXVII. Un negustor frances Nadeaud; Hodoș *l. c.*, pp. 886—7, no. MDCCXCIV.

³ Pentru sentimentele boierilor, Dumitrachi Fălcoianu scria în 1793: « La aceste madele ale noastre pă Domnu nu-l amestecăm, că *iaste un strein*: astăzi iaste, mâine nu iaste »; Iorga, *Studii și Doc.*, VIII, p. 26, no. 127.

în 1810¹, nu fu și fără urmări bune pentru lumea afacerilor. Aceasta, de și, la începutul anului 1808, Prozorovski refuza voia de comerț cu negustorii din Turcia, cerută de Agenție².

La afaceri se împărțeau și sudiții austrieci, a căror listă pentru 1804 o avem. Lîngă doctori (Schaffend, Marco, Rizu, Gheorghyadi, Constantin Caracaș; hirurgii Kollmeyer, Meschitz-Mesici, Krebs), cei patrusprezece spițeri, bărbierii, friserul Rosenheim, brutarii (Ștefan și Serafim Babic), legătorul Stroe Neagoe, măcelarii, cei doisprezece grădinari, geamgiul, juvaergiul evreu Eliazar Samdangiul, băcanii (*Krämer*), clopotarii, tîmplarii, olarii, dulgherii, vizitii, brutarii (opt Unguri și un Român), blănarii, șelarii, fierarii, lăcătușii, croitorii (șaisprezece), cizmarii (nouăsprezece), șindilarii, argintarii (Golea din Făgăraș și Venețianul Angelo Sforza), ceasornicarii (un Sas, Jeke-lius, un German, Fuchs, Venețianul Vincenzo Savonier), căruțașii (nouăsprezece), tinichigiii, cofetarii (Sîrbul Pannaioti Gheorghievici din Neoplanta și Venețianul Antonio Burelli), zidarii, zugravii (Töpler, Uhr, Petrovici, Vasile Radu³, Nicolae Pabin)⁴, musicanții (șase, Unguri, Cehi, Brașoveanul Kopony), dascălii (un Vienes, Bozenhard, un Grec din Archipelag, doi Unguri, un Sîrb și doi Bulgari ortodocși, Vasile Popp și cunoscutul Ladislau Erdeli), negustorii, optzeci și șase: Ardeleni, Bănățeni, Arvanitohoriți, Macedoneni, Vienesi, Greci, un Triestin, Bulgari, Albanesi și un Dalmatin. Se adaugă cincizeci de Evrei⁵.

¹ Iorga, *Rev. Ist.*, VI, p. 273. Rușii încercaseră a-i interzice lui Ignatie orice legături cu Patriarhul Ecumenic; Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, p. 532, no. DCXCVII, V, și colecția de cărți grecești, în 1814, a lui Constantin Butculescu; Iorga, *Studii și Doc.*, VI, p. 277.

² O stradă a « buengiilor » în 1793; V. A. Urechiă, *o. c.*, VI, p. 452.

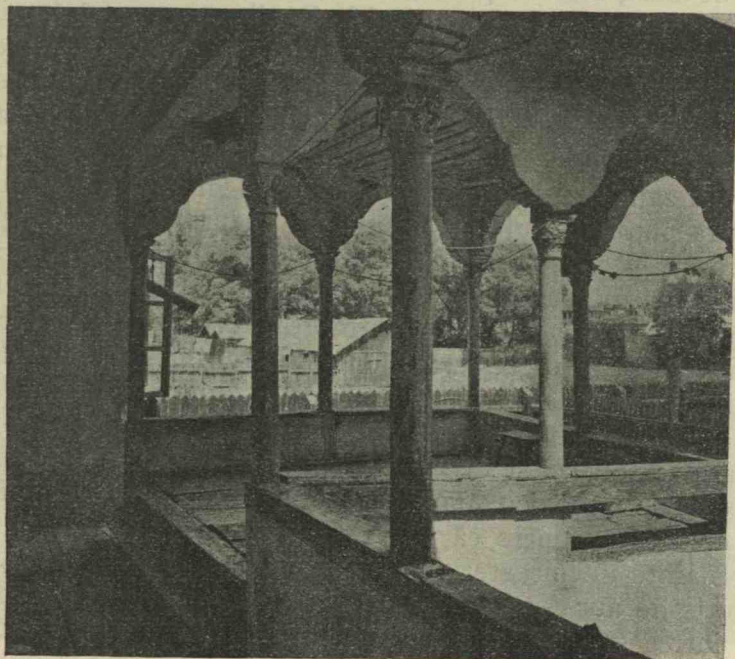
³ El ajunsese apoi *maitre d'hôtel* al lui Grigore-Vodă Ghica în 1822; v. Iorga, Hurmuzaki, X, p. 635.

⁴ Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, pp. 481—2, no. DCIII.

⁵ Nistor, *l. c.*, pp. 220—9. Urmează cei din țară. Belleval adusese și postăvari prusieni, cari nu prosperează; *ibid.*, p. 243, no. CCCXXXV. Ce marfă aveau sudiții se poate vedea din bogatul inventariu de la Urechiă, *o. c.*, VI, p. 490 și urm. (1794). Polizoi Kontu, editorul, voia să facă o fabrică de muse-lină și se ocupase de cea de hîrtie; *ibid.*, p. 249. Cf. *ibid.*, p. 616, no. DCCCXVIII.

La 1818 negustorii din București erau, în mare parte Greci, dar și Slavi de peste Dunăre (un Cealicovici, un Pavlovici), Armeni (Dilanoglu, Avedov, Garabet, Melicovici), Evrei (Abraham de Lion, Isaac Elias Kohen, Moses Zisu, Efraim Nahmias) și Francesul Marchand ¹.

Un sudit rus, cu «cin de cavalerie», care-l punea la

Veche casă bucureșteană cu cerdac.

adăpost de urmărire, Bronstein, luă antreprisa cărților de joc ². E vremea când își dobîndi o mare avere care-i va îngădui să ducă o viață în adevăr de prinț, acel mare Armean Manuc-beiu, ridicat prin favoarea comandantului turc Mustafâ-Pașa: boier muntean cu moșii, el avea cele mai strînse legături dincolo de Dunăre în lagărul

¹ Iorga, *Studii și doc.*, VIII, p. 85, no. 60.

² Urechia, *o. c.*, XI, p. 841.

turcesc¹. El căpătă însă de la Ruși antreprisa ocnelor muntene².

Încă din 1811 începură, de altfel, la București, negocierile acelei păci pe care o impuse în Maiu 1812 apropierea războiului dintre Țar și Împăratul Francesilor. Atenția toată se îndreptă asupra lor, și administrația suferia așa de mult, încît se prăda, de hoți din țară și de desertori ruși, la doi pași de București³. Rușii păreau strîmtorați în vara anului 1811, și se anunță astfel cu toba că lumea e îndemnată a împrumuta pe trei ani comandantului, cu dobînda de 6%⁴. Iluminațiile poruncite nu ajungeau pentru a liniști o populație care de șase ani de zile era supusă zguduirii tuturor zvonurilor⁵. Din nou se revenia asupra împrumutului și se dădea o luptă între poliția rusească, pedepsind pe recalitranți cu pecetluirea prăvăliilor, și dîrzenia negustorilor, cari le închideau ei singuri⁶. Se văzu acest lucru extraordinar: 800 de negustori cari veniră să proteste, cu amenințări, înaintea Marelui Vistier. Nu se mai presintau doritori de a încheia contracte cu armata care părea că nu mai poate învinge⁷. Dar Milașevici, Sîrb ca și Miloradovici, punea, în toamnă, o contribuție de 1.000.000 de piastri asupra boierimii și clerului⁸. Se credea în genere că Rușii vor trebui să se retragă⁹.

Înainte de plecarea lui Cutuzov, lingușitorii îi oferiră o cutie de aur, pe care Muntenia ca o nimfă îl încorona. Un întreg șir de boieri, cu membrii Divanului în frunte,

¹ Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, p. 517, no. DCLXXIII; Hodoș, *l. c.*, p. 968, no. MDCCCXVI.

² Odobescu și Tocilescu *l. c.* V. și *ibid.*, p. 536, no. DCCI. Pentru dînsul mai ales Iorga, *Studii și doc.*, VIII, p. 124 și urm.

³ Odobescu și Tocilescu, *l. c.*, p. 612, no. DCCII.

⁴ *Ibid.*, pp. 618—9, no. DCCCIX. Ideia fu părăsită; v. no. următor. Cf. Hodoș, *l. c.*, pp. 913—4, no. MDCCCXIII; pp. 916—7, no. MDCCCXXI și pp. urm.

⁵ Nistor, *l. c.*, n. 621, no. DCCCXII.

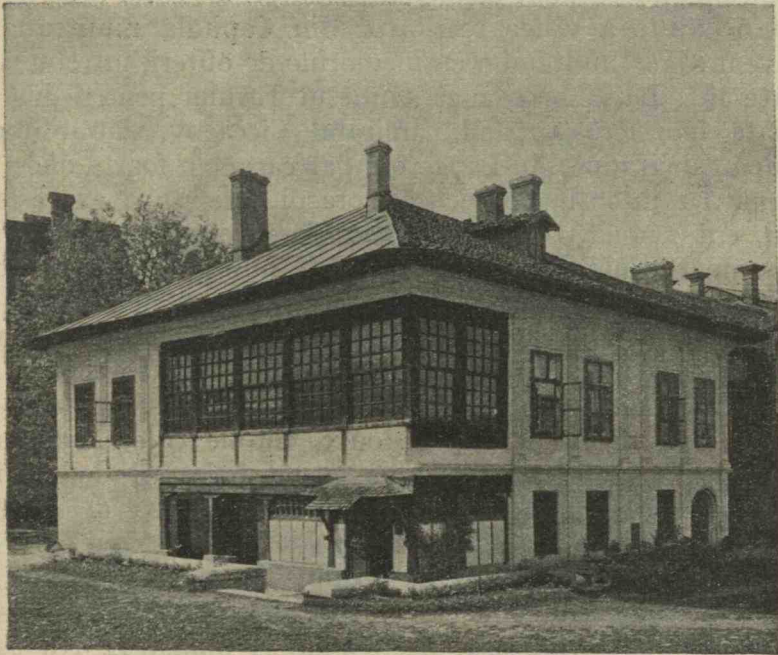
⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*, p. 622.

⁸ *Ibid.*, p. 624, no. DCCCXVI.

⁹ *Ibid.*, p. 626, no. DCCCXIX. Care cu răniți; *ibid.*, no. următor. Se opri catagrafia locuitorilor țării; *ibid.*, p. 673, no. DCCCLXXV.

merse să i-o presinte, și ei împinseseră naivitatea până la invitarea delegaților turci pentru pace. Urmă la Herăstrău o mare petrecere cu focuri de artificii¹. Pacea era acum de mult încheiată, dar lumea rămânea nehotărâtă. Căci ocupația rusească se prelungi, în așteptarea rezultatului campaniei lui Napoleon, și consulul frances fu ex-

Veche casă boierească din București.

pulsat, în Iulie, de amiralul Ciceagov, înlocuitorul lui Cutuzov².

La încheierea acestei păci din 1812³ boierii munteni crezură că vor căpăta, după vechea lor dorință, un Domn

¹ *Ibid.*, p. 685, no. DCCCXCI; p. 689, no. DCCCXCVII. Se făceau recrutări rusești și cu sila; *ibid.*, p. 694, no. DCCCIII.

² *Ibid.*, p. 698, no. DCCCX. Fu represintat provisoriu de Barbier.

³ Îndată după aceasta se întoarce din Brașov Mitropolitul Nectarie, și Ignatie îl pîrăște că a venit să intrigheze contra lui; Academia Română,

romîn: în schimb ei avură pe Fanariotul tipic care a fost Ioan Caragea. Supt el și supt urmașul lui, destul de bătrînul și mai ales obositul Alexandru Suțu, vor trăi Bucureștii timp de aproape zece ani.

Până atunci, în tăierea prin anarhie a drumurilor prin Balcani, nu se abat pe aici alți călători ale căror descrieri să ne ajute a vedea realitățile din Capitala munteană. Avem să ne mulțămim cu memoriile de ofițeri, întrebuințate aici. La ei se adaugă trimesul Țarului pentru imediată încheiere a păcii, amiralul Ciceagov, slab ofițer după camaradul său Langeron, dar care, om foarte onest, venia cu intenția de a curăți orașul care, după expresia lui, era o nouă Capuă, la dispoziția stricatului Cutuzov: însemnările lui, arătînd măsurile luate, nu adaugă însă nimic la cunoașterea însăși a localității¹. Dar, din partea Francezilor, comisarul special al lui Napoleon venia cu inteligenta lui soție, care, în scrisorile ei², ni dă visiunea mult așteptată.

Primiți de consulul frances de Ste-Luce și de secretarul, apoi urmașul lui, Ledoulx, fiu de cofetar de la Moscova³, soții sînt găzduiți la un boier, și doamnei îi displac divanurile, îmbulzeala slugilor, lipsa de orice confort. La Herăstrău, cu «izvoarele»⁴, privește cu curiozitate pe jupănesele care se primblă în rochii îmblănite, dar cu fișuuri la piept. Se descrie obișnuita audiență la Doamna, încă frumoasă, participînd și ministrul. Nu se

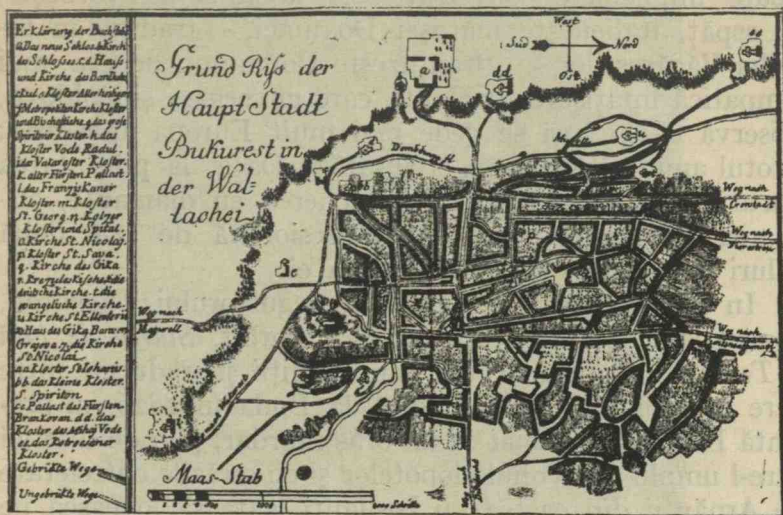
Creșterea Colecțiilor, 1915, p. 279. El era la 1813 în legătură și cu Mitropolitul Dosoftei Filiti; *ibid.*, p. 180. La 1-iu Maiu 1819 abia Alexandru-Vodă Suțu chiamă pe boieri pentru a alege alt Mitropolit în locul lui Nectarie, care s'a retras; *ibid.*, p. 180. La 1822 noul Domn Grigore Ghica poftia pe acesta să revie din Brașov pentru a se odihni în țară; *ibid.*, p. 182. — Pentru starea Bucureștilor atunci, și cumpărarea de Hagi Moscu a casei lui Ienăchiță Văcărescu; *Bibl. Acad. Rom.*, doc. 91/CLXXV.

¹ *Mémoires*, ediții 1855, 1886, 1860 (în acest an și în *Bibliothèque Russe* din Paris), 1909 (de d. Scarlat Gr. Lahovari, Paris, București).

² *Une femme de diplomate, Lettres de Madame Reinhard à sa mère (1798—1815)*, Paris 1900.

³ Odobescu și Tocilescu, *o. c.*, III, pp. 146, 147, nota 2.

⁴ Pentru «chioscul» de acolo, cu păzitor, Urechia, *o. c.*, X, p. 57, notă.

Planul Bucureștilor de Sulzer (c. 1780).

București la 1797.

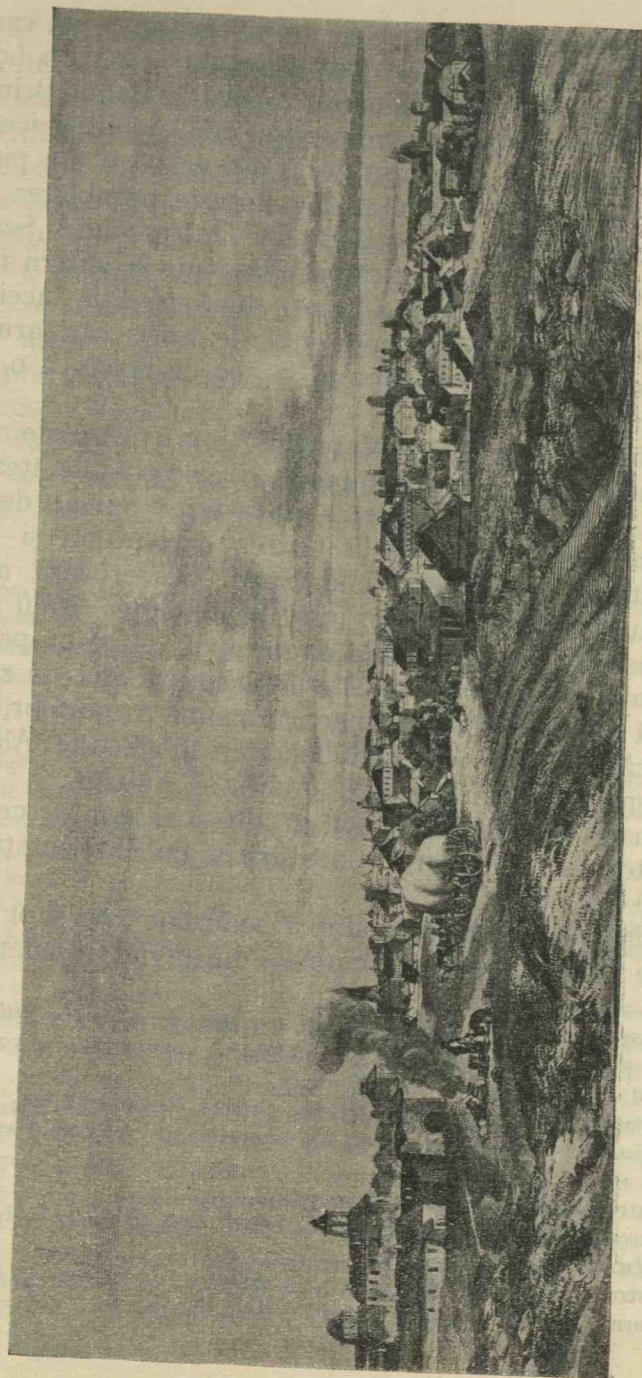
poate îngheba o conversație. A doua zi se vorbește, la ospăț, italienește mătușei Doamnei, — tradiție în familia Văcăreștilor —, franțuzește Domnului, de cea mai simpatică înfățișare. Ipsilanti, care guvernase și Moldova, observă că la Iași se vede mai mult Europa apuseană: «totul amintește Europa civilisată». Dacă, la presinterea darurilor, Reinhard refuză tabacherea cu diamante, autoarea Scrisorilor e plăcut impresionată de cele două șaluri de Cașmir, care sînt partea ei.

În sfîrșit cartea, prețioasă, a negustorului Thornton, consul la Odesa, de care am mai vorbit, *Starea de față a Turciei*, care a apărut în multe ediții și traduceri, între care cea românească publicată la Buda în 1826, ni presintă Bucureștii numai ca un oraș murdar, plin de biserici care-l umplu de zvonul clopotelor și cu străzile cutreierate de Arnăuții din oastea lui Ipsilanti, gata să lovească pe oricine, și dintre boieri, ar voi să li împiedece anarhia (1804).

Liniștea de un deceniu care începe la 1812 îngăduie altor vizitatori să fie mai vorbăreți.

Astfel contele de Lagarde, cunoscător al petrecerilor din Viena Congresului și, îndată, devenit, în cursul unei călătorii, «fratele de cruce», cu formele tradiționale, al risipitorului¹ boier Dudescu, îndreptat spre Paris, nu se mulțamește a descrie impresionanta ucidere, după ordinul Porții, executat de Domn, a lui Ramih-Pașa, revenit din Rusia, unde se refugiase. Găsește încă, într'o societate care vorbește și franțuzește și nemțește, și la femei pitorescul vechiului port. Vede pe Caragea judecînd în Divan și atingînd cu buzduganul pe un boier care nu fusese destul de politicoș față de domnița Ralù. Nu scapă privirii sale nici grupul de femei din jurul Doamnei, cu prilejul audienței solemne a lui Ledoulx, care, întrînd în conflict aprig cu Domnul, va fi trimis la Rodos: încă de

¹ V. Urechia, o. c. VIII, p. 151, nota 7. Un act domnesc, ocupându-se de averea lui, îl numește «conte»; *ibid.*, X. p. 586, nota.

Veche vedere a Bucureștilor,

atunci se observa receala. E și un bal la Curte, un cadril frances, contradanț engles, valț și mazurcă, plus o horă, în sunetele unei muzici ungurești¹. Dacă la Banul Brîncoveanu,² cu avere de patru milioane, se află vechile obiceiuri pierdute, fetele lui cîntă din gură, din harpă și din piano și cunosc danțurile Apusului. Nu lipsește primblarea, nu numai la Herăstrău, ci și la Băneasa Văcărescului³. Seara, se joacă *pharaonul*, joc de cărți învățat de la ofițerii ruși. Se adaugă înfățișarea unei nunți după tradiție, aceia a jocului turcesc, geridul, cu o sută de tineri cari aruncă lanța scurtă înaintea Domnului, a 500 de boieri, a o mie de calești.

Un filelen, contele de Marcellus⁴, oprit pentru o clipă la București, unde și-a cumpărat o caleașcă nemțească pentru drumul mai departe, povestește numai despre audiența și petrecerile de la Curtea deșteptului și bine informatului Alexandru-Vodă Suțu. Se serbează acolo patru nunți în aceeași zi: una a domniței Ralù (nu «Ruxandra») cu Emanoil Arghiropol. Ospățul pentru două sute de persoane presintă și construcția de zahăr la modă din care, cînd o atinge iațaganul Arnăuților, iese păsări călătoare, avînd la gît felicitări în grecește. Alături de obișnuinții lăutari e și o orchestră italiană.

Cam tot atîta cuprins, dar cu alte știri, e în descrierea de călătorie a lui Frederic von Stürmer, fiul Internunțului, la 1816.

Aceiași scîrbă pentru starea podurilor⁵, de supt care țîșnește noroiul, pentru cîrciumele din pivniți și cafenelele

¹ *Voyage de Moscou à Vienne...*, ou lettres adressées à Jules Griffith, Paris 1824. V. și ediția englesă, *Journal of a nobleman*, Londra 1831, 2 vol., descrisă de d. C. Karadja, *Rev. Ist.*, IX, pp. 6—10.

² E vorba de învățatul în cele elenice Grigore. Inaintașul lui, Caimacamul Nicolae, își zicea, de sigur nu fără anume intenții: «Nicolai Basarab»; Urechiă, *o. c.*, VII, p. 301.

³ Pentru averea familiei, *ibid.*, p. 348 și urm.

⁴ *Souvenirs d'Orient*, Paris, 1839 (alte ediții: 1853 și 1861). V. Karadja, în *Rev. Ist.*, X, pp. 124—6.

⁵ Pentru «polcovnicul de poduri», Urechiă, *o. c.*, VII, pp. 57 și urm., 129 și urm. Pentru «podurile rusești», *ibid.*, X, p. 397, nota. Măsuri

pline de clienți dubioși, aceiași neînțelegere pentru sfinții « grotesci » ai artei bizantino-românești. Se semnalează Turnul Colței, cu chipul celor doi ostași, socotiți ca Suedesi, Mitropolia, între ziduri, cu casa de locuință a Vlădicăi. Călătorul vorbește respectuos de dascălii vestiți ai marii școli elenice, pe atunci cu oameni ca Neofit Duca, apoi tovarășii și înlocuitorii lui ¹; e și o bibliotecă deschisă. Catolicul își caută biserica, ocrotită acum de Imperiali și atîrnînd de episcopul din Nicopol: avem în acte contemporane ² lămuriri asupra situației Bărăției. Protestanții au o capelă asupra căreia se întinde protecția Prusiei ³. Nu se uită sinagoga Evreilor.

Audiența la Caragea-I presintă într'o cămară de lucru a Curții scriind pe genunchi; prin nu știm ce simpatii, acela care-i striga lui Ledoulx, de care izbuti să scape,

pentru « podurile cele mari ale poliției, ajunse la o stare foarte proastă... iar mai vîrtos Podul Mogoșoaii, carele este cel mai trebuincios »; nazir era Ioan Moscu (cu 150 de podari); *ibid.*, X, p. 697 și urm., notă. Se pun la contribuție negustorii. *Se iau ca model cele din Iași*, cu parmaclicuri pe margini; *ibid.*, p. 901. Evrei cari aduseră « murdalicii » în curtea bisericii vecine, Răzvan; *ibid.*, p. 708 și urm., nota. În vremea ciumei se observă că « cea mai multă zmare se întîmplă între Ovrei și pricina negreșit se cunoaște că nu este alta decît numai necurațenia »; *ibid.*, p. 960. Felinare la câte șapte case; *ibid.*, p. 710, și urm., nota. Se doria « să fie luminarea Podului Mogoșoaii todeauna slobodă spre înlesnirea trecătorilor » *ibid.*, p. 716, nota. Cf. *ibid.*, p. 797 și urm.

¹ Iorga, *Ist. învățămîntului*, după studiile din *Mem. Acad. Rom.*, XXXVIII și XXXIX « Elisaveta Filip Dascălul, nepoata dascălului Lambru, ce a murit », era fiica unuia care s'au « aflat aici, în poliția Bucureștilor, dascăl cu învățătura și procopseala copiilor » (1814); Urechă, *o. c.*, X, p. 351, nota. Pentru Neofit Duca, arhimandrit, care e ales de boieri la 1815, Domnul, care întărește, declară cu naivitate, că « persoana-i e necunoscută și în ce privește cultura și în ce privește moralitatea și că nu-și poate da sama de ele din cărțile ce a scris, căci nu i s'a întîmplat nici odinioară să le străbată »; *ibid.*, p. 363, nota. Boierii îi arată că « eminentul profesor » stă să vie în țară și-și cere ca ajutor pe Ștefan Kommită; *ibid.*, pp. 363—4, nota. Pentru al treilea dascăl, Veniamin din Lesbos, *ibid.*, pp. 381—2. Acolo, p. 383 și urm., noul program. Mașină electrică pentru școală; *ibid.*, p. 421, nota 1. Clădirile dela Sf. Sava erau închiriate la fierari nemți; *ibid.*, pp. 411—2, nota. Vornicul Slătineanu își trimetea acolo copiii; *ibid.*, p. 846.

² Iorga, *Studii și doc.*, I, p. 327.

³ V. Iorga, în Hurmuzaki, X, p. 637 și urm.

că nu mai e ca pe vremea lui Napoleon, are pe păreți familia domnitoare bavareză împreună cu ginerele regelui, prințul Eugeniu de Beauharnais, și cu altă rudă împărătească a lui Francisc de Austria. Domnul, bine informat și deștept, vorbește franțuzește. Afară, slujbașii lacomi de bacșiș și garda de 200 de oameni.

Boierimea de ișlicari e descrisă cu înfățișări și apucături vechi pe care le cunoaștem. S'a revenit la moda, odinioară oprită de un Alexandru Moruzi, a caleștelor de Viena, cu care se merge tot la Herăstrău, cu foișorul, sau la Colintina Ghiculeștilor, unde «ciute și căprioare pasc pajiștea verde¹, și la Cișmeaua lui Mavrogheni, pomenită în acte domnești mai vechi ca «Hasnaua apelor»², de unde se va trage apoi Șoseaua³.

Mai bogate încă sînt știrile Englesului Mac-Michael, trimes al Universității din Oxford, la 1817.

Se arată că Domnul, după arderea în 1813, a Curții din viile dela Mihai-Vodă⁴, stătea în două foarte modeste case boierești, între care se întinsese un cerdac de lemn: audiența, presintată pe scurt, n'are nimic interesant. Invățatul vizitator se ocupă mai mult de Mitropolie și de Grecul Nectarie care ține cîrja, om de viață bună, căruia puțin îi pasă de colecția, importantă, de cărți, a Francesului Sonnini de Mannoncourt și de ce mai se află ca manuscripte grecești și slavone.

E dus la Club, local de baluri⁵, unde joacă o trupă germană urmașă a Franco-Italienilor cu «meșteșug de pehli-vânii și comediani»⁶, înaintea Doamnei și a fiicei ei, Ralù,

¹ *Comedia în 2 fapte pentru tarașurile ce așază Domnia*, în Urechia, o. c., VII, p. 360 și urm.

² *Ibid.*, VI, p. 75.

³ J. Jäck, *Taschenbibliothek der wichtigsten Reisen*, LXXII; traducere francesă de Iorga, în *Scènes et histoires du passé roumain*, București 1902, p. 30 și urm.

⁴ Și totuși erau «coșari» cu plată; Urechia o. c., VII, p. 137. *Ibid.*, X, p. 101.

⁵ Pentru oprirea jocului de cărți, *ibid.*, VII, p. 143 și urm., nota.

⁶ Théodore Blériot («Blesiret»), Francesco Bevilacqua și Giovanni Mueni (?); *ibid.*, p. 459. V. pentru și alți actori străini, Dimitrie C. Olănescu,

mare iubitoare și însăși creatoare de teatru, dar supt urmașul lui Caragea, Alexandru Suțu, se luau măsuri pentru ca la «teatru» și «epistatul german al melodramei, comediei și al tragediei germane» (Gergy) și «întreprinzătorul asociației grecești dramatice» să respecte «religia Statului și morala publică¹». În publicul femeiesc n'a biruit cu totul moda Apusului; tinerii, ca stricatul fiu al Domnului, sînt mîndri dacă li se îngăduie a se îmbrăca turcește². Vodă oprește a se purta atlazuri albe de alții decât membrii familiei sale, dar ordinul se calcă de Tarsița Filipescu, care e «neghioabă neînțelegătoare». Ea «a îndrăznit nu numai a purta asupra-și salup de atlas alb, ci încă a și trece cu acest fel de haină, fără cîtuși de puțină sfială, pe la domneasca noastră Curte». Și porunca adresată, căpeteniei agenților puterii e neîndurătoare: «o vei încunjura prin politie și, veriunde pe drum vei găsi pe această făr de rușine și făr de sfială femeie cu acel salup purtîndu-l, numai decît luîndu-i-l din spinare și fărîmîndu-i-l bucăți, să-l aducă așa rupt înaintea Domniei Mele». Și negustorii sînt înștiințați³.

Alt Engles, sir Robert Ker Porter, e un cunoscut explorator în vechea Mesopotamie (1820)⁴.

Și el merge la Domn, acuma bătrînul Suțu, în tovărășia consulului Wilkinson, autorul cărții *An Account of the principalities of Wallachia and Moldavia*⁵: aceiași Curte de înjghebare provisorie, cu același mediu de slugi cerșitoare, după obiceiul Stambulului. Și acestălalt musafir știe de primblarea la Herăstrău, unde află până la 6—700 de persoane din boierime.

Teatrul la Români, în Mem. A. C. Rom., seria a 2-a, XX (1898), p. 29 și urm. (și după știrile din Filimon, Ciocoi vechi și noi, cu foarte prețioase amintiri din acest timp).

¹ Olănescu, l. c. pp. 39—48; Urechiă, o. c., XII, pp. 471—2.

² *Travels*; traducere de N. Iorga, în *Archiva* din Iași, VII, p. 10 și urm.

³ Urechiă, o. c., X², p. 298.

⁴ *Travels in Georgia, Persia, Armenia, Ancient Babylonian*, II, Londra.

⁵ V. Iorga, *Ist. Rom. prin călători*, III, p. 96 și urm.

Къ прѣсѣдѣнію оубѣдѣнію
 Дѣтинѣ, гн 13. Нѣмбріе дѣмъ иогмѣрѣ арѣ

БЕОСПЕТА КАРОЛІНА ПАУКЕРТ

гн леа двѣмъ срѣмъ ипѣте а сѣ арѣша. Карет гн іуро

ФУГЪ МІАРЕ

иу Прѣсѣдѣнію

de ha stara sa podhri mozoaiei, i anu ha stara sa ispreshti da fara.
 az tarpea orate hri, adim de mase ori, iari ori gn dnu moare, mi
 iori ori gn bii moare, iara ce ba ce varti gn 33. minoae. De mite
 ori ba arpe ha setne ce vach mozoaie o i stnu, care gn iuredin gae

Форма гн оубѣдѣнію, ваді іуро

даня деп арѣвѣ іуро ваді іуро сѣ се іурѣмъ иу сѣ гн іуро иу. Мадат
 сѣ іурѣмъ иу. ha ханс hri. мапѣкѣ No. 56.

Прѣвѣ іуро ас сѣ иу іуро иу иу гн сѣ гн, Nohizъ двѣ боінгъ

гн іуро иу ваді ha 10. мѣсѣ іуро іуро.
 двѣ іуро.

Anunț de spectacol la București: « fuga mare de la straja podului Mogoșoaiei « pînă la straja Tîrgului de afară » a Carolinei Paukert.

A asistat la un concert, într'o casă boierească, de față fiind Doamna, sora Domnului și cele patru beizadele, între care acela care va fi statisticianul, stabilit în Moldova, Nicolae Suțu. Publicul de boieri e lăudat pentru frumuseță și moravuri blinde; femeile sînt ca niște «*belles* din Paris». Se joacă danțuri răsăritene, la care iau parte bărbații în veșminte orientale și apusene. Violoniști, între cari și amatori, sînt în program, dar jocul de cărți urmează alături. Se bea punch, dar este și un bufet apusean.

Cînd Domnul salută, la 1820, pe ambasadorul regelui la Poartă, von Schladen, Nicolae Mavros, secretar la Afacerile Străine, duce la audiență pe atît de importantul oaspete, înaintea căruia iese același Domn, urmat de trei din fiii săi; este și o convorbire intimă despre politică. A doua zi se primesc visite: ambasadorul primește pe a lui Arghiropulo, ginerele lui Caragea, pe a Logofătului Filipescu, pe a scriitorului Iacovachi Rizu-Nerulos, Postelnic, pe a influentului consul rus, Pini; soția lui, pe Catinca, soția lui Nicolae Suțu, fiică a lui Cantacuzino-Pășcanu din Moldova, pe soția lui Rizu-Nerulos, nepoata lui Vodă, și pe vara acestuia (este și o cuscră, d-na Moruzi¹). La balul de la Curte joacă elegant tînăra doamnă Suțu și surorile soțului ei; se mai păstrează și tradiția danțurilor orientale².

Wilkinson însuși va da, într'o carte larg alcătuită, aceste cifre pentru București: 80.000 de locuitori; 20 de mănăstiri, 361 de biserici, 30 de hanuri. El va însemna și noul otel german³.

¹ O Raluca Moruzi era la 1816 soția lui beizadea Costachi Caragea și cerea divorțul; Urechia *o. c.*, X², p. 257. Domnul e silit a-și urmări fiul pentru datoriile față de marele negustor Ivan Băltărețul; *ibid.*, p. 288 și urm., nota. Cf. și *ibid.*, p. 305, nota.

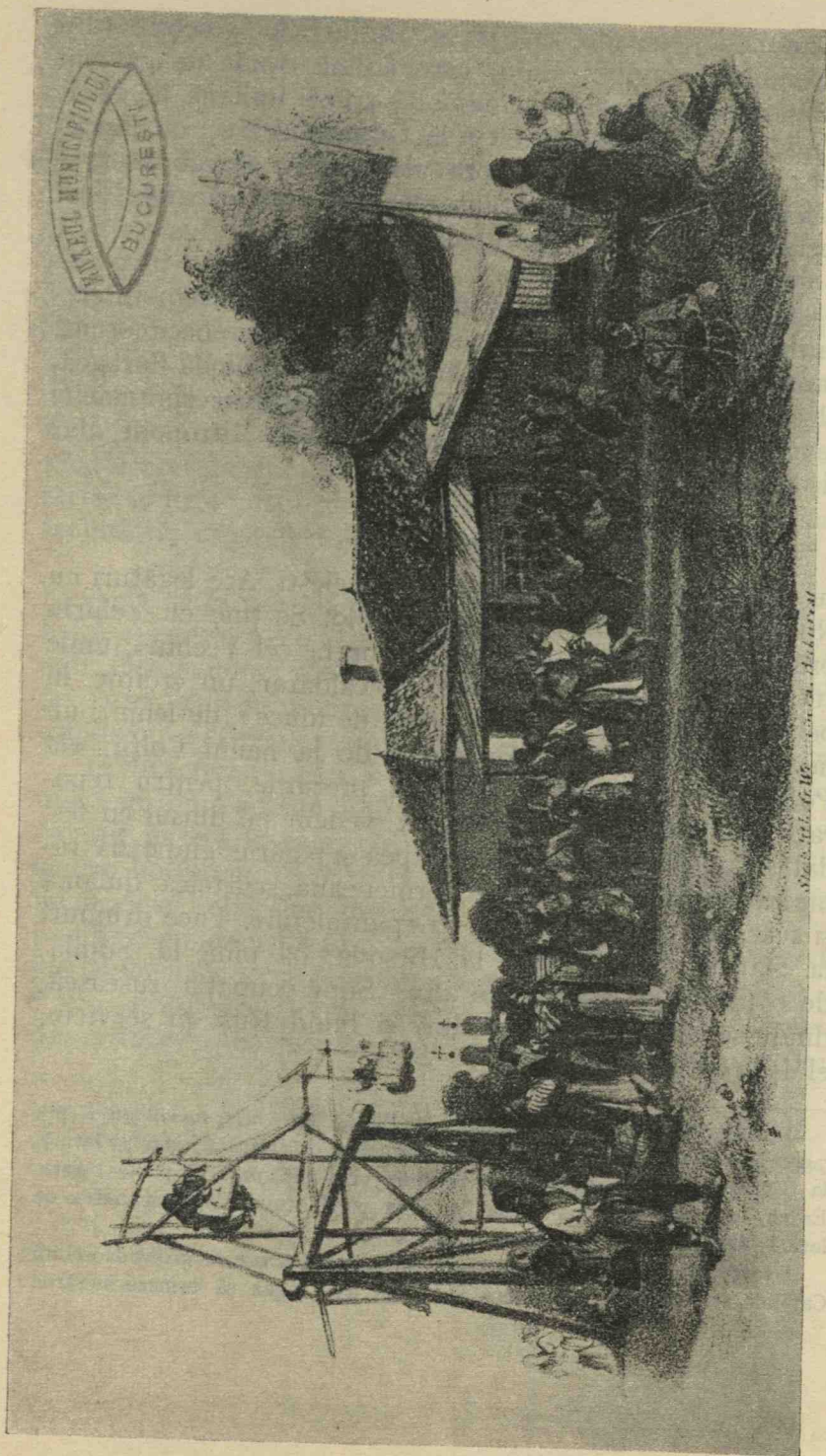
² Iorga, în Hurmuzaki, X, p. 85 și urm. La Wilkinson, aceiași curte de înjghebare provisorie, același teatru, același joc de cărți la «Clubul Nobil». Se adăugă baluri mascate de trei, patru ori pe săptămână și serate, aceleași plimblări.

³ D. Manfred Eggermann a prezentat, la 1931, în *Die Schweizerkolonien in Rumänien*, București, 1931, lista Elvețienilor din București, începînd cu cei din secolele al XVI-lea—XVII-lea. Lîngă Laurençon, de care va fi vorba îndată, e, ca preceptor în, casa lui Constantin-Vodă Ipsilanti, acel E. Bordier,

Mai favorabil, Elvețianul François Recordon, din Vaud, fost profesor împreună cu Bordier, la 1820¹, la o școală de «franțuzește, nemțește, italienește cu latinește» și cu intenție de «anatrofion», internat, autor al operei *Lettres sur la Valachie...*, écrites de 1815 à 1821, a fost secretar, din 1815, al lui Caragea, căruia-i dedică, în exilul lui, cărticica. Bucureștii, în care a asistat la atâtea momente istorice pînă la fuga spre Ardeal, la Mart 1821, înaintea revoluției, a Banului Brîncoveanu, pomenind și slujbele pe stradă, pentru ploaie, cu moaștele Sfîntului Dumitru din Basarabov, laudă, cu simț pentru pitoresc, livezile, salcîmii în floare, aspectul superior celui din orașele turcești, podurile bine ținute, casele boierești frumoase, cu largile curți și porțile solide, cu cerdacele aerate: acelea ale lui Brîncoveanu însuși, ale lui Dinu Golescu, unde va fi Palat domnesc și regal, ale lui Romaniti, lui Filip Lenș, lui Cantacuzino de la Rîfov, lui Vellarà, care «merită să atragă și privilegiile persoanelor mai de departe, atît prin bogăția și măreția ce se descopere, cît și prin clădirea lor, deosebită în fiecare din ele». Doar frescele din biserici dacă-i rămîn neînțelese. Lîngă cele trei băi turcești sînt acum cafenele europene. Ca și la Lagarde, e jocul geridului în fața viilor din jur de Mitropolie, cu foișorul și cișmeaua. La Herăstrău s'au înnoit copacii în jurul lacului și bisericiuții. Mai departe sînt Cotrocenii, Mărcuța și Pantelimonul. Se menționează ospețele, balul de la Club, jocul de cărți, actorii germani săptămînali din «frumușelul teatru» ca pentru

asociatul lui, care moare ca luptător la Drăgășani în 1821. În *Mem. Acad. Rom.*, seria 3, V, am analizat lucrările lui Rey și Kohly de Guggsberg. Grădinarii Leyvrez în 1839. Supt Bibescu, pentru apă, Louis Keller, profesorii Jakob Kull și Simon Buvelot, arhitectul Schlatter. După 1848, armurierii Durieu, negustorul Gubler, importatorul Baumgarten, un Jean Staub, cu memorii; p. 38 și urm. Elvețiană e și familia Faraudo.— Cf. *Essai sur l'établissement des colonies suisses en Valachie, présenté et dédié à Son Altesse Sérénissime le Prince Régnant de Valachie, Alexandre D. Ghika, par H[enr]i Buvelot*, București 1838; *Nouvelles idées sur la colonisation en Valachie*, 1841: acesta, în ms.; Bianu și Nicolăiasa, *Cat. mss. românești*, III, p. 81 (ms. 831).

¹ Urechîă, o. c., XII, p. 93, nota. Pentru colegii greci Psomachi și Galatis, *ibid.*, pp. 58—9, notă.

Danț popular la București.

o mie de persoane, cu piese traduse în grecește (din îndemnul Domniței Ralù, care adună o mie de galbeni prin subscripție) și cu gîndul de trupă italiană în 1821.

Se înseamnă 300 de elevi la Gimnasiul grec, cu dascăli prea des schimbați. Ca moravuri, se critică acei observatori superficiali cari generalizează prea mult păcatele unei societăți mai curînd ușuratece ¹.

Dar pentru această vreme, pe la 1826, avem interesantul carnet al unui negustor bucureștean necunoscut, care înseamnă și împrejurările fugii lui Vodă-Caragea, plcat ca pentru primblare. E un om aplecat spre ideile revoluționare, care-și rîde, nu numai de Mitropolit, dar și de cei

chemați puteri divine,
Popii sfintei noastre Biserici creștine,

cu sfaturi în ce privește ispitele femeiești. Are legături cu Rusia, prin fratele său, așezat acolo. Se ține cu «chiria prăvăliilor din mahalaua Sf. Gheorghe cel Vechiu», unde stau un argintar, un mălăier, un căldărar, un croitor, în beciu, un precupeț (în «prăvălia de uluce», de lemn), un fierar, un cîrciumar, apoi cu cea de la hanul Colții, «la Podul de piatră»,—și avem și prețurile, pentru reparații, pentru îmbrăcăminte. Îl vedem pe dînsul cu fes, dar și cu ișlic și, apusenește, șapcă și pălărie, giubeaua rămîind permanentă, nu însă fermeneaua, scurteica, dulama și ceacșirii, cari se schimbă cu «pantalonii». Face drumuri la Slatina, la Fundeni, la Hîrșova, ba pînă la Șumla, de o parte, la Brașov, de alta. Supt ocupația rusească, dîndu-se după noile obiceiuri și luînd Ruși în serviciu, el își continuă afacerile ².

¹ Ruptașii din toate mahalalele, în Bianu, *Cat. mss. românești*, I, pp. 744—5, no. 247. Supt Caragea era profesor de română, dar și latină, la Gimnasiul domnesc Francesul Meunier; Urechiă, *o. c.*, X, p. 375, nota. Erdeli, pomenit mai sus la sudiți, avea pînă atunci singur catedra de latină; *ibid.*, p. 380—1, nota.

² Iorga, în *Rev. Ist.*, VI, pp. 201—6. Caragea avuse în grijă deosebită Capitala sa. Urmașul, Alexandru Suțu, nu avu răgaz să urmeze lucrările

Astfel se presintă înainte de 1821 «Cetatea de Scaun» a Țării-Românești. Ceia ce nu văd sau nu cred că trebuie să spuie cei mai mulți călători e frumuseța grădinilor și farmecul împrejurimilor. Între altele, la Băneasa, dumbrava poetului Nicolae Văcărescu pe care, plîngîndu-se că presupuși oameni domnești i-o taie, el o presintă, cu acel adînc simț de natură ce deosebește tot acest neam de cîntăreți, ca «sădită și păzită cu multă osteneală și cheltuială», fiind «și ca o podoabă politiei în ochii tuturor», și el se plînge duios că, «de nu va avea și de acum înainte aceiași pază și ferire, în adevăr este că îndată se va sfîrși»: mișcat, Domnul hotărăște la 1813 tuturor dregătorilor «ca să dați mîna de ajutor orînduitului, spre a fi ferită și păzită această dumbravă de cătră toți, să nu tae, nici să strice dintr'această dumbravă cu niciun fel de numire sau trebuință, ci să fie totdeauna apărată¹».

Abia se făcuse cu pompă înmormîntarea, în Februar, a lui Alexandru-Vodă Suțu, la Sf. Spiridon Nou², unde mai fusese înmormîntat și Hangerliu, Domnul asasinat de Turci, cînd se produse, în legătură cu scopurile Eteriei ortodoxe a Grecilor, mișcarea lui Tudor din Vlădimiri.

E caracteristic că nu s'a căutat pentru revoluția plănuită sprijinul acestei lumi bucureștene, în care doar cutare Neamț pusese la cale, cu cîțiva ani înainte, un complot contra lui Caragea³. Menită să fie țărănească, după modelul aceleia a lui Caragheorghe, ea începu în Oltenia, cu pandurii cunoscuți șefului și cu sătenii din aceste părți ale Mehedinților și Gorjului.

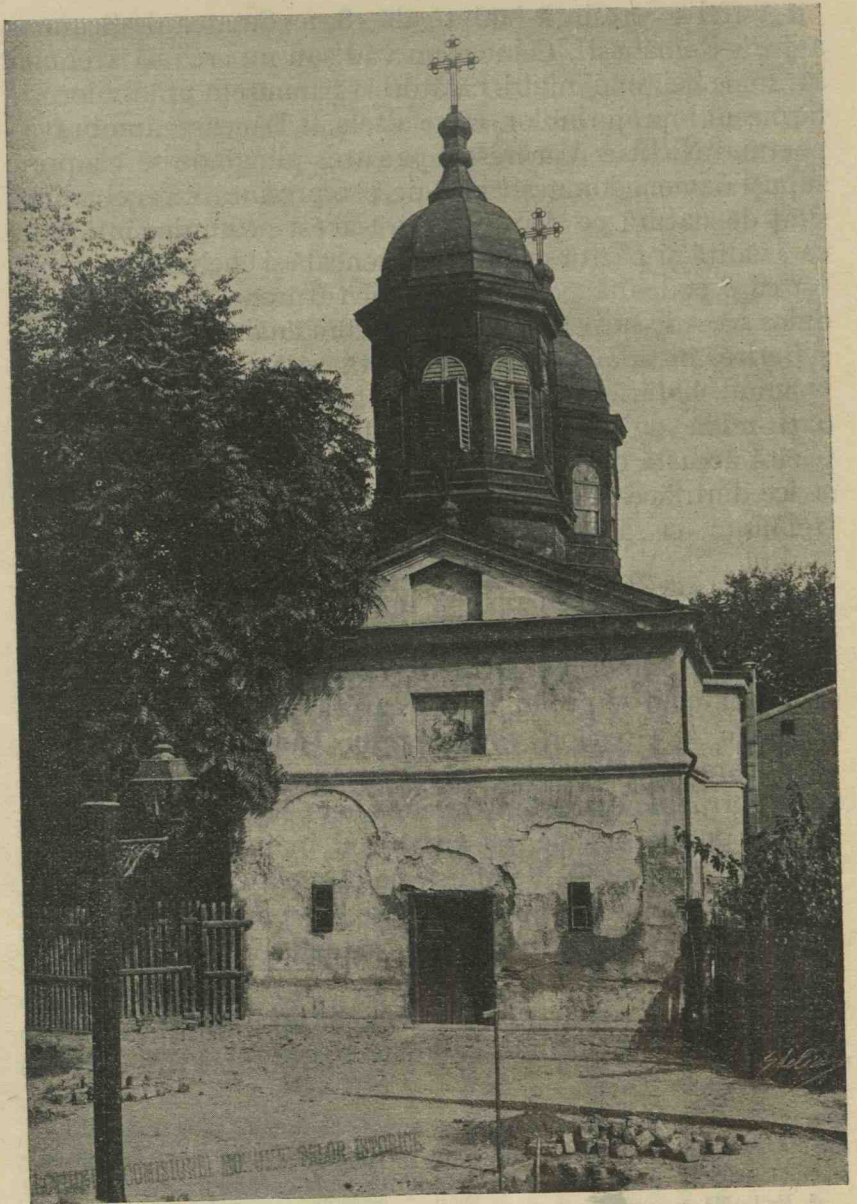
Și totuși și aici era o fierbere. Se găsiu libele, foițe de critică și batjocură, care se strecurau prin curțile

începute. Cf. Urechia, *o. c.*, XII, p. 277 și urm. El ordonă să se ridice «planul în hartă mare, cu arătare de toate podurile cele mari, de toate ulițele tîrgului, de toate mahalalele, de toate ulițele mahalalelor».

¹ *Ibid.*, X², p. 177.

² V. George D. Florescu, *Alaiul înmormîntării lui Alexandru N. Suțu Voevod la 20 Ianuarie 1821*, București 1932.

³ Nistor, *l. c.*

Biserica Bradu Boteanu.

boierilor¹. Se aduseră la Curte, de agenți în haine schimbate, cari dispărură, altele, care vorbeau de nedreptățile săvârșite de răposatul Domn contra Țîrgoviștenilor, de patima lui de a strînge galbeni; se adăugia și cîte o caricatură². În acel minut se știa că « Slugerul Teodor » se află între zidurile mănăstirii Tismana, fără a i se cunoaște încă intențiile. Din partea sa, beizadeaua Alexandru Ipsilanti, general rus în retragere, trecuse Prutul.

Indată se produse, ca în 1802, o mișcare de pribegie, mergînd și pînă la săraci³. Și « Craii » părea că se vor ivi, căci, cu exagerare, consulul prusian vorbea de « 20.000 de vagabonzi », gata să se arunce asupra averilor. Prezența Arnăuților împiedecă singură înstăpînirea anarhiei⁴. Caimacamii noului Domn, Scarlat Callimachi, fost în Moldova, se retrăgeau la Giurgiu.

Se vorbea de sosirea Domnului « popular » la casa de țară a lui Dinicu Golescu, zisă Belvedere, dar el își așeza, încă din Mart, lagărul pur țărănesc la Cotroceni în mănăstire. Nimic nu se mișcă în București, și Tudor însuși nu căută să aibă, nici atunci, nici pe urmă, vre-o legătură cu sărăcimea sau măcar cu negustorii: gîndul îi era numai la boierii cei « buni », cu cari înțelegea să se unească. Promisiunile lui de scăderea birului la cinci lei și de desființarea văcăritului, vinăriciului și altor dijme era potrivită pentru populația de la țară⁵.

Cînd în sfârșit el intră în București, călare, între un preot, — un simplu preot de sat de-ai lui, cu toate legăturile ce avea cu episcopul de Argeș, Ilarion, — și căpetenia bulgară Machedonschi, Arnăutul Farmachi urmînd, « dealul Mitropoliei era plin de curioși, mai ales străini »⁶. În zădar

¹ Iorga, în Hurmuzaki, X, p. 97, no. CXXVI.

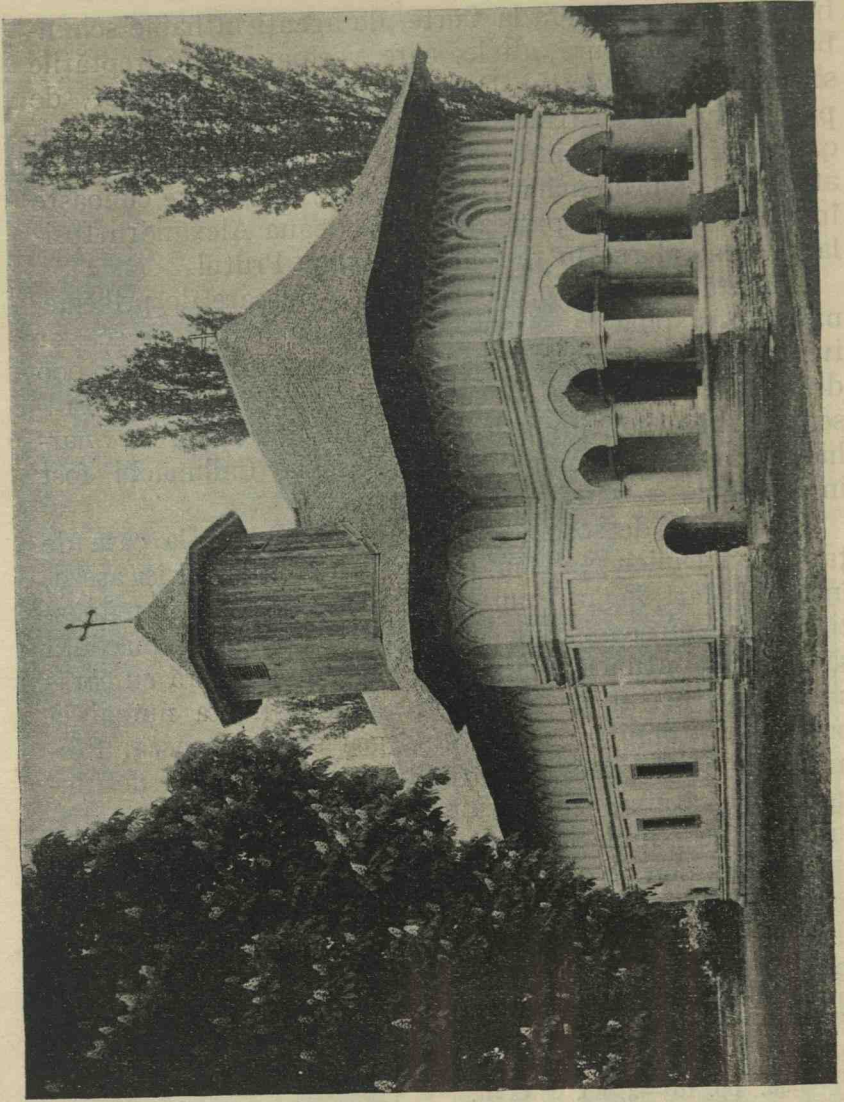
² *Ibid.*, pp. 103—4, no. CXXXVII.

³ *Ibid.*, pp. 112—3, no. CXLIX.

⁴ *Ibid.*, p. 119, no. CLXVII. La 14 Februar st. v. Caimacamii iau măsuri pentru paza orașului; Urechiă, *o. c.*, XIII, p. 55, nota 1. Pentru înlăturarea unor ciudate « care »; *ibid.* p. 58, nota. Pentru toate acestea, v. mai departe, Memoriile lui Papazoglu, p. 172 și urm.

⁵ Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie*, p. 66.

⁶ *Ibid.*, pp. 76, 78.

Biserica de la Mogoșoaia.

se cetește la răspintii proclamația lui, cu rugăciuni și descărcări de pistoale. Grija noului stăpîn al Bucureștilor era numai să ție acea ordine al cărui fanatic era: mergea pînă acolo, încît ruga pe « frații oameni ¹ ai Adunării », să nu se atingă de familia lui Alexandru Vellarà ². Ceia ce nu împiedeca pe unii dintre panduri să scoată la iveală prada lor de tot felul, culeasă în drum, pînă și ceasornice ³.

Cînd Ipsilanti, viind din Moldova, se opri la frumoasa casă ghiculească din Colintina, el așteptă acolo pe boierii inițiați, fără să încerce vre-un apel la Bucureșteni. Aceștia rămaseră impasibili și înaintea primblării mavroforilor lui în veșminte negre și cu capul de mort la căciulă, după exemplul luptătorilor prusieni contra lui Napoleon, și înaintea școlarilor de la gimnasiu defilînd supt conducerea unu tînăr profesor poet, Costachi Aristia, cu același strigăt, dar în altă limbă, către libertate. Se mișcă doar elemente ticăloase, scăpate din închisori, care dau foc palatului brîncovenesc părăsit de la Mogoșoaia ⁴.

La un moment dat, singur bimbașa Sava era cu paza orașului, pe cînd cele două oști care nu voiau să se unească stăteau în marginea Capitalei.

Trecerea Dunării de Turci aduse evacuarea Bucureștilor. Căminarul Sava, Grec și el, care ținuse Mitropolia, cu Arnăuții săi, înălțînd un steag deosebit, îi întovărăși în urmărirea rebelilor de toate categoriile. Cînd se întoarse în August, locțiitorul Pașei de Silistra, Chehaia-beiu, nu crezu că trebuie să-l cruțe. Sava fu ucis prin trădare, împreună cu aghiotanții săi, bulgari, Ghenciu și Mihali ⁵. Se urmăriră pretutindeni Arnăuții, cari încercaseră să reziste. Biserica Oltenilor,

¹ Îndreptarea cuvîntului s'a făcut de d. Vîrtos.

² « Nicio ocară: să va îndrăzni a să apropia cu cuget rău de această familie veri de seimenii care îi are spre pază și ajutor, cumplit să va pedepsi »; Gheorghe Potra, în *Rev. Ist.*, XIX, p. 231, no. II.

³ Laurençon, *o. c.*, pp. 79—80.

⁴ *Ibid.*, p. 85.

⁵ Cea mai sigură descriere, de consulul Kreuchely, în Iorga, Hurmuzaki, X, pp. 344—5, no. CI.XV.

Casa lui Grigore-Vodă Ghica de la Colintina.

bătută cu tunurile, unde alergase să se apere un căpitan, Tănase Chimariotul, de la Adriatică, fost, odată, în serviciul viteazului rege al Neapolei, Ioachim Murat, fu arsă de focul care se stîrnise în această luptă. Aproape era casa lui Filipescu Buzatul, care fu atinsă de flăcări. Spuindu-se Cazacilor zaporojeni că sînt încă răsculați în biserica Protopopului, și ea dispăru în foc. 800 de trupuri decapitate zăceau pe străzile pustiite. Lumea, îngrozită, se temea de un măcel general ¹. « Alergau pe uliți », spune un martur român, « în toate direcțiile dangalacii desculți, cu capetele goale și cu iataganele în mîină, și, unde întâlneau om, supt prepus măcar, de ai lui Sava, pe loc îl oborau, îl desbrăcau, îi tăiau capul, pentru care aveau un premiu, și alergau la altul. Această zarvă a durat trei zile, în care mulți nevinovați au perit » ².

Chehaia-beiu își dădu toate silințele să ție buna rînduială, dar, și pînă în toamnă, orice viață încetase ³. Și biserica luterană fu jăfuită, cu lăzile Nemților ⁴. Curțile boierilor pribegi rămaseră despoiate de toată lemnăria ⁵. După mai multe încercări se arse și biserica Sf. Spiridon ⁶.

Se putea scrie în primăvara anului următor: « O mare parte din cele mai frumoase case ale boierilor sînt cu totul ruinate, precum și locuințele domnești, cele mai frumoase vile din jurul orașului, cele mai splendide grădini în oraș și afară, cum și marile, foarte bogatele cîrciumi, mai toate distruse ⁷. » Turcii făcură grajd din însăși Curtea domnească, formată din două case ghiculești, a lui Grigore și a lui Alexandru, la care se adăusese casa Slătineanu ⁸. Rămase

¹ V. și *ibid.*, pp. 184—1, no. cclii; p. 56, no. xxv.

² Dăscălescu, în Iorga, *Mem. Acad. Rom.*, 1932—3, p. 29. Cf. Memoriile lui Voinescu, în *Revista Carpaților*, Maiu 1860.

³ Iorga, Hurmuzaki, X, p. 130, no. clxxii; p. 135 și urm.

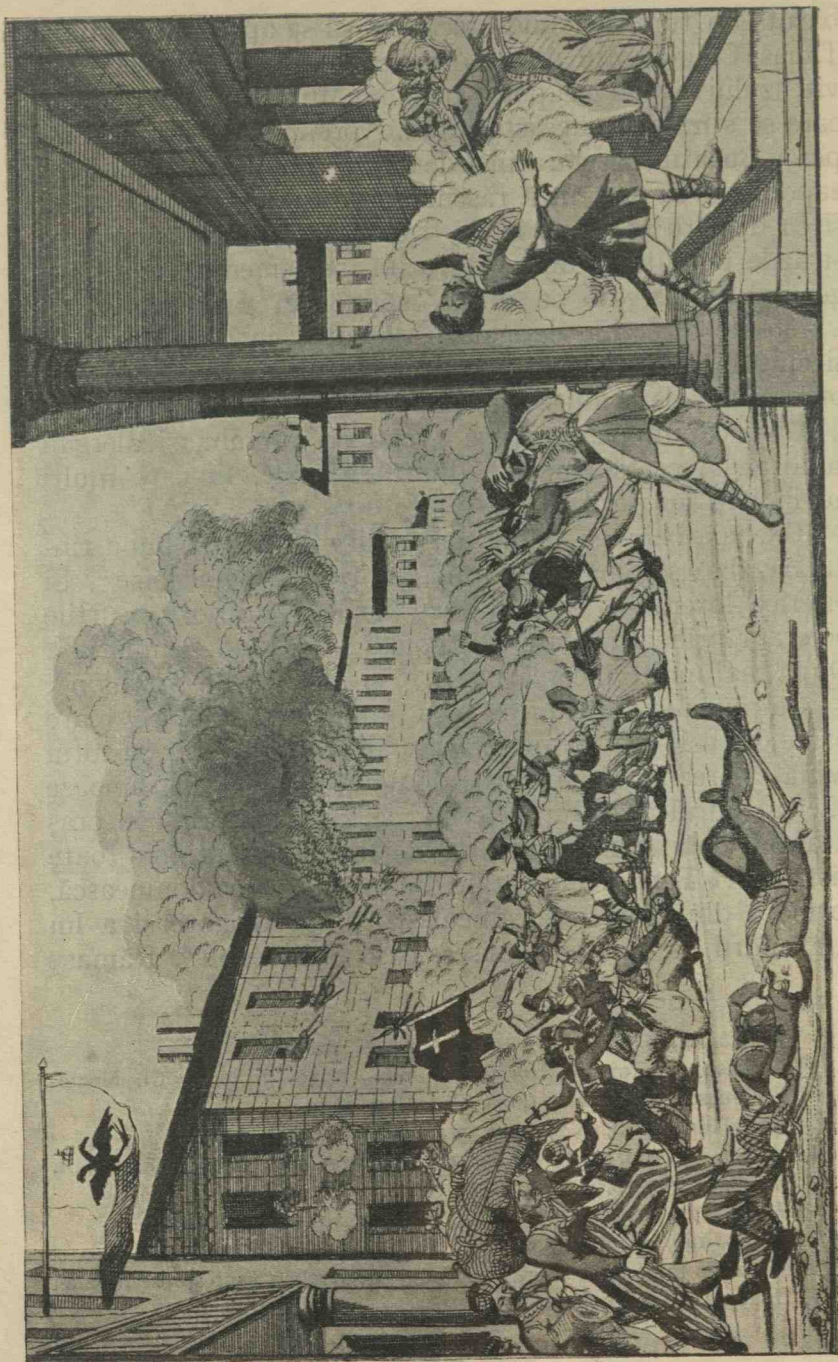
⁴ *Ibid.*, p. 139, no. clxxxiii. Pentru reclădire, *ibid.*, p. 372, no. cccliii.

⁵ *Ibid.*, pp. 135—6, no. clxxvii.

⁶ *Ibid.*, p. 171, no. ccxxxi; Hodoș, *l. c.*, pp. 1055—6, no. mmix.

⁷ *Ibid.*, p. 140, no. clxxxvi.

⁸ Reparațiile în 1822 scoaseră la lumină cadavrele a șaptesprezece femei ucise; Hodoș, *l. c.*, p. 1068, no. mmxvii.

Măcelul bimbașei Sava și a Arnăuților lui, după o veche stampă.

în picioare numai marea casă a boierului Romaniti¹. Curțile de la Colentina, cu biserica, suferiră și de la unii și de la alții². Copiii ajunseseră să se joace în stradă, după jaful pandurilor, cu literele tipografiei Răducanu și Clineanu, așezată la foisorul lui Mavrogheni. Dispărură fabricile de ghermesut, de stambul-șali, de farfurii, de hîrtie, cu articole pe care negustorii, mai bucuroși de câștig, din străinătate, le dușmăneau; Turcii nimiciră pe cea de testemele de la Mărcuța³.

De jur împrejurul capitalei sufla un vânt de anarhie furioasă. Țărancile de la Colentina, aflînd că arendașul lui Grigore Ghica, viitorul Domn, a fost ucis de Turci pentru o acțiune trădătoare, alergară să zvrile parale în fața cadavrului, strigînd că « destul li-a luat, cît era viu; acum să primească și aceasta »⁴. Pe drumurile spre București se ucideau negustorii, între alții Brașovenii, cari încercaseră a-și relua comerțul⁵. Se făcu însă la 1822 obișnuitul Tîrg al Moșilor, de și cu puțini Brașoveni⁶.

Cînd se numi Domn de țară, după așa de vechea dorință, care reuși numai din cauza trădării Grecilor față de Turci, Grigore Ghica trebui să vie, în Novembre 1822, tiptil, și el se așeză în propria lui locuință de boier. Dar, ca prin minune, prin secretele vitalității românești, viața fu reluată în până atunci așa de tristul oraș. Unii boieri se grăbiră să se întoarcă. « Poporul și-a recăpătat veselia și în toate străzile

¹ Iorga, Hurmuzaki, X, pp. 181—2. Un plan din acel timp arată în sus de Podul Mogoșoaii bisericile Sf. Vasile și Popa Cosma, în jos Curțile lui Lenș, lui Alecu Filipescu, lui Grigore Romaniti și lui Barbu Văcărescu, apoi biserica Sf. Voevozi; *ibid.*, p. 191, no. cclx. — Un mare foc în Ianuar 1823 prin Tîrgul Cucului; *ibid.*, p. 206, no. cclxxviii. Focuri la Hanul Beilicului, la Sinagogă, la Hanul Sf. Ecaterina; *ibid.*, pp. 227—228, no. ccxcvii. V. și Bianu, *Cat. mss. românești*, I, p. 106 (ard 600 de case). Lucrări la Pantelimon, Iorga, *l. c.*, p. 237. Tulburări antisemite; *ibid.*, p. 208. Marele negustor Kohen; *ibid.*, p. 280. Reparații la Văcărești și Cotroceni; Hodoș, *l. c.*, p. 1061.

² Iorga, Hurmuzaki, X, p. 192.

³ Fotino, III, *Ἱστορία τῆς Δακλίας*, p. 255; Iorga, *l. c.*, p. 513, nota 5.

⁴ Iorga, Hurmuzaki, X, p. 137, no. clxxix.

⁵ *Ibid.*, p. 163, no. ccxxii; Hodoș, *l. c.*, p. 1045 (se expune un hoț spânzurat și unele capete).

⁶ Cf. *ibid.*, p. 143, no. clxxxviii.

se aud prin cârciume lăutarii țigani¹. » Lipscanii reve-
niau². Vodă-Ghica fu primit la biserica Sf. Spiri-
don, abia refăcută, și la Curtea Veche, unde primi sfântul
mir³.

Pe cînd sora Domnului, Pulcheria, Profirița, sta în
casa Greceanu, Vodă se așează în casa lui Caragea, dar
aceasta arde în August 1825, și el se mută la Beilic, apoi
la Banul Dinu Crețulescu (cu birourile tot la Beilic)⁴. Reșe-
dința domnească fu luată cu pompă în ziua de 20 Novem-
bre⁵, la Mihai-Vodă.

O grijă deosebită se dădu, supt noua Domnie, a unui
bătrân boier de țară, foarte evlavios, bisericilor⁶: Sărin-
darul, a Grecilor, Colentina⁷. Și, cu toată lipsa Doamnei
Maria, născută Hangerli, pe care soțul nu voi s'o primească
în țară, petreceri reîncepeau, precum a fost în 1823 marea
nuntă a fetei lui Barbu Văcărescu, care luă pe Alexandru
Belu, fiul favoritului de odinioară, așa de impopular, al
lui Caragea. Domnul și fiii luară parte la strălucitul ospăț⁸.
Se reluă și întrecerea cu giridul⁹. O « Companie franț-
zască » represinta fantasmagorii¹⁰.

Se văzu chiar această ceremonie populară a Domniei.
După o petrecere la țară, pe luna plină, Vodă cu sora sa
Pulheria și încă o jupăneasă, împreună cu beizadelele și
o sumă de boieri, înaintau, precedați de Arnăuți și încun-
jurați de lăutari; cine era întîlnit, fără deosebire, se adăugia

¹ *Ibid.*, p. 182.

² *Ibid.*, p. 194, no. CCLXIII.

³ *Ibid.*

⁴ După însemnările lui Costachi Crețeanu, Iorga, în *Mem. Acad. Rom.*, 1928, pp. 242, 246. Pentru lucruri furate la foc, Iorga, Hurmuzaki, p. 646, no. XVI. Cf. Hodoș, în Hurmuzaki, XVII, p. 25, no. XXV.

⁵ Iorga, *l. c.*, p. 246. în *mem. Ac. Rom.*

⁶ Pentru cele în rea stare după cutremur: Colțea, Sărinदारul, Urechiă. *o. c.*, X, p. 1072. Se pomenesc tot acolo hanul lui Șerban-Vodă și al lui Scufu,

⁷ Iorga, Hurmuzaki, X, pp. 191—3, no. CCLXI; p. 198.

⁸ *Ibid.*, pp. 213—4, no. CCLXXXV. Dar Arnăutul Agentului sparge cu o farfurie capul iuzbașului domnesc.

⁹ *Ibid.*, p. 240, no. CCCXIII.

¹⁰ *Ibid.*, p. 344, no. CCCCVIII, și nota I.

și el la veselul alaiu (1826)¹. « Marele Club » se redeschisese².

Se începeau lucrări pentru împodobirea orașului. Astfel, la 1824 se hotărî, după contractul încheiat de Alexandru Suțu cu arhitectul Freywald, socrul locțiitorului de Agent Udritzki³, reluîndu-se vechiul proiect al lui Alexandru Moruzi, care dăduse Bucureștilor, apa sănătoasă din fîntînile sale⁴, înlocuirea podurilor atît de criticate⁵. Se încheie un nou contract cu Freywald și Hartel⁶, pentru pavarea marilor străzi în curs de doisprezece ani, urmînd a se face de pe Podul Mogoșoaii o șosea pînă la Colentina, pe calea Focșanilor⁷. Se lucra în 1826 la această stradă de căpetenie la Podul « Calicilor », la Podul Tîrgului-de-Afară și al Podul Beilicului⁸. Se luau măsuri ca fiecare să curățe în fața casei sale podul, care altfel putrezește⁹. În sfârșit pentru fîntînile lui Moruzi se vorbi, la 1824, cu un Saxon, Ernest Meyer, afacerea fiind reluată la 1827, cînd se încheie contractul¹⁰.

Totuși nemulțămirea nu lipsiau, și din nou apăreau pamflete. În ele era amenințat Domnul și cei din jurul său cu ceva mai rău decît Ipsilanti și Tudor și pandurii cari « nu știau ce vreau ». Se vor ridica « 7.000 de cio-mege¹¹ ».

Alături de aceste observații pitorești și critice trebuie puse datele statistice ale lui Kreuchely, și după istoricul Fotinò: 16.000 de case, 100.000 de locuitori, între cari 1.500 de familii ale sudiților. Nouă mănăstiri

¹ *Ibid.*, p. 460, no. ccccxxxiv.

² *Ibid.*, p. 400.

³ Era de supt Caragea în țară; Urechiă, *o. c.*, X, p. 727.

⁴ Iorga, Hurmuzaki, X, p. 374.

⁵ *Ibid.*, pp. 275—6, no. cccclvi.

⁶ Pentru aceasta și Italianul Giulini, Urechiă, *o. c.*, X, p. 421.

⁷ Iorga, *o. c.*, pp. 275—6.

⁸ *Ibid.*, pp. 373—5, no. cccclv. Era amestecat și bancherul Meitani.

⁹ Iorga, *l. c.*, p. 645, no. xiv.

¹⁰ *Ibid.*, p. 433, no. dxxi.

¹¹ *Ibid.*, p. 318, no. cccclxxxvi; pp. 321—2, no. cccclxxxviii; p. 326 și urm.

domnești: Colțea, Sărindarul, Radu-Vodă, Mitropolia, Antim, Sf. Spiridon Nou, Doamna Balașa, Mihai-Vodă, Sfinții Apostoli, pe lângă alte nouă și acelea cu hanuri: Colțea, Stavropoleos, Șerban-Vodă, a Grecilor, Zlătari, Sf. Ioan cel Mare, Sf. Gheorghe Nou, Sf. Spiridon Vechiu, Crețulescu. În al treilea rând se așează, neavînd hanuri: Sf. Sava, Stelea, Răzvan, Sf. Elefterie, Udricani, Sf. Ecaterina, Spirea, Schitul Hagi-Dima, Schitul Maicilor. Biserici de mir sînt șaptezeci și două, plus la vre-o douăzeci și cinci de lemn și optsprezece paraclise. La cele ortodoxe se adăusese, pentru Unguri, cea calvină¹.

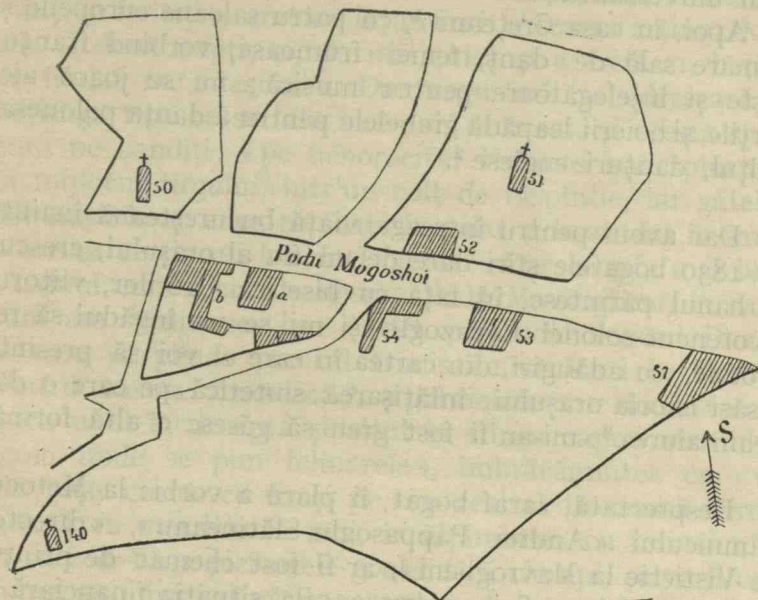
Ca hanuri fără atîrnare bisericească, ale boierilor și negustorilor: hanul Filipescu, hanul Golescu, al lui Manuc, al lui Papazoglu, hanul Constantin-Vodă, hanul Zamfir și hanul Gabrovenilor, hanul lui Scufu, pe lângă douăzeci și opt pînă la treizeci mai mici. Sînt douăzeci și două fîntîni și patru băi la spitale, pe lângă cunoscutele al Colței și Pantelimonul: spitalul Filantropiei, datorit lui Mavrogheni, și al Sfîntului Visarion, fundație a lui Alexandru Moruzi. Și acest informator, de altfel, va vorbi de podurile puturoase, de haosul din clădirile mănăstirești cu scările de lemn, de amestecul populației, de lipsa monumentelor publice².

În același timp singurul călător apusean din acest timp, consilierul de Legație Clausewitz, vorbește, în 1824, de 80—90.000 de locuitori, între cari 4.000 de Nemți și numai 6.000 de Evrei. Și el, care laudă podurile reparate, atinge primblările de cite pînă la șase sute de calești la Herăstrău, neuitînd și pe Țiganiii zdrențoși cari sînt vizitiii.

La Curte, el e primit de Domn care, cinchit turcește, îi vorbește în limba italiană, iar Pulheria Mavros, care, în lipsa Doamnei, ține casa, franțuzește. Apar ca occidentalizați frații lui Vodă: Alexandru, șef al miliției ce se formează, și Mihai, care crește admirabil, cu preceptori străini aleși, pe fiica sa, care, despărțită de Rusul Colțov-

¹ Pastorul Szuhay o începe supt Alexandru-Vodă Suțu; Iorga, Hurmuzaki, X, p. 369, no. ccccxi,vi.

² *Ibid.*, p. 513, nota 5.

Planul Bucureștilor de consulul prusian Krenchely-Schwerdtberg
(1822).

- 50. Biserica Sf. Vasile.
- 51. » Popa Cosma.
- 52. Casa Vornicului Iordachi · Goleșcu.
- 53. » Banului Barbu Văcărescu.
- 54. » Logofătului Alecu Filipescu.
- 57. » Vornicului Grigore Romanit.
- 140. Biserica Sf. Voevozi.
 - a) Casa Cămărașului Filip Lenș.
 - b) Atenanșele casei precedente.

Masalschi, își va câștiga în Apus o mare reputație literară prin universalitatea interesului ei, Dora d'Istria.

Apoi, în casa Crețeanu¹, cu patru saloane europene și o mare sală de danț, femei frumoase, vorbind franțuzește și înțelegătoare pentru musică; nu se joacă aici cărțile, și boierii leapădă giubelele pentru a danța polonesa, valțul, danțuri englese².

Dar avem pentru întreaga viață bucureșteană înainte de 1830 bogatele știri date de un fiu al orașului, crescut la hanul părintesc, în fața cu biserica Grecilor, viitorul locotenent-colonel Papazoglu, și mi se va îngădui să reprodus, cu adăugiri, din cartea în care el voi să presinte însăși istoria orașului, înfățișarea sintetică pe care o dădeam aiurea³: mi-ar fi fost greu să găsesc o altă formă.

Despre tată, zaraf bogat, îi place a vorbi: la Metocul Rîmnicului « Andrei Pappasoglu-Slătineanu », « director de Vistierie la Mavrogheni », ar fi fost chemat de prințul de Coburg, la 1789, pentru a afla situația financiară a țării: « prințul sărutîndu-l pe frunte (!), tatăl meu a sărutat steaua ce purta la piept »⁴. Din acest izvor va fi aflat că trupul lui Vodă Hangerli, ucis de Turci în București, a fost cumpărat, în acea zi de Înviere, de episcopul de Pogoniana ca să fie îngropat « la Sf. Spiridon, pe Podul Beilicului ». Din același arsenal, dar și, cum se poate vedea din descrierea de mai sus, sînt veștile, mai vechi, despre Bucureștii de la 1769, după prinderea de Ruși a lui Grigore-Vodă Ghica, despre guvernul din 1802, al « crailor de Curtea Veche », al « apelpisiților », supt « un Grec anume Melanos bocceagiul », care pradă și beau, « năvălind și la palatul domnesc, cu un măgar după ei », purtînd Melanos « cuca

¹ V. Iorga, în *Mem. Acad. Rom.*, 1928—9, l. c.

² Molbeck, *Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Konst*, 1828; Karadja, în *Rev. Ist.*, 1928.

³ *Revista Fundațiilor Regale*, II, no. 1.

⁴ *Istoria fundării orașului București*, București 1881, p. 71. Cf., pentru Coburg, pp. 109—110.

domnească și cabanița, topuzul domnesc în mână și steaguri domnești », la strigătul « Să trăiești, Măria Ta, ani mulți și fericiți », unit cu injurături. « Aceasta a ținut două zile și două nopți, și, de mai ținea și a treia zi, bețivii ar fi dat foc orașului ». Dar negustorii se adresează la beșleaga turc ce se afla încă la Cotroceni, și acesta spînzură pe bandiți: « pe nenorocitul Melanos l-au spînzurat în mijlocul tîrgului, într'un colț de răspîntie, iar găteliile domnești le-au adus pe toate la palat și le-au dat în sama boierilor ce țineau loc de Domn »¹. Dar ce știa mai bine bătrînul erau lucrurile despre Vodă Mavrogheni, la care, cum am văzut, servise. Astfel, praznicul acestui Domn, la care se plînge preotul trimis cu cărături la Dunăre pentru oastea turcească², « gabrioleta cu două tunuri mici, unul în dreapta și altul în stînga caprei vizitiului, acolo unde se pun felinarele », îmbrăcămintea cu « un ilic roșu cusut cu fir și pe cap cealmă turcească verde, cusută cu mendele în felii, încălțămîntea cu iminei roșii în cari își băga picioarele goale, fără ciorapi, șalvarii cari ajungeau numai până la genunchi, de i se vedeau pulpele cu picioarele goale, fără ciorapi, și pe picioare avea păr negru, fiind și el oacheș, cu barbă neagră », cei doi cerbi mari înhămați la cabrioletă, cu coarnele mari, din munții noștri »³.

De sigur, din copilăria bătrînului militar e luată privescarea vechilor petreceri din București: nu numai orientala « giumala », desființată în epoca Regulamentului Organic⁴, dar și plimbările din Dumbrava Bănesei (a lui Dumitrachi Ghica), cea pe care o îngrijia Nicolae Văcărescu, la « întăiu Maiu »: « Acolo se desfăta de odată cu sosirea primăverii junii și junele Bucureștilor, cu două codițe lăsate pe spate, iar căciulițele pe sprînceană, cu basmaua și tistimelul, cu conțeșul și maloteaua; mai tîrziu cu

¹ P. 123. Cf. descrierea de mai sus, după Fotinò și rapoarte diplomatice.

² Papazoglu, *o. c.*, pp. 120, 122.

³ *Ibid.*, p. 122. O gravură contemporană austriacă îl presintă așa. V. Iorga, *Portretele Domnilor*.

⁴ Papazoglu, *o. c.*, p. 19.

ișlic și fes (*ceftè-caic*), cu antiriu de sevă, ciacșir roșu de lahuri (Lahora) sau enghiurșal (șal de Angora), meșii cu papuci galbeni și roșii cusuți de ciacșir, și în urmă cu fracul, capela și pardesiul. Acolo se întreceau Bucureștenii cu caii lor, cu cociile, butcile și mai târziu cu droștele și cabrioletele; își încurau țăranul bidiviul și coconașul armăsarul de Viena, iar mai târziu domnișorul iapa englezească. În fine, pe acea dumbravă se făceau poeziile cele mai amoroase: «frunză verde și-o lalea», «cuculeț peniță sură», «faretra veli», «psichi athlia», «luna e lumina lumii», «nu mă pedepsi, stăpînă», «tu-mi ziceai odată», «bîr, oiță, bîr», și, mai târziu: «de-aș fi, iubito, gingașa floare», valsurile de Lanner și Straus, polca și, în fine, cancanul¹! Dar Vodă Caragea coboară, cum am văzut, din caleștile de Viena pe nevestele de cojocari cu turbane și fes roșu cu ciucuri albaștri². De acolo și amintirea învățămîntului cu «Chrisolora sau Esop», — adeverate pentru școala domnească încă din vremea lui Constantin Brîncoveanu —, «la Comita sau Omer» — manualul lui Ștefan Kommitas, «Enciclopedia» lui fiind o lucrare recentă pe vremea copilăriei autorului —, «gramatica Lascareos sau Terpsithea», — vestita gramatică a lui Laskaris, păstrîndu-și, trei secole, popularitatea³. Își amintește de dascălii Vardallah, Velisarie, Psomachi, arhimandritul Neofit Duca, Mitilineu, Ioanide și «domnul Pavlidi, zis Pitagora», — acesta trecut apoi la Gheorghe Lazăr —, de «marele profesor I. Giuvara» de la Sf. Sava⁴. Tot așa înșirarea pedepselor din acea vreme, pentru «mofluzi», «calpuzani» și alți vinovați, cu descrierea târgurilor⁵.

Dacă n'a suferit groaza ciumei din 1815, cu comitetul compus din Topliceanu, Mitescu și Chirculescu, și cu spitalul lui Alexandru Moruzi, «între satul Cățelu și Dudești», cu

¹ P. 20. Cf. și pp. 51—2. V. și descrierea Tîrgului Moșilor, p. 30. Și alte petreceri, p. 48. Alaiurile, pp. 54—60.

² Foarte bine povestit la pp. 91—2.

³ P. 24.

⁴ Pp. 51—2. Numele sînt tipărite acolo stilcit, la tipografia de ziar.

⁵ Pp. 27, 35—36.

știrile despre carantine ¹, dacă n'a urmărit cu ochi mirați ridicarea de niște « străini » a balonului care a căzut la Cioplea, lăsînd amintirea « bășicii lui Caragea », care ar fi prevestit arderea Palatului (Curtea Arsă), apoi cutremurul cel mare și fuga Domnului, cu « douăzeci de milioane », copilul a privit alaiul de îngropare, în 1821, al lui Alexandru-Vodă Suțu ².

Îndată apoi își amintește de revoluția grecească: steagul ei se ridică « în casele lui Dumitrachi Belu ». Dimitrie Ipsilanti vine cu eteriștii din Moldova la Colintina, înconjurat de Caravia, doctorul Christari și Dimitrie Duca, luînd locuință « în saloanele de la Cișmeaua lui Mavrogheni » ³. Băiatul a văzut pe Tudor, cu cei doi căpitani străini, cu Ciupagea și cu « bravul comandant al artileriei de patru tunuri, Carcalețeanu ». Garda stă în casele brîncovenești de pe malul Dîmboviței, « Domnul » însuși se așează « în casele lui Orășanu, tot supt Mitropolie (astăzi Strada Poetului) », la un vechiu prieten. În prima noapte chiar, Arnăuții din Mitropolie trag asupra Oltenilor de la Brîncoveanu, cari răspund. A doua zi, negustorii iau de la eclesiarh moaștele Sfîntului Dimitrie și le depun la Sf. Dumitru al ișlicarilor. La întrevederea cu « Domnul Tudorin » a lui Alexandru Ipsilanti, cel d'întăiu, gîndindu-se la costumul negru « cu eșarpa tricoloră de mătăasă » al eteriștilor lui Suțu-Chebap, ar fi pomenit proverbul că « înălbitorul nu poate șede la un loc cu cărbunarul » ⁴. Papazoglu știe că între aghiotanții beizadelei era un « Grig. Maiorescu (?) », ce avea un deget la mîna dreaptă, de aur », că lui Ipsilanti i se zicea, fiind ciung, « monohir »: « avea mîna stîngă de argint » ⁵. De soarta lui Tudor nu mai poate ști decît că, fiind ucis, « i-au aruncat trupul într'una din marile privăști ale Mitropoliei. Așa au mărturisit Tîrgoviștenii de atunci, cari se aflau în curtea Mitropoliei, unde lucrau, amestecați

¹ P. 133.

² P. 71.

³ Se pomeneste, la Arnăuți, pe lângă numele cunoscute, și un « căpitan Franguli, pronumit Bizanti »; p. 72.

⁴ P. 74.

⁵ P. 75.

cu Evreii tinichigii, la fabricarea ghiulelelor de tinichea umplute cu sticlă, pietricele și cuie pentru cele patru guri de tunuri românești care fuseseră ridicate de la Cotroceni după plecarea lui Tudor ». El află de măcelărirea la Drăgășani a « sârmanilor tineri, toți fii de negustori, profesori și grămăticii de pe contuare; cavaleria lui Caravia era beată de vinul din pivniți »¹.

Și sosirea lui Chehaia-bei, « Gingir-Efendi », cu Gavanosoglu cel bogat, Tahir-Aga și Rusul Macovei, comandînd Zaporojenii, e povestită cu bogate amănunte: întîmpinarea la Leurdeni de Vornicul Mihail Manu, proprietar acolo, de Logofătul Samurcaș, de Negri și prietenul Turcului, marele negustor Băltărețul. Comandantul trupelor de represiune oprește ca ostateci pe fiii lui Manu: Costachi și Iancu. Turcul e găzduit în casele Belu (azi Prager), Strada Carol fiind atunci a ișlicarilor; ostașii se așează pe această stradă, « în casa Drăgăneaschii », sau la Antim. Se primește visita consulilor și notabilităților. Cum, în față cu Gavanosoglu, găzduit la Alecu Ghica Barbă-Roșie, pe Podul Beilicului, se serba, cu obloanele închise, nunta fetei unui bărbier, Gavanosoglu cere « să se deschidă obloanele și să-și petreacă nunta în tihnă toate noaptea, cum îi va plăcea », poftind și pe șeful său și alți comandanți « ca să privească din ferestre nunta bărbierului și pe mireasa cu beteala pe cap, jucînd hora în cîntecul lăutarilor; după ce se adunară Pașii și priviră nunta românească, trimiseră miresei zece mii de lei, mulțămînd din parte-li și urînd viață bună noilor soți ». De oare ce o parte din trupe erau lîngă mănăstirea Cernica și se zvonise că sînt acolo eteriști, fiind de fapt negustori cu familiile, patru tunuri se îndreaptă spre mănăstire: patru duhovnici, între cari Pimen, fost la Athos și știind turcește, spun adevărul. Starețul Calinic primește cu pompă pe teribilul oaspe, în sunetul clopotelor; și aici purtarea Turcilor a fost mărinimoasă: Pașa a trimes douăzeci de cară de pește pentru hrana refugiaților. Vrînd să meargă la

¹ *Ibid.*

maicile dela Pasărea, un servitor al lui, Bulgar, temîndu-se de necinstiri, trage în el cu pistolul; glonte se oprește în chimirul cu « vreo cinci sute de mahmudele » de aur, și Turcul le împarte între cele două mănăstiri.

Bimbașa Sava e iertat și sosește la Ciorogîrla cu vreo sută din ai săi, călări, cu arme scumpe, furate, trăgînd în curtea caselor acestuia (Spitalul Xenocrat), « într'o zi de Sîmbătă după prînz ». Voind să se presinte lui Chehaia-beiu atunci, i se dă un ceas a doua zi. La sosire, calul lui Sava se poticnește de două ori. Ce s'a petrecut acolo, e spus de vătaful de curte al lui Belu, « răposatul Vistierul Mihai din Pitești », pe care Chehaia-beiu l-ar fi sfătuit să se ascundă. Bimbașa e ucis chiar pe prag, și povestirea amintită e de o adevărată valoare literară. Se arată fuga celor rămași în lagăr, Căpitanul Iordachi, « Olimbie », ajungînd până în Moldova.

La zece ani, viitorul ofițer român a văzut însuși distrugerea ostașilor celorlalți, cu acel Tănase Chimariotul. Se împărțiseră, înainte, de viteaza lor rezistență la biserica Olteni¹. I-a trecut pe dinainte tînărului manaful care alerga cu un cap de Arnăut în mîna să-și ia tariful, de un beșlic². Se începuse un măcel general, și a trebuit intervenția amenințătoare a Agentului austriac ca să înceteze.

Papazoglu a văzut în alaiuri pe cele « șase beizadele » ale lui Grigore-Vodă Ghica³. Știe ceva și despre pribegii din Brașov, cărora li se dăduse un supraveghetor dintre ai lor, Iordachi Florescu.

El vede pe Grigore-Vodă, obișnuit a se « biserici » în ziua cetirii sfîntului acatist, în postul cel mare, împreună cu toți boierii, la Sărindar, așezînd acolo oasele tatălui, Banul Dumitrachi. « Era toată boierimea dimpreună cu Vodă la serviciul funebru, și, cînd a fost la sărutarea oaselor, s'a coborît Vodă din tronul său domnesc de a îmbrățișat coșciugurile cu oasele părinților săi, și le-a sărutat cu lacrămile în ochi. În acea zi s'au făcut milostenii la

¹ P. 32.

² P. 84.

³ P. 55.

săraci, s'a trimes și vinovaților din pușcării de mîncare și lumînări; s'au iertat cei cu vini ușoare ».

Și arheologul ce este va deplînge soarta bisericii, așa de mare, «lucrată pe dinăuntru după modelul bisericii Sf. Sofii din Constantinopol, cu două rînduri de loji pe sus și două rînduri de jețuri pe jos », cu icoana Maicii Domnului avînd smaragde și rubine în coroană, prețuită 5.000 de galbeni, și pe care egumenul a trimes-o pe furiș la Patriarhia din Constantinopol, și învinuiește pe ministrul Al. Golescu-Arăpilă, care fără nicio ordine a executat secularizarea ¹.

« Timpul acestei Domnii se numește până azi de toți Romîni: Domnia de aur, Domnia de fericire pentru toată România. Atunci s'a păzit dreptatea, liniștea și pacea, căci a știut bătrînul Domn a fi bun părinte către toată lumea. Nu dojenia cu asprime, nu osîndia pe nimeni până ce însuși nu se încredința de chestia fiecăruia. » Cerceta prăvăliile, pedepsia pe cei ce petreceau noaptea. « Era urît dușman pe tinerii fii de boieri cari se țineau de berbantlîcuri și orgii, încît într'o zi a bătut pe unul la scara palatului. » Bunul Domn e presintat mergînd « totdeauna după prînz singur în caleașca care era cu tăbliile suflute în argint, iar cu arcurile de curea de lac ² », cu armașul Pușcării și cu cafeği-bașa, la amicul său « bătrînul Romanit », Constantinopolitan.

Se mai înseamnă din această Domnie procesiunea pentru ploaie, cu moaștele Sfîntului Dimitrie Basarabov, la 15 Maiu, 1827, tînărul fiind de față: « Vodă și boierii și toți ceilalți furăm udați până la piele; eram ca muiăți în găleți de apă, însă nimeni nu se grăbia... Măria Sa, fiind în frunte, călare, cu boierii, ne ținea tot la pas. Astfel, sosind la biserica Sfintei Mitropolii din deal, a descălecat Vodă și boierii au intrat în biserică learcă de apa ploii. Mitropolitul a făcut atunci molitfele de mulțămire, cu coșciugul deschis: toți au început a face mătării și a

¹ Până la 1802 erau în curte nebunii în lanțuri, mutați apoi la biserica Icoanei, unde-i țineau în « butuci »; p. 68. Ghica locuise până la 1821 la Metohul Rîmnicului (unde e Ateneul); p. 69.

² Și lămuriri asupra vizitiilor, în corporația « bicigașilor »; p. 91.

săruta pe sfînt, de la Domn pînă la cel de pe urmă asistent »¹.

Din acest timp Papazoglu culege și alte amănunte: « tinerii de negustori » cari, la nunți și oștețe, supravegheați de « șeful cuptoarelor domnești » și de « fustașii lui », păziau argintăria².

Dintre tipurile de atunci se schițează Manuc-beiu, la al cărui palat din Constantinopol cuiele ar fi fost petrecute prin cîte o monetă de aur, iar lemnăria ar fi fost de chiparos. Părăsind casă și masă, el trece la Paris³.

Papazoglu a asistat la plecarea, în April 1828, a aceluiași Grigore-Vodă-Ghica spre Cîmpina, în momentul invasiei rusești. «Plecarea sa a fost o jale în toată Capitala, care pierduse pe domnitorul cel blînd, cel milostiv, pe părintele săracilor, pe înfrumusețătorul Capitalei»⁴: e condus de vînătorii călări ai lui Costachi Cornescu și Alecu Filipescu de la Drajna, ca și de Arnăuți, sub tufecii-bașa Iancu Negrescu, poposind la Tîrșor, care era încă mănăstire. Palin și Wittgestein, șefii armatei de invasie, îl invită să se întoarcă, și fostul Domn e readus la Colintina, moșia sa, cu o escortă de 200 de Cazaci; de acolo trece la casa din București (foasta Lahovari, pe locul Fundației Carol I-iu). Apoi el ar fi ajutat și la alcătuirea Regulamentului Organic, discutînd cu Mavros, soțul surorii lui, Profirița (apoi d-na Blaremburg)⁵, « respectabilă și mult caritabilă doamnă », și, zăpăcit de elocvența Grecului, ar fi spus lui Chiselev: « Fă-l să înțeleagă și să nu năcăjească, că e mult de la mine pînă la el, fiindcă el este sluga Împăratului, iar eu sînt iuciuțuiulunpașă⁶ și fost Domn al țării mele ».

Generalul Michelson se așează la « Otelul de France, în casele atunci ale « Ipsilantoaii », sau « Dămăroaii », cavaleria fiind la Zlătari, în casa unde copilăria Papa-

¹ P. III.

² V. p. 144 și urm.

³ P. 130.

⁴ P. 61.

⁵ Altă soră ia pe Zefcari, tatăl generalului din 1877—8; p. 62.

⁶ « Pașă cu trei tuiuri. »

zoglu. « De acolo, de la ferestrele încăperilor noastre am putut privi toate evenimentele ce s'au petrecut în Capitală până la ieșirea din casa părinților și întrarea în oștirea românească, la anul 830, Maiu 5 ».

În față era încă mănăstirea Sfintului Ioan, cu « cei mai de frunte negustori și zarafi greci, anume: Chiurcibașa Anesti, cojocarul lui Vodă, Scarlat Scanavi, comersant de șaluri, Psalida, Pondichi, Hagi-Ianuș, Temeli, Gudiu și alții; aceștia toți erau bancheri bogați și ajutau și susțineau frumoasa lor biserică, ale cării coridoare se văd până în ziua de astăzi, cu frumoasele lor sculpturi ». Se pomenesc Mitropolitul Dositei ca egumen, Ilarion de Argeș, crescut acolo, și fratele, doctorul Manolachi. În lăcaș, se făceau minuni de tămăduire cu mir și cu « șiretul de bumbac » cu « rugăciuni și evanghelii » de prins la gîtul bolnavilor, în afară de « tămăduirea și de brîncă, scriind peste umflătură cu cerneală sfînta cruce », pe o vreme cînd parohul catolic de la Bărăție, « doctorul Baratul », « tămăduia pe ofticoși cu broaște țestoase »: « avea într'o încăpere cincizeci până la o sută de broaște, pe care le hrănea numai cu dulceață de trandafiri; la un caz de oftică li tăia capetele și picioarele, iar trunchiurile le fierbea, zeama o dădea drept decoct și carnea o usca și o ardea, făcînd-o prafuri, și o dădea pe urmă supt această formă la bolnavi »¹.

Avem pentru acest timp și contractul încheiat la 1819 de Costandie Filiti, episcop de Buzău, cu meșterul ungar, *Maurermeister*, Iosif sau Ioja Weltz, pentru noua biserică bucureșteană a Sf. Dumitru. Turnul era să fie de lemn, dar « tencuit pe din lăuntru și pe din afară », tencuiala fiind « cu meșteșugul nemțesc ». Se prevăd « coloane » și « ciubuce », dar și acestea « ciubuce frumoase nemțești ». Firește că se notează și « un frontispiți nemțesc ». Weltz lucrează și cele « 11 ferestre de pietrărie ». El ia asupră-și grija celor « trei cruci mari de fier », una pe

¹ Pp. 66—7. Lista medicilor cu studii, cari vin atunci; p. 67.

cupolă, numită turcește «cubea», cu «sorii ce se închipuesc la cîte trele colțurile de sus și alătura crucii, razele soarelui din mijloc», cu «lanțurile lor» (sau cu «zale») «și cu șurupuri la rădăcină». Dar controlul e la «*arhitecton*», care e «jupîn Ioniță arhitectonul», și acesta a ales stilul antic cu coloane (ca la Cernăuți), ca și la «maimarbașa». Se zugrăvește deocamdată «pantocratora și platitera și evangheliștii», vestitul episcop Chesarie orînduind pentru rest. Învelișul e și aici de tinichea. Biserica era o ctitorie a lui Badea Bălăceanu, apoi a lui Stroe Rîmniceanu, și, din nou, a lui Costandie Filiti, episcop de Buzău¹.

Căci, în noua înflorire a unei vieți câtva timp neturburate, e un avânt către întemeierea și refacerea de biserici, și toate din partea elementelor mai umile ale societății, pe care le ținea împreună și le îndemna către creațiuni, care, altfel, ar fi întrecut, în general, mijloacele cîte unui singur particular, organizarea veche strânsă și frățească a breslelor.

Pe lângă biserica Izvorului, din 1823, ce a, poate mai veche, a Căramidarilor-de-jos, are o icoană din 1813²; a lui Manea Brutarul, care e din 1787, primește neconținut daruri dela ctitor, vătaf al breslei sale, care, de la o vreme, un urma unui pelerinagiu, se poate intitula Hagi-Manea³. Unde un «popă rus» făcuse înainte de 1796 clădirea sa de lemn, la care slujia un protopop, la 1813 se înalță cea de zid, prin tovărășia dintre preotul Andrei și vătaful harabagiilor, Manolachi⁴. Din același timp sânt bisericile fără inscripții lămuritoare care amintesc ori un vechiu cuib de berze («Cuibul cu barză») ⁵, ori un hagi («Hagiul») ⁶, sau chiar biserica Sf. Voevozi spre Șoseaua cea nouă⁷,

¹ V. Filitti, *Biserica Sf. Dumitru din București*, 1932; *Ceva mai mult despre biserica Sf. Dumitru din București (Str. Carol)*, București 1938. Cf. Iorga *Inscripții*, I, p. 339 și urm.

² *Ibid.*, p. 353, no. 908.

³ *Ibid.*, pp. 318—9.

⁴ *Ibid.*, p. 289.

⁵ Un ctitor din 1830, la refacere; *ibid.*, p. 290, no. 710.

⁶ *Ibid.*, p. 335, no. 840.

⁷ *Ibid.*, p. 337.

al cărui pomelnic e din 1817. Biserica Gorganului, — inscripția spune: «movila Gorganului»¹—, e reclădită de marele Păharnic Manolachi Hrisoscoleu, cu doi Voinești și un Sluger Artinò, la 1814—5², dar între cei îngropați acolo e și Dobre Costantin, «blănarul cel cunoscut, ascultat de toți», la 1814³. De atunci înnoirea celor două biserici din mahalaua Bărbătescului⁴. Nu se poate să nu fie de oarecare vechime lăcașul breslei cavafilor, pe numele, «popei Chițu» (din Chivu și Paraschiv)⁵.

Dar, odată cu anul 1828, se capătă încredințarea că va fi un nou războiu ruso-turc, și vechea panică reapăru: se credea că răufăcători vreau să ardă Curtea domnească⁶. La 12 Maiu avangarda rusească, supt o veche cunoștință, generalul Geismar, apoi trupele generalului Roth apăreau la Colintina, și la 16 se făcea întrarea solemnă, cartierul general fiind așezat în casa lui Romaniti⁷.

O nouă eră de grele suferinți începea astfel, măcar până ce administrația țărilor românești va fi încredințată omului de inimă care a fost generalul Chiselev, regim care nu se oprește până în 1834⁸.

Viața interioară a Bucureștilor interesează în acest timp prea puțin pe informatori, pe lângă marile evenimente ale războiului. Nu numai consulul Franciei, Hugot, preocupat de anecdote și desprețuitor față de țara pe care de la început o socotia cu totul «idiotisată» supt un Domn stupid, dar Kreuchely Prusianul, pe care-l interesase până atunci orice amănunt de viață, nu dă vre-o informație, și până destul de târziu după încheierea păcii din 1829

¹ Și «ot Gorgan», «de la Gorgan»; *Ibid.*, pp. 300—1, n-le 749—50.

² *Ibid.*, p. 298 și urm.

³ *Ibid.*, p. 299, no. 742, Daruri sânt și din 1792.

⁴ *Ibid.*, p. 336.

⁵ *Ibid.*, p. 302, no. 756.

⁶ Iorga, Hurmuzaki, X, p. 445, no. DXXXVIII.

⁷ *Ibid.*, p. 447, Cf. rapoartele franceze, în Hodoș, Hurmuzaki, XVI, p. 62 și urm.

⁸ Sași, la 1827; Bul. Acad. Rom., doc. 94/CLXXVIII *ibid.*, 91/CLXXVIII.

n'avem nicio informație de călători. Tace, de la o vreme, și gura vorbăreță a lui Papazoglu pentru tot acest timp.

Englesul Charles Colville Frankland, găzduit, în 1825, la *Hotel de l'Europe*, află 70—80.000 de locuitori. Vede pe Vodă-Ghica, dar nu și pe sora lui. Când, în casă la Grif-fith, corespondentul lui Lagarde, întâlnește pe Maria Bălăceanu, « gazelă a pustiului », « statuie a Eladei », își dă samă că orașul e periculos¹.

Știm doar că încă din 1828 începură bolile molipsitoare²: un al doilea fiu al lui Grigore Ghica, tânăr de douăzeci și trei de ani, muri³. Totul era cerut pentru armata rusească: dulgheri pentru podul de la Oltenița, salahori pentru dărîmarea cetății Brăila. Școala întemeiată de Lazăr și acum în sama lui Ioan Eliad, ucenicul apostolului ardelean, fu prefăcută în spital pentru răniții ruși⁴. Alții erau așezați prin mănăstirile vecine, pustiite și fără acoperiș⁵. Cum totuși mai erau oameni cari cîntau, cîntec și musică fură oprite, sub pedeapsa bastonării, de presidentul rus Pahlen, furios că merg așa de rău operațiile militare⁶. Se ordonă refacerea imediată a tuturor caselor stricate, pentru a le pune în serviciul armatei⁷. Se evacuară trei din marile hanuri⁸. În marea neorînduială începură să lipsească articolele de hrană⁹.

În Maiu 1829, sosirea brutalului Jeltuhin¹⁰ nu aduse vre-o schimbare. El găsi o creștere a ciumei: muriau doc-

¹ *Travels to and from Constantinople*, Londra 1829; Karadja, în *Arhivele Olteniei*, III, p. 109.

² Hodoș, *l. c.*, p. 72, no. xc; p. 75, no. xcvi.

³ *Ibid.*, p. 84, no. cxiii.

⁴ *Ibid.*, p. 102, no. clii.

⁵ *Ibid.*, p. 114.

⁶ *Ibid.*, p. 115, no. clix.

⁷ *Ibid.*, no. clixx. Se îngroapă un conte de Choiseul la catolici; *ibid.*, p. 116.

⁸ *Ibid.*, pp. 149—50, no. ccxxxi.

⁹ *Ibid.*, p. 147, no. ccxxvii. Cf. Samarian, *Ciuma în trecutul românesc*, p. 239 și urm.; *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, II, p. 185 și urm.

¹⁰ Asupra metodelor lui Jeltuhin, *ibid.*, p. 190, no. ccxciv; p. 205, no. cccxvi.

torii, Panaiotachi, Mesici, Cocon¹. Din douăzeci și șase de medici rămăseseră cinci, între cari Francesul Marsille. Eliad pierduse pe ambii părinți și doi frați, dar foaia lui, *Curierul*, care chema pe panduri să lupte pentru Țar, n'avea voie să numească boala². În aceste împrejurări se lucra însă, și de frică, la alcătuirea noii Constituții a Regimentului Organic.

Pacea fu primită cu demonstrații de stradă, oprite cu biciul, de guvernator³. Bestia muri, de altfel, înainte de sfârșitul anului: bolnav de piatră, se adăusese și gălbănirea⁴.

Hugot, fugar de ciumă la Sibiiu, presinta pe Chiselev, rechemat de la oaste pentru a ocupa această funcție, ca pe un om « fără carte și de altfel foarte dese ori beat »⁵. Se înșela cu totul: spirit luminat, format la școala francesă, minte clară și voință fermă, el era să lucreze cinci ani la întremarea unei țări complet ruinate, asupra căreia se învierșuna acum și holera⁶. Și astăzi i se pomenește numele prin frumoasa Șosea care se trase pe drumul Ploeștilor și care va înlocui ca loc de primblare Herăstrăul.

Situația în care ocupația lăsa Capitala principatului muntean e caracterisată exact de trimesul special frances în 1834, Bois-le-Comte⁷:

« Bucureștii, pustiți de războaie, de tulburările civile și de focuri, se restabilește răpede. Amestec de frumoase palate și de sărace colibe, când supt înfățișarea unui mare sat și când supt aceia a unei cetăți europene, acest oraș are, în totalul său, toată aparența și apucăturile unei Capitale. Luxul, care a rămas foarte însemnat, s'a despoiat de formele sale asiatice și e mai apropiat de mora-

¹ Hodoș, *l. c.*, p. 164, no. CCLII.

² *Ibid.*, p. 197, no. CCCIII.

³ *Ibid.*, p. 214, no. CCCXXXVI.

⁴ *Ibid.*, pp. 167, no. CCLV; 222—3, n-le CCCXLVI—VII.

⁵ *Ibid.*, p. 229, no. CCCLVI. Pentru așezarea lui în casa Meitani (23 Novembre 1829), *ibid.*, p. 230 no. CCCLIX.

⁶ *Ibid.*, p. 252 și urm.

⁷ Hodoș, *l. c.*, pp. 358—9, no. DXIV.

vurile noastre». Aceasta de și a sărăcit boierimea, dar se poate vorbi de «progresele bogăției naționale».

Ca stare de spirit, «nu s'ar putea spune că un adevărat spirit public există în capitala Munteniei. E un amestec de principii, de idei și de moravuri opuse. E icoana târcată a unei epoci de tranziție, ca să ajungă la o opinie dominantă, la idei prezente, la o regulă generală de predare și expresie; e o nesiguranță generală asupra drepturilor, îndatoririlor și datoriiilor, un amestec de idei franceze și de idei rusești, de independență și de slugărnice, de liberalism și de privilegii boierești, pe lângă câteva idei turcești, în toată brutalitatea lor... Tonul orașului e, de altfel, cu totul frances: limbajul, ținuta societății, veșmintele, modele și până și la puținele cărți ce au și la gazetele ce se primesc din străinătate».

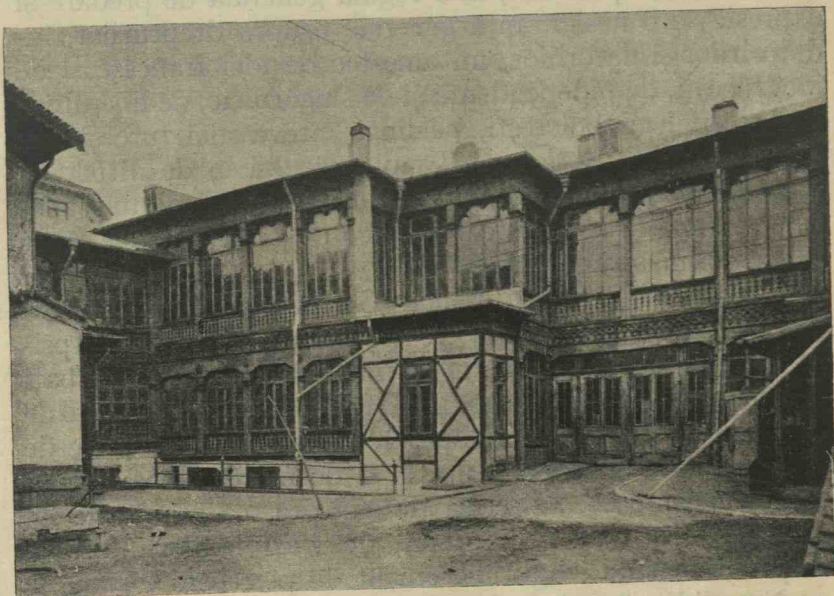
Cînd, la 1833, F. S. Christmas, German, intră în București (50.000 de locuitori, din 100.000 supt Alexandru Ipsilanti), el observă contrastul de îmbrăcăminte între bărbați și frumoasele femei luxoase în calești de Viena, amestecul de petrecere desfrînată și de apăsare a săracilor. E un loc de viață rafinată și foarte scumpă și de murdărie care ar fi cerut cincisprezece ani ca să fie curățită, ca grajdurile lui Augias, dacă n'ar fi poruncit, de frica bolilor, Cazacii. Rușii erau acum singurul element de petrecere ¹.

Numai la 1835, însuși marele strateg Moltke, pe atunci un tînăr ofițer prusian, luat în serviciul Turciei «europenizate», va străbate, venind prin Banat, Țara-Românească, în tovărășia baronului von Bergh. La București, cunoscîndu-i-se misiunea, e primit de Vodă Alexandru Ghica, care-l invită la prînz și voia să-i presinte soldații, ale căror casărmi măcar sînt vizitate de priceputul oaspete, care intră și în unele familii boierești.

Asupra celor văzute călătorul nu se oprește și judecata și-o rostește, în același sens ca și celalt German trecut prin Capitala munteană, în aceste cuvinte lapidare:

¹ *Skizzen einer Reise durch Hungarn in die Türkei*, Pesta 1834. Resumat de Gh. Cardaș, în *Rev. Ist.*, XVIII, pp. 136—8.

« În București se văd cele mai păătoase colibe lângă palate în stilul cel mai nou și lângă vechi biserici de stil bizantin », — e întâiul cercetător care nu-și rîde de dînsese. « Cea mai amară sărăcie se arată lângă luxul cel mai triumfător, și Asia cu Europa par că se ating în acest oraș ¹. »

Hotelul Dacia.

În 1839, misionarii scoțieni Andrew A. Bonar și Robert Mc. Cheyne ² se coboară la Hanul lui Manuc, după ce

¹ *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren 1835 bis 1839*, ca vol. VIII din *Gesammelte Schriften und Denkwürdigkeiten*, ed. a 6-a, Berlin 1893, p. 4.

² *Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the church of Scotland*, Edinburg 1843. De la doctorul Ștefan (Episcopescu) avem la 1817, în *Condica de chezășii și soroace* (ms. al Institutului de istorie universală) această învoială:

« Dau a mea legătură în condica cinstitei Hătmăanii ca să să cunoască că în soroc de o lună m'am îndatorat să es negreșit din casa lui Leibu Ovreiu ce o are cumpărată de la sultan-mezat și mă aflu cu șăderea în-

CAPITOLUL VIII.

Bucureștii romantismului frances

Bois-le-Comte văzuse bine. Capitala munteană, unde, odinioară, Apusul fusese represintat numai prin secretari și prin preceptori, mai mult de speța aventuroasă, dar une ori capabili de a lăsa despre Români și problemele românești lucrări originale și interesante¹, se francisase ca stil al caselor noi boierești, ca mobilare, ca îmbrăcăminte, ca furnisori ai luxului în stil de Paris, ca limbă de salon, în locul greceștii acum oropsite, ca lectură, ca idei dominante.

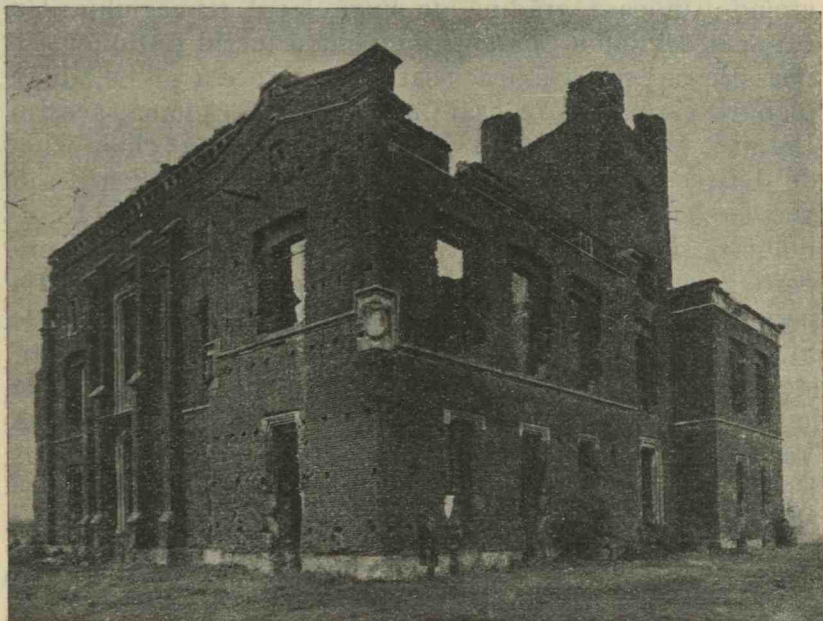
Pe această nouă linie ea se desvoltă de la sine. Domnia cea nouă, pe viață, a lui Alexandru Ghica, și el un exemplu viu al acestei prefaceri din ziua cînd prietenul contesei de Suchtelen² lepădă giubeaua de Spătar pentru a îmbrăca o uniformă de tăietură rusească și-și potrivește barba după felul cum o purta, ca favorite, Țarul Nicolae, Domnia, următoare, a lui Gheorghe Bibescu, doctor în drept de la Paris, care nu purtase niciodată altă haină și care era deprins a se exprima franțuzește, nu aduse o prefacere oficială a vieții bucureștene³. Ocupați cu aplicarea, foarte

¹ Contele Ayala dă la 1792, o carte *De la liberté et de l'égalité des hommes et des citoyens avec des considérations sur quelques nouveaux dogmes politiques*, Viena 1792.

² Pentru prezența în țară a acestei soții de general rus în timpul războiului, v. Hodoș, *o. c.*, p. 170, no. CCLXI.

³ Pentru palatul ce-și începuse la Băneasa și a cărui solidă cherestea a resistat în părăsire aproape o sută de ani, v. Virgil Drăghiceanu, *Palatul lui Bibescu-Vodă de la Băneasa*, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, VII (1914), pp. 174—9.

greu, a Regulamentului Organic, cu crearea în toată țara a organelor unei vieți moderne și mai ales continuu urmăriți de o opoziție egoistă a clasei boierești, la care se adaugă pentru primul greutatea provocate de consulul rus Rückmann, acești avură mai puțină grijă de Capitala lor decît Grigore Ghica, decît chiar Alexandru Suțu, Caragea și Alexandru Moruzi.

Ruinele palatului Bibescu.

Neînsurat, Alexandru-Vodă cel nou nu avea Curte și nu dădea recepții ¹. « Nu mai sînt nici baluri, nici adunări în această vreme a anului, cînd erau atîtea », scrie, în Ianuar 1835, noul consul al Franciei, Cochelet ². Cînd primia pe boieri, acest om închis îi împărția în saloane după rang și nu vorbea decît cu cei din primele rînduri ³. În Ianuar 1838 un nou cutremur zgudui serios multe din zidurile bucu-

¹ *Ibid.*, p. 444, no. DXLIV.

² *Ibid.*, p. 447.

³ *Ibid.*, p. 468.

reștene, Domnul trebuind să se refugieze la fratele său Constantin¹. Se închise teatrul unde-i plăcea să apară; serbările carnavaului fură oprite². Plecarea, după destituire, a aceluia care-și iubise țara se făcu fără nicio manifestație de simpatie din partea nimănu.

Abia peste câțiva ani de la așezarea sa în Scaun, Bibescu se îngriji de București³, și astfel în 1841-5 îl vedem creînd frumoasa grădină de lângă lacul cișmegeului. Un Frances, Marsillon, fu angajat pentru lucrul fântînilor. Se ivia preocupăția clădirii Teatrului, care era să fie, după planuri germane, realizat numai după căderea acestui Domn⁴. Dar marele foc din April 1847, în chiar ziua de Paști, făcu pagube de 5.000.000 de galbeni sau 100.000.000 de franci francesi. Prezența vitejească a Domnului zi și noapte nu putu să înlătore desastrul: arseră peste 2.000 de case, tocmai în părțile cu prăvăliile. Bărăția peri în flăcări. Clădirile mănăstirii Sf. Gheorghe și ale Sf. Gheorghe Vechiu fură pustiite, ca și biserica Batiștei. Încă din 1835 arse biserica Pușcăriei Sf. Anton, de la care a rămas doar o veche icoană, Sf. Dumitru și Curtea Veche, Sf. Mina, Udricanii și Stelea, Lucaciu și Ceauș Radu, Sf. Ștefan⁵. Domnul observă consulului frances că, în acest nou pârjol, — Fanarioții ziceau, după turcește:

¹ *Ibid.*, pp. 688-90, no. DCLXXVIII.

² *Ibid.*, p. 689.

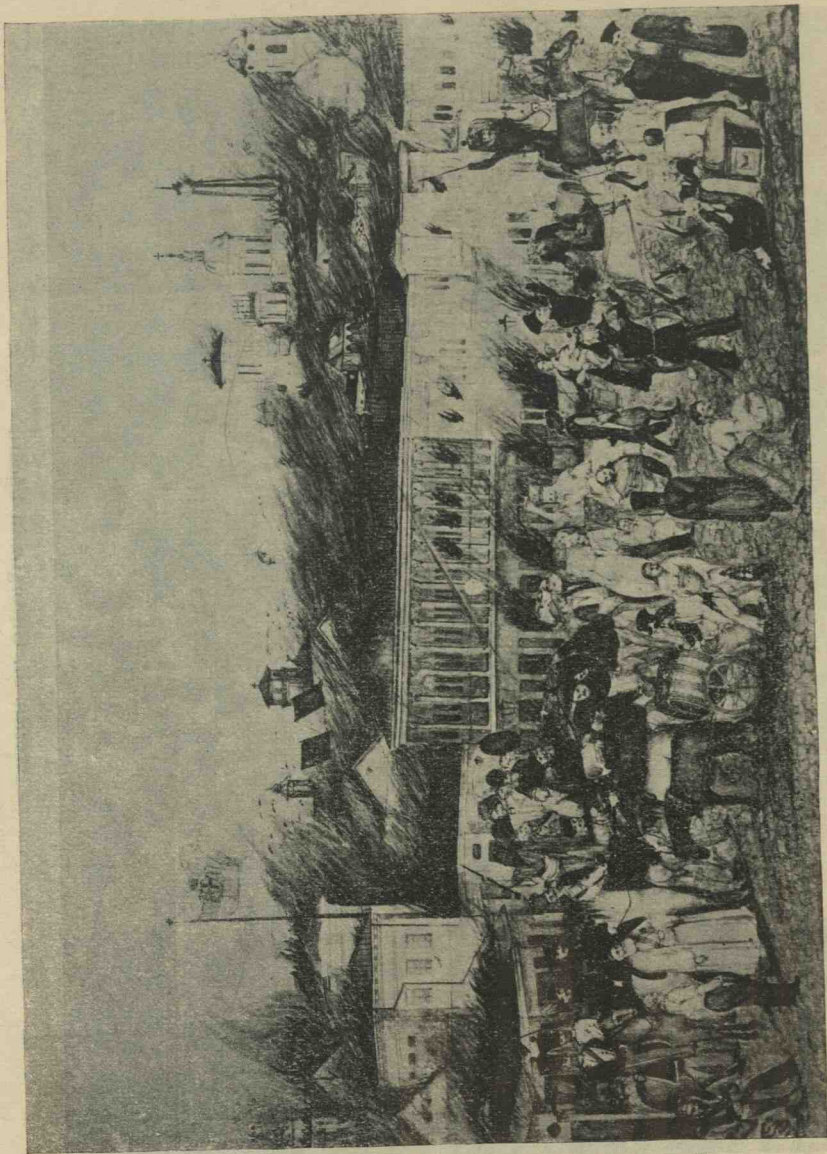
³ Pentru lucrările din acest timp, Emil Vîrtosu, Ion Vîrtosu și Horia Oprescu, *Începuturi edilitare, 1830—1832, I. Documente pentru istoria Bucureștilor* (« Arhivele Bucureștilor », 2), București 1936. Acolo despre noul plan, no. II. Lucrează inginerul Moritz von Ott, lângă arhitectul Hartl, « căpitanul de ingineri Blarambercu »; p. 108, no. xciv. Noul pavaj; p. 22 și urm. Primele procese-verbale de la « Sfatul Orășenesc »; p. 88 și urm. La urmă, lista completă a breslașilor.

⁴ Hodoș, *l. c.*, p. 1043, no. CMLXXXIII. Francesi erau tot mai mulți: pentru falsificare de monedă turcească fură condamnați la moarte un Tendel și doi Saget, tatăl și fiul; *ibid.*, p. 1049, no. CMXC. Grațiare; *ibid.*, p. 1089, no. MXXVIII. Se începea și o mare exploatare de păduri; cf. *ibid.*, pp. 1084—5, no. MXXI.

⁵ Frédéric Damé, *Bucarest en 1906*, București 1908, p. 77. Acolo, pp. 76—7, și menționarea altor focuri.

Biserica Sf. Gheorghe în flăcări.

Focul din 1847 în București (cu vechile forme ale bisericilor).

«iangăn», «angăn», — dacă s'ar fi început noaptea, orașul întreg ar fi perit ¹.

Pe acest timp e cercetat orașul de învățatul istoric rus Porfirie Uspenschi, căutătorul, și însușitorul, de manuscrite, și până la Muntele Athos. Întors din Orient la 1846, el trage la otelul german al lui Brenner. Potrivit cu preocupările sale, el cercetează bisericile: Zlătarii, unde se dărâmau zidurile, Radu-Vodă, Mitropolia, care nu-i place, dar vede în ea frescele, dispărute la o grosolană restaurație, ale ctitorilor, metohul Episcopiei de Rîmnic, Sfinții Arhangheli, Sărindarul, Colțea, Sf. Sava, Sf. Ecaterina, cu corul domnesc, purtînd stema țării pe anterie albastre. Apoi: Mihai-Vodă, unde rămăsese, în casele domnești ale lui Grigore Ghica, spitalul din vremea Rușilor, și Plumbuita. Firește caută Seminariul, cu optzeci de școlari, în care predă Dionisie Romanò, viitorul episcop de Buzău. Îi displace vicariul Nifon, format la Cernica, slab vorbitor de franțuzește, și Rusul critică pe alți clerici cu moravuri rele. Primește informații de istorie de la Eliad, desilusionat, în a cărui tipografie află cu neplăcere limba latină ².

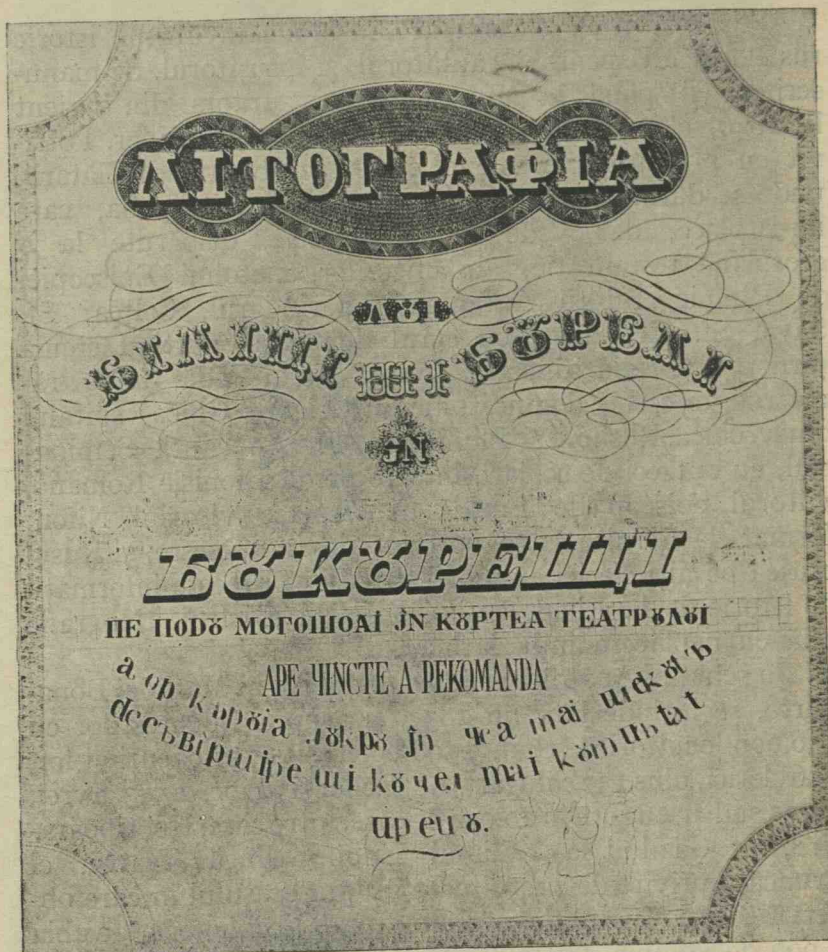
În schimb, Anatol Demidov, fostul soț al Matildei Bonaparte, se întinde larg, în 1837, și asupra Bucureștilor cu 436.000 locuitori de rînd, 3.598 boieri și 5.757 clienți ai lor, 256 clerici, plus 137 călugări, 1.058 clienți ai lor, 2.583 Evrei, 1.795 sudiți, cu toții în 10.074 de case. între care, trei tipografii ³, tot Găzduit la «Clubul Nobil», lîngă Teatru, el aruncă o privire desprețuitoare asupra orașului în care observă totuși Museul de istorie naturală, Biblioteca, de abia 7.000 de volume, Colegiul, Școala de meșteșuguri pentru

¹ Hodoș, o. c., XIX, pp. 12—4, n-le VIII—IX. V. și *ibid.*, p. 15, no. X; pp. 16—7, no. XII; p. 19, no. XV. Guvernul frances contribuie la refacerea bisericii catolice; *ibid.*, pp. 21—2, no. XVII.

² Șt. Berechet, în *Neamul Românesc Literar*, 1921; și extras.

³ *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, Paris 1840. In tabloul litografiat, 10.074 de case, numai 1.795 sudiți.

soldați¹, spitalul Pantelimon și al d-rului Mayer. A ascultat la Teatru *Sémiramis* și *Flegme et ruse*.

Anunțul litografiei lui Bilț și Burelli

Și aici e mare lauda lui Alexandru Ghica, care-l primește și în casa de țară, precum și a celor doi frați. Când cercetează balul, de la Banul Filipescu, el strigă: «Nu cunosc oraș din Europa unde să se poată aduna o socie-

¹ Școala de fete a d-nei Becerescu; Hodoș, Hurmuzaki., XVII, pp. 5—6.

Biserica Scaune.

tate mai desăvîrșit plăcută, unde cel mai bun ton se arată neconținut împreună cu cea mai dulce veselie». «Nicio societate europeană n'a fost mai harnică în a-și face calea spre bine, peste toate piedecile de care era îngrămădită... Cei ce au plătit ospitalitatea Bucureștilor cu moneda spiritualului lor sarcasm, nu vor tăgădui, căci doar știi destul de bine istoria, că sînt nații care datează de patruzeci de ani regenerarea lor politică și morală și care nu sînt de loc mai bogate în principii. Conversația politicoasă se observă și în Adunare, unde, în fața a patruzeci și trei de membri, vorbește Barbu Știrbei¹.

De la Sîrbul Vuici, așezat în mănăstirea basarabeană Hîrjauca, aflăm aceste cifre, care se par sigure: la București 10.889 case, cu 80.000 de locuitori mireni, dintre cari 3.173 sudiți, 4.609 Țigani, 2.500 de Evrei, acum cu două sinagoge. E vorba și de cinci mari spitale, de zece hanuri și de o sută de «fabrici»².

Dacă, dintre Francesi, Saint-Marc Girardin și Édouard Thouvenel nu se opresc asupra Bucureștilor. Raoul Perrin³ îl descrie la 1839, cu cele 1.500 de străzi pline de câni și cu cei 130.000 (*sic*) de locuitori administrați de noua poliție a Regulamentului Organic. Și pe acest om desgustat de tot ce vede îl interesează statistica: nouă mănăstiri, nouăzeci și șapte de biserici, opt cu hramuri, zece mai mici. Se definesc locuitorii: boierii încă în vechiul port, negustorii de toate națiile, Evreii «cu barba creață și unsuroasă, cu căciuli de blană pătate, cu anteriul de pielea dracului lucios, cu mîinile cârligate și pămîntii». Dar cu o deosebită simpatie e presintat și aici Domnul muntean, pe care vizitatorul declară că a avut prilej să-l cunoască bine.

Aceștia sînt călătorii cari-și au un rost. Unul care nu și l-a găsit e acel căutător de povești neobișnuite și de lucrări hazlii care cercetează Bucureștii în 1836, Stanislas Bellanger, a cărui carte, în două mici volume, se chiamă, cu gîndul la zghihuitoarea căruță de poștă, «*Le (sic) Kéroutza*».

¹ Se notează însă ușurătate în conversație și negligență, lingă lux.

² În *Omagiu Nicolai Iorga* și în *Spicuiitor în ogor străin*.

³ *Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie*.

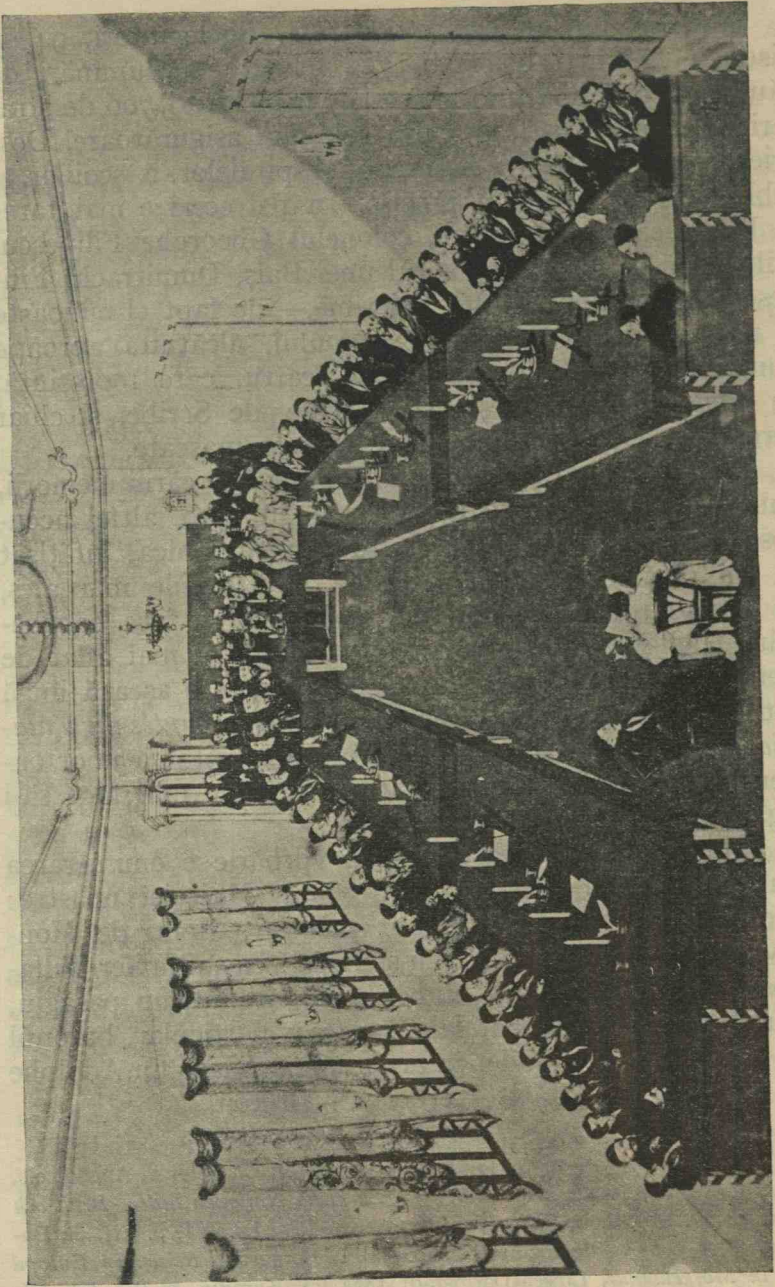
Statistica lui, cu cei 30.000 (*sic*) de locuitori, 94 de biserici, 12 curți boierești, 722 felinare cu lumânări de său, 7—800 de măturători scoși de la închisori, 700 de străjeri și 50 de vardišti, nu e din cele mai asigurătoare. Descrierile, a Mitropoliei, a bisericilor și spitalelor, a școlilor și bibliotecii nu sînt mai precise. În petreceri e mai tare: la boieri ca Lenș, Știrbei, colonelul Gheorghe Filipescu, Mihai Ghica, Filipescu, soțul unei Balș, Dumitrachi Filipescu, Alecu Belu și altă boierime,— de fapt el cunoaște și notează toată societatea timpului, alcătuită aproape numai din marile familii —, la Teatru, care represintă, pe lângă piese românești, și franceze, de Scribe, și chiar germane, la baluri, între care și cele mascate.

Totuși e nepotul consulului Parant, ale cărui memorii, publicate într'un in-12 la Ledentu, în 1819, altfel necunoscute, îi sînt pomenite de Alexandru Ghica, înfățișat ca un om de o aleasă politeță, cu femeile mai ales, de și a refusat căsătoria, ce i se oferise, cu fiica banche-rului Hagi-Moscu; de la amabilul Domn a mai aflat de memoriile consulului Emile Gaudin, care se așează lângă opusculul lui Cochelet, *Itinéraire des principautés du Valachie et de Moldavie*¹. Și a căutat și societatea unor oameni ca Petru Poenaru, a cărui «răceală» nu-l face să-i tăgăduiască marile calități.

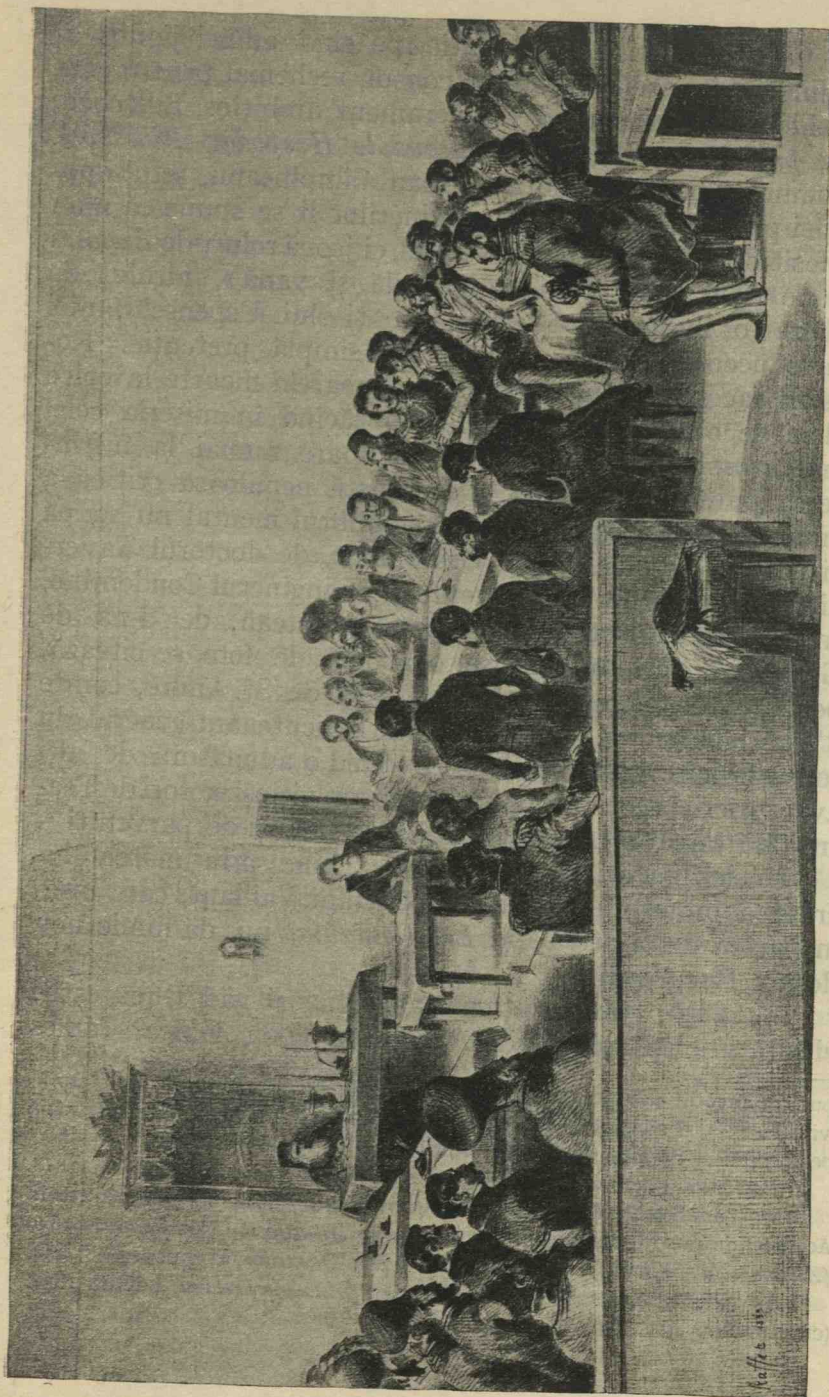
Interesantă în această difusă vorbărie e enumerarea multor Francesi amestecați în viața Capitalei noastre: colonelul Grammont, adiutant princiar, Henri de Mondoville, vechiu oaspete de un șfert de veac, Xavier Villacrosse, arhitect, al cărui nume s'a păstrat într'un pasagiu, Burgundul Eugène Châtelain, profesor particular, baronul de Coubertin, fost cadet în armata austriacă, un Adolphe de Simond, un sărăcit Kerbelen², Breton.

¹ Vol. II, pp. 96—103, 311. Pentru cartea lui Cochelet v. Apendicele.

² Un Suedes, Johan Hedenborg, în *Turkiska Nationen Seder, Bruk och Klädedräkter*, Stockholm, 1839 (v. Karadja, în *Rev. Ist.*, VI, p. 51), dă Bucureștenilor 100.000 de locuitori. Suedesul I. Berggren, *Reisen in Europa und in Morgenlande*, Lipsca-Darmstadt 1834 (cf. Karadja, în *Rev. Ist.*, IX, pp. 121—3), vorbește numai de biserica luterană autorisată la 1751: e înce-

Adunarea munteană în 1831.

Adunarea munteană din 1837 (după Raffet).

Cartea e scrisă cu simpatie, pe cînd adînci jigniri se oglindesc în aceia a fostului consul, rechemat pentru confuziile și greșelile unui temperament ambițios, Billecocq, *La principauté de Valachie sous le Hôspodar Bibesco*¹. Domnul îi apare nehotărît, Ioan Cîmpineanu, șeful opoziției prin 1840, e desaprobat, tinerilor li se spune că n'au folosit din studiile făcute la Paris, ci joacă roluri de *dandies* și de *lions*; literatura e « puerilă și vană », idealul de Unire o iluzie. Nu-i place, ca și lui Uspenschi, nici introducerea literelor latine, din simplă pretenție. Românii fac parte, după el, din « popoarele moarte la orice idee de ordine și de legalitate, zăcînd în miseria celei mai grosolane ignoranțe, și simțitoare numai la înfrîngerea puterilor brutale ». De această nemiloasă critică a unui om care a isprăvit cu desechilibrul mental nu scapă nici Francesii: alături de Grammont, de doctorul Tavernier, amestecat în multe aventuri, de inginerul Condemine, cel cu căutarea stejarilor în șesul muntean, de d-na de Grandpré, care întemeiase o școală de fete, se citează, pentru a da o impresie comică, « M. de St. André, comte d'Aubrial », și « M. de la Maisonfort, lieutenant-général du roi de Lahore », și se schițează în fund o adunătură de alți aventurieri, preoți răspopiți, învățători vițioși, actori de Teatru fără talent și o lume întregă de slugi și de parveniți².

Unele lucruri se explică mai bine prin marea lucrare a profesorului și complotistului Vaillant, care însă, în partea descriptivă din *La Roumanie*, nu dă nimic nou despre București.

La 1836, trei prinți persani³ fugari văd Bucureștii: ei fură primiți solemn de Alexandru-Vodă Ghica. James

pută de preotul Göldner, cu bani de subscripție, întreruptă de războiu, isprăvită la 1775 și sfințită numai în 1778, de pastorul Klockner, care trăi până peste optzeci de ani. Cf. Iorga, Hurmuzaki, X, p. 637 și urm.

¹ Bruxelles 1847; apoi, cu inițiale, supt titlul *Le mie prigioni*, în 1848.

² V. și analize din Iorga, *Histoire des relations franco-roumaines*, 2 ediții. Acolo și despre numărul special închinat de *l'Illustration* Românilor în 1849 (*Album moldo-valaque*). Cf. și revista *Floarea Darurilor*, II, pp. 327—8, 344.

³ *Narrative of the residence of the Persian princes in London*, Londra 1832. (cf. Karadja, *Rev. Ist.*, XVII, p. 77).

Bailie Fraser, care-i întovărășia din însărcinarea Guvernului engles, vorbește și el de haosul locuinților de toată mîna de-a-lungul străzilor noroioase, unele nefiind decît depozite de murdării; puține sînt pavate, în celelalte podurile fiind un izvor de nesănătate. « Niciun oraș nu poate face o impresie mai deprimantă, desnădăjduită și miserabilă ca Bucureștii », spune cel ce n'a avut prilejul de a cunoaște strălucirea saloanelor boierești, de și știe de politeța acestor nobili și de frumuseța femeilor.

În acest mediu se produsera evenimentele bucureștene ale anului revoluționar 1848¹.

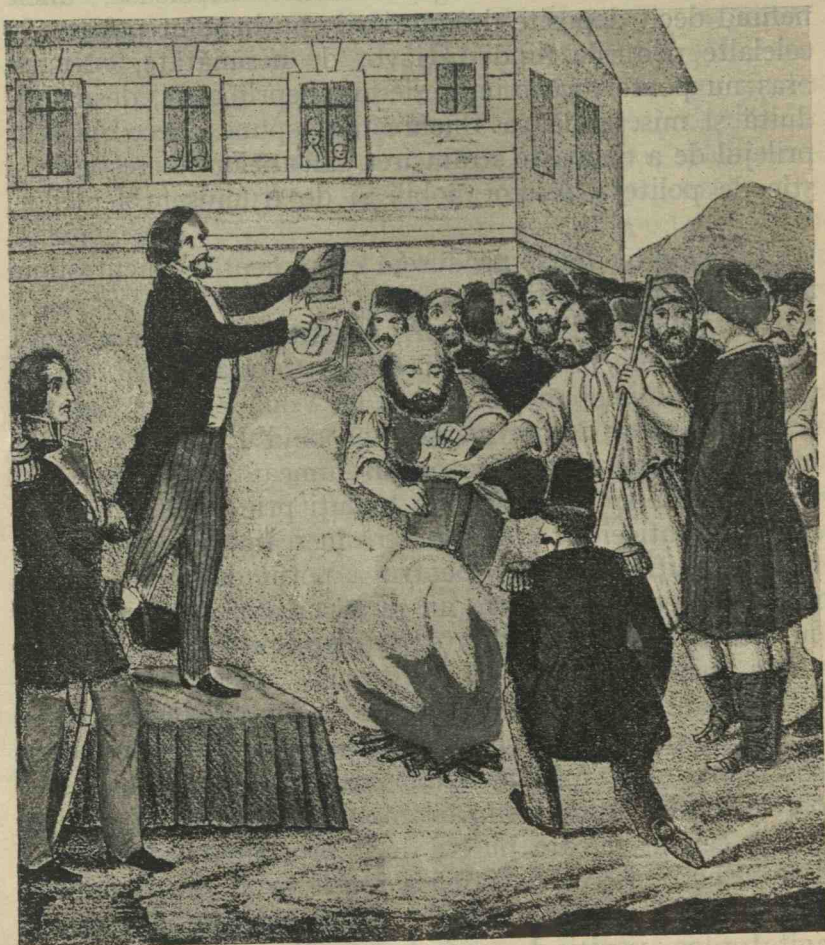
Ca și Tudor din Vlădimiri, uneltitorii mișcării n'auvură nicio încredere în această lume din Capitala țării, Cîțiva tineri traseră nebunește asupra lui Vodă-Bibescu, care nu era omul să se împotrivescă, pe cînd Eliad, care avea totuși prieteni și admiratori în lumea negustorească și era, cum s'a spus, pentru cei trecuți prin școli, « Dumnezeu Gramaticii lor », se duseseră în regiunile unde izbucnise revoluția din 1821 pentru a porni de acolo, nu cu mii de săteni, căci satele nu se lăsară cucerite, ci numai cu cîteva elemente militare cîștigate prin cîte un tînăr ofițer, mișcarea².

Domnul se temea însă de ridicarea țaranilor cari ar porni asupra Capitalei sale. Dar la 11 Iunie o mulțime a cărui compunere n'a fost niciodată definită se îndrepta, la oarele 8 seara, spre Curte, aclamînd o Constituție care li-ar fi fost cetită, și care nu era decît proclamația de la Islaz a lui Eliad, și o « libertate » de care ar fi simțit nevoie. Trebuie presupusă uneltirea mai îndelungată, din partea agitatorilor veniți de curînd din Parisul revoluționar.

« Constituția » fusese cetită de iuncărul Magheru și de patru tineri în civil de pe scara de la prăvălia Lipscanului

¹ In 1845 un act de închiriere a casei din mahalaua Batiștei, aparținînd unei Mănciulești, de Ioan Cîmpineanu; Iorga, în *Rev. Ist.*, XVIII, pp. 164—5.

² Pregătirea între intelectuali o arată o bucată de versuri tipărită la Paris în 1828, în care e vorba de Roma și de « fratele român, oriunde l-ați afla »; Iorga, *Rev. Ist.*, XI, p. 299.

Arderea Regulamentului Organic (comunicată de d. G. Florescu).

Danielopol, care era, de sigur, inițiat în planul revoluționar, fiind probabil el însuși franc-mason. « Până a nu se isprăvi de cetit, au început din poporul ce se adunase, să zică: că este bună. » Dintre dînșii se găsiră cari să confecționeze steagul supt care plecară. Dar știrea trimeasă *Gazetei Transilvaniei* adauge că « și după alte ulițe veniră în urmă alte steaguri »¹. Erau atîția, încît « din odăile Palatului și până în casele Fălcoianului nu putea cineva să străbată ». În aceleași strigăte Vodă era « rugat » a primi regimul constituțional, pe care, de alminterea, de și în altă formă, această societate îl avea, cu forme parlamentare destul de largi pentru gradul ei de dezvoltare, în *Regulamentul Organic*. Se aduseseră și țărani, « fără arme, fără nimic, cu merindea numai în traistă »², obicei care se va păstra până în luptele dintre partide ieri încă.

După iscălirea actului de către Domn, care nu întîlnise, dimineața, în casarmă atmosfera necesară rezistenței, ci, din potrivă, ofițerii veniseră în demonstrație la Palat cu vre-o treizeci de trăsuri³, Nicolae Golescu, acum ministru de Interne, fu dus cu musică până acasă la dînsul, și de acolo înainte, afară de pietrele aruncate în ferestrele miniștrilor Vellară și Iancu Manu, n'a fost decît un șir de demonstrații, cu îmbrățișări în sunetele clopotelor și ale muzicii militare⁴. Se împraștiaseră tipărituri și cocarde. Dar un desemn contemporan arată în jurul steagului doar un număr de tineri în costume de modă. Numai un partizan al mișcării putea să numească acest lucru « aranjat » o « glorioasă revoluție ».

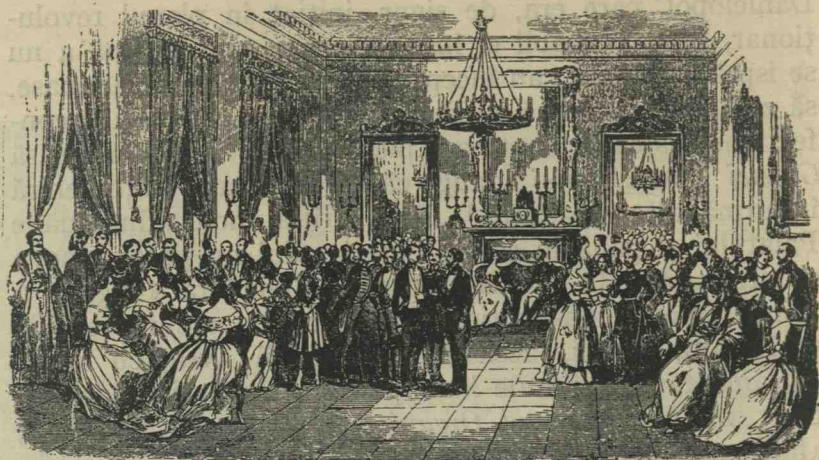
Ceia ce urmă, abdicarea lui Bibescu și plecarea lui, rămase fără răsunet. Numai din cercurile inițiate porni Guvernul Provisoriu, fără a se întreba Eliad. De altfel holera făcea victime, și curțile boierilor, ca și multe prăvălii, rămîneau închise. Nu se vor fi înscris multe ele-

¹ *Anul 1848*, I, pp. 544—5.

² *Ibid.*, pp. 542—3. Mărturia istoricului Florian Aaron.

³ *Ibid.*, p. 550. Corespondență a « *Gazetei* » din Augsburg.

⁴ *Ibid.*, pp. 544—5.

Serată la Curte supt Regulamentul Organic (după Doussault).

Hanul lui Manuc.

mente de ispravă în garda națională care se anunță peste cinci zile ¹. Pentru a câștiga clasa mijlocie se făcu din mijlocul ei polițaiul, Ardeleanul Mărgărit Moșoiu ². Îl cereau pentru apărarea ordinii negustorii fără deosebire de nație, lângă Romîni fiind un Caravelov, un Chirilov, un Pencovici, Bulgari, un Manole Armeanul, Garabet Sefer, Genabet Anuset, Avedic Mahimoglu, de aceeași nație și mai mulți Greci, dar niciun Evreu ³.

Ca scene populare, căutîndu-se a se încălzi un « popor » îndoielnic, se recurse la sfințirea steagurilor în ziua de 15, și la jurămîntul ostașilor, care, firește, adună multă lume ⁴. Erau de față și Evrei spanioli, cari aveau ni se spunea cu entusiasm, lacrimile'n ochi, și, cum Mitropolitul stătea în fruntea Guvernului Provisoriu, se îngrămădiră să-i sărute mîna ⁵. Dintre Armeni era arhitectul Melic, care se distinse și ca scriitor în limba franceză ⁶.

Se încercase și punerea în mișcare a corporațiilor, și se aduseră cu un car simbolic lucrătorii tipografiilor, dintre care a lui Rosetti însuși ⁷. Literatura indigenă de agitație lipsind, se împărțiau în mulțime exemplare din cartea, revoluționară în alt sens, a abatelui de Lamennais, tradusă de Dionisie Romanò ⁸.

Din altă parte, se încercă mișcarea de la 18 Iunie pentru răsturnarea cîrmuitorilor, și Odobescu și Solomon, înțeleși cu Clubul proprietarilor abia format, traseră asupra unei mulțimi desordonate și desorientate, care sprijinia guvernul ⁹. Această mulțime, fără conducători, încerca

¹ Ar fi avut 1.500 de oameni; *ibid.*, p. 626, no. 402. La alegerea șefului gărzii se ivi o ceartă.

² *Ibid.*, pp. 623—624, no. 400.

³ *Ibid.*, Pentru oprirea lui Bibescu, cînd ieșia în civil din Palat, de către gardiști și visa ce trebui să i se puie pe pașaport, C. A. Rosetti, *ibid.*, pp. 640—1, no. 419.

⁴ *Ibid.*, p. 625.

⁵ *Ibid.*, p. 641.

⁶ *Ibid.*, p. 642, no. 419.

⁷ *Ibid.*, pp. 670—1, no. 451.

⁸ Acad. Rom., *Creșterea colecțiilor*, XXVI, 1915, facsimile.

⁹ *Ibid.*, p. 660, no. 438; pp. 665, 666, no. 446; p. 668, no. 449.

să-și ieie pari din garduri și pietre pentru baricade¹. A fost, de fapt, numai un sîngeros imbroglio fără adevărată semnificație politică și așa de confus, încît abia poate fi povestit.

Nu lipsise pe stradă, pe lîngă conflictul infanteriei cu cavaleria², determinat de rivalitățile dintre ofițeri, o ciocnire între soldații maiorului Locusteanu și garda națională³.

Se încercase și o răsbunare populară, cu atacarea casărmii infanteriei⁴. Cadeții din școală erau și ei pentru revoluționari. În mormîntarea victimelor se făcu solemn, cu participarea a o sută de preoți, și Eliad se încercă în rolul de dictator prin cuvînt⁵: i se răspunse, cînd ceru amnistie, cu strigătele: « a ocna », « la mănăstire », pentru ca totul să se termine cu iertare din partea unui « popor » de creștinească bunătate.

Era, totuși, în acești oameni, fibra politică. Astfel, cînd pe urmă, speriat de zvonul că vin Rușii, Guvernul revoluționar fugi spre munte, populația nu urmă exemplele de odinioară risipindu-se. Ea sili apoi pe Mitropolit, care, făcînd apel și la populație⁶, instalase un regim reacționar, să revie, după dorința « poporului român », la rolul care-i fusese impus în Iunie⁷.

Dar, peste cîteva luni, cînd apărură trupele turcești gata de luptă, aceiași ușor revoluționați locuitori ai Bucureștilor se mulțămîră să facă o demonstrație de implorare înaintea lui Soliman-Pașa și, cînd puștile trosniră în

¹ *Ibid.*, p. 702.

² *Ibid.*, p. 702. Și apariția Anicăi Ipătescu ca zeiță a revoluției. Cf. și *ibid.*, p. 704. Un cofetar făcu să i se dea de « popor » un certificat de civism pentru rolul ce jucase; *ibid.*, p. 708.

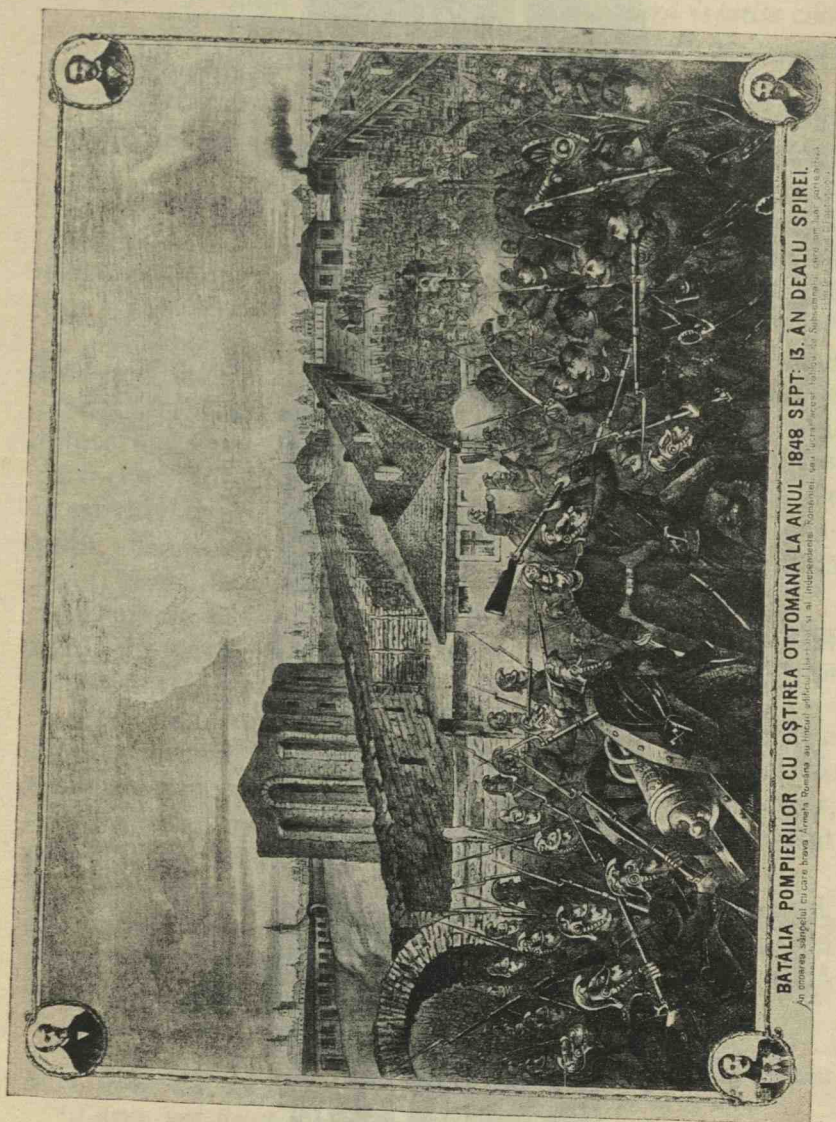
³ Memoriile lui Locusteanu, în *Revista fundațiilor regale*, 1935, publicate de I. C. Filitti.

⁴ *Ibid.*, p. 674 și urm., no. 456. Corespondența « Gazetei » din Augsburg. Cf. cea din « Gazeta » de la Brașov, p. 700 și urm.

⁵ *Ibid.*, pp. 695—7, no. 473.

⁶ V. și Hodoș, *l. c.*, XIX, p. 63, no. XLV. V. și n. următor.

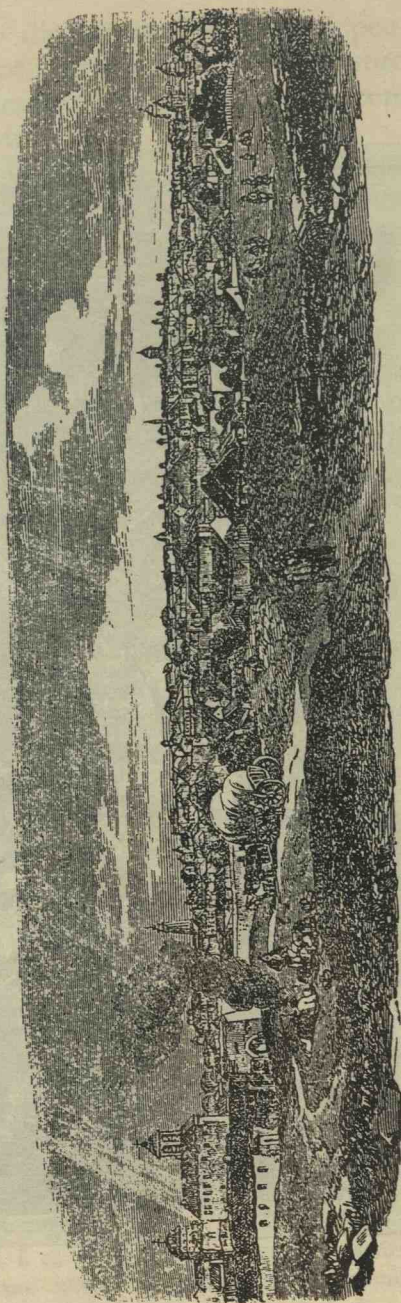
⁷ *Ibid.*, p. 64, no. XLVII. Cf. proclamația Guvernului; *ibid.*, pp. 67—8, no. LI.

BATALIA POMPIERILOR CU OȘTIREA OTTOMANA LA ANUL 1848 SEPT. 13. AN DEALU SPIREI.

Pe pomierii salpêtre, cu care bravii Armei Române au lăsat să ardă în războiul de independență, românii, se alătură în luptă, în ziua de 13 septembrie 1848.

Lupta din Dealul Spirei.

Bucureștii în 1830 (după Bouquet).

Dealul Spirei, vârsându-se sîngele pompierilor¹, niciun fenomen popular de rezistență, nicio pornire de răsbunare nu se produse.

Încă de atunci sufletele multimei fuseseră ispitite către clubul roșu, și această obișnuință, îndată perfect organizată, supravegھیată cu atenție și întrebuințată la zilele mari, a împiedecat, și va împiedeca, și până azi, trezirea unei opinii publice capabilă de inițiativă și de orientare a guvernelor.

Tînărul Theodor König, la 1849, trată mișcarea de la 1848 ca o «glumă de copii» și burghesia bucurătoare ca «o colecție de cizmari, de croitori și de vînzători de stafide», ca și educația francesă a tineretului, trimes la Paris².

De aceia se putu instala în liniște Căimăcămia în sens boieresc oligarhic a lui Constantin Cantacuzino și Domnia unei bune oblăduiri, dar în forme strict birocratice, stăpînitorul însuși, Barbu Știrbei, cu grija sa de dosarul fiecării chestiuni, fiind mai ales întăiul funcționar al țării. De aceia răbdarea față de abuzurile unei noi, și îndoite ocupații, turcească și rusească, la care se vor adăugi, după 1854, pretențioasele rechiziții austriece.

Dacă de la această dată înainte se avu grija unui oraș ars și în parte prădat, nu se făcea decât continuarea nenumăratelor măsuri luate de urgenți Fanarioți³.

Încă din anul mișcărilor revoluționare, președintele Municipalității vorbea și comisarului rus Duhamel de vechea nevoie a refacerii pavagiului, a întinderii felinarelor, așezării unei mori cu aburi, căci, iarna, cele cu apă sînt oprite de îngheț⁴.

Opera aceasta de prefacere, în sens tot mai occidental, a orașului, urmată de un Domn gospodar, se vede și din descrierile călătorilor în timpul războiului Crimeii și după încheierea păcii de la Paris.

¹ V. escelenta descriere a lui A. Melik, *L'Orient devant l'Occident*, resumat de N. Iorga, *Rev. Ist.*, V, pp. 232—3. Cf. *ibid.*, VIII, p. 92 și urm.

² *Lebens- und Reisebilder aus Ost und West*, Breslau 1852.

³ Pentru evacuarea bisericii Sf. Sava, Iorga, *Rev. Ist.*, IV, p. 13.

⁴ *Anul 1848*, p. 98.

Încă din 1853 filantropul frances Appert, ocupat de reformarea sistemului penitenciar, găsește că Bucureștii se impun prin « măreția palatelor, bisericilor, parcului (Cișmegeiul), plimbărilor (Șoseaua lui Chiselev) acestui oraș atât de interesant și plin de nobile amintiri istorice », chiar și Mitropolia părindu-i « interesantă »¹. Dar privirea lui caută mai ales cele două spitale și noua Maternitate: « în general sînt tot așa de bine ca și acelea, analoage, ale unui mare număr de orașe din Germania și de sigur mult mai bune decît cea mai mare parte din spitalele Ungariei și ale bogatului Hamburg »; lauda nu se întinde însă și asupra Pantelimonului și a casei de nebuni. Filantropul frances nu uită școlile, care aveau acuma și un curs universitar, și pensioane ca al lui Monty și al lui Mitilineu; știm de aiurea că mai era și acela, care s'a păstrat trecând la alt Elvețian, Thierrin, al Elvețianului Schewitz².

Un arhitect, al orașului Paris, Pigeory, își face și el, în 1854, observațiile asupra Capitalei muntene³. Îl farmecă de departe « grupele de acoperișuri ascuțite, captușite cu tinichea », — încă de atunci se introduce în locul șindilei acest nepotrivit sistem de acoperire —, « și care, de departe, scînteie supt focurile zorilor ca niște plăci de argint » (încă nu se văpsia, odată în verde, apoi în urîta culoare roșu-închis, metalul). De și, la o cunoaștere mai serioasă, nu se mențin aceste impresii, orașul îl interesează prin acea parte francesă pe care o represintă nu numai oameni ca Villacrosse, ca Poujade, noul consul, care luă îndată o Ghica și făcu în rapoartele sale politică ghiculească, ori consulul Huet, dar și o întregă lume francisată, între care Doamna Mărioara Hangerli-Ghica, la ale cării recepții de la palatul din Teii Colentinei a luat și el parte.

Dar prin Hénoque-Maleville, care vine în același an, aflăm că în orașul acum de 130.000 de locuitori nu s'au

¹ *Voyage dans les Principautés danubiennes*, Maiența.

² V. și Boucher de Perthes, *Voyage à Constantinople* (1853), Paris 1855.

³ *Les Pèlerins d'Orient*, din « *Revue des beaux-arts* ».

Copii cu steaua.

Biserica Sf. Gheorghe, (în forma nouă).

lecuit încă rănila focului din 1847. Curățenia se găsește numai la Șosea și în grădinile de lux. De și uimit de aurul și marmura bisericilor, și el arată acea totală neînțelegere pentru o artă religioasă care, de altfel, nu era încă prețuită în lumea apuseană. Preferă Teatrul, unde se dau spectacole de operă italiană, dar care găzduiește și câte o actriță francesă, foarte aplaudată, ca M-lle Corbery; alături, vechiul teatru al lui Millo își are credincioșii. Saloanele, cu totul franceze, n'au, observă el, o distincție de artă.

Tot pe atunci, autorul frances care a dat o bogată carte de statistică și economie politică asupra « Valahiei », Thibault-Lefebvre, avocat la Curtea de Casație și la Consiliul de Stat ¹, vorbește, în ce privește Capitala, numai de relațiile sale, mai mult în lumea generalilor ruși. Străinul nu mai are nevoie să caute hanuri, ca al lui Manuc, tip de caravanseraiu, căci s'au înmulțit otelurile, restaurantele de caracter occidental, despre care va fi vorba mai departe, cînd, din lucrarea ce am consacrat Domniei lui Știrbei-Vodă, se vor reproduce paginile care, după izvoare de țară, dau aspectul orașului.

Tot pe vremea războiului Crimeii, un Jouve ¹, care constată impopularitatea Austrieilor, ale căror spectacole militare nu atrag mulțimea, — ei cer pentru ofițerii lor 600 de case, pentru soldați 2.000, — apreciază numai bisericile, aceste « charmants petits édifices », și acelea dintre curțile boierești care-i amintesc castelele din Franța. Altfel Bucureștii sînt numai « o adunătură informă de bogate magazine, de miserabile bărăci, de locuinți private, de grădini, de maidane și de băltoace, care ocupă un loc aproape tot așa de întins ca și Parisul și cuprinde tot atîția locuitori cît peninsula Lyonului ». Rău pavagiu, rea luminare, murdărie « cu bivoli, Țigani și porci înaintea bordeielor vecine cu palatele », dar o mișcare extraordinară. Nu-i place călătorului nici spoiala de francisare.

Și lui Poujade însuși, naturalizat, cum am spus, prin căsătorie, i se pare, în notele publicate în 1869 numai,

¹ *La Valachie au point de vue économique et diplomatique*, Paris 1858.

O stradă din București (după Doussault).

Turnul Colței.

Intrarea în București a trupelor austriace, la 6 Septembrie 1854.

că impresia generală e de desarmonie și dese chilibruri: lângă trăsurile de la Binder sau Clochez, lângă cofetăriile lui Boissier sau Potel de Chabot, carăle mocănești, «arce ale lui Noe», bivolii, bragagiii, cârciumele cu lăutari¹.

Din paginile lui Eugène Woestyn² se vede doar atâta: cu ce entusiasm, ca o demonstrație contra Rușilor, a fost primit la București Osman-Pașa.

Cel mai bun cunoscător al orașului, și nu numai de atunci, ci din toate timpurile, e însă acel Ulysse de Marsillac, care-și publica la 1869 amintirile, apoi adause, ale unei prime călătorii, din 1859, în țara unde era să rămâie³. Pe lângă atâtea alte lămuriri asupra curților (a lui Colfescu, a lui Dinicu Golescu, apoi a consulului prusian, baronul Sakellario, a lui Știrbei, dar e pustie casa Dudescului⁴, și tot așa cea de la Colentina), prin el aflăm și întindea acelei pripite opere de modernizare a clădirilor istorice care e marele păcat al epocii lui Bibescu și Știrbei, vandalismul pretențios fiind oprit numai de gustul și măsura lui Alexandru Ghica, revenit în calitate de Caimacam după pace. Mitropolia fusese prefăcută grosolan, distrugându-se chipurile ctitorilor, încă din prima perioadă a Regulamentului Organic, dar acuma se reface prost Sf. Gheorghe Nou. Sf. Nicolae din Șelari se învrednicește de aceeași stângace îngrijire. Sf. Spiridon Nou nu mai are nimic din trecut. E alta, acum, și biserica Zlătarilor. Batiștea fusese arsă la 1847 după refacerea de la 1812; ea fu supusă aceleiași transformări. Biserica Olteni fusese refăcută în stil bun de Grigore Ghica și Biserica dintr'ozi tot așa, după focul din 1825, la 1828 încă, de un Stolnic Stan.

Pe lângă acoperirea frumoaselor linii de la început ale unei arhitecturi nepriceput, dar pretențios modernizate, în aceleași biserici, pe care nu s'a găsit cine să le apere,

¹ *Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie, en Valachie et en Crimée*, Paris 1855.

² *Guerre d'Orient*, Paris, 1856, 2 vol.

³ *De Pesth à Bucarest, Notes de voyage*, București.

⁴ Pentru casa Dudescului, Virgil Drăghiceanu, în *Bul. Com. Mon. Ist.*, VIII (1916).

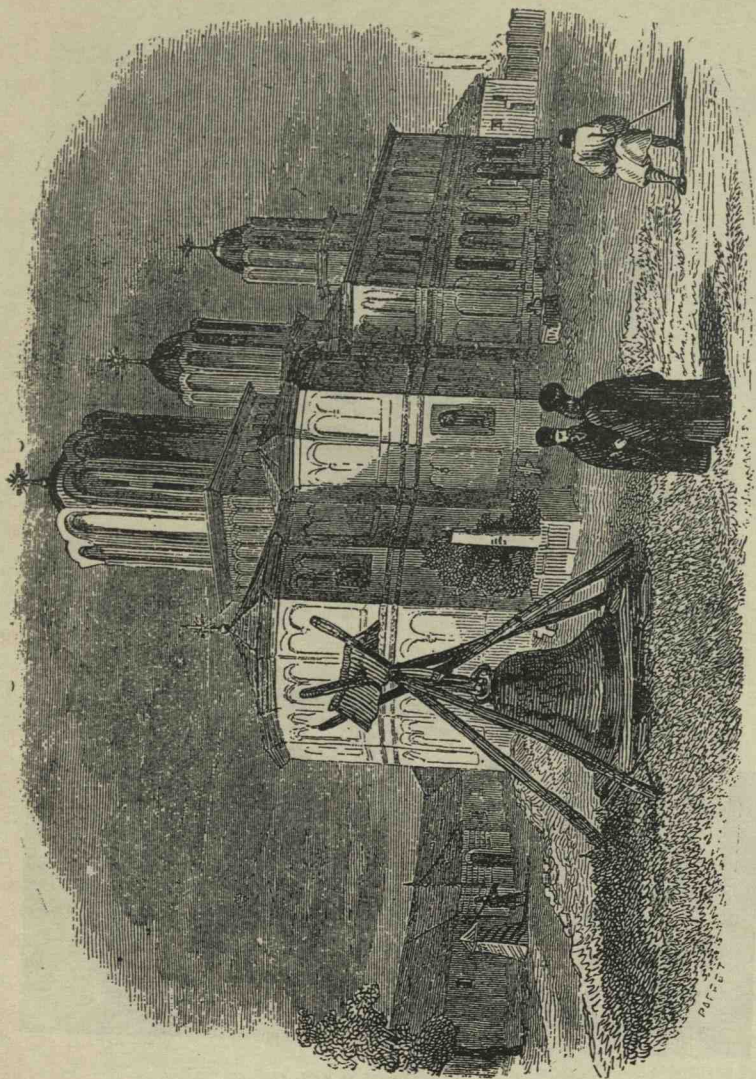
și pictura nouă se introduce prin tinerii trimeși în străinătate: astfel nobila veche frescă de la biserica Crețulescu, acum din nou scoasă la lumină, ca și aceia, sălbatec ciocănită în părțile de jos, mai la îndemâna profanatorilor, de la Biserica Doamnei, fusese înlocuită prin recile și secile «academii» de stil italian «Guido Reni» ale lui Tătărăscu, pictorul la modă, care el lucrează și la Sf. Spiridon Nou, la Zlătari.

Impresiile străinilor de altă origine sînt însă aceleași ca până atunci. Astfel d-rul Quitzmann¹, care vede și o frumoasă paradă, spune că i se par «de zahăr» casele boierimii, și bisericile nu-l mulțămesc, laudele lui îndreptîndu-se doar spre spitalele care, și după socotința lui, «nu stau în nicio privință în urma institutelor similare ale Statelor celor mai liberale, ba chiar le întrec prin noutatea lor și potrivita organizare», și spre școlile pe care i le arată Poenaru, om «de fină cultură și de spirit».

Apoi, caracterul frances al Teatrului, unde laudă opera italiană și balul mascat, spre balul de la generalul rus, comandant al armatei de ocupație, Lüders. E tolerant pentru patima de plăceri a populației, «vioaie și onestă», și el o judecă, în genere, așa: «caracterul romanic are un fond bun, și, dacă lipsurile ce i le-a altoit dominația străină se desrădăcinează pe încetul, de sigur îi așteaptă un viitor frumos». Dar îl bucură mai ales cîți Germani au pătruns în viața socială: Brenner, din Viena, cu stilul încă din vremea precedentei ocupații rusești, profesorii Kladny, Schwesler, Babics. Este acum și o gazetă a lor, de și, un moment, întreruptă. Pe un exemplar din ediția cu chirilice a «Doinelor» lui Alecsandri se află această însemnare de pe la 1850—60: «La vadul sacagiilor peste drum de biserica Curtea Arsă, lângă gura pieței, este o băcănie nemțească a domnului Riz» (Ritz).

Pe la 1854, fostul ostaș austriac Julius F. Schreiber, din Waldeck, invitat, din Brașov, de o boieroaică, află la soțul

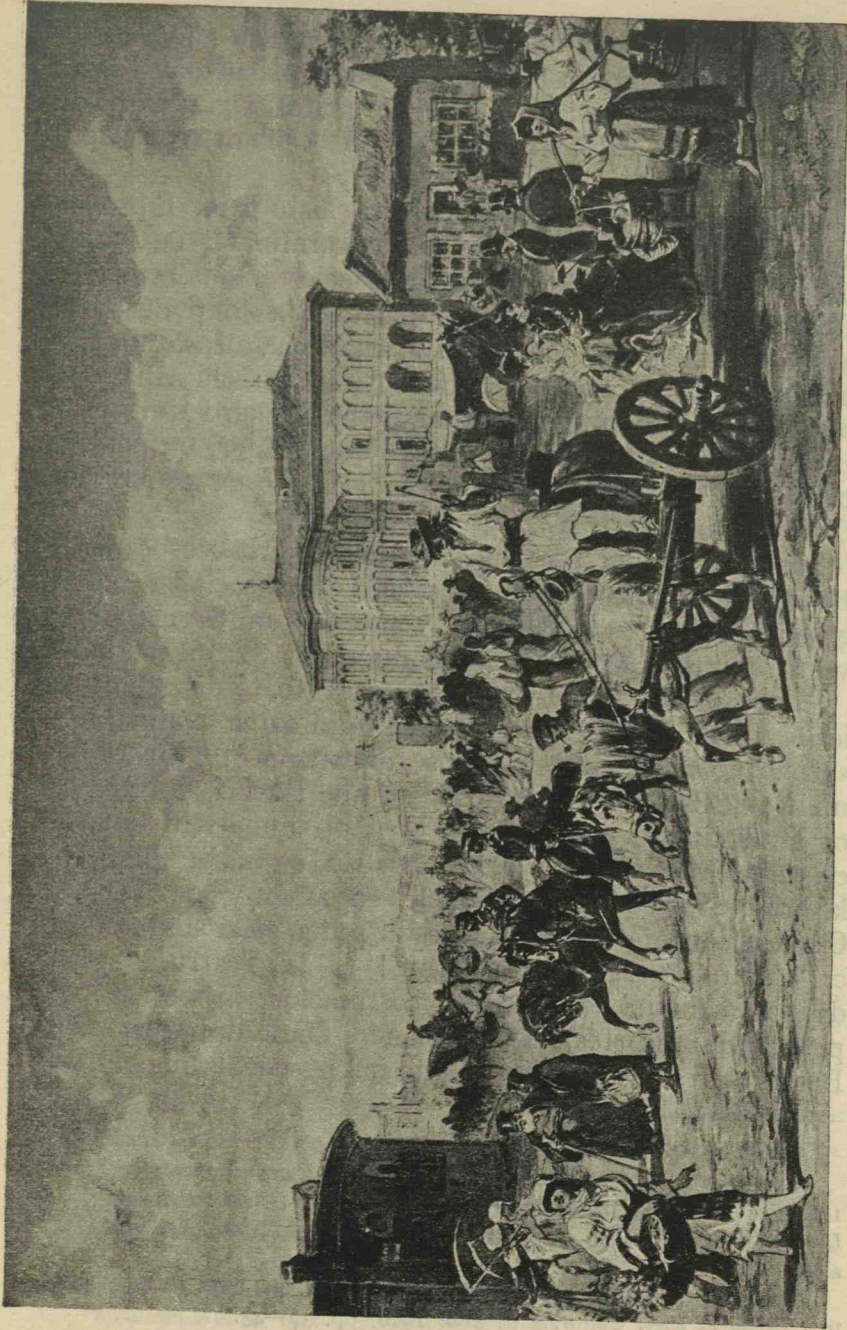
¹ *Quitzman* (Ernest Anton), *Deutsche Briefe über den Orient*, Stuttgart, 1848; *Reisebriefe aus Ungarn, dem Banat, Siebenbürgen, den Donaufürstenthünern, der Europäischen Türkei send Griechenland*. Stuttgart, 1850.

Mitropolia.

Biserica Mănăstirii Văcărești.

Bucureștii pe la 1859.

ei în București numai joc de cărți și ospete cu păharele de șampanie sfărimate în bucăți. Șoseaua-i place, dar Cișmigiul îi pare gol. Se interesează de gîcitul Țigancelor din mahalale. Și el califică ansamblul de «cilindru pe capul unui barbar».

Nepotrivirea între mahalalele ca niște sate, Lipscanii în decădere și luxu din partea suprarafinată, cu magazine europene, grădini de vară și calește, cu Teatru și Operă, cu Șoseaua primblărilor păzită de soldați de cavalerie, ținînd în cumpănă suliițele, cu lumea aleasă din Cișmegiu, unde aproape sînt casele lui Costachi Ghica, se semnalează și în notele de drum ale lui Richard Kunisch¹, care, vorbește de înmormîntarea unui ofițer, cu participarea lui Alexandru Ghica, căci visita e de pe vremea Căimăcămiei acestuia².

În altă formă literară și cu alt spirit vorbește de București la 1857, gînditorul și agitatorul socialist iudeo-german Ferdinand Lassalle, venit cu un German care vrea să introducă în Capitala munteană gazul aerian³.

Într'un stil strălucitor se presintă toate discrepanțele ieșite dintr'o imitație grăbită: «sălbatec vălmășag», «haos turbat și pitoresc». Șoseaua-l încîntă: «Am rămas uimit: defilau cel puțin patru sute de trăsuri, și între ele ce strălucitoare echipagii! Și Arnăuți muiiați în aur! Și costumele Grecilor! Și lacheii în roșu, cu bărbi albe până la brîu! Și cocoanele, cocoanele, cocoanele . . .». Tot așa Cișmegiul, care «întrece mult ce ar putea oferi Germania»: ce admirabile sălcii plîngătoare! Și la Teatru, «splendoarea sălii și strălucirea costumelor întrec tot ce poți vedea la teatrele germane, afară de Opera din Berlin, Dresda, — și alte multe nu se pot asămăna. Fo-

¹ *Meine Reise durchs Leben, eine Selbstbiographie*, Dresda 1909.

² *Bukarest und Stambul, Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, 1861 (la 1869 sub titlul: *Eine Fahrt nach dem Orient; Reisebilder aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*. V. și Iorga, în *Mem. Ac. Rom.* seria a 3-a, V).

³ *Revue hist. du S.-E. eur.*, II, pp. 363—9; trad. de d-na Lucia Bogdan, în *Calendarul Ligii Culturale pe anul 1926*, pp. 37—43.

yerul însă covârșește pe al Operei din Berlin. E mulțămît de oteluri: «de Londres», «de France», de grădina Warenberg, «cu luminația splendidă», «mult mai frumoasă decît oricare de la noi», de grădina Tivoli, cu *café chantant* «ca la Champs Élysées».

Dintre Englesi, la 1850-1, Skene¹, presintat de consulul engles Effingham Grant, vede pe Vodă-Știrbei, de o așa de plăcută conversație francesă. Orașul însuși, cu oteluri scumpe și străzi grozave, gunoioase, dar cu atîtea mijloace de a petrece pentru cei de sus, — se adaugă și cercuri, — e un model de contraste. La întoarcere, a căutat numai societatea șefului armatei turcești, nu și pe a Rușilor, cari au spurcat Colegiul Sf. Sava.

Mai târziu W. Beatty-Kingston², care a fost primit, în 1865-6, de Vodă-Cuza, vorbindu-i-se cu o francheță și cu un spirit satiric pe care nu le înțelege, pentru a reveni apoi supt Carol I-iu, care fu tot așa de deschis față de dînsul, la 1877, dă mai mult știri istorice, așa cum își poate aduce aminte și cum le poate judeca. Îl vom întîlni și mai târziu.

Și iată acuma felul cum reiese acest oraș, cu însușirile și păcatele sale, acestea din urmă viind din faptul că *nu era o țară, ci două, și cea de desupt nu se presinta în curata-i haină de țară, ci în caricatura mahalalelor și, chiar în centru, erau încă rămășițele copiei Țarigradului decadentei*, din cercetarea informației locale înseși³:

Reproduc paginile în care, presintînd «Viața și Domnia lui Barbu Dimitrie Știrbei»⁴, am adunat știrile răzlețe:

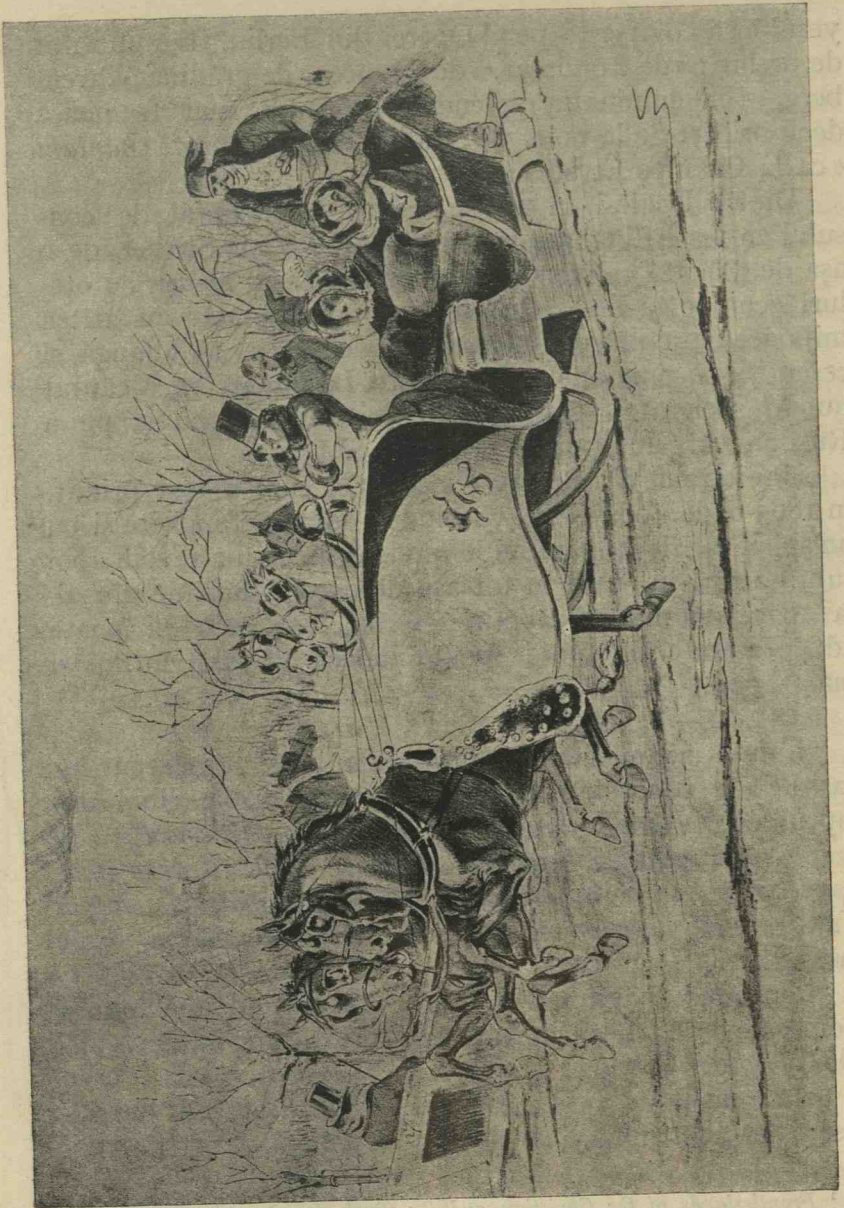
«In orașul de peste 100.000 de locuitori, se deschisera strade nouă, ca acelea de lîngă Teatru; ve-

¹ *Frontierlands of the Christian and the Turk*, Londra 1853.

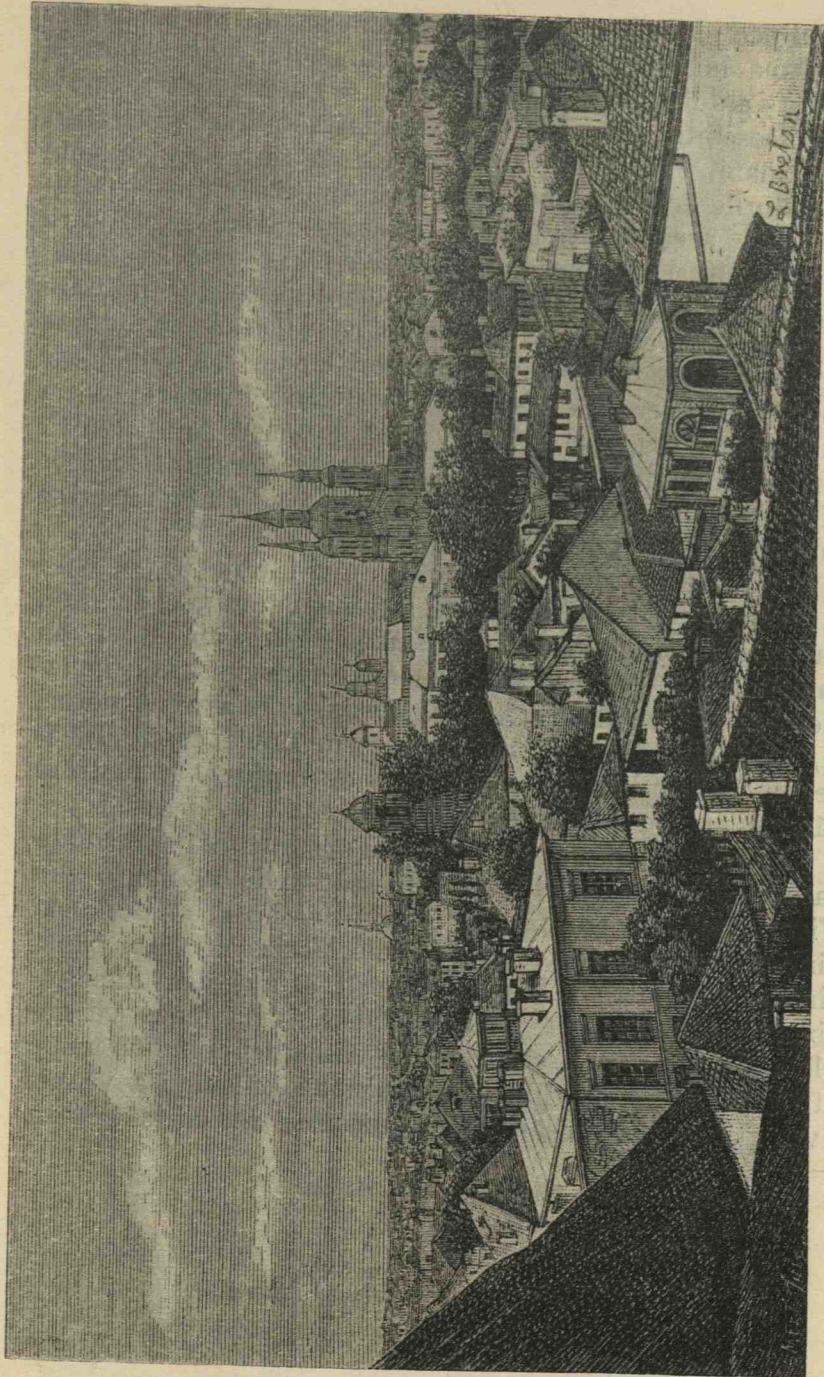
² *Monarchs I have met*, Londra 1887. Cf. Iorga, *Rev. Ist.*, XVI, p. 219 și urm.

³ V. examenul planului din 1852, în *Damé, o. c.*, pp. 102—4.

⁴ Vălenii-de-Munte, 1910 (reproducere din *Mem. Ac. Rom.*).

Șoseana pe la 1850 (comunicată de d. G. Florescu).

Bucureștii în 1878.

chiul pod al Beilicului se prefăcuse în strada Știrbei-Vodă, Șoseaua lui Chiselev, grădina Cișmegiului, care se zicea acum « grădina lui Știrbei-Vodă »¹, se bucurau de o îngrijire deosebită: în acestea cântau muzici militare și tarafuri de Țigani, dar lumea, care trebuia să fie poftită a veni la balurile de trei sfanți numai « în îmbrăcăminte cuviincioasă », acea lume bucureșteană din anii 1850, care n'avea cîtuși de puțin creșterea civilizației celei nouă, obișnuia să facă scandal în mijlocul cîntecelor militare și țigănești. Deci, « țiindu-se seama că se făceau zgomotoase aplause și bisări repetate musicilor, cu un ton și maniere foarte inconvenabile », se hotărî de către Primărie că nu mai e îngăduit « să aplaude și să bisuiască musicilor »². Un pod nou fu întins pe Dîmbovița³. Cimitirul fu scos afară din oraș⁴. O comisiune specială se alcătui pentru înfrumusețarea Capitalei⁵.

În toate părțile se deschideau, mai întăiu pentru Ruși și Austrieci, dar apoi și pentru localnici, grădinile de vară, ca acea grădină Warenberg sau a Căstrișoaii, luată în întreprindere pe rînd de Polonul Pruczynski, de conaționalul său, noul cofetar Fialkowski, care a avut noroc, și, în sfîrșit, de Românul Marinescu. Lîngă casele Bălăceanu, cântau lăutarii la « Grădina de Lipsca ». Herăstrăul rămîne un loc de plimbare plăcută.

Pe rînd veniau în Capitala munteană prestidigitatori ca « profesorul Buren », teatre de maimuțe din Viena, circuri vestite, ca Pazziani-Smolinski și Beranek, cîntăreți cunoscuți: Kossewski, Fols, Maria Petri, Terschak, tînărul violonist W. Humpel, sosit atunci din Constantinopol, « profesorul » Eduard Rasimi, cu gimnasticii englesi, și Berger, cu « seradele spirituale », fel de fel de trupe străine. Lumea de rînd, care « bisuia » precum s'a văzut, avea petrecerea serbărilor oficiale, în care, ca la Iași în

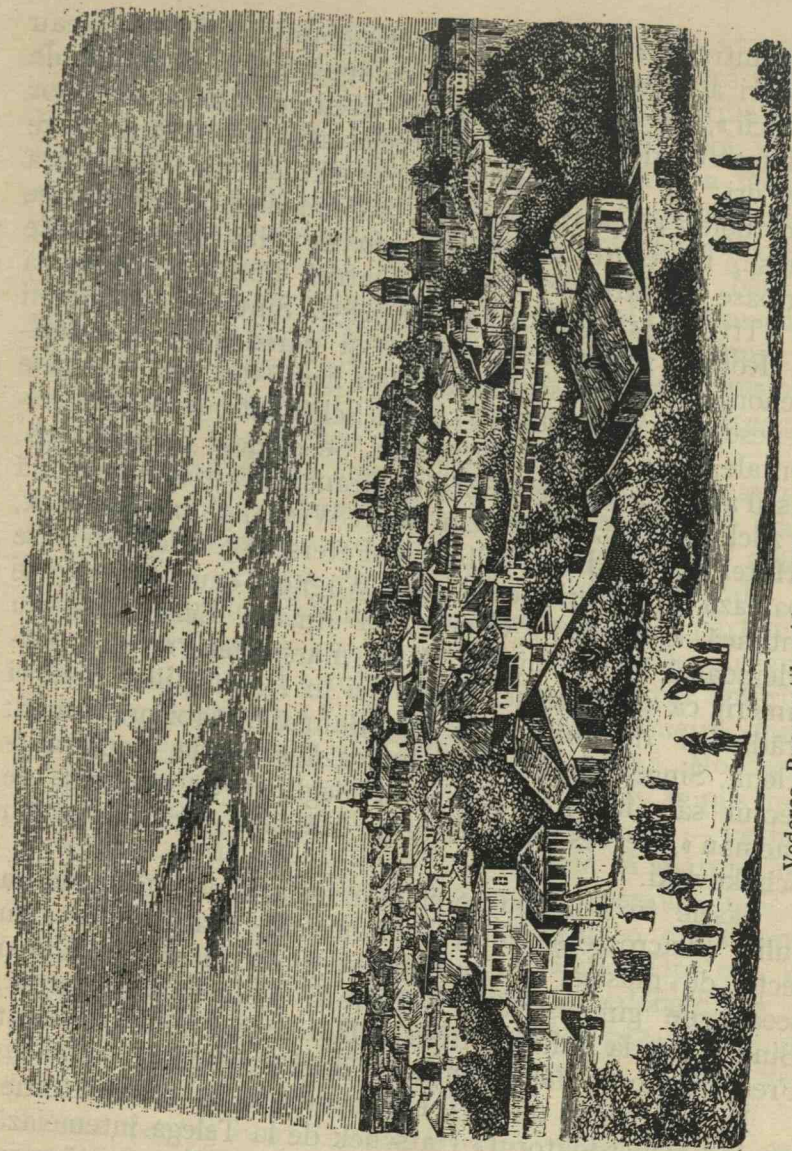
¹ *Bukarester deutsche Zeitung* pe 1856, n-1 12.

² *Vestitorul românesc* pe 1852, n-1 80.

³ *Buk. d. Zeit.*, pe 1852, n-1 27.

⁴ *Ibid.*, pe 1850, n-1 63.

⁵ *Ibid.*

Vederea Bucureștilor (după Ilustrația Spaniolă).

ziua intrării ca Domn a lui Grigore Ghica, se făceau «jocuri acrobatice, arbori de cocagnia și un mare foc de artificii», pe cînd lumea bună avea reprezentațiile celor trei teatre, ale operei și ale «celebrităților» străine, care une ori, ca Buren, aduceau respectuos «la cunoștința d-lor boieri că poate da seara, la domiciliul persoanelor ce doresc, reprezentații de una sau de alta din materiile curioase cu care se ocupă». Teatrul Fontin întemeiază un «Tivoli» la Grădina cu cai în 1856. Sînt berării, ca a lui K. Roth, «restaurante italiene și parisiene», cu antreprenori străini din străinătate sau Evrei din țară, cafenele vieneze, ca «zum Mohren» a lui Schedwitz, cofetării occidentale, ca a lui Gh. Dertmann. Se clădesc oteluri mari, în stil apusean, ca acel «Hôtel de France», care a rămas pînă în zilele noastre, «Hôtel zur Stadt Wien», al lui Horaczek, «Hôtel de Londres», Otel St.-Petersburg. Elegantele se coafează la friserii, ca M-me Wagner «aus Wien», se îmbracă la modiste vieneze, ca Amalia Eckerbach sau «demoazel Maria, directriță de marșanderie»; sînt parfumerii, ca a Madalenei Marcovici în Hanul Villacrosse, și grădinării de lux ca a lui Balmain. Croitori nemți: Klenk, Singer, Frank, care lucrează și vinde, după prospectul său însuși, «pantaloni negligè» și «mănuși de Jacman», servesc pe eleganți. Mănușer străin e și un Schakowski.

Casele în stil nou se clădesc de arhitecți francesi, ca Iuliu Villacrosse și Tillaye. Montrésor, Gackstätter dau lecții de musică, și Guvernul se gîndește să deschidă o școală de gimnastică¹. Fotografii Wilhelmina Dorner, Binder, «à la galerie vitrée» (Hôtel de France), August Frederic Hock, dau clienților «daghereotipii».

Dr. Turner a deschis băi nemțești la Sf. Elefterie, pe cînd «Oberdoktorul» Hatschek de la Telega întemeiază un institut de hidroterapie la Cîmpina. Se anunță prin ziare Max Alexander, «optic din Bavaria».

Danțul se învață de dame la Emilia Petrovici.

¹ Vest. rom. pe 1852, n-1 69.

Avocatul Neugeboren, German, avocatul Atanasiu, Grec născut în România, unde se întoarce, se oferă pentru apărarea în procese după legile cele nouă. Librăriile C. A. Rosetti-Winterhalter, Danielopol și Ioanid, apoi Vențel Socec vînd și cărți străine; librăria Ioanid și-a făcut o specialitate din editarea de traduceri după romane franceze proaste, pe care une ori le cumpăra însă și Eforia Școlilor.

Pentru nevoi mai materiale s'a deschis băcănia Wilhelm Thüringer, magazinul de vinuri al lui Massenza. Marcovici din Podul Mogoșoaii vinde lucruri scumpe și fine, obiecte de artă. «Neguțătorul de Viena», represintat și prin D. Barbulovici, apare. Ba găsești și un *Magazin Anglais*.

Mai multe strade sînt pietruite, de și li se mai zice «poduri», după vremea cînd erau îmbrăcate cu lemn. Ele sînt luminate cu «gaz», adecă petrol, și antreprenorii sau «contracciii eclerării ulițelor Capitalei cu lampe» primiau a lumina și gangurile, curțile particularelor, dar și într'un cas și în altul se aprinde «gazul» numai în nopțile cu totul întunecate: «pe nopțile hotărîte, adecă pe întunec»¹. În 1852 se mai adăugiră douăzeci și cinci de felinare, «iluminarea Uliței Mogoșoaii văzîndu-se oarecum mai întunecoasă»². E impus proprietarilor să-și închidă maidanele, supt amenzi, — vechiul cîntec fără răsunset —; negustorii trebuie să măture înaintea prăvăliei lor³. Podul Mogoșoaii, Șoseaua, unde și atunci e marea plimbare cu musici militare «și zgomotoasă murmură de havuzuri», se stropesc. Opt sute de sergenți de oraș păzesc liniștea sau împodobesc, ca și, până mai ieri, curțile celor mari⁴; pentru paza de noapte se înființează apoi în 1856 un alt corp de 500 de sergenți⁵.

¹ *Ibid.*, pe 1851, n-1 18. — Pentru luminarea Craiovei, *ibid.* pe 1852, n-1 77. O Companie negocia pentru luminarea cu gaz în 1850 (inedite și călătoria lui Lassalle).

² *Vest. rom.* pe 1852, n-1 48.

³ *Buk. d. Zeit.* pe 1853, n-1 63.

⁴ *Journal de Bucarest*, n-1 109.

⁵ *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-1 31.

Birjele, în număr de 400, trec, cu felinare roșii, albe și negre, pentru ca să se vadă astfel dacă sînt de clasa întâia, a doua, sau a treia, de trei sfați, de doi sau de unul singur¹. Dumineca, e repaus impus pentru negoț, și chiar Evreii sînt datori a-și închide prăvăliile². Brutarii erau siliți a da drept la cîntar; altfel, pînea albă se vindea ca neagră și cea neagră se confisca³.

¹ *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-1 44. Cf. *ibid.*, n-1 14.

² *Ibid.*, pe 1853, n-1 37. Era pe atunci multă evlavie, și Poliția publică, prin n-1 6 al *Vest. rom.* din 1850, cum s'a lecutit de surdomuția căpătată accidental Marin sin Stan, care visase în noaptea de la Bobotează spre Sf. Ioan « trei băieți îmbrăcați în alb ».

³ *Buk. d. Zeit.* pe 1856, n-1 18; *Vest. rom.* pe 1852, n-1 49.

CAPITOLUL IX

Bucureștii dominați de noua viață politică

Epoca Unirii, de la 1854 la 1859, avea alte griji decît ale edilității și, cînd se alese Cuza-Vodă, atenția lui era reținută de alte probleme și tulburată de alte greutăți.

Ceia ce se spune deci de călători despre Bucureștii din acest timp nu e decît continuarea a ce am văzut și pînă acum, în acea epocă de romantism disparat și strident.

Germanul V. Derblich, în 1863¹, află de la intrare prin « Cîmpul libertății » de la 1848, maidanele cu bivoli și alte dobitoace. Mitropolia, într'o epocă de anticlericalism, e rău îngrijită. Malurile Dîmboviței sînt răpănoase și apa murdară. Place doar Cișmigiul, despre care se înseamnă că l-a făcut un German, Wilhelm Mayer, « Casinul cetățenesc » din Strada Șelari și otelul « La orașul Viena ». Mai sînt, pe lîngă hanuri, Otelu, de Paris, de Franța, « des Princes », Național, de Londra, de Viena, de Europa (Brenner). Pretutindeni, un desfrînat joc de cărți. Pe lîngă grădina Warenberg, pe care am mai întîlnit-o, acum cu teatru de vară, « Mireasa din Messina » fiind jucată alături de « Ursul și Pașa », Grădina cu cai și Grădina Mimi, unde a găsit femei ușoare.

Dar ce-l reclamă mai mult sînt spitalele: Colțea, cu dr. Grunau, Filantropia, Spitalul Brîncovenesc, Maternitatea, cu dr. Capșa, de formație vienesă, Spitalul german și cel israelit, casele de nebuni, care-i par înapoiate.

¹ *Land und Leute der Moldau und Walachei*, Praga 1863.

Ca și ceilalți vizitatori de neamul său, acest German naționalist critică superficiala cultură franceză, cu lecturi femeiești între Alexandru Dumas père și Paul de Kock¹.

Scriind după detronarea lui Cuza-Vodă, M. A. Ritter von Zerbioni und Spasetti¹ nu se ocupă numai de colonia germană, sfâșiata de certe, cu otelele, grădinile, musicile, societățile, teatrele, balurile, librăriile și ziarul ei, cu medici, spițeri, pictori, fotografi, zidari, cu desprețul general ce hrănește față de localnici. Acest despreț îl împărtășește și el: « moarte, putreziciune, caricatura unei societăți, umbre fără ființă... Vechiul oraș boieresc a devenit în exterior scena parisianismului modern, pe când interiorul e răscolit pustiitor de aspră barbarie, nespusă imoralitate, de mania jocului, luată de la Ruși, și alte monstruosități. Niciun cuprins, nicio seriozitate a vieții. » După părerea generală a străinilor, « societatea românească neapărat va fi izgonită de pe scenă și va dispărea cu totul, fie și prin aceia că elemente reformatoare încă viabile s'ar desvolta în ea, și-ar face calea și i-ar da alt aspect », — și el semnaleză chiar începuturile făcute de liberali. Patima luxului stăpânește femeile până la ultimele clase. Cultură superficială, ireligiozitate. Ca locuinți, « un adevărat haos sătesc », străbătut de hanuri, ca al lui Manuc, de « palatele în miniatură » ale boierilor. Colonia franceză, cu o trupă de teatru și o lojă masonică, ar avea o foaie săptămînală, *La voix de la Roumanie*¹.

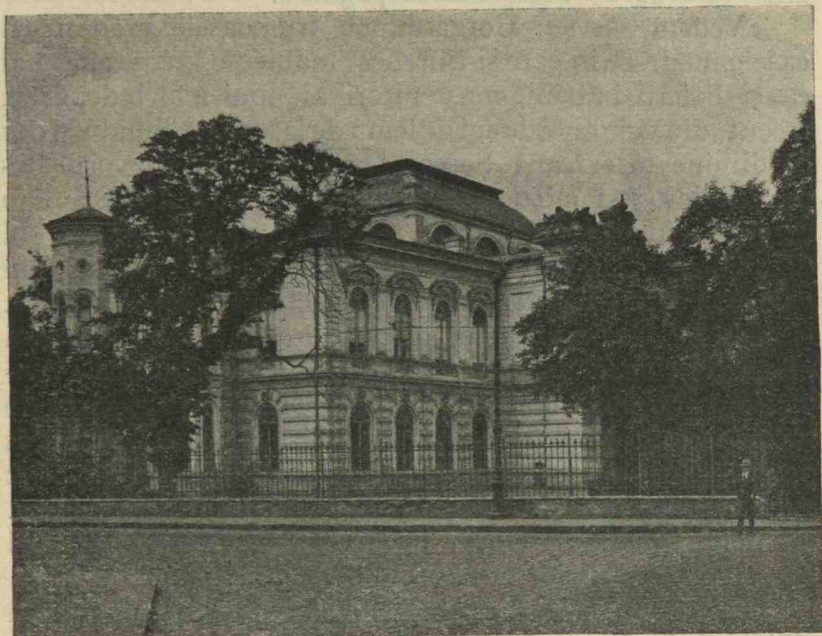
Din partea Francesilor², Ghidul Joanne și Isambert din 1861³, redactat, pentru această parte, probabil de Ubicini, califică Bucureștii de « oraș cu totul oriental, în ciuda unor aspecte moderne ». Optzeci de mahalale și, răsărind din grădini și livezi, 627, — se adaugă: « nu 365 » —, de biserici și curțile boierești. În mijloc, « un amestec de străzi cotite, strîmte, noroioase, fără trottoare ». Doar Șoseaua și Cișmigiul « pot rivalisa cu cele mai frumoase prim-

¹ *Die vereinigten Frürstenthümer Moldau und Walachei.*

² V. și, pentru mai târziu, Montferrier, *Voyage d'un fantaisiste politique en Autriche-Hongrie, en Serbie et en Bulgarie.*

³ *Itinéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient.*

blări ale Capitalelor europene ». Dar, sus, un « farmec ales, sociabilitatea locuitorilor, însușiri mai ales apreciabile pentru călătorii franceși, cari se pot mira că află în saloanele unui oraș din Orient », — se numesc palatele Știrbei, Bibescu, Ghica, Suțu, Otetelișanu, Brîncoveanu, — « limba, obiceiurile și creșterea celei mai bune societăți din Paris »¹.

Casa Suțu.

La 1864, bătrânul Vaillant va reveni asupra amintirilor sale, în *La lanterne magique ou passé, présent, avenir de la Roumanie*², dar el nu dă decît elemente răzlețe de trecut, opuse caricaturii prezentului.

¹ P. 438.

La 1869, Heinrich Filek von Wittinghausen (*Das Königreich Rumänien*, Viena 1881; a 2-a ediție) socoate 120.000 de locuitori, în 16.000 de case. Adauge: 40.000 de cai boierești și 12.000 de trăsurile lor. Cf. Iorga, în *Mem. Ac. Rom.* seria a 3-a, XIV, no. 1.

² Cf. Iorga, *ibid.*, XVI, p. 331 și urm.

În fața modelor străine, un Bucureștean, avocatul Ion M. Bujoreanu, a încercat, după comedioarele *Fata supt epitrop* (1855), *Cuconul Zamfirache* (același an), în romanul, de mari proporții, *Misterele din București* (1863; la 1864, *Judecata lui Brînduș*, comedie cu elemente din roman), să dea icoana Bucureștilor cari fuseseră. Reproducem din icoana ce am desfăcut de acolo aceste pagini ¹:

« Vedem, astfel, Gorganii, cu frumoasele grădini, cu casele modeste în care și tinerii își îndulcesc vremea fumînd ca și boierii bătrîni, moștenitori ai unui mai îndepărtat trecut, din « ciubuce lungi de lemn de iasomie », luîndu-și des de dimineață cafeaua. Șoseaua cu bufetul ei, « izvorul depravațiilor », și cu doamnele bătrîne cetind în caretă o romanță francesă. Pădurea Băneasa, unde se poate lua dejunul în mijlocul verdeței, lîngă « mica fîntînă din vale » și « pavilionul » plin de inscripții necuviincioase. Herăstrăul, unde un Grec monopolisator stoarce de bani părechile clandestine, între care străinele, mai ales Francesele, care comandă « supeuri » ². Tineri cu « mănuși de sacmè », « pungași zdrențoși », femei. În general, mai ales pe de lături, « gropi mari și heleștaie permanente » ³: opt ani, cât a lipsit eroul romantic, n'au adus nicio schimbare. Se mai pomenește Ulița Francesă, Cișmegiul. Poporul nu umblă pe acolo, ci bea « must de la Filaret » ⁴.

Iată acum, un tribunal: « O clădire cu un etaj, situată alături cu încăperile Ministerului Justiției și izolată de celelalte încăperi din curtea judecătorească, era lăcașul unde se judecau toate pricinile criminale și corecționale din cea mai mare parte a Țării-Românești. O scară cu patru trepte ce se clătina supt picioare și printre care se vedea tot golul dedesuptul lor, servia de intrare generală într'un coridor a cărui dimensiune era de doi stînjieni cvadrați. Din partea stîngă a coridorului se vedea o sală îngustă și lungă, așa de veche, cît și ruinată, iar în partea dreaptă se presintau

¹ *Ibid.*, XVI, pp. 166—8.

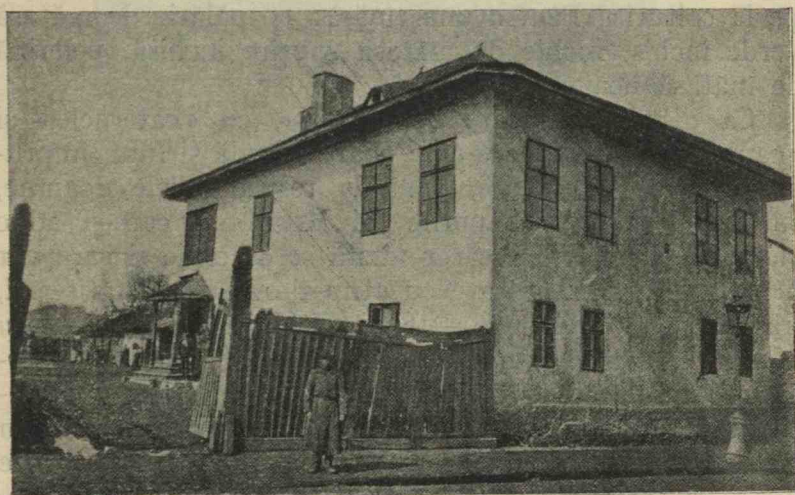
² I, pp. 2—3.

³ I, p. II.

⁴ II, p. 72.

două uși laterale, din care una avea intrare în pretoriu, iar cea din stînga ei în cancelaria tribunalului¹. » Se vede că avocatul, care e autorul, cunoaște bine locurile.

Viața oarecum apuseană e la « birturile », la « otelurile nemțești », cu chelnerii cari servesc încet, cu gazetele germane și franceze, cu masa de biliard, ca la « Europa » sau « Brenner »². « La birturile nemțești se servește cineva

Casă veche din București.

foarte anevoie, și chelnerii trebuie să pună cîte zece minute de interval ca să aducă un fel de bucate. . . În sala biliardului se afla o mulțime de Greci, Nemți, și Romîni puțini. Unii cetiau jurnale nemțești, căci numai de acestea se aflau acolo ; mulți jucau table, domino, cărți, și doi inși biliard. » E rar să se vadă « un fecior de boier într'o cafenea »³.

Toaletele timpului se descriu astfel. Pentru clasa de sus, mergînd pînă la ultima treaptă a unei boierimi de funcții, plină de parveniți, « mantile », « bonete albe cu funte mari », « coafuri încărcate de pompoane și de flori, a căror greutate

¹ I, p. 307.

² I, p. 80.

³ II, p. 18.

e în cumpănă cu capul», la femeile «pomponate și înflo-rate», «împopoțonate, malacovate și gurguțate»¹, lângă domni în «jiletă albă», supt «frac sau cvecher», cu gulere mari și «lornetă de gît», așa cum se văd în tablourile pictorului epocii, atît de «adevăratul» Teodor Aman². Pentru o bătrînă din clasa meseriașilor se cuvine «un binet foarte simplu», o «rochie de bareș coloare închisă și pe de-asupra o boccea neagră cu flori de mătasă verde pe la colțuri». Pentru una tînără: «o pălărie de mătasă verde închis, rochie de mătasă suptire închisă, pelerină de mătasă neagră»³.

Ca distracții, serate de «loton», cu «caternele» și «caniotele» lor, în care cine poate înșeală și fură, împrumută și nu dă înapoi, pînă la respectabilele doamne, curarisindu-se cu «hapurile lui Morizon», care-și aduc pentru măritiș fete a căror vîrstă se ascunde și care vor fi mamele acelor pe care cu atîta desgust le înfățișează, tragic, prin anii 1880—1890, Delavrancea, în *Iancu Moroiu*, cea mai cumplită satiră a burghesiei și funcționărimii bucureștene în anii de triumf exterior ai Domniei regelui Carol I, și în oribila frescă, de un realism fustigator, *Parasiții*. Alături se face câte un «burlot de stos», cu cărți «noi și pontorci»⁴. Se aude: «banc», «talie», «cine taie? Un sfaņț ochiul, parole și el mazo; este cartea mea»⁵. Se poartă «farfuriuțele de dulceți». Conversația trece prin grosolănie și ajunge pînă la sîngeroasa insultă, care oprește doar un minut jocul: «Te întindeau», spune una «craii la Cișmegiu și prostul de bărbat-tău mînca smîntînă cu cartofi la moșie»⁶. Sau, cînd cutăreia i se zice de adversari: «madamă»: «madame sînt numai la hanul Zamfirescului»⁷. Se vorbește

¹ I, p. 51.

² I, pp. 29, 31, 36, 51. V. și *ibid.*, p. 108.

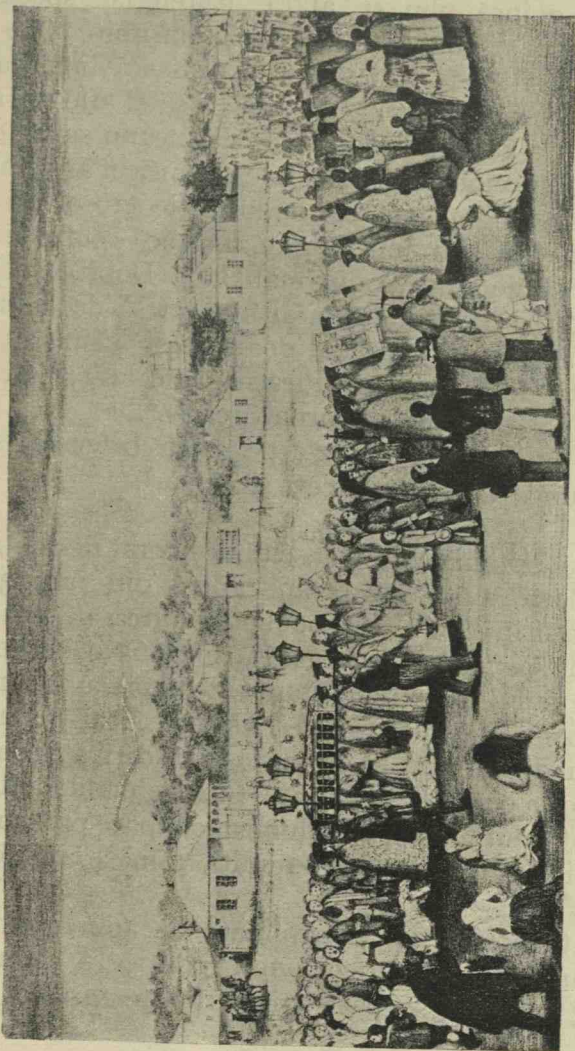
³ II, p. 35.

⁴ I, p. 54.

⁵ I, p. 55.

⁶ I, p. 44.

⁷ I, p. 51.

Procesiune cu moaștele Sfântului Dumitru.

de « un noroc cât Colțea »¹. Dar se recunoaște că se află case care se închid înaintea persoanelor pătate².

Teatrul e însă plin și, afară, Evreii fac speculă cu biletele: în lojă se înjghiabă legăturile obișnuite între femei mai în vîrstă și tineri cari vreau să trăiască bine, fata de lîngă mama văduvă privind în sală ca să-și afle un rost³.

O seară de bal mascat în sala Slătineanu sau Momolu e presintată cu vioiciune și culoare. Lumea n'are ținută și n'are spirit, ajungînd une ori la ultimele grosolării adresate femeii care nu îngăduie o anume « curte »: « Ați venit cu rochiile sumese din mahalaua Dobrotesei ca să găsiți mușterii? La hîrdău mi-ai învățat să dai asemenea răspunsuri? », ca să-și audă doar acest răspuns de la cinstita fată de meseriaș: « Pleacă și ne lasă; ești nesuferit!... Cazi pe lume ca iarna grea! »⁴.

Pentru lumea mai săracă, pe lîngă cafenele, sînt și « casine », unde pot lua dulceți și cafea⁵.

În toată Domnia lui Cuza, clubul liberal decide mișcările. Măcelarii, uniți cu țărani aduși din împrejurimi, demonstrează în Dealul Mitropoliei înaintea alegerii Domnului Moldovei⁵. Cînd se organizează în 1865 o « revoluție » contra Domnului, se întrebuițară Oltenii precupeți, nemulțămîți de o măsură a Primăriei, al cărei local e atacat de mulțime și de un număr de curioși, cu cari se încaieră o luptă ca aceia cu un secol înainte. Cînd se dădu lovitura de noapte contra lui Cuza-Vodă, lumea, cu toate proclamațiile lui Rosetti și musicile de pe uliți, rămase indiferentă.

Cu toate prefacerile determinate de adunarea în Capitala munteană a întregii vieți politice a celor două țări unite, trecutul se păstra încă foarte vizibil. Din el

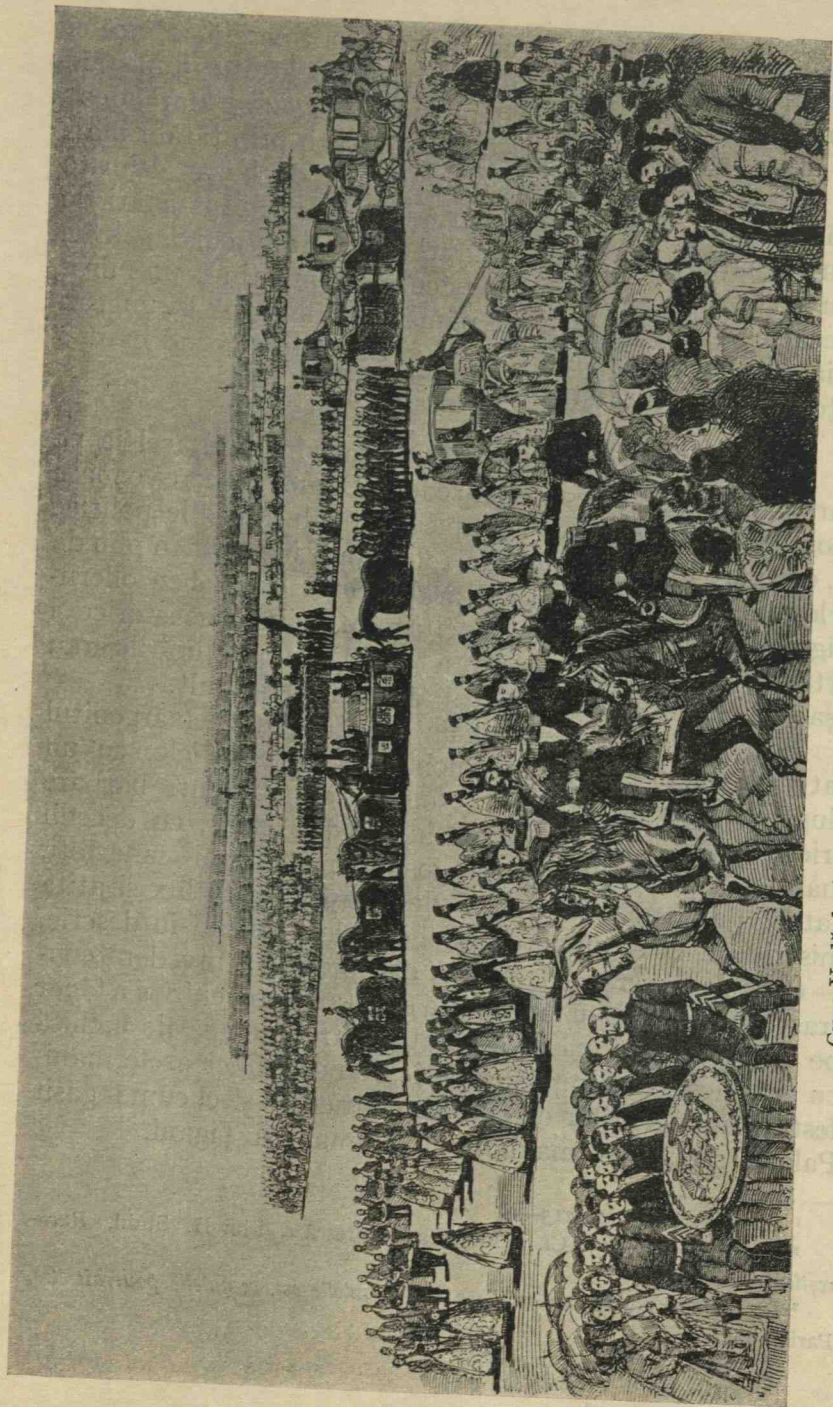
¹ « Doamna Bruneasca din cauza « imoralei sale conduite nu mai fu primită în nicio casă onestă »; p. 114.

² I, p. 106 și urm.

³ I, p. 18.

⁴ I, p. 306.

⁵ V. și Em. Hagi Moscu, în *Rev. Ist.*, XII, pp. 83—4.

Cuza-Vodă la înmormântarea lui Alexandru-Vodă Ghica.

desfăcea V. A. Urechiă, ca martur, în tinereță, al acelei vremi, icoana străzilor de comerț, alcătuite după ale Constantinopolului. « Aproape fiecă magazin, afară doar de așa-zisele bolți, încălca asupra străzii prin târâbi mari pe care se înșirau, printr'o rânduială de bazar, felurite mărfuri, pe când de sus atârnavu cercuri cu lumânări de său, căpătâni de zahăr, ramuri de cositor, curele, brîie viu colorate. . . , putini cu păcură, împrăștiind un miros înecăcios și lângă care cu pământul de cărpă își ungeau osia carelor și cizmele țărani și căraușii, plătind câte o lețcaie, două turcești »¹.

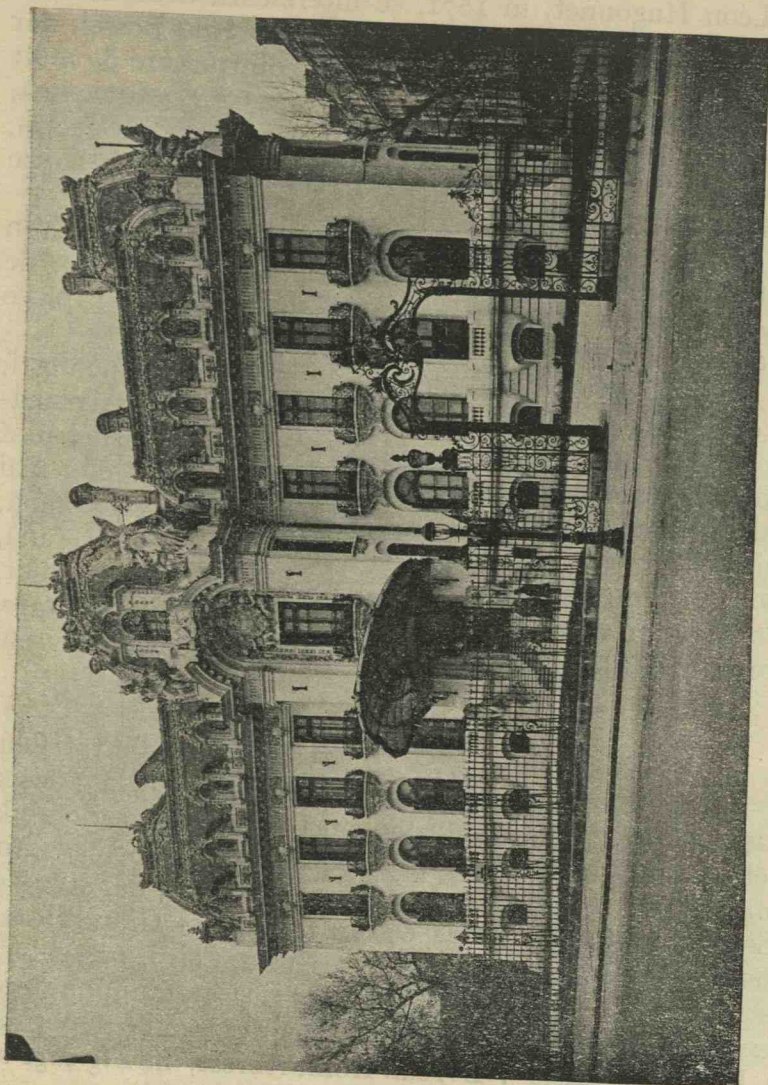
Pentru a crea o adevărată Capitală în locul aceleia pe care, cu desgust, o descrie și Frédéric Damé², se cerea o mare Domnie de autoritate, neîmpiedecată de intrigile politice și, din partea Domnului de la 1866, un prinț german plin de cele mai nobile aspirații culturale, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, cunoștința adîncită a întregii datine istorice și artistice, un adevărat tesaur, a țării. Dar împrejurările erau așa, încît aceste două condiții au lipsit prea mult.

Francesul Le Cler³ semnala, în 1867, în « nemărgenitul sat » al Bucureștilor, cu chichinețe, ca bordeiele, cu un slugărit superfluu, până la 30.000, cu obiceiuri barbare orientale, ca tăierea vitelor în stradă, odată, cu decenii înainte, oprită totuși de gospodarii Domni fanarioți, « atîta prisos și atîta lipsă desăvîrșită, atîta lux și atîta miserie. . . , de se umple sufletul de jale ». Carol I-iu descrie, — cum s'a observat de atâtea ori, pentru a învedera contrastul cu ceia ce, nu fără multă greutate și reveniri, s'a făcut pe urmă, piața d'inaintea Palatului trebuind să fie închisă cu grilaj ca să se împiedece atît de necuviincioasele manifestații ale agenților de cluburi politice, — și el cum a găsit Palatul său: între maidane cu animale și Țigani.

¹ *Ist. Rom.*, X, pp. 715—6.

² *O. c.*, pp. 114—15. Cf. și lucrarea pitorescă a d-lui H. Stahl, *Bucureștii cari se duc*.

³ *La Moldo-Valachie, ce qu'elle a été, ce qu'elle est, ce qu'elle pourrait être*, Paris 1867.

Casa Cantacuzino.

Léon Hugonnet, în 1871, se interesează doar de Café Bressol pentru Francesi, de teatrul din Sala Bossel, dar el află plăcere în jocurile populare¹, dintre care de mult dispărușeră în centru «dulăpurile» și «geamala» turcească, pe care le reglementau aceiași Fanarioți². Félix Martin, venit pe la 1873³, găsește doar, ca semne nouă, halele făcute de un Frances și viața devenită scumpă.

Dar mai vechiul călător Englesul W. Beatty-Kingston e mulțămīt de bucătăria vienesă de la «Grand Hôtel», de cea francesă de la «Hugues» și «Concordia» și-i place să asculte Țiganii.

Ofițerul danes Flood⁴ era încă din 1876 la București, pe care-l descrie și el ca atît de deosebit între centru și mahalalele, sărace și noroioase, pe care le cercetează, gășind însă oameni asemenea ca pescarii de la el, din țară, dar mai înalți și mai voinici. Cercetează Asilul Elena Doamna, Spitalul, curat, Mitropolia, cimitirele, biserica luterană, Societatea de gimnastică, și chiar Camera Deputaților, dar îl interesează mai mult, firește, rosturile militare. Are audiență la Domn, care-i recomandă să vadă Museul și Teatrul.

Cînd războiul din 1877—78 aduse călători de tot felul în țară, ei se opresc, cum o face cutare Spaniol, la grădina Rașca (Hrčka), unde cîntă violonistul Wiest și «adorabila Keller, cîntăreață alsaciană», apreciată de octogenarul cancelar rus Gorceacov, d-ra Mora, Italiancă, dar știind și arii romănești, apoi, la otele ca Brofft, Hugues, Grand Hôtel, Concordia, Boulevard, Neubauer, Rusia, Cerni, Fieschi (ca restaurant: Guichard), pe lîngă hanuri și grădini populare, pentru localnici⁵, — dar se notează și petrecerile poporului la Filaret, la Moși⁶. Evreul Kohn-Abrest, în *Zig-zags en*

¹ *Six mois en Roumanie*, Paris 1875.

² Urechia, o. c., X, p. 554.

³ *Le Bas-Danube et les Principautés danubiennes*.

⁴ R. Rosetti, în *Mem. Acad. Rom.*, VIII, p. 204 și urm.

⁵ V. și Marsillac, *Guide de Bucarest*.

⁶ Valle de Toje, în foaia *Imparcial* din Madrid.

Biserica Doamna Bălașa (reconstruită la 1881).

Bulgarie (apărută în 1879), semnaleză, nu cu prea mare mulțămire apariția noului stil, importat mai mult din Viena decît din Paris, pentru clădirile oficiale, ce se îngrămădesc: «casărmi de închiriat, cu cinci ori șase rînduri». Oraș «pentru marile serbări publice», care se desfășură mai în voie decît în Italia. E vremea cînd și numele străzilor se schimbă: Podul Mogoșoaii e Calea Victoriei, Podul Tîrgoviștii devine Calea Griviței, alt Pod Calea Rahovei, o Stradă e Smîrdan, în amintirea recențelor biruinți. Mlochowski de Belina, în același timp presintă împreună cu evenimentele istorice, oțelurile, localurile de petrecere, cu cîntăreți de arii apusene întarziate, spectacole rusești în margene: restul nu-l poate interesa¹.

Dar, după acest războiu, diplomatul frances de Moüy², om de gust, nu află, cu dreptate, în orașul care arată total prefăcut, «coloarea particulară», în «elementele ce par reunite la întîmplare». «Ordin composit, făcut din bucăți... nicăiri o formă caracteristică, o societate distinctă», cu toată «puterea și vitalitatea, foarte visibile». Mai îngăduitor e marele ziarist de Blowitz³, grăbit ca totdeauna în goana după știri inedite, cînd vede, la 1884, «Capitala în creștere a unui Regat care se naște».

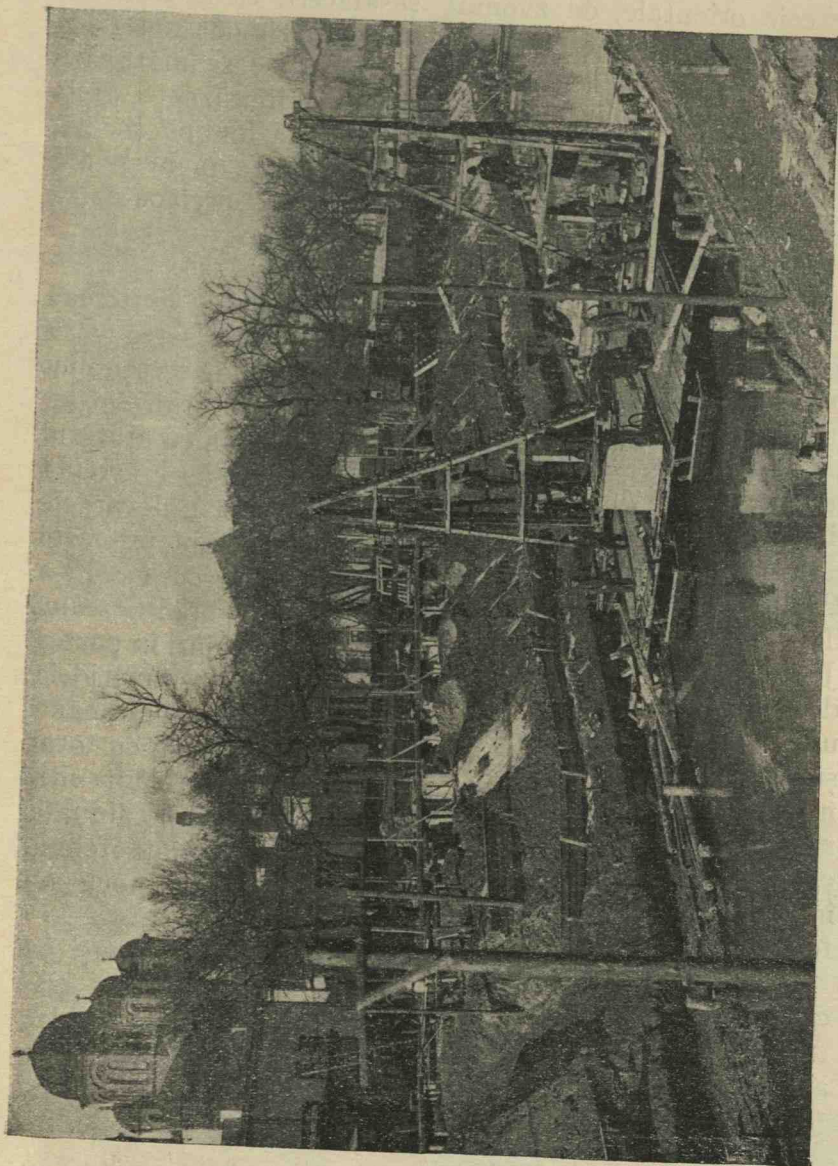
Pentru Charles Bizot⁴, și alinierea nouă, rămasă totuși așa de insuficientă, după capriciul păsurilor politice, birjile luxoase, tramvaiele cu cai, Teatrul, oțeluri ca Louvre și Grand-Hôtel, magazinele, cafenelele, înlocuind

¹ V. largul resumat din *Rev. Ist.*, 1938, Octombrie-December.

² *Lettres du Bosphore: Bucarest, Constantinople, Athènes*, 1879.

³ *Une course à Constantinople*.

⁴ *Grèce, Turquie, Danube*, 1886. Cf. *El libro del Viagero* (1890) al Argentinianului Antonio B. Marrioti. Bergner, *Siebenbürgen*, Breslau 1887, laudă grația «și virtutea femeilor», totuși văpsite și bucuroase de petreceri. V. Iorga, *Mem. Acad. Rom.*, XIV (1933), pp. 12, 17.. Vorbește de biserica Doamna Bălașa, refăcută, de Sărindarul ruinat, de Calea Ducești, de cirul care a ars, de Coloseul Opler, ca și de asilul Elena Doamna, de Museu, de Sala Bossel. Sînt 30.500 de Germani. De clădirea primei biserici și de Asil vorbește, ca și de ceremonia Bobotezei și de Moși, Adelheid Bandau, în *Bilder aus Rumänien*, Berlin 1882. Kraner, în *Über Land und Meer*, 1884 (v. și *Cuget clar* pe 1932—3) e important numai pentru desemnuri.

Lucrări pentru canalizarea Dâmboviței.

pe cele orientale, de zvonuri și afaceri, ca a vechiului Altintop¹, și în așteptarea cafenelelor de modă austriacă pentru străinii și Evreeii ce se îngrămădesc, se înfățișează singure, în chip mulțămitor. Dar lucrări îndrăznețe, grele și scumpe prefac fundamental orașul fără lumină și apă, tăiat de o gărlă infectă, care nici până acum nu-și are toate malurile acoperite, ori pietruite sau prefăcute, ca pentru Elba la Dresda, în partere de flori.

Dar în acest timp, la 1867—70, Alfred Gottereau introducea lumina cu gaz și, la 1871, canalizarea². Se rezolvi chestia alimentării cu apă de la Arcuda³ vechiului postăvar și de la Bîcu⁴ (planul Guilloux, apoi Bürkli-Ziegler și Callman din Zürich, în fine Lindley și Thiem, cu ajutorul lui Ilie Radu și Cucu-Starostescu). Trebui să se aștepte douăzeci de ani pentru a se deschide pe rînd Bulevardele dintre Cotroceni și Moși (Elisabeta, Carol), supt primarul Protopopescu-Pake, apoi, supt Nicolae Filipescu, cea de-a doua linie de bulevard. Șoseaua Bonaparte, apoi Șoseaua Jianu, paralelă cu a lui Chiselev, au adus degajări în partea de către Nord, încotro se desvoltă orașul. N'a lipsit nici ideia unei Dîmbovițe navigabile. După Bulevardele Ferdinand și Maria, Independența, singur Bulevardul Dacia, cu totul nou, nu e mărgenit cu căsuțele de odinioară⁵. Abia în ultimul timp, la 1931—2, în locul cărciumelor infame din fața clădirii, de loc monumentale, de și bine aranjată tehnic în anii mai noi, a Gării de Nord s'a deschis o nouă arteră largă.

Pe cînd lucrau de zor arhitecți străini, deprinși cu clădirile din Monarhia Austro-Ungară, ca să distrugă grădinile și să dea la pămînt frumoasele locuinți cu ceardac ale boierilor și mahalagiilor, străzile laterale, cu case

¹ Urechiă, *o. c.*, X, p. 632.

² V. Marsillac, *Guide*, pp. 209—13.

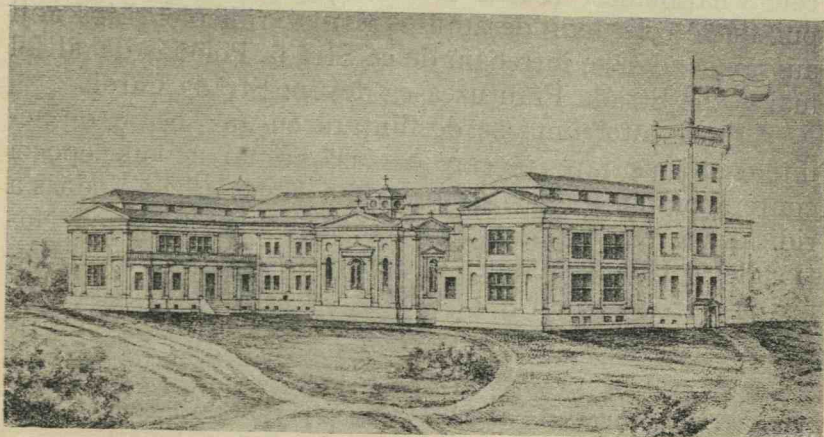
³ Și un Teodor Arcuda Medelnicer la 1806; I. Bianu, *Cat. mss. românești*, I, p. 538. Cf. Urechiă, *o. c.*, VII, p. 519.

⁴ Damé, *o. c.*, p. 229 și urm.

⁵ Datări, și pentru case, *ibid.*, pp. 135—6.

Casa Al. Filipescu.

Asilul Elena Doamna.

frumoase ca a lui Alexandru Florescu, despăgubiau adesea de banalitatea restului ¹.

Ceia ce se desface din toate aceste înnoiri ambițioase datorite Statului mândru de ce a realizat, ca și unei clase de noi bogați, de funcționari cu economii de mai multe feluri, e tendința de a « monumentalisa », și prin zidirile Ministerelor (Finanțe, Agricultură, dacă nu Războiu, așezat într'o veche casă boierească din fața Cișmegiului), un oraș menit a rămînea în grădinile și livezile sale, cu piețe în jurul nenumăratelor biserici, în sensul acelor « orașe-grădini », așa de recomandate azi, și la care, e drept, nimeni nu se gîndia pe atunci. Pentru aceasta modelul vienes putea veni, sigur de o bună primire generală : de-asupra « caselor-tramvaiu », cu catul la stradă, pe cînd casa românească se presintă cu fața cerdacului înflorit, se înalță banalele zidiri scumpe supt meschinele cupole care le încunună. Bisericuțele se pierd astfel în umbra și adesea în murdăriile vecinilor.

Părea că pasiunea liberalilor contra trecutului urmărește anume tot ceia ce-l amintește, preferindu-se chiar și largile maidane pustii, care erau o rușine. Pe lângă arterele care celebrau cu mulțămire noile victorii, se atacară și mai departe numele mai tuturor străzilor : după cele « naționale » (Calea Dorobanților, Strada Romană), puindu-se cele mai deșănțate și mai ridicule. Lipsanii au rămas, dar ne întrebăm de ce Strada Polonă, de altfel mai veche Strada Franțuzească deveni Strada Carol.

Urmele altei lumi se desființară cu un suspin de ne-inteligentă ușurare, pe care o scusă numai nevoile epocii contemporane. Pe locul pitorescului Han Șerban-Vodă s'a ridicat zidirea, nu fără oarecare armonie, a Băncii Naționale ². Hanul Manuc deveni Hotelul Dacia, al întrunirilor care ocupă viața publică.

¹ V. *Ibid.*, pp. 180 și urm., 242 și urm., 253, 284—5, 562 și urm. 624 și urm., V. interesanta casă Al. Filipescu, *ibid.*, p. 150. Casa Procopoi, *ibid.*, pp. 158, 176; cf. *ibid.*, p. 186.

² Reproduceri în Damé, *o. c.*, pp. 102—3.

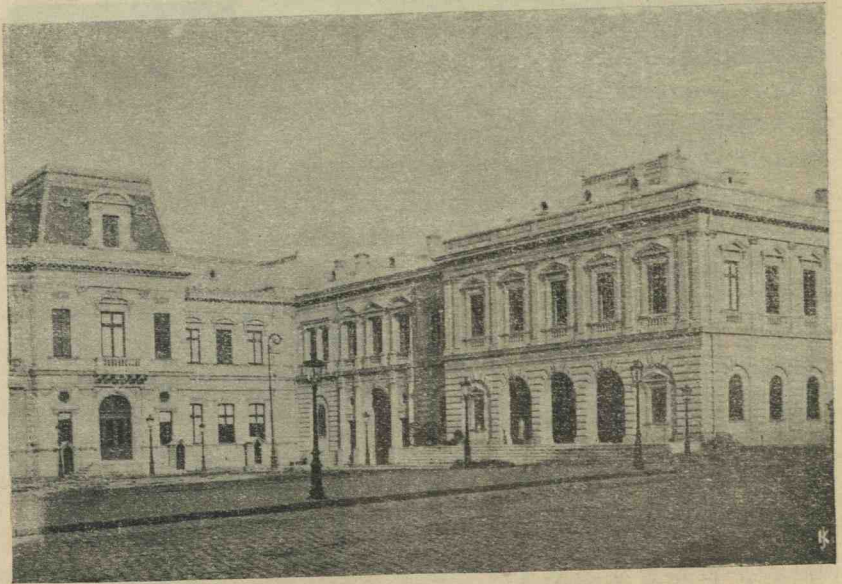
Institutul de Istorie Universală.

Ministerul de Finanțe.

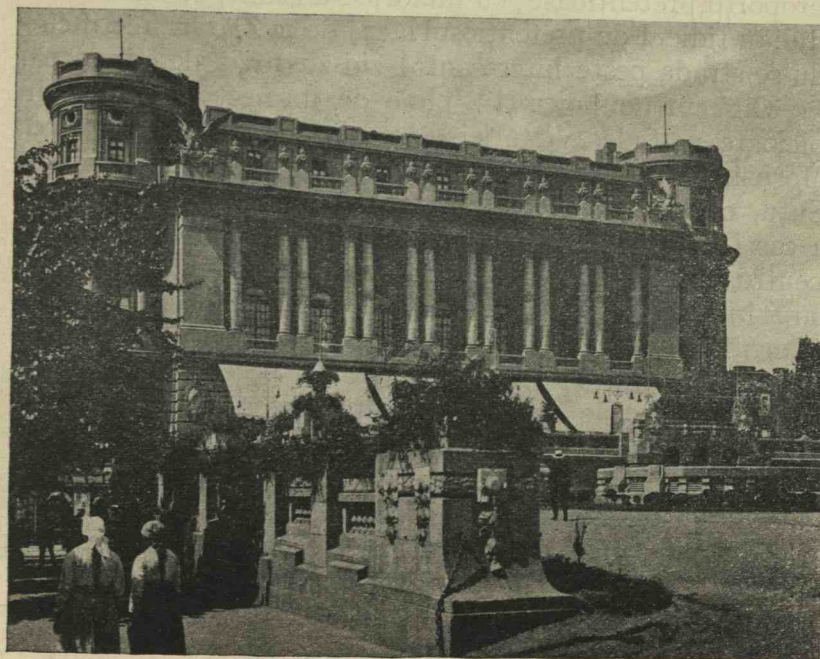
Universitatea.

Vechiul Palat Regal.

Ateneul Român.

Cercul Militar.

Pe cînd se « modernisau » bisericile Schitul Măgureanu și Bradu Boteanu, ca și, de altfel, biserica Brezoianului, a lui Pitar Moșu, biserica Sf. Ionică, biserica Sf. Voevozi, Sf. Dumitru, Vergu, devenită o imensă rotundă, numai grija lui Mincu păstrînd Stavropoleos pentru delicateta de lucru a amănuntelor, și, de prin 1890, Comisia Monumentelor Istorice purcede la restaurări înțelepte (ca la Mihai-Vodă, la Curtea Veche, la Sf. Ștefan, la Sf. Spiridon Vechiu, la Sf. Elefterie), pe locul Mitocului Rîmnicului, de la care nu s'a păstrat nicio reproducere, se înălța, prin ostenele lui C. Esarcu, frumoasa clădire a Ateneului Român, datorită lui Gottereau. Biserica Scaune e în ruină. Biserica Grecilor dispăruse, ca și Sf. Sava, pentru a face loc unui liceu. Fără a se lua planul căzu Sărindarul, pe al cărui loc e un impunător Cerc Militar și o recentă redacție modernistă. Pe lângă așa de urîtele biserici din partea de Nord a arterei principale, biserica Radu-Vodă a fost urîțită și prin nepotrivita zidire a Internatului teologic, a Spirei a fost înlocuită prin noile proporții pretențioase; cu mîndrie s'a clădit, de un arhitect italian ridicul de pretențiosul lăcaș de la Zlătari, rectificîndu-se strada peste interesantul zid zugrăvit de odinioară.

Din curțile boierești, pline de farmec, au rămas în picioare, pe Calea Victoriei, doar casele Manu, Cantacuzino, Moruzi, cum și Palatul Știrbei, apoi, în centru, Palatul Suțu, condamnat și el la moarte. Ceva din vechea formă a casei lui Dinicu Golescu, care declarase că « zidește pentru viitor », s'a păstrat în marea zidire, cu aripile larg întinse, a Palatului Regal. Dintre clădirile noi « monumentale », la care Grigore Sturdza a ținut să-și adauge Palatul, în multe stiluri, cu ciudata pecete maură, dar cu o măreție de ansamblu care putea să-l apere de osînda ce apasă, în această clipă, asupra lui, doar Liceul Lazăr (1889), apoi azi mărita Imprimerie a Statului (1882), Palatul Poștelor și al Casei de Depuneri, Universitatea arhitectului Orăscu, Băile Eforiei și Hotelul Boulevard, Spitalul Colțea, Otelul de France dacă pot pretinde la originalitate.

Vechiul Palat Regal (altă vedere).

Palatul Sturdza.

Vechea clădire a Imprimeriilor Statului.

Palatul Poștelor.

Institutul Geologic.

Dar, ca institute cu grijă, s'au făcut Museul de Științe Naturale și cel de Zoologie, frumosul Museu de artă populară, Facultatea de Medicină și cea de Drept (de P. Antonescu), Facultatea de Litere și cea de Științe, Institutul de bacteriologie și cel de Agronomie, cel de Istorie universală (de Petre Antonescu).

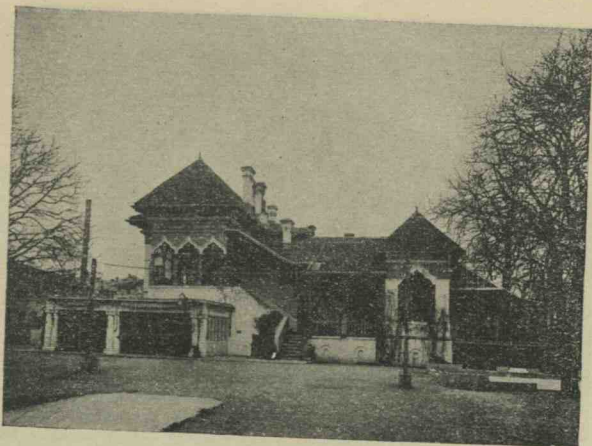
Dar arhitectul Maimaroglu a strivit brutal clădirile bisericești ale Mitropoliei cu masiva Cameră a Deputaților; din fericire nu s'a putut isprăvi Senatul, început pe aceeași scară. S'a îngăduit, dăunăzi chiar, lângă frumosul Teatru Național, isprăvit supt Știrbei-Vodă, de un excelent arhitect german, piramida americană a Palatului Telefoanelor.

Din complexul halelor puse în vecinătatea Dealului Mitropoliei s'a reușit a se face un haos, din fericire desființat astăzi.

O școală de arhitectură națională, legată de numele d-lui Petre Antonescu a introdus o notă simpatică în această vanitoasă pretenție fără gust, dar de sigur s'a exagerat, de urmașii acestui om de știință și de gust, făcînd case-culă sau case-cetăți, fără lumină și aier. Alături, încercările de sintesă, așa de mult lăudate de un Delavrancea, ale unui Mincu nu pot fi considerate ca izbutite, cu toată marea pricepere ce se vedește în aranjamentul interior, ca la Palatul Justiției, cu aspra fațadă goală. Și cu totul înstrăinate apar clădirile, de stil nou frances, ale lui Berindei, ca Palatul Cantacuzino.

Cînd această eră, care s'ar putea numi «a oficiilor publice», ca și a școlilor, s'a încheiat cu Războiul de unitate națională, Capitala cea nouă a unei țări cu mai multe milioane de străini și cu toate posibilitățile unor afaceri internaționale promițînd îmbogățiri subite, a adus în chip firesc sky-scraper-urile de New-York, block-housurile, cuștile de sticlă cu zece rînduri, pentru întreprinderi și pentru cei cari înțeleg să rămîie toată viața lor chiriași.

Se pregătește astfel uciderea totală, supt forme moarte, a unui vechiu oraș care a fost o viață.

Bufetul de la Șosea.

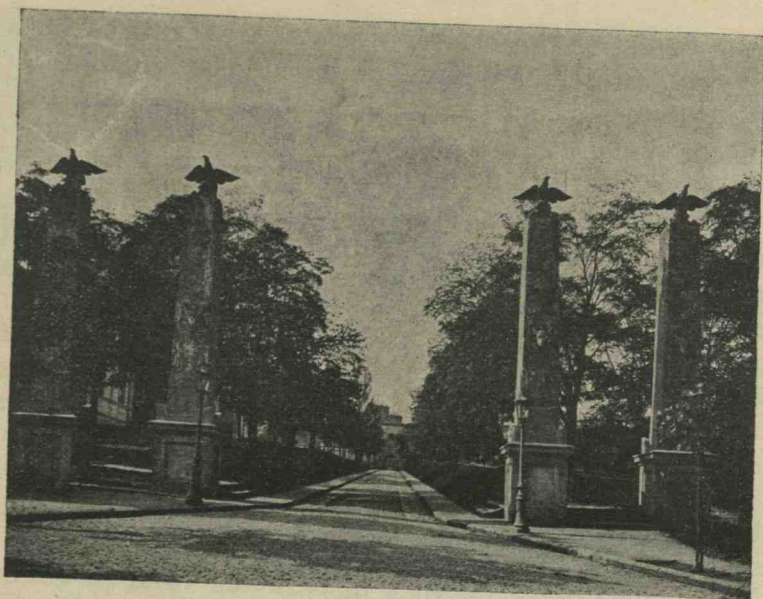
Museul Zoologic.

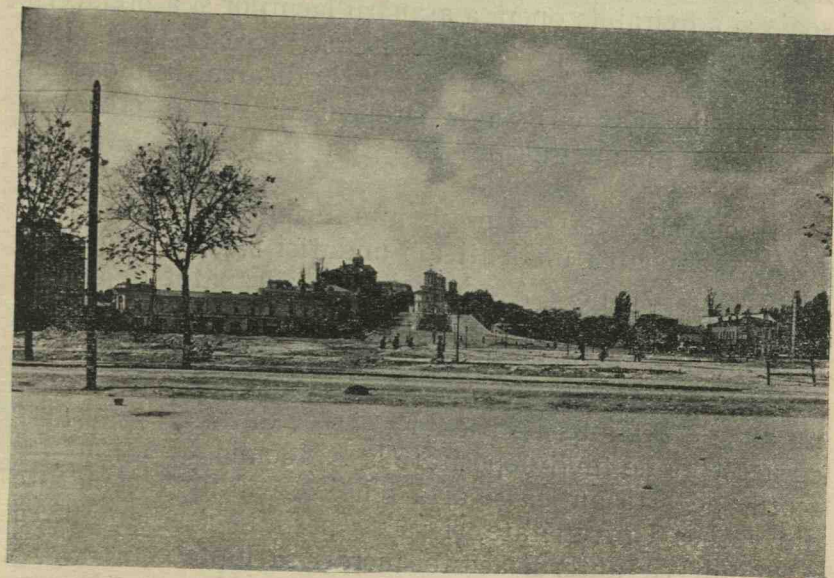
Universitatea.

Facultatea de Drept.

Vechea vedere a drumului la Mitropolie.

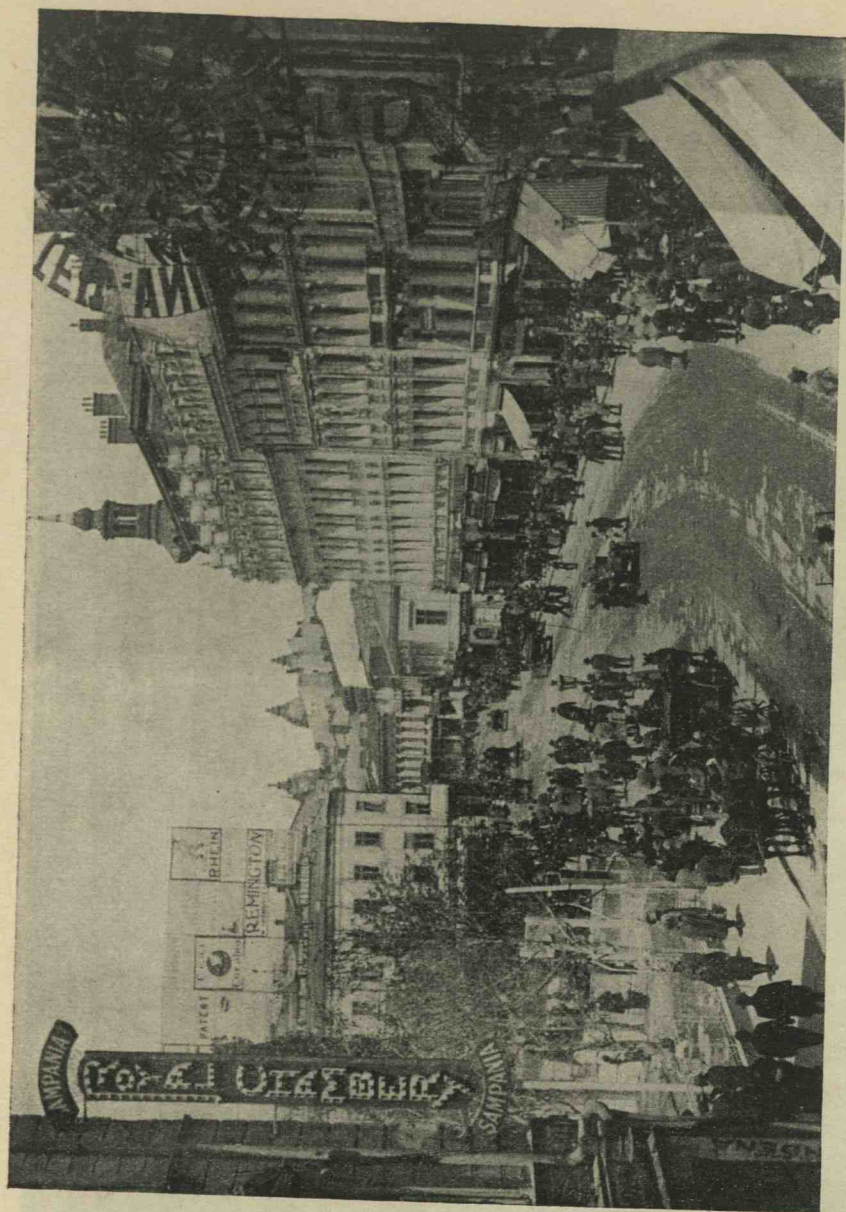

Vederea drumului de azi la Mitropolie.

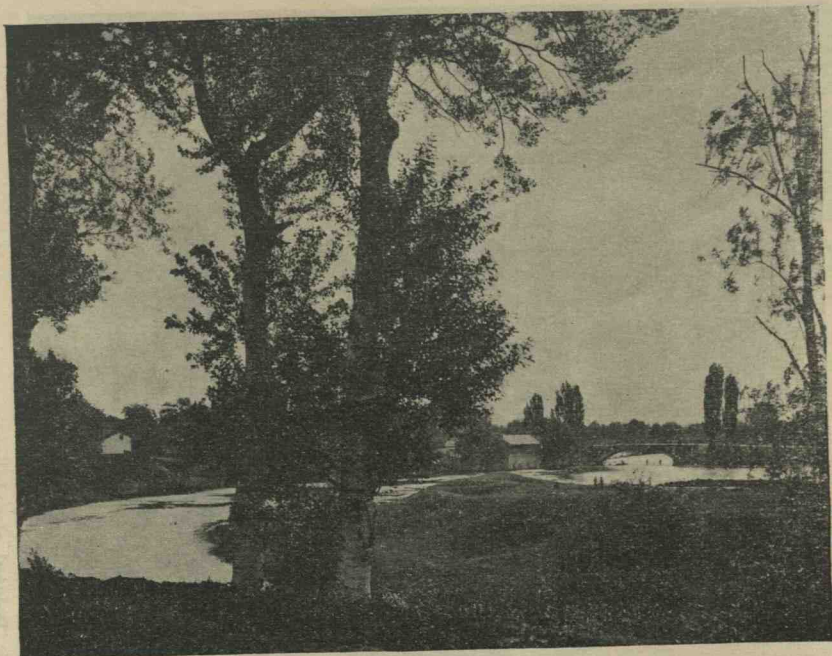
Incepînd cu Primăria d-lui Dobrescu, se caută cel puțin, odată cu deschiderea celui de-al treilea bulevard, din Piața Lascar Catargiu spre Mitropolie, unde abia în 1930 s'a prefăcut din inițiativa, răpede oprită de intrigile politice, a cui scrie aceste rânduri, cărarea năpădită de buruieni care suia dealul, să se dea aier orașului îngrămădit. Lucrările continuară, mulțămită impulsului curagios al regelui Carol al II-lea, supt Primăria, următoare, a d-lui Donescu. Pe o parte din centrul bucureștean urîta prăpastie a Dîmboviței fusese acoperită, restul rămînînd de pămînt năpădit de ierburi și acoperit une ori cu ce aruncă mărginașii unor străzi care ar fi putut deveni o podoabă a orașului. Suburbiilor numai în ultimele decenii li s'a putut da ceva din avantajile edilității moderne, dar, cum lucrările s'au făcut de primarii de sectoare, creați prin noua lege comunală, nu s'a putut urmări un plan de ansamblu.

Dar cingătoarea de vii a dispărut cu totul și, gîndindu-se la vecinătatea imediată a Bucureștilor, un Frances care a iubit orașul a putut scrie: « Azi, Bucureștii nu mai au împrejurimi ». Amenajarea pădurii de la Mogoșoaia și admirabila operă a asanării lacurilor și a prefacerii în parc a înlocuit pe o parte numai această lipsă. Inițiativa particularilor a făcut ca ridicarea frumoaselor vile, cu livezi și vii, de la Otopeni în sus să creeze o pitorească prelungire spre Ploești a Capitalei.

Bucureștii, cari datoresc munificenței lui Carol I-iu biblioteca pentru studenți a Fundației sale și trudei lui D. A. Sturdza pe a Academiei, care a căpătat de curînd frumosul deposit (după planurile lui Gh. Balș), dar nu încă, în locul a două clădiri boierești dispartate, mărețul Palat, de mult plănuit în proporții ambițioase, dar cari nu au și o Bibliotecă Națională, cărțile din vechea culegere cu acest nume fiind depositate la Academie, și-a ținut comorile de artă antică și artă religioasă în niște cămăruțe din vechea Universitate, și să se permită a se aminti că a trebuit ca autorul acestei lucrări să lupte contra relei voințe pentru ca primele să fie așezate în casa Macca,

Calea Victoriei: Palatul «Imobiliara».

Băneasa de altă dată.

Lacul și parcul Regele Carol II.

Casa Bisericii Crețulescu (azi dărâmată).

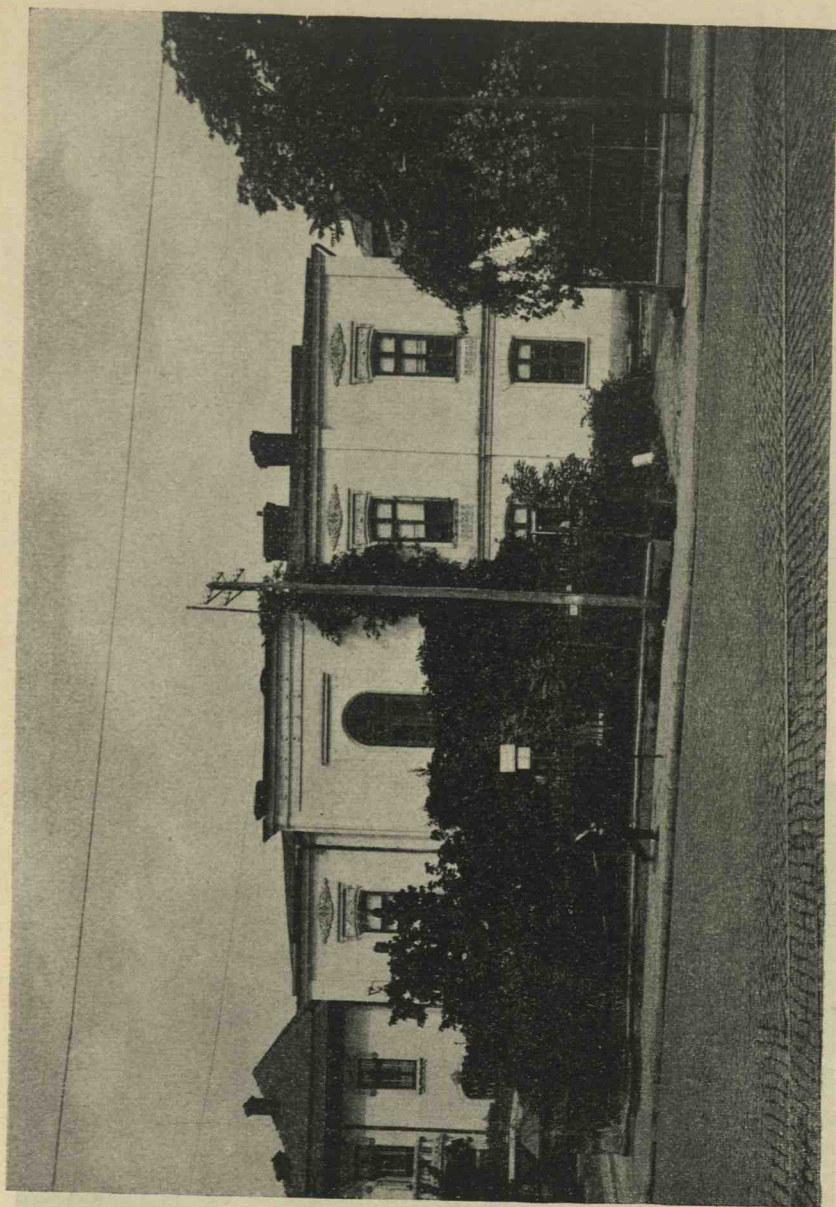
iar celelalte în casa Crețulescu. Particulari au dăruit Museul Aman, consacrat amintirii unui singur artist, și Museul Simu (de artă modernă), Museul Kalinderu (de colecții amestecate), care se adaugă la un Museu de pictură românească, opoșit în subsolul Ateneului Român (cu o bibliotecă, de curînd redeschisă). Colecțiile particulare nu sînt încă deschise ca în alte Capitale.

Aici sîntem în domeniul sufletului.

Expozițiile de pictură încep încă din 1870, cînd prima se organizează în sala Pinacotecei (Palatul Academiei), de Aman, care voia să atragă și pe artiștii din Ardeal și Banat: succesul e mare. Apar bătrînul Leca, Tătărescu, Szatmary, Stănescu, Trenk, Em. Ștefănescu și nepremiatul N. Grigorescu, «născut în București; locuința Pasagiul Român, no. 7»¹. Din nenorocire o indulgență terorizată de un anume tineret a îngăduit toate monstruositățile modei care trec. Munificența profesorului Stelian a dăruit Bucureștilor comoara de artă cuprinsă în frumoasa locuință, așezată între vile făcute cum a vrut fiecare dintre bogații cari au căutat aierul bun al Șoselei.

Statuile, începute ca datorie de recunoștință față de Mihai Viteazul, Lazăr și Eliade, urmate cu omagiul național față de I. C. Brătianu, apoi și față de Rosetti, dar nu față de prigonitul Cuza-Vodă și de uitații Carol I-iu și Ferdinand I-iu, se pierdură în domeniul reclamelor de club, din care sînt a se osebi foarte puțin ale unor oameni cari, la un moment dat, ca Take Ionescu (lipsește statuia lui N. Filipescu, și lui Mestrovici, marele sculptor iugoslav i s'a cerut a lui I. I. Brătianu), au dat direcție politice țării. Pe dreptate Dr. Davila are o statuie, dar nu au pe a lor și Alecsandri și Eminescu. Cîteva statui de grațitudine colectivă pentru ostași au răsărit după războiu. Lîngă a pompierilor de la 1848, lipsește însă a dorobanților războiului de independență. Numai în ultimul timp sculp-

¹ *Explicațiunea operelor de pictură, sculptură, arhitectură a artiștilor în viață*, București, Tipografia Statului, Hotel Șerban-Vodă, 1870. Cf. Iorga, *Rev. Ist.*, V, pp. 136—37.

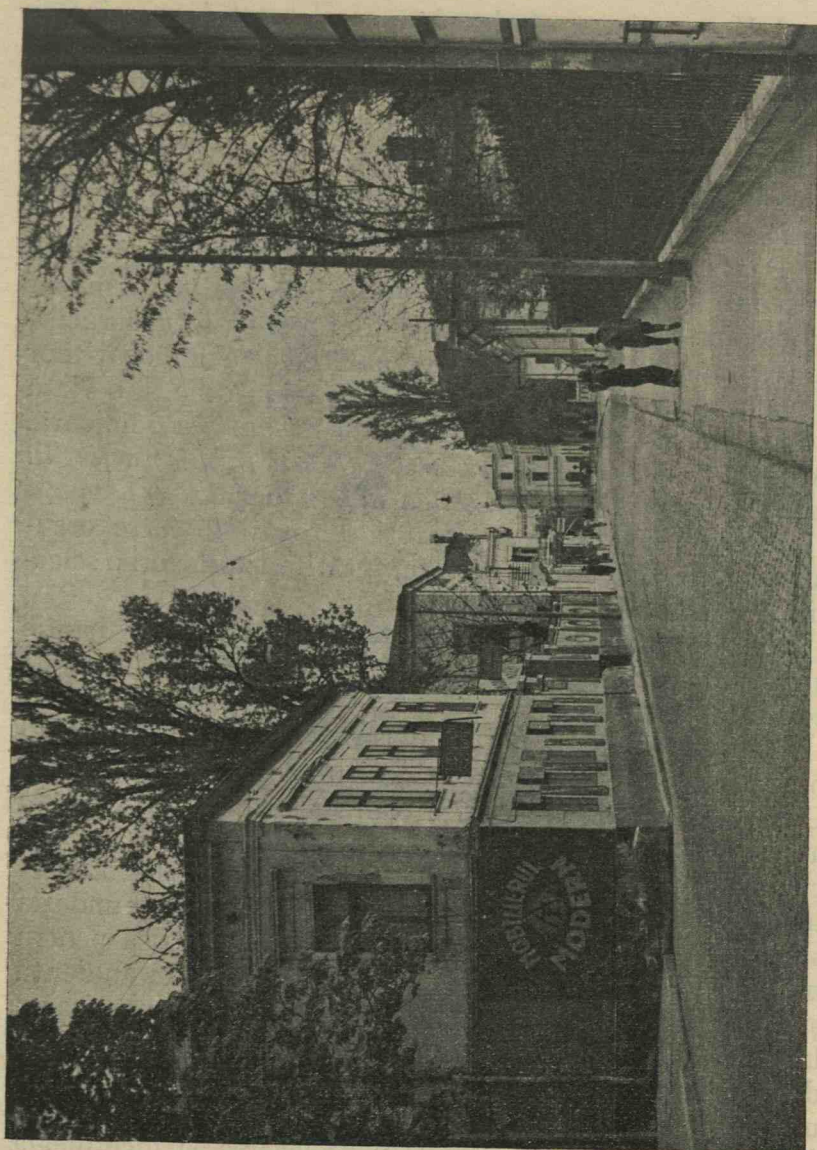
Casă veche bucureșteană.

Statuia lui I. C. Brătianu.

Ministeriul de Interne (vechea clădire).

Stradă din vechii București (În stânga casa Văcărescu, foasta locuință a lui Barbu Catargiu (1862).

torul Han a putut să dea frumoasele statui, energice și expresive, ale lui Kogălniceanu și Constantin Brâncoveanu.

Cu năvala populației evreiești galițiene¹, un șfert din populația Bucureștilor s'a desnaționalizat, rămânând bisericile pustii, și *curățirea, renaționalizarea e o urgentă datorie a viitorului. O Capitală trebuie să însemne vigouroasa predominare a elementului național.*

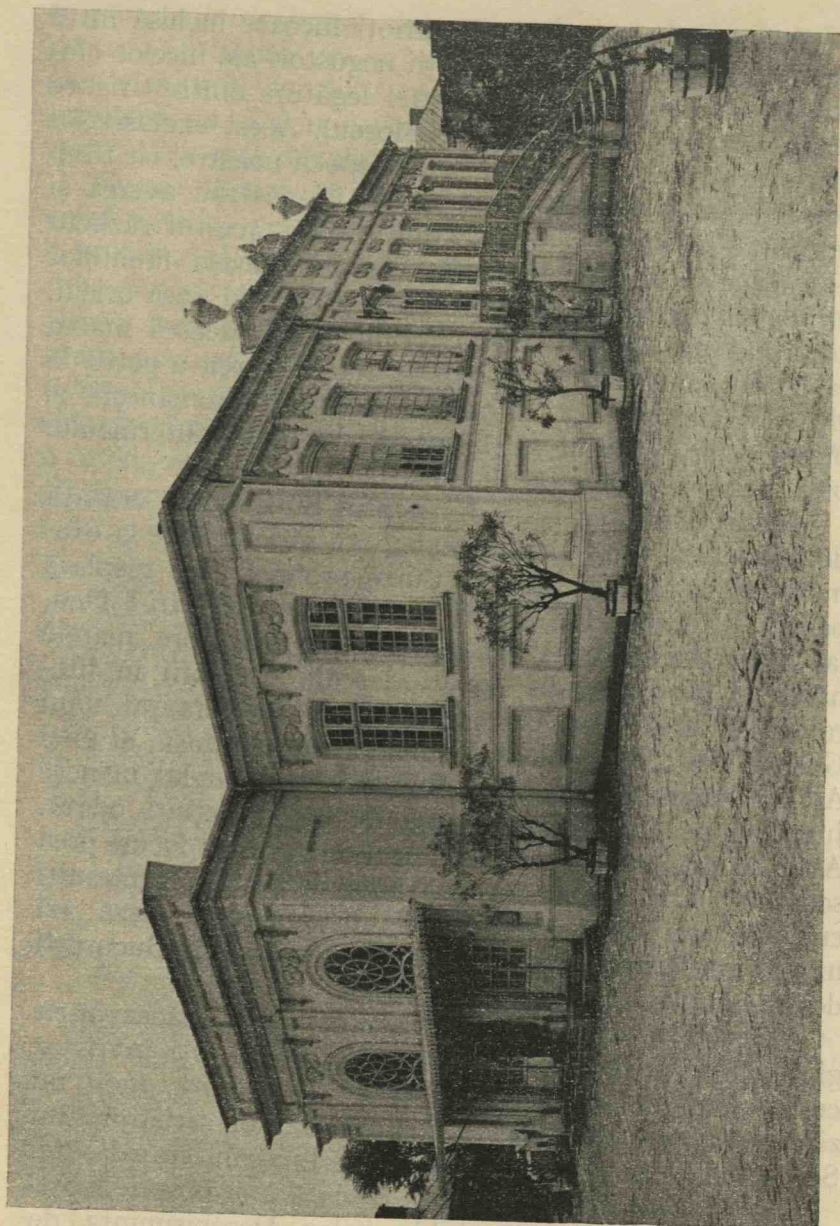
Dar și acești București de după războiu represintă tot contradicția între o viață de sus, care nu mai e măcar a boierilor de țară, în cea mai mare parte cu totul sărăciți, sau a funcționarilor, a intelectualilor, ci a îmbogățiților din afară, cari au alergat aici din toate ținuturile, și o viață de jos, tot așa de săracă și neținută în samă ca odinioară. Aceasta însă nu poate dura. *O Capitală trebuie să fie, în toate, opera unei perfecte solidarități naționale.*

Această solidaritate cere ori o tovarășie între organisme gata făcute și învederate, întărite istoric, ori o selecțiune a indivizilor cari conduc.

Cele d'întăiu au fost, dar au dispărut, într'un haotic amalgam, prea puțin capabil de conștiință prin sine, de educație prin alții.

Am văzut pe bunul Domn Grigore-Vodă străbătînd orașul cu lăutari, urmat de mulțime, după o petrecere. Cuza-Vodă avu un oarecare contact, mai puțin decît i-l atribuie legenda, cu cei mulți din Capitala sa. Nedeprens cu mediul și cultivînd religios credința în maiestatea Monarhiei, Carol I-iu, care a dat totuși Bucureștilor Fundația sa școlară,— și regina Elisabeta o ctitorie miloasă pentru orbi, *Vatra Luminoasă*—, s'a mulțămit a primi în audiență și a oferi odată pe an un bal la care invitațiile erau foarte largi. Sfiala aleasă a regelui Ferdinand I-a ținut departe de populație, pentru care avea totuși o mare înțelegere umană. Nobila ambiție creatoare a lui Carol al II-lea a fost oprită adesea în loc de neînțelegerea și încetineala nu rareori și de corupția unei clase politice care înțelegea să păstreze totul pentru sine.

¹ Cf. Damé, o. c., p. 549 și urm. Numai 40.000 în 1906, dar față de 2—3.000 cu un secol înainte.

Veche clădire din București (casa Eliad din Calea Mircea-Vodă, construită în 1863).

Boierimea trăise de la Fanarioți încoace închisă între membrii ei, căsătoriile cu bogații negustori ale fiicelor clasei de sus fiind foarte rare (astfel legătura dintre Grigore Brîncoveanu și bancherul Hagi-Moscu). Acest exclusivism aristocratic se ținu până în ajunul epocii noastre, cît timp adecă boierii, stăpînitores de moșii, își păstrau averea și influența politică; reformele din vremea acestui războiu i-au adus sărăcia și decăderea. Astăzi urmașii familiilor în adevăr nobile dau mîna oricui și-și deschid casa oricui, admițînd orice fel de alianță. Vrînd să dovedească marea sa putere, un foarte bogat om de afaceri evreu a poftit la el, dăunăzi, pe toți fruntașii societății românești, și puțini avură curajul să lipsească din casa puternicului prin bani și influență.

Intelectualitatea trăia din și prin Stat. Odată era așa de respectată, încît Domnii se onorau să ieie parte la examene, și se chemau apoi la Curte profesorii, ca răsplată pentru ostenele lor. Cei d'intăiu boieri pe cari-i făcu, la 1834, Alexandru-Vodă Ghica, au fost, spre marele năcaz al protipendadei, acești dascăli. Creatorii în literatură și artă erau oaspeții reginei Elisabeta, ai unui Grigore Peucescu, ridicat din boierimea mai mică, ai unei Adina Olănescu. Greutățile Statului au cufundat în neajutorare pe urmașii celor așa de mult prețuiți odată. Abia se mai văd ei une ori prin teatrele cu locuri prea scumpe pentru punga lor, și-i înlocuiesc străinii înlesniți cu bani, mai ales Evreii. Totuși prin această clasă azi umilită conferințele gratuite sînt mai cercetate în București decît în orice oraș mare din Apus.

Negoțul românesc de pe vremuri, care-și făcea auzit glasul liber, încă pe vremea lui Cuza-Vodă, s'a învrîstat cu elemente de adunătură în astfel de măsură, încît un ziar releva de curînd că în timpul marilor serbători din Septembrie mai toate obloanele din Lipscani erau lăsate.

Odată clasa de temeiu avea o viață a ei proprie, sprijinită pe tradiție, în jurul bisericilor. Desobișnuința de serviciile religioase, asediarea de Evrei i-au stricat patriarhala, dar solida esență morală. Curentul e către cîștigul

și petrecerile de ieften cinematograf, de bal popular din centru. Și trebuie să se adauge tot răul ce l-a făcut politicianismul de club, care și-a căutat în acest mediu servitorii cei mai în nevoie de plată și cei mai simpli ca spirit, deci mai devotați formulelor.

Numai de la un grup conștient care, cu simț al valorii vieții sociale, peste ce înseamnă ca indivizi, ar căuta o neconținută lărgire, pe base naționale și morale, a cercului său, se poate spera, și cu ajutorul unei prese bune, al unei largi propagande prin graiu, un început de solidaritate pe care singură, prin grija fiecăruia de purtarea comună, de bunul public, s'ar putea îndrepta cei cu falsă cultură și s'ar putea înălța aceia cari, afară de formele și mijloacele pe care le dă școala primară de Stat, nu stăpînesc nimic din tezaurul cultural.

The following is a list of the names of the members of the
 committee on the part of the American Medical Association
 who have been appointed to the various committees
 and sub-committees of the American Medical Association
 for the year 1917. The names are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the sub-committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the sub-committees are given in the order
 in which they were appointed.

The following is a list of the names of the members of the
 committee on the part of the American Medical Association
 who have been appointed to the various committees
 and sub-committees of the American Medical Association
 for the year 1917. The names are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the sub-committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the committees are given in the order
 in which they were appointed. The names of the
 members of the sub-committees are given in the order
 in which they were appointed.

ANEXE¹

I.

† Въ имѣ отца и сына и свѣтлого дѣха и свѣта тронца нераздѣлна аминъ. авѢ да се знает писах аз стан сѣдѣс и вѣ-ти нѣргаром ѡт вараш ѡт вѣсѣрици сѣю наше мѢ книгѢ Ѣ жѢпана предав пѣхарник како ест ѡн покѣпит една правалѣ съе место коланко седит ѡт над радѢа синъ стоѣнов стар радѣ ѣ аспри готови и кѣтованіе ест кѣтовала аспри фѣи и продаа ест радѢа синъ стоѣнов стар съе негов доброволю и съе знанію въсѣху мѣгѣшов и ѡт предъ свѣщенници и ѡт предъ добри людіе и стари како да бѣдетъ тѣх правалѣ что ест више писана Ѣ жѢпана предав пѣхарник ѡчникъ въ сѣхав [фѣера] и синови им и вишкомже и прѣкѣнѣчитомъ въ вѣки аминъ.

Сеже свидѣтелъ поставѣкъ по имѣ попъ братѢа стар и матю дѣяконъ и фѣера и Иванъ и минда и радѢа и манѣ вътогъ и краторъ и гергина и манѣ и мирославъ и станъ и бабаки и закланнѣо поставѣкъ кое чловека хѣкетъ раздади сѣю нашѣмѢ тѣкмежію да естъ проклетъ и афѣризмаи и да иматъ свѣстю съе нюда и съе арѣи и да естъ закланна ѡтъ тѣи ѡтѣи свѣти иже естъ [въ] некии градъ. Писахъ азъ дѣмитрѢа граматикъ мѣснца гнѣсарѣ Ѧ днѣ ѡтъ адама текѣщаго лѣта хѣпѣ [7086—1578].

Original pe hârtie, pecetea aplicată de ceară.

Arhivele Statului, Mănăstirea Cotroceni, pachetul 25, documentul no. 1; și la Ionescu-Gion, o. c., p. 719.

II.

† Въ имѣ ѡтца и сына и свѣтлого дѣха и свѣта тронца аминъ. авѢ да се знаетъ писахъ азъ станъ сѣдѣс [и] вѣ-ти нѣргаромъ ѡтъ варашъ ѡтъ вѣсѣрици сѣю нашѣмѢ книгѢ Ѣ жѢпана предав пѣхарникъ како естъ ѡнъ покѣпитъ два правалѣ ѡтъ надъ радѢа синъ стоѣновъ старъ правалѣ съе мѣсто вари коланко хѣкетъ избратъ ѡкрѣсть правалѣ за хѣлѣ [=11200] аспри гопови и продаа естъ радѢа синъ стоѣновъ ѡтъ неговомѢ добромѢ волю и съе знанію въсѣху мѣгѣшовъ и ѡтъ горъ и долъ и ѡтъ предъ добромѢа людіе и старѣи и ѡтъ предъ свѣщенници како да бѣдетъ Ѣ жѢпана предав пѣхарникъ тѣхъ два правалѣ что естъ више речъ ѡчникъ въ сѣхавъ синови имъ и вишкомже и прѣкѣнѣчитомже въ вѣки аминъ.

Сеже свидѣтелъ поставѣкъ по имѣ попъ братъ старъ и анемѣлѣ попъ вонко и попъ констандинъ и попъ братѢа синъ добрѣнѣславъ и попъ тѢдоръ и матю дѣяконѢа и фѣера

¹ Copiile sînt făcute de d-ra Eleonora Alexiu. Cele slavone au fost revăzute de dd. Ion Radu Mircea și Damian P. Bogdan.

мънѣгарюа и Иван дачюлов и минда и радѣа и манѣ бѣтог и кратор и гергина и манѣ и мирослав и стан кочковачка и бабаки и стоян пѣпѣш и пѣа и калюан и герге заканинѣю постаѣкм вари кои кочаовек се покѣсет раздралѣ сѣю нашѣмѣ ѣравнѣю да ест проклет и аѣѣризмѣн и да имат ѣѣетно съ нюда и съ арѣа и да ест заканинал ѣт тѣи отци свети иже ест въ некии град. Писах аз дѣмитрѣѣ граматик мѣсица юан ѣ дни, ѣт адама аѣт ѣзпѣ.

Original scris pe hârtie, pecetea aplicate de ceară.

Arhivele Statului, Mănăstirea Cotroceni, pachetul 25, documentul no. 2.

III.

Въ имѣ ѣтца и сина и свѣтого дѣха и свѣта тронца нераздѣлена аминѣ, авѣ да се знаѣт [писах] аз ѣбо стан сѣдѣѣ [и] вѣ-ти нѣргарѣм ѣт вараш ѣт бѣкѣрици сѣю нашѣмѣ кнѣгѣ окомѣ чловеѣкъ по имѣ ѣанакн чизмарюа и жена его марѣ понеже они покѣпиши (rupt) кѣкѣ съѣ пивницѣ и съѣ вѣ правалѣ и съѣ пѣтове и съѣ кѣмѣръѣле и съѣ мѣето вари [коан]ко ѣокит избрати ѣкрѣстѣва ѣт трифан пивничар и от жена его на имѣ вонка и ѣт синовиѣх им за ѣѣ аспри готови и кѣтованѣ ест кѣтовал аспри ѣ и продавашѣ трифан мѣдарюа и жена его вонка и синови нѣ имтого кѣкѣ съѣ пивницѣ и съѣ вѣ правалѣ и съѣ пѣтове и съѣ кѣмѣриѣле и съѣ мѣето иже ест вишѣписанно от нимн добри воли и съѣ ѣзнанѣю вѣѣкм мѣѣшов ѣт гор и ѣт дол и ѣт прѣд свѣреници и ѣт прѣд добри люде и стари и младѣ варашани ѣкоже да бѣдет того кѣкѣ съѣ пивницѣ и съѣ вѣ правалѣ и съѣ кѣмѣръѣле и съѣ мѣето иже ест више рѣх ѣ ѣанакн чизмарюа и жена его Марѣ ѣчницѣ въ ѣхаѣ и синовиѣх им и вѣнском и прѣкѣнѣчитом въ вѣки аминн. И свѣдетѣлем постаѣѣкм по имѣ : поп ѣринтон и поп владѣа и мѣхана терзи и калин кожокар и ѣаню сандачѣа и лазо и стан армѣш и костандин мастор и вонко чизмарюа и стоѣка шоѣфан и пѣчницѣ чизмар и вонкѣ чизмар и тѣдор чизмар и петрѣ чизмар и неѣелко чизмар и бадѣ кожокар и сима мѣдарюа и кѣрѣа и мѣчюкѣ, ѣаню кожокар. И заканинѣю постаѣѣкм : вари коѣ чловеѣкъ ѣокит испитовашѣ раздралѣ сѣю нашѣ тѣкментѣа и сѣю нашѣ кнѣгѣ а тога чловеѣкъ да ест трѣклет и аѣѣризмѣн ѣт тѣи ѣтци свѣти иже ю ест въ некии град. Писах аз дѣмитрѣѣ граматик стар, писах ман а дѣни ѣт ѣадама текѣриѣго аѣто ѣзѣ.

Academia Română, pachetul CXL, no. 96.

IV.

† Въ имѣ ѣтца и сина и свѣтого дѣха и свѣта тронца нераздѣлена аминѣ. авѣ да се знаѣт писах аз ѣбо вѣлкан сѣдѣѣ и вѣ-ти нѣргарѣм ѣт вараш ѣт бѣкѣрици нашѣмѣ кнѣгѣ ѣ жѣпан герге аѣмина ѣкоже да се знаѣт понеже ѣи нѣкѣпнише една правалѣ съѣ двора и съѣ гражда и съѣ вракницѣ на двора да ѣлизнише съѣ кола имат врат ѣт кѣ ѣанѣѣ съѣ дрѣга правалин и ест ѣ междо манѣлев кожокар и междѣ стати сѣро ѣт над гашпарѣ маѣа за ѣѣѣ [17500] аспри готови и кѣтованѣ ест кѣтовал аспри ѣа и продавашѣ тога прѣдѣѣа иже ест више писан по имѣ гашпар маѣа тан правалѣ иже ест више рѣх съѣ вѣѣ немѣстѣю и съѣ врат ана двора и съѣ врата на правалѣ и кѣ ѣанѣѣ съѣ дрѣга правалѣ ѣт негов доѣроволю и съѣ ѣзнанѣю вѣѣкм мѣѣшов ѣт гор и ѣт дол и ѣт прѣд свѣреници и ѣт прѣд добри люде и стари и младѣ варашани и ѣт прѣд добри кѣпѣѣ ѣкоже да бѣдет тан правалѣ иже ест више

писане њ жѡпан герге лѡмина ѡчинѣ въ ѡхав а от по родина его вари брат вари еестра вари братѡчедіе метѣх да не имат н работ ниже никоже анѡ да ест жѡпан герге лѡмина волин тери даваше н дароваше на кого ю ест волю н сведетелем поставаѣем по име поп братѡа н поп ананіе н манѣ вътог н іван данчюлов н дима мнаѡна н карагюз н кратор н воико терзи н дѡмитрѡ хаѡи н станчюл сав[нер] н нѣнчюл н кира н іаню барѣлат н дима н заканнаню поставаѣем вари кое ест чловеѣхѡкнт испитовашіе се раздрал сін нашемѡ тѣкмежю н сію наш книгѡ а тога чловеѣ да ест трѣкалет н аѡѡризмен н да имат ѡчнстю сѣс юда н сѣс арна безѡмна н да ест заканнал ѡт тнї свети отци нже ест въ никен. Писах аз лѡмитрѡ стар меснца феврсар еї дни ѡт адама лѣт. хзчи.

Μάνθος Ικονόμου και διοικητής τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, μάρτηρας.

Σίμος Πάπα, μάρτηρας.

Μάρτιρας Ζενεμπσῆς (sic) τοῦ Πρόκου τὰ ἄνοθεν.

Γιανπάλης Ζέρβου, μάρτηρας.

Διμήτρης ὀφάρτης μάρτηρας.

Λέκας Σήρμου, μάρτηρας.

Γιώργης Δουῆα, μάρτηρας.

Πρόκος Πάρου, μάρτηρὸ τὰ ἄνοθε.

Σφάντζος Πάνου, τὰ ἄνοθεν μάρτηρας

Μάρτιρας Ἰάνης Δευτέρεβου.

Γηάνος Σήμου, μάρτιρας.

Χάωτος Σίμου, τὰ ἄνοθεν μάρτηρας.

Μαρτηρὸ τὰ ἄνοθ[εν] Ἰάνος Πολήχρονος.

Arhivele Statului, *Hanul Greci*, pachetul 54, documentul no. 3.

V.

† Въ имѣ ѡтца н снна светого дѡха аминѣ. пишет județul Dumitru de București și cu 12 pârgari аѡаста а nostră carte sventei dumnezeești mănăstiri ce se cheamă Svetaa Troiță de în jos de București, ca să fie sventei mănăstire, ce iaste mai sus zisă, locul lu Dobrișan Berbiariul toot căт va avea el, pentru că l-au cumpărat egumenul Gligorie ot Svetaa Troiță ot jupanița Sneajna Vorniăasa, dareptu 12 galbini. Și au vândut ia de-a ei bună voe și cu știrea а buni oameni aldămășari pre nume: popa Borăа cli-siariul i popa Dragul i popa Ivan i Seman județ i Dumitru Trănăcopul i Nica Jipoitul i Stoica Butar i Bratul Log[ofăt], ca să fie ацста locu sventei mănăstiri moșie și ohab și cine va sparge аѡаста а nostră carte să fie procler și anathima cu Iuda și cu Ariia bezmen инаѡо да иѡет по реченіе наше. писах аз стар Stanciul Logofet ot Belciugatul меснца април. кг дни ѡлѣт хзркз.

Arh. Statului, *Radu-Vodă*, pachetul 10, documentul no. 6; și în Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 726.

VI.

Hrisovul răposatului Alexandru-Vod[ă] pentru scuteală.

Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru Vvd. și Domn a toată Țara-Rumănească, feciorul marelui și prea-bunului răposatului Io Iliiaș Vvd., dat-am Domniia Mea această poroncă a Domnii Meale acestor preoți și diaconi și grămăticii, anume: pop Borcea, eclisiarh, i pop Ivan, i pop Dragul i Stanciul diiaconul i Costea grămăticul, de la sfînta beserică din clirosul Domniei Meale, din Curte, de la orașul Domniei Meale din București, hramul Buna Vestire Născătoare de Dumnezeu, ca să fie de acum înaintea casele lor și bucatele lor în pace, slobode de bir și de bou și de oae seacă și de cal și de miare și de ciară și de galben și de cai de olac și de vinărici și de păhărniciie și de schimbul banilor și de găleată cu fân și de undelemn și de dijmă și de năem și de împrumutare și de toate slujbele și mănăcăturile căte sânt peste an în Țara Domniei Meale, precum au fost ertați și în zilele altor Domni bătrâni, de când iaste sfînta beserică a Domniei Meale, și de răposatul Rad[u] Vvd. și de fiiiul său Alexandru Vvd., și am văzut Domniia Mea și cărțile acestor Domni, de pace și de ertăciune. Așăjderea i-am ertat pre dănsii și Domniia Mea, numai ei să aibă a păzi sfînta beserică cu slujbă neîncetată, zăoa și noaptea, și să aibă a pomeni pre Domniia Mea și pre părinții Domniei Meale și pre alți răposați Domni la sfînta d[u]m[ne]zăiasca liturghie.

Drept aceia și tu, județele cu 12 părgari din orașul Domniei Meale, din București, și din Târgoviște, și voao, birarilor, și voi, toate slugile Domniei Meale, care veți umbla cu slujbele ce sânt mai sus scrise, iar voi încă să vă feriți și în pace să lăsați pe preoți și diiaconi și grămăticii din clirosul Domniei Meale, ce s'au scris mai sus, de toate dăjdiile. Nimeni de nimic să nu învăluiască preste această carte a Domniei Meale, pentru că acel om rău va păși de către Domniia Mea. Încă și blestem am pus Domniia Mea: după petrecerea Domnii Meale pe care-l va alege Domnul D[u]m[ne]zeu a fi Domn Țării-Rumănești, au din fiii Domnii Meale, au din rudeniile noastre sau, după păcatele noastre, dintr'alt neam, de va cinsti și va înnoi și va întări această carte a Domniei Meale de milă și de ertare preste tocmeala ce iaste mai sus scris, pre acela Domnul D[u]m[ne]zeu să-l cinstească și să-l păziască întru Domnia lui și în veacul viitor sufletul lui. Iar, de nu va cinsti și nu va întări, nici va înnoi, ci va călca și va strica cartea Domnii Meale, acela să fie proclat și anatema și afurisit de 318 sfinți Părinți de la Nicheia, și să aibă parte cu Iuda și cu Aria și cu alți necredincioși Jădovi. Iată dar și mărturii am pus Domniia Mea pe jupan Hrizea Vel Dvornic i jupan—Vel Logof[ăt] i jupan—Vel Vist. i jupan Mihu Vel Spat. i jupan Dumitrache Vel Stol. i jupan Diamandi Vel Comis i Costand[in] Vel Pah. i jupan Condilo Vel Post., și ispravnic—Vel Log. Și am scris eu Lăpădat logof., în Scaunul orașului București, Mai 3 dni., lt 7137.

VII.

Hrisovul răposatului Alexandru V[oe]v[o]d pentru locul Bisericii Doamnei Marii.

Cu mila lui Dumnezeu Io Alexandru V[oe]v[o]d și Domnu a toată Țara-Rumânească, feciorul marelui și prea-bunului răposatului Io Iliăș V[oe]v[o]d, dat-am Domnia Mea această carte a Domnii Meale sfintei și dum[n]ezeștii biserici a Domniei Meale, care iaste în orașul Domniei Meale în București, hramul Blagoveștenia Născătoarei de D[u]m[ne]zeu, și preoților și diaconilor cari sânt slujitori sfintei biserici, ca să fie sfintei bisericii Domniei Meale din orașul ce s'a scris mai sus locul bisericii Doamnei Mariei cu tot locul împrejur, cât s'ar alege și cu loc de prăvălie de spre uliță, în lungu și în lat. Însă să știe: din locul Neagului, nepotul popii Bratului, până la pod, la răspântii, drept Stanciul Logofătul. Pentru că acel loc de biserică al Doamnei Mariei și cu locul de prăvălii au fost locu domnesc. Apoi, de cind Sinan-Pașa, iar biserica Doamnei Mariei iar s'au stricat și au rămas pustie, numai pământul. Deci, când au fost acum, în zilele Domniei Meale, întru a doao Domnie, iar Domnia Mea am socotit, cu toți cinstiții boierii Domniei Meale dinpreună, și, văzînd Domnia Mea cum această sfință biserică a Domniei Meale din oraș alt venit nu are de nicăiera, iar Domnia Mea însumi am dat și am miluit pe sfînta biserică a Domniei Meale cu acel loc de biserică al Doamnei Mariei și cu tot locul de prăvălii, cum s'au scris mai sus, ca să fie sfintei biserici Domnii Meale moșie de baștină și Domniei Meale vecinică pomenire, iar d[u]m[ne]zeștilor preoți de hrană și de chiverniseală și de nimenea să nu să clătească după zisa Domniei Meale. Iată și blestem punem Domnia Mea: după mutarea Domniei Meale pre cine va alege Domnul Dumnezeu a fi Domn Țării-Romînești, au din fii Domniei Meale, au din rudeniile noastre, sau, după păcatele noastre, sau din alt neam, dă va cinsti și va înnoi această carte a Domniei Meale, pre acela Domnul Dumnezeu să-l cinstească și să-l păzească întru Domnia lui și în veacul viitoriu sufletul lui, iar, de nu va cinsti și nu va înnoi și nu va întări această carte a Domniei Meale, ci o va strica și o va călca și o va defăima, acela să fie proclat și anatema și afurisit de 318 sfinți Părinți de la Nicheia și să aibă parte cu Iuda și cu Ariia la un locu. Iată și mărturii punem Domnia Mea pe jupan Hrizea Vel Dvor. i jupan Papa Vel Logof. i jupan Dum[i]trașco Vel Vist. i jupan Mihul Vel Spatar i Dumitrache Vel Stol. i jupan Diamandi Vel Com[is] i jupan Cos[tan]d[in] Vel Pah. i jupan Condilo Vel Postelnic; ispravnic Papa Vel Logof. Am scris eu Lăpădat în orașul București, în luna lui Avg. 20, lt. 7137.

Bibl. Acad. Rom., ms. 403, fol. 18.

VIII.

† Scris-am eu, județul Gheorghe, și cu toț părgarii și cu preoții și cu neguțători și cu oameni buni den în oraș den București ačasta a noastră carte, să fie la mână jupănului Stamatie neguțătorul ot Pitești cum să se știe că au cumpărat de la Mara și de la vătahul Gheorghe un loc, însă în tãrgu

în București, în Târgul-de-sus, locul lu Gherghe Trufașul, fratele Marăi, însă prăvălii 2, de cinci stânjâni în lat și cu pimnița, iar de cinci stânjini în lat și în lungu cât va merge, dreptu bani gata ug. 100, și o'u vându]tu această moșie Mara și cu Gherghe vâtah de a lor bună voe și cu știrea tuturor oamenilor lor și cu știrea nepoților Marăi și cu știrea tuturor rudelor și cu știrea vecinilor den sus și den jos, ca să fie jupânului Stamatie moșie și feșorilor lui în veac. Și la această tocmeală fost-au mulți preoți și neguțatori omeni buni mărturie, anume popa Manta i popa Drăgoiu i jupânul Crăstea neguțatoriul, Dima cantargiul, Necula bacalul, Costandin mătășariul, Dumitru vornicul, Antonie, Enache mătășariul, Necula mătășariul, Neagoe Post., Leca bărbier, Cernica ciz[mariul], Stan rachiiar i ot Pitești Arsenie Post. i bratia eg pan Ivan și Dumitru aprod ot București. Pis az Ivan log. ot Pitești vă mța (acoperit cu pecetea), lt. 7140 ot Adam teč[e]nie.

Și pentru mare credință ne-am pus p[ecetea] și iscălituri.

Arhivele Statului, *Mitropolia*, netrebnice, pachetul 250-69, documentul no. 1; Facsimile în Ionnescu-Gion, *o. c.*, p. 727.

IX.

Cartea răposatului Matei Basarab V[oe]v[o]d pentru scuteală.

Cu mila lui Dumnezeu Io Mateiu V[oe]v[o]d și Domn a toată Țara Rumânească, nepotul marelui și prea bunului, bătrânului, răposatului Io Basarab V[oe]v[o]d, dat-am Domnia mea aciastă poruncă a Domnie-Meale tuturor preoților de la sfânta biserică a Domniei Meale, din București anume: pop Borcea eclisiarh și pop Ivan, i pop Dragul și diiaconul Stanciul și diiaconul Dumitru, ca să le fie casele și bucatele ce vor avea în pace de bir, și de galben de fum, de împrumut, de vinărici, de păhărnice, de pivniță, de plocon, de miiare cu ciară, de birul calului și de al boului, de cai de olacu, și de toate dăjdiile și mănăcăturile, câte sânt preste an, în țara Domniei Meale, pentru că i-au ertat Domnia Mea, de acestea de toate, pentru slujbă ce slujăscu sfintei beserici și zioa și noaptea neîncetat. Drept aceia și voi toate slugile Domniei Meale și voi vinăricerilor și voi păhărniceilor și voi cari umblați de fum, încă să aveți a lăsa în bună pace, de nimic să nu învăluți și tu județu cu 12 părgari, foarte să te fe-rești de casele și de bucatele acestor preoți, ce sânt mai sus scriși, de nimic val sau băntuială să nu aibă. Iar care se va ispiti a învălui ori de ce, acela om mare certare și mare urgie va avea de către Domnia Mea, că așa este porunca Domniei Meale.

Dechem. II, l. 7141 [1632].

Bibl. Acad. Rom., ms. 403, fol. 19 v°.

X.

Vă imia otța i sna i stgo dha, Troiță edinauștna i nerazdealnoe,

† Adecă eu Dragotă județul den oraș den București, cu 12 părgari, cu preoți și cu toț bătrânii orașului, scriemă și mărturisim cu această carte orașului să fie de bună credință la mâna lui Marco tabacul și a fămăeii lu

și a coconilor căț Dumnezeu le va dăruî pentru să să știe că au fostă cum-părat niște loc de casă aicea în oraș în București de la Badea Chivărariul. Deč Badea Chivărariul vândutu-l-au și lu Marco și Neagula vt. za tabač. Deč se-au voită Neagul vt. cu Marco de l-au împărțit în doao: jumătate au luat Neagul vt. den sus de spre popa Stoica, iar jumătate den jos spre părău l-au luat Marco tabacul, derept ug. 11. Deč ne-au chemat și pre noi și pre alți bătrâni oroșani denpreună și cu Badea Chivărariul vânzătoriu de l-am împărțit. Deč Neagul vt. st. 7 fără o palmă de spre uliță și în lungul de uliță până în locul Jupuneasii Elenii Păroaei, cât se va afla. Într'aceaia făcut-am cartea orașului la mâna lu Marco tabacul și a fâmeii lui și a coconilor lor căț Dumnezeu le va dăruî, să le fie moșie stătătoare în veač, ohabnică. Și la ačastă carte a orașului fost-au și mărturii preoți și oroșani carii-ș vor pune pecețile și iscăliturile mai jos. Și pentru credința pus-am și peceatia orașului. Pis Iun. 12, vl. 7176.

† Și i-au mai cumpărat Marco de la Voico iar locul lui unde au fost bordeaiul dereptă cost[ande] 25.

(Pecetea.)

Eu Badea Chivărariul. Grigoriia logt.

Eu Danco Fuștașul.

Eu Dumitrașco croitoriul. Eu Vișan.

Arhivele Statului, *Mănăstirea Radu-Vodă*, pachetul 23, documentul no. 14; facsimile la Ionescu-Gion, *o. c.*, p. 730.

XI.

Vă imea oța i sna i s[ve]t[a]go duha Troița ednauștna i nerazdel noe vă veachi, amin.

Scris-am eu Dumitru județul cu 12 părgare și cu preoții și cu toți bătrânei orașului de oraș de București, aceasta a noastră carte cestoi boiaren anume jupanul Stanciul Pusteiu, neguțatoriul, ca dumnealui să-i fiia 1 locu de prăvălei cu prăvăleia faptă gata aicea, în oraș, în București, pentru că l-au cuînpăratu acestu locu de prăvălei cu prăvăleia gata, jupanul Stanciul Pusteiu, neguțatoriul, de la Ghiune generele Savii den Stănțești, dereptu 35 de galbene, și cheltoiala bane (*șters*), și i-au dat jupanulu Stanciul Pusteiu galbenei toți gata în mâna Ghinei generele Savei denaintea a oameni buni. Și iaste locul de prăvălei cu prăvăleia lăingă prăvăleia lu Alecxe geălepului și lăingă casa lui a de jos. Șie l-au vândut și Ghionea generele Savei acestu locu de prăvălei al lui, cu prăvăleia gata, jupanuluie Stanciul neguțatoriul, de a lui bună voie, cu știrea totor vecenelor și de în sus și de în jos. Și i-au vândut locu de prăvălei tot cătu au fost și maie denainte vrăme și în lungu și în largu. Deci noie acum am făcut jupanuluie Stanciuluie Pusteiu, neguțatoriul, acesta a noastră carte ca peîntu să-i fie dumneialuie acest locu de prăvălei cu prăvăleia gata ce au fostu cuînpărat de la Ghionea, generele Savei, moșie dumnealui și coconilor dumneialuie și nepotelor dumneialui în vecia, să-lu ței, cu bună pace de [aicea] înaintea, peîntu că și-au dat jupanulu Stanciu

Pusteiu banei lui deîn bucate dereap[t]e. Și am văzut și zapisul Ghione generele Savei și am văzut și carte domnească la mâna jupanului Stanciului Posteiu neg[uțătoriu] de cumpărătoare. Și sântu și mărtorei oamene bune, nume: păreintele popa Borcea cleseriariul i popa Anghil i popa Ivan i jupanulu Chiful neguțătoriu i jupan Stanciul Ruzet neg[uțătoriu] i jupan Isariu neg[uțătoriu] i jupan Ghiorman neg[uțătoriu] i jupan Ghionea Mustachi neg[uțătoriu] i jupan Jăpa neguțătoriu i jupan Proca Coțe neg[uțătoriu] i jupanulu Alecxî Geălepu neguțătoriu. Iară cene va sparge aceasta a noastră carte să fie blăstămat de 318 de oțe ij vă Necheiiu și să-ie fie lăcoita cu Iuda și cu Arei nevearnei. I az um pisah Dragman Logofătul ot București.

(Pecetea).

Pis mța Dechiv. 23 dne i ot Adam do nenea sut leat 7140.

Arh. Statului, Mănăstirea *Plumbuita*, pachtul 10, documentul no. 1.

XII.

Cartea răposatului Matei Basarab Vvd. pentru un loc de prăvălie al Costii grămăticul.

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basarab Vvd. și Domn a toată Țara-Rumânească dat-am cartea Domnii Mele sfintii și dumnezeștii biserici a Domnii Mele din București și tuturor preoților de l[a] sfânta biserică, ca să le fie loc de prăvălie, cu prăvălie cu tot, aci, în București, pentru că această prăvălie au fost a lui Stan, unchiul Costii grămăticul. Deci, la pristăvitul lui, el au lăsat cu gura lui, de l-au îngropat la biserica Doamnei Marii, din zilele lui Mihai-Vodă, și au dat această prăvălie, unde s'au îngropat și el și oamenii lui, pentru pomana, și acea biserică și cu locul și cu alte prăvălii ale Doamnei Marii au fost închinat Bisericii Domnești. După aceia, biserica aceia au arsu când răotățile, iar această prăvălie o au ținut Costea grămăticul, nepotul lui Stan. Deci, cînd au fost acum, în zilele Domnii Mele, Costea grămăticul el s'au pristăvit și au lăsat această prăvălie iar unde au fost, să fie pomană cum au fost mai dinnainte vreme, dată de unchiul său Stan, și sânt scriși oamenii lor toți, precum e la sfîntul jârvelnic la biserica Domnii Mele. Și am văzut Domnia Mea și zapisul Costii de l[a] moartea lui cum scrie mai sus.

Intr'aceia și Domnia Mea încă am dat cum să fie această prăvălie moșie sfintei biserici și preoților ajutoriu în veci, că așa este poronca Domnii Mele. Maiu 28, l. 7148.

Biblioteca Academiei Romîne, ms. 907, fol. 32.

XIII.

† Milostiiu b[o]jjeiu Io Gligorie Ghica Voevod i g[o]sp[o]d[a]r zemle vlašcoe davat g[ospo]s[d]st[v]amî sii poveleanie g[ospo]d[st]vami Cărstii Cojocariul, feciorul lui Dumitru Cazâlbașul, ca să-i fie lui un loc de casă aici în orașul Domnii Miali în București, care loc iaste lîngă locul feciorilor Banului Ghiormeii și lîngă locul lui Ion Ti[n]chigiul. Pentru că acest

locu de casă fostu-l-au cumpărat Dumitru Cazâlbaşul, tatăl Cărstii Cojocariul, de la Manea Grosu cu zapise de vânzare şi cu aldămăşari încă din zilele lui Alion V[oe]v[o]d, şi de atunci până acum tot l-au ținut cu bun[ă] pace, iar după aceia, când au fost acum în zilele Domnii Meale, sculat[u]-s'au un om anume Mircea de s'au apucat de acel locu, zicând cum că este al lui. Deci au venit Mircea împreună cu Cărstea Cojocariu înaintea Domnii Meale în Divan de s'au părât de faţă, şi așa p[ă]ria, zicând cum iaste ace locu al lui de multă vreme, şi au arătat şi nişte zapise în Divan, şi zicea cum au fost acele zapise la o rudenie a lui în Ț[a]rigrad, deci acum i le-au adus. Iar Cărstea Cojocariu au jăluit înaintea Domnii Meale cum acel locu de casă, ce scrie mai sus, fostu-l-au cumpărat tată-său Dumitru Cazâlbaşul tocma den zilele lu Alion-Vodă şi l-au ținut cu bună pace, iar după aceia, când au venit Mihnea-Vodă cu Tătarii în țar[ă], de au robit țara, fost-au robit şi pre Cărstea Cojocariu, şi atunci i-au perit şi zapisele ce le-au avut pre acel locu. Deci, prinzând Mircea de veste cum că i-au perit zapisele ce au avut pre acel locu, el vrea cum să împresoare locu fără di direptate. Intr'aceia Domniia Mea am ascultat şi am judecat pre direptate şi pre lege împreună cu tot Divanul şi am dat Domnia Mea Cărsti Cojocariu ca să ție locul ce scrie mai sus cum l-au cumpărat cu bună pace şi să fie moşia lui şi feciorilor lui în veaci, pentru că s'au părât cu Mircea de faţă în Divan şi au rămas Mircea de judecată, şi nişte zapise mincinoase ce au scos încă le-am luat Domniia Mea den Divan.

Sej ubo svedeateli i postavleaim g[ospodst]v[a]mi: jupan Preda Vel Ban i jupan Stroe Vel Vornic i jupan Chirea Vel Logof[ăt] i jupan Mareş Vel Vist[ier] i jupan Tudorache Vel Spătar i jupan Badea Vel Clucer i jupan Mihai Vel Stolnic i jupan Costandin Vel Com[is] i jupan Costa Vel Post[elnic] i jupan Drăghici Vel Peh[arnic] i jupan Petru Vel Sluj, i jupan Stoia Vel Pit[ar] şi Şărbani Cantacuzinu vtori logof[ăt]. I napisah az Radul Logof[ăt] v[ă] na stolni gradu Bucureşti, ia ot Adama daj do n[ă]nea citenie leatom 7170.

Gligore Ghica Voevod.

Bibl. Acad. Rom., pachetul CLVI, documentul No. 107.

XIV.

Vă imia ot[ta] i sna i stgo dha, Troiță edinosuștnaa i nerazdealne. Adecă eu Gherghina județul den oraş den Bucureşti cu 12 părgari şi cu preoții şi cu toți bătrânii oraşului scriem[ă] şi mărturisim cu această carte a oraşului, să fie de bună credință la sfânta mănăstire den Bucureşti, unde iaste hramul marelui proroc şi înainte alergătoriu Ioan şi a părintelui egumenului Aftanasie şi a tot săborul sfintei mănăstiri pentru să se ştie că au avutu sfânta mănăstire nişte locuri aicea în Bucureşti, unde sânt acum tabacii. Deci părintele egumenul Aftanasie, vrându să-şi descoapere aceste locuri, mers-au în Divan, înainte Măriei Sale Domnu nostru, Io Radul Leon Voevod, de au spus Măriei Sale, iar Măria Sa, ca un Domn

bun și milostiv, socotindu cu tot cinstit Sfatul Măriei Sale ca să se adevereaze aceste locuri ale sfentei mănăstiri, trimes-au Măriia Sa den Divan pre Tanasie vt. Portariu la noi și la alaiți oroșani ca să descoperim aceste locuri ale sfentei mănăstiri, fiindu și înpresurate de multă vreme. Intr'aceia strănsu-ne-am cu toții și așa am aflat cu sufletele noastre moșia sfentei mănăstiri, însă de spre oraș de la podul ce treace Dâmbovița spre mănăstirea lui Mihai-Vodă den capul podului de spre oraș, pre lângă gardul Papei Comisul pre vale în sus, pre lângă iar gardul lui Paană Spătariul, și merge pre den jos de cruce preste părau până în Dâmboviță, până în Vadul Cailor, până unde am pus și seamnul și le-am înpetrit preste tot, cum să se știe moșia sfentei mănăstiri a lui Sti Ioan. Intr'aceia făcut-am cartea orașului denpreună cu toții, să fie de moșie sfentei mănăstiri precum au ținut și mai denainte vreme de la ctitorii cei bătrâni. Și marturii au fost preoți i boiari mari și mici i oroșani cari-și vor pune pecețile și iscăliturile mai jos. Și pentru credința pus-am și pecetea orașului ca să se crează. Pis ...[Vla]dul gramatic (?) ot gospodscoe vu țrcvu învățatura lor, Dech. 12 dn. vl. 7175.

Arhivele Statului, *Mănăstirea Sf. Ioan cel Mare*, pachetul 12, documentul no 3; facsimile la Ionnescu-Gion, o. c., p. 729.

XV.

† Vă imea oța i sna i s[ve]t[a]ga d[u]ha troiță edinasușna i nerazdealnoe.

Adică eu Dragotă județul den oraș den București, cu 12 părgari, cu preoți și cu toț bătrâni orașului, scriem și mărturisim cu această carte a orașului să fie de bună credință la mâna lui Marco Tabacul și a fâmeii lui și a coconilor lor, căți Dumnezeu le va dărui, pentru să se știe că au fost cumpărat niște loc de casă aicea în oraș în București, de la Badea Chivărariul. Insă să știe locul, de la locul Cărstii Teleleu până în părau drept 490 ... Apoi Marco vândut-au dentr'acestu loc, de spre Cărstea Teleleu, Neagului vătahul za tabaci, în lat, de spre uliță, stânjeni 7 făr o palmă și în lungu den uliță până în locul jupuneasii Elinii Păroe și dentr'acești stânjeni ce scrie mai sus să aibă a țineă Marco până în părau precum au fost ținut și Badea Chivărariul pentru că i-au mai dat bani. Insă în lat și în lungu până iar în locu jupuneasii Elinii Păroe.

Deci, fiindu-le la tocmeală și la măsurătoare cu toții, făcut-am și cartea orașului. Fost-au și mărturii preoți și orașani carii-ș vor pune pecețile și iscăliturile mai jos, și pentru credința pus-am și pecetea orașului ca să crează. Pis Iunie 12 dni, l. 7176.

(Pecetea de ceară a orașului).

Eu Badea Chivărariul. † Grigorie Log[ofăt]. Eu Dumitrașco Croitoriu, Eu Vișan. Eu Datco Fuștașul.

Arh. Statului, *Radu-Vodă*, pachetul 23, documentul no. 14.

XVI.

Adecă eu Stan Ti[ni]chigiul ot București scris-am și mărturisescu cu acest zapis ca să fie de mare credință la mâna Raad[u]l[ui] ot Crătojan s[i]n Danciului cum să știe că i-am vândutu nește locu de prăvălie cu pivniți aici în orașu, în București, de spre ulița care iaste despre Stih Gheorghie, care merge la pivnița Popescului, însă den jupânul Necula Zlătaru până în Albu Aprodu sin Dobrea hoțul, în fața prăvăliilor, însă să știe stânjani 17, palme 3 și la mijlocul pră[vă]liilor stînjini 16 pl. pân în Pascul crăciumariul, și iaste și peatră și iar amu mai tras în capul prăvăliilor de spre Necula Zlătariul pân în Donosie logof[ătul], stânjini 14 pl. Și o am vândut de a mea bună vo[ie] cu știr[ea] tuturor vecinilor și den sus și den jos, dreptu bani gata ug. (?) 486, pl. 3, ca să-i fie lui moșie ohabnică în veci, lui și coconilor lui căți Dumneze[u] i va dărui. Și la această tocmeala noastră întîmplatu-s'a mulți oameni buni și boiari și neguțători și preoți, care-și vor pune mai jos pecețile și iscăliturile mai jos. Și pentru mai adevărată credință mi-am pus și eu mai jos pecetea și iscălitura ca să crează. Și am scris eu Drăghici Logo[făt], București, pis Dichem. dni, 6 l[eat] 7178.

Iar o prăvălie ce are Radoslav între ale mele n'are în curte nimic treb[ă], ci numai are cătu-i ține prăvălie.

Eu Stan Ti[ni]chigiul.

Dumitru Ciaș.

Eu Rada.

Eu Dumitru Paspala.

Radeș Șatrar.

Stan Tiliși.

Dragotă județ.

Rad[u]l Tabac[ar].

Eu Antonie vătaf za șatrari.

Bogdan crăitor.

Părvul Șatrariul.

Bibl. Acad. Rom., pachetul CLXIII, documentul no. 20.

XVII.

† Adec[ă] eu Manolachi și cu frate-mieu Pană sinú Iorgăi Cojocariu dă la Izvorani dat-am zapisul nostru ca să fie dă bună credință la mâna dumnealui jupânului Bulan, neguțătoriu, cum să știe că am tocmit locul nostru dă aici, dăn București, și cu pivnița drept bani gata tl. 120, care loc este pre lângă Ghidul și pre lângă Anastasie Babulae, însă care l-au cumpărat frate-său, Tudori, iar de la tată-mieu. Și am luat acești bani toți în mâna noastră. Și așa ne este tocmeala: pân la Svet. Dimitrie dă vom putea da acești bani, care scriu mai sus: tl. 120, să ne ținem locul, iar, de nu vom da banii la zi, să fie dumnealui locul stătător, pentru că așa ne-am tocmit, dă a noastră bună voe. Și la această tocmeală au fost boieri și neguțători cari vor iscăli mai jos. Și pentru credință am scris eu Manolachi, și am iscălit noi frații amândoi. Fv. 10, lt. 7188.

Și am pus zălog trei zapise vechi (adăogat). Az Manolachi sinu Iorgăi. Pană sinu Iorga. Ianachi Vist., mărturie. *Κωσταντίνος Μάνουλος, μάγιστρος*. [Costea] Ghidul, mărturie.

Arhivele Statului, *Stavropoleos*, pachetul 12, documentul no. 21.

XVIII.

Adecă eu Grăjdan Pitariul, feciorul Chircii Spăt[ar] den Preajba, scris-am acestu zăpis al meu ca să fie de mare mărturie și de bună credință la cinstită mână Mării Sale Doamnei Marii, a Mării Sale Domnului nostru Io Șerban Cantacuzino Basarab Voevod, cum să știe că i-am vândut Mării Sale locu de șapte prăvălii și pivnița de lemn, care le-am cumpărat și eu de la Radul Musteață den Cărtojani ot sud Vlașca, fratele lui Stan Ti[ni]chigiul den București, feciorii Danciului, care locu de prăvălie iaste pre lângă locul Stănilavei, fata lui Stan Ti[ni]chigiul, și merge în latu pân în prăvăliile lui Ion Croitorul, ce iaste pre ulița de la scaunele de carne, dreptu poartă cea de lemn a mănăstirii lui Stih Gheorghie, și se-au tras acestu locu de s'au măsuratu, și s'au aflatu de spre uliță în față în lat stj. 12 pl. și dosul prăvăliilor în capul locului stj. 11, iar în lungu se-au aflatu locu de 5 prăvălii, totu cite de sj. 12, iară locu de 2 prăvălii se-au aflat mai scurtu în lungu de stâneni 7. Și acestu locu de prăvălie câte scriu mai sus l-am vândut Mării Sale de a mea bună voe în prețu dreptu bani gata, tl. 130.

Și i-am dat Mării Sale și zăpisile Radului Mustații amândoa; iară Măria Sa încă mi-au dat toți banii gata pe deplin în mîna mea câți scriu mai sus. Și l-au dat Măria Sa locul cu prăvăliile și l-au închinatu la sfânta biserică a Mării Sale, unde iaste hramul Cestnoe Văvedenie Presveatoî Bogorodiți, ce iaste în mahalaoa ce zice la Biserica Doamnei, pentru ca să-i fie Mării Sale veačnică și netrecută pomenire. Și la aceasta tocmeală au fostu mulți boiari mărturii care-și vor iscăli numele lor den jos. Și eu pentru mai adevărată credință am iscălitu cu mîna mea și am pecetluit, ca să să crează. Și am scris eu, Radulu Șufariulu v mța Mai 11 d., leat 7192.

Eu Grăjdan Pitariu,

Eu Prodan Abagiul, mărturie,

† *Νικόλας Κονοιμιζής, μάρτυρας.*

Δούκας πρόην στάροστας, μάρτυρας.

Az Dionisie, mărturie,

Eu Ion croitorul, vecinul, mărturie.

Ghinea biv staroste, mărturie.

Bibl. Acad. Rom., pachetul CLXIII, documentul no. 23.

XIX.

† Adecă eu Tudora, fata lui Dobre, vară premare Radului den Cărtojani, împreună cu nepoată-mea Stănilava, nepoata Radului de văr premare, fata lui Stan Cojocariul de București, scris-am acestu zăpis al nostru ca să fie de mare mărturie și de bună credință la cinstită mîna a Mării Sale Doamnei Marii a Mării Sale Domnului nostru Io Șerban Cantacuzino Basarabă Voevod cum să știe că, rămânându-mi mie Dobrei de la văruiem Radul și unchiu nepoată-mea, Stănilavei, loc de patru prăvălii aci, în București, care iaste pre lângă prăvăliile Neculii Zlătariul și merge

până în locul lui Grajdan Pitariul și iaste drept poarta cea de lemn a mănăstirii lui Stiih Gheorghie pre ulița ce merge la scaunele de carne, care loc de prăvălii se-a măsurat și se-a aflat în față de spre uliță stînjenî 6 pl., și dosu la cela căpătiiu al locului stânjenî 5, și lungu stînjenî 9. Acesta noi de a noastră bună voie l-am vândut Mării Sale în preț dreptu bani gata tl. 60 și aciști bani toți pre deplin și gata ni i-a dat Măria Sa în mîna noastră, și noi încă am dat Mării Sale zapisul văru-mieu, unchiu nepoată-mea Stănilavei, și acestu zapis al nostru, ca să-i fie Mării Sale acistu locu de patru prăvălii precum scrie mai sus, de moșie și stătătoriu. Iar încă și Măria Sa l-au închinat și l-au dat la svânta bisearică a Mării Sale, unde iaste hramul Cestnoe Văvedenie Presveatiți Bogorodi, carea o au făcut Măria Sa aici în București, în mahalaoa ce să zice la Bisearica Doamnei, pentru ca să fie Mării Sale veačnică și netrecută pomenire. Și la tomeala aceasta au fost mulți boiari mărturie carii-ș vor iscăli numele lor den jos. Și noi pentru mai adevărată credința ne-am pus numele și am pecetluit ca să să crează. Și am scris eu Radul Șufariul v[ă] m[ă] Mai 12 d., v[leat] 7192.

Eu Tudora fata lui Dobre. *Γερωνικόλας Κοῦμτζής, μάρτηρας*, Eu Stanislava. Eu Prodan Abagiul. Ghinea biv staroste, marturie. Grăjdan Pit[ar], mart[or]. *Δούκας πρόην στάροστας μάρτηρας*. Az Dionisie, martor. Dumitrașco Cluce[r] Rătescul, mart.

Bibl. Acad. Rom., pachetul CLXIII, documentul no. 24.

XX.

Hrisovul răposatului Constandin Basarab Vvd, pentru scuteală.

Cu mila lui Dumnezeu Io Constantin Basarab Vvd. și Domn a toată Țara-Rumânească dat-am Domniia Mea această carte a Domnii Mele tuturor preoților și diiaconilor, anume: popa Baldovin cliseriul i popa Nica i popa Fota i pop[a] Dumitrașco i Bunea diiaconul i Fota diiaconul i Milea diaconul i Corman dascălul i Stoica dascălul, Vasilie dascălul i Mihul grămăticul i Bunea grămăticul i Radul grămăticul i Bogdan grămăticul i Mihai grămăticul i Șarban pevețul, Mateiu grămăticul, Ion. de l[ă] sfinta biserică din clirosul Domnii Mele de aci, din Curtea Domnii Mele, din București, unde este hramul Buna Vestire de D[um]nezeu Născătoarea pururea Fecioara Mariia, ca să le fie casele lor și toate bucatele lor în pace și slobode de bir mărunț de țară și de taleri de miere și de ciară, de găleată cu fân, de dijmă, de stupi și de rîmători, de oerit, de vinărici, de haraciu, de seama cea mare și a doa și a treia, de zaherele, de car de oaste, de birul oștii, de birul cailor, de birul lefilor, de rumtorile și sataralile care se pun pre siliști, de rînduiala vacilor și a oilor, de schimbul banilor, de galbeni de fum, de pivniți și de cămănărie din bucatele lor, de vamă domnească, de împrumutu, de podvoade, de mertice, de conace, de cai de olac și de toate alte dăjdii și mîncături, câte vor eși de l[ă] Vistieria Domnii Mele preste anu, în țară, de niciunile val sau băntuială să nu aibă. Pentru că m'am milostivit Domniia Mea de i-am ertat de toate cu scrie mai sus, ca să să odihnească în zilele

vieții Domnii Mele cu bună pace, precum au fost ertați preoții și diaconii și grămăticii de la această sfântă biserică și de alți Domni bătrâni mai dinainte vreme, precum am văzut Domnia Mea și cărți de ertăciune de la alți Domni care au fost înaintea Domnii Mele. Așisderea am ertat și Domnia Mea, ca să poată fi de treaba și slujba sfintii biserici în zi și în noapte neconținut. Și să roage pre Dumnezeu pentru Domnia Mea și pentru creștinătate și să aibă a pomeni la sfânta și dumnezeiasca liturghie pre Domnia Mea și pre răposații părinții Domnii Mele și pre ceilalți, pre toți cei pristăviți Domni mai dinainte vreme.

Drept aceia poroncesc Domnia Mea și ție, județ de aici din orașul Domnii Mele, din București, și vooă, tuturor slugilor Domnii Mele, vericare cu ce slujbă și orânduială veți umbla, veri aici în târg, veri la țară, de vreme ce veți vedea această carte a Domnii Mele, iar voi foarte să vă feriți și în pace să lăsați casele și toate bucatele preoților și diaconilor și dascălilor și tuturor grămăticilor căți sunt mai sus scriși: niminea de nimic să nu să ispitească a face vre-un val, măcar veri de ce, că bine să știe că acel om mare scîrbă și nevoe va petrece de către Domnia Mea.

Așisderea și în urma Domnii Noastre pe carele îl va alege D[o]mnul Dumnezeu a fi Domn și biruitor acestui cinstit Scaun al Țării-Rumânești, rogu-l cu numele D[o]mnului și Mîntuitorului nostru Is. Hs., ce este în Troiță slăvit, să aibă a cinsti și a înnoi și a întări această carte a Domnii Noastre pre tocmeală, cum scrie mai sus, pre acela Dumnezeu să-l cinstească și să-l miluiască întru Domnia lui, și la cel[ă]lalt veac să să afle judecata lui cu dreptii înaintea lui D[u]mnezeu. Iar care nu va înnoi, nici va întări, ci va călca și va strica această milă și ertăciune a Domnii Noastre, acela să fie supt blestem și anatema și afurisit de 318 sfinți Părinți de l[a] săborul Nicheii, să aibă parte cu Iuda și cu afurisitul Ariia la un loc, aminu. Încă și mărturii am pus Domnia Mea: Vintilă Vel Ban Cralevschi, Ghinea Vel Dvornic-Vel Logofăt, Iordache Cantacozino Vel Spătar, Cărstea Vel Vist., Alexandru Vel Clucer, Barbul Urdăreanu Vel Pah., Dumitrașco Vel Pit., Costandin Știrbeiu Vel Sluger, și ispravnic Bunea Grădișteanu V. Log. Și am scris eu, Tudosie sin Tudor Olănescul, în orașul Bucureștilor, Ghenar 31, l. 7197.

Bibl. Ac. Rom., ms. 907, fol. 36 v°—7.

XXI.

Cartea Mării Sale răp[osa]tului Grigorie Ghica Vvd. pentru vinăriciu. Cu mila lui Dumnezeu Io Grigorie Ghica Vvd. și Domn dat-am Domnia Mea această carte a Domnii Mele preoților și diaconilor i căntăreților i grămăticilor de l[a] bisericile din Curtea Domnească, de aci, din București, ca să fie volnici cu cartea aceasta a Domnii Mele să orînduiască oamenii lor, ca să aibă a umbla împreună cu vinăricerii domnești, să scrie tot vinăriciul din dealurile ot Prund i Curmătura, după obicei, însă din popoarele de la acei ce au a da vinăriciul la preoții domnești: precum au dat și anțărtii să.

dea și estimp. Însă vinăricerii domnești să vinăricească împreună cu preoții în dealurile bisericilor domnești, după mijlocul ce s'au găsit, să să măsoare buțile cu cot petcetluit, după cum coprinde în cărțile Domnii Mele ce le-am dat în mâna vinăricerilor, ca să urmeze la toate după poronca Domnii Mele. Și dintr'aceste obișnuite dealuri ale preoților să-și strângă preoții vinăriciul după hrisov, adecă să ia de vadră po bani trei, iar vinăricerii po bani unul. Așijderea și din poclon de nume să ia preoții po bani treizeci, iar ce va mai prisosi mai mult, să fie al vinăricerilor. Iar, pentru părpărul la dealurile unde au vinărici preoții bisericilor domnești, vinăricerii să nu se amestece, ci să-și ia preoții după obicei. Pentru că m'am milostivit Domniia Mea de le-am dat această obicinuită milă ce-au avut. Drept aceia să-și strângă banii vinăriciului i ai părpărului după obicei. Într'alt chip să nu fie, că așa este poronca Domnii Mele. Sept. 5, l. 7257.

Ibid., ms. 307, fol. 44.

XXII.

Adică eu Dumitru, ginerile călugăriții Salomii, împreună cu soția mia, anume Ilinca, fata călugăriții, dat-am acest al meu zapis la mâna părintelui egumenului de la Rad[u]-Vod[ă], precum să să știe că, această călugăriță Salomia [avind] casă pe loc[u] mănăstirii Radului-Vodă, lângă Stelea, și, cât au trăit călugărița de au slujit besericii, n'au dat chiria locului, i-au fost ertată, pentru că slujia la beserică, iar, după moartea ei, rămânind soră-sa Ilinca împreună cu mine și cu soția mea, Ilinca, într'această casă, deci, nevrind părintele egumen dela Radul-Vodă să ne lase fără de chirie după moartea călugăriții, eu, Dumitru, m'am tocmit cu Sfinția Sa ca să mă lase să șazu în casă și să dau chirie de an câte tl. unul. Și pentru credință m'am iscălit mai jos și eu și nevasta mea și sora călugăriții, ca să crez[ă]. Apr. 23, l. 7259. Eu Dumitru platnic, Eu Ilinca, soția lui Dumitru plat. Eu Ilinca, sora călugăriții, plat.

Arhivele Statului, *Radu-Vodă*, pachetul 58, documentul no. 11.

XXIII.

Cartea Mării Sale Scarlat Ghica Vvd, pentru vinărici.

Cu mila lui D[u]mnezeu Io Scarlat Grigorie Ghica Vvd. și Domn a toată Țara-Rumânească dat-am Domniia Mea această carte a Domnii Mele Molitvei Sale preotului popei Teodosie eclisiarhul i preoților de l[a] bisericile domnești de jos i de sus, ca să aibă volnicie printr'această carte a Domnii Mele să scrie și să ia vinăriciul din dealul Bucureștii și din alte dealuri din jud. Ilfov i din Vlașca, ce au luat și pînă acum, adică: Copăcenii, Prundul i Curmătura, și grădinile din București, din zece vedre, o vadră. Și vadra de vinăriciu să o plătească cei cu viile cu câte bani 40, după obicei, și poclonul să ia din zece vedre în sus păste un ban dă vadră pînă la cel ce va face vedre 120, iar de acolo în sus, cât de mult vin de va face, să

dea numai po tl. 1 de nume, împreună și cu pârparul, după cum au avut de luat, cu hrisovul altor Domni, milă. Care le-am întărit și cu hrisovul Domnii Mele, iar vinăricerii domnești nimic să nu să amestece, ci numai preoții să aibă a lua această milă, și nimeni înpotrivă să nu stea, că așa este porunca Domnii Mele. Avg. 21, 1760.

Ibid., fol. 56.

XXIV.

† Dat-am zăpăsul nostru dumisale chir Hagi-Dimitrachi Papazoglu precum să știe că, avîndu noi un locu cu pivniță de piatră aici în București, în mah. Sfeti Gheorghe Vechiu, care loc este cumpărat de răposatul întru fericire părintele nostru de la Ilinca Cioranca i de la feciorii ei, la leat 7256, Iul. 13, precum arată zăpăsul cumpărătorii, în care să coprinde și măsurile stăngenilor, atît în lungu pe ulița cea mare până în ulița Sarafilor, și pe ulița Sarafilor până în locul Radului-Vodă, căt și latul în toate părțile, care acest locu căzând în partia noastră la împărțeala ce s'au făcut casii, l-am facutu și noi schimbu și l-am dat dumisali Hagi-Dimitrache întocma după coprinderea zăpăsului celui vechiu, dându-ne numitu Hagi doao locuri ce le are de cumpărat aici, în mah[alaoa] lui Șerban-Vodă, care să hotărască cu locul nostru ce-l avem luat de l[a] dumnealui Pantazi Serezli biv Vel Sluger, însă unul de la Anița Cercheaza i altul de la dumnealui Pantazi Serezli, a căror cumpărătoare i cheltuială cu vornicei la trasul locurilor au coprins tl. 1701, 30, socotindu-să și cele ce au lucrat Hagiul de cînd au luat locurile cu cele ce să văd i cu bolovani ce au bătut pe malul apei, și au făcut tl. 691,6. Am primit și toată gățirea ce o avea Hagiul, însă cherestea, var, cărămidă, nisip după catastih[ul] cumpărătorii, drept tl. 4305,24. I-am fostu și dator Hagiului prin zăpăsul nostru tl. 802,60, capete, cu dobînda lor. Toate acestea fac tl. 7.500, adică șapte mii cinci sute. Pentru care am primit noi aceste locuri ale Hagiului cu toate căte mai sus să coprinde și cu zăpăsile locurilor, și noi asemenea am dat dumisale Hagiului acel locu ce mai sus arătăm, cu pivnița din piatră, drept această sumă de tl. 7.500, adică șapte mii cinci sute, care să și-l stăpînească cu bună pace de către noi și de către tot neamul nostru, după zăpăsul vechiu cel ce s'au dat, fiindcă într'acestaș chip ne-am învoit. Și spre încredințare ne-am iscălit, puindu-ne și pecetea, pohtind și pe alți frați boiari a să iscăli mărturii, ca să să crează. 1784, Mart. 3. Nicolae Bas[a]rab Brăncoveanu] Vel Vist. adeverez. Ianache Văcărescu Vel Spătar, martur Bălă[sa]che Vel Logofăt mărturie, Scarlat Greceanu, ispravnic, martur, și alți.

Bibl. Acad. Rom., pachetul CLXXVI.

XXV.

Copie scoasă asemenea scrisă din cuvânt în cuvânt după însuși cel adevărat hrisov.

[Mi]lostiiu bojiu Io Mihail Costand[in] Suțul Vvd, i g[os]podar pisah g[ospodst]va/mi. Așzămînturile și întocmirile cele cu cale și cu dreaptă

orânduială făcute la orice pricină, aceloră, ca niște bune și drepte ce sânt primite lui Dumnezeu și pravililor, să cuvine lor mai bună adevărire și întărire de către Domnii și oblăduitorii ce li s'au încredințat de la Dumnezeu stăpânirea de țări și de noroade, ca nu cumvaș, după vremi strămutându-se și căzând din orânduiala lor cea bună, să rămie în strămbătate. Cu cât mai vărtos cele ce sânt spre folosul și ajutorul sfintelor și dumnezeștilor lăcașuri, unde neîncetat să proslăvește numele marelui Dumnezeu și de unde toți așteaptă mila și ajutorul, datori sântem a le întări ca să păzească nestrămutat.

Drept aceia dar, fiindcă Hagi-Dimitrache Papazoglu prin jalbă dă rugăciune au arătat Domnii Mele cum că, zidind aici, în orașul Domnii Mele. București, pe locul său ce-l are luat cu schimb de la dumnealui cinstit și credincios boerul Domnii Mele Nicolae Brâncoveanu biv Vel Vistier, împotriva bisericii vechi a Sfântului marelui mucenic Gheorghie purtătorul de biruință, un han cu cheltuială din însuși a lui străsoare și cu toate cele din împrejur trebuincioase, acestu han, înpreună cu moșia sa ce are cumpărată în județul Ilfovului, care să numește Bălăceștii Suleștii, stâneni domnești: patru sute cincizeci, ca niște drepte ipostatică ale sale, le-au hotărît a rămănea în urmă dupe petrecania vieții lui la fratele său Fotie Papazoglu, și la nepotul lui, Diamandi Fotiu, să le stăpânească, ca niște clironomi ai lui, ei și moștenitorii lor, fără de a nu avea însă voie nici să le zălojască, nici să le vândă, spre a nu intra la streine obraze, și cine va îndrăzni să cumpere ori să primească amanet și să dea bani pentru acest han sau pentru vre-o parte dintr'ale hanului, acela să piarză banii și simfonia lor să rămăe amari (?) și întru nimic socotită. Și din venitul hanului, adică din chirii, să fie ei datori numiții clironomi ca să dea pe tot anul la cea de la Patmos sfântă și dumnezească mănăstire a Sfântului slăvitului Apostol și Evanghelist Ioan Bogoslov câte tl. una sută, ca să facă în tot anul o denie de opște cu liturghie și pomenire la ziua hramului sfântului marelui mucenic izvorătorul de mirodosiie, cu masă de opște părinților și celor de la învățătură ucenici a școlii de acolo, și pentru ca să să facă numitului Hagi și liturghie în toate săptămînele odată: adecă Sămbăta, la biserica sfintelor moaște acelu dintre sfinți părintelui nostru Hristodul. Iar la școala de acolo, a numitii mănăstiri Sfântului Ioan Bogoslov, să dea deosebit pe tot anul câte tl. două sute cincizeci, împărțindu-i la cinci sârguitori ucenici săraci câte tl. cincizeci spre ajutorul la silința și truda învățaturii și a procopseli lor. Așijderea să mai dea pe tot anul mănăstirii de călugări a Preasfânti Stăpânii noastre ce să numește Izvorul Vieții câte tl. cincizeci, din care să ia preotul liturgon câte tl. cinci, pentru a pomeni numele său și a neamului său, iar ceilalți să-i împarte maicilor călugărițe ce lăcuiesc într'ansa, analogon. Să mai trimită încă câte tl. zece care să să dea preoților de la Șfânta Peșteră și de la moaștele Sfântului Hristodul, ca să pomenească și aceștia. Care această toată sumă, ce să adună tl. patru sute zece, să aibă datorie netăgăduită mai sus numitul fratele său și cei după dânsul clironomi ca negreșit să trimiță pe fieșcare an la sfânta mănăstire a Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan Bogoslov

prin mâna celor ce să află la Țarigrad mai aleși cojocari, ce sânt epitropi la sfânta mănăstire Patmos și la școala de acolo, care acei epitropi au a-i trimite la sfânta și dumnezească mănăstire a evanghelistului Ioan și la școala de acolo, unde să să împartă cum mai sus rânduește. Și, pentru ca să să păzească această orânduială mai cu întemeere, pentru purtarea de grijă de a să trimite pe tot anul, au ales și de aici dintre neguțătorii cojocari, ce sânt cu hrisov domnesc și au rânduit și pe aceștia epitropi. Care epitropi de aici, pentru această afieromă, în vremea cea cuviincioasă să se ajungă cu cei de cinste neguțătorii cojocari din Țarigrad și epitropi ai numiții sfinteii mănăstiri și școală, având datorie și purtare de grijă, ca să trimiță pe tot anul aceste afieromata. Către aceasta îndatorește pă numiții clironomi și pe cei după vreme diadohi ai lor să se silească pentru numitele ipostatică adică: hanul și moșiia ca să le fie întregi și să le meremitească din venitul lor. Iar, de se va întâmpla, ferească Dumnezeu, din vre-o întâmplare din cele mari și fără de veste să o strice și să le sfărîme, datori să fie numiții clironomi a le lucra și a le întemeia la loc cu din veniturile lor ce ia de la dănele pe tot anul. Asupra căruia așezământ și hotărârea aceasta a sa ce au făcut numitul Hagiu ca un volnec și stăpân pe ale sale drepte ipostatică, din însuși cugetul său, nesilit de nimeni, facut-au cărțile de încredințare: una la mâna clironomului său Fotie Papazoglu și alta la numita sfântă mănăstire ot Patmos, iscălit cu însuși mâna și pecetea lui, în care au iscălit și au pecetluit și însuși frate-său, numitul Fotie Papazoglu, și alți negustorii vrednici credinții mărturie, care le-au arătat de le-am văzut înșine Domnia Mea cu l. acestui următor an 1785, Aprilie, coprinzătoare de toate acestea pe larg, adeverate fiind și de Preasfinția Sa, alesul de Dumnezeu părintele nostru, Mitropolitul țării, chirie Grigorie, și dă dumnealui cinstit și credincios boierul Domnii Mele Scarlat Grecianul Vel Logofăt de Țara-de-sus. Asupra căroră au cerut și domneștile noastre doă întăriri: una la mâinile clironomului său pentru buna stăpânire acestora cu urmarea așezământului ce-l îndatorește, și alta sfintii mănăstiri de la Patmos și școlii de acolo, pentru a primi acest pe tot anul nelipsit și după petrecania sa de la clironomii lui. Deci, știut fiind aceste ipostatica că cu bună stăpânire sânt drepte ale sale fără de nicio pricină și văzând Domnia Mea așezământul acesta al lui etision cu cale și cu bună orânduială făcută, păzind și a clironomilor lui dreptate și a sufletului său pomenire vecinică cu ajutorul ce au făcut către aceste sfinte și dumnezești lăcașuri, mai vartos la niște locuri cuviincioase și la o mănăstire și școală de aceasta ce este vrednică de ajutorul, unde nu se cheltuiește în zadar acel puțin sau mult, ci la trebuințe știute, vrednice de laudă și de pomenire, unde datori sântem cu toții pentru cea de opște procopseală a neamului nostru creștinesc ce ese de la acea școală, pentru aceia dar, ca un așezământ cu cale, care nu să împotrivese nici la pravilă, nici la hotărârea testamentului ce este pentru afieromata, nici la vre-un obicei al pământului, și care s'au făcut de față știut, l-am întărit și noi, spre a fi bine păzit întru toate, atât de către vericine alții, cât și de către însuși clironomii numitului Hagiu, care au fost unit la această și hotărâre și au iscălit din împreună, fără

de a nu putea în urmă a cerca niciun fel davat sau urmare împotriva, spre paguba și scăderea numitii mănăstiri și a școali. Și am dat acest domnescu nostru hrisov la mâinile numitului Hagiu, Dimitrache, și la mâinile lui Fotie Papazoglu, fratele și clironomul lui. Carele după moartea fratelui său să aibă a face zapt hanul și moșiia, întru desăvârșită stăpânirea lui să le ție și să le stăpânească în bună pace și nesupărat, fără de a nu să bântui cu niciun fel de cuvânt de către nimeni, atât el, cât și fii și clironomii lui, păzind însă întru toate șarturile și așezământurile câte să coprinde mai sus neclintite, dând pe tot anu această mai sus arătată sumă de etision întreg fără de nicio scădere, care etision, măcar și împărțindu-se stăpânirea hanului după vremi la mai multe mâini de moștenitori ai lor și prefăcându-se mănăstirea și școala de la Patmos, să n'aibă cu acea pricină vre-o scădere și pagubă de a fi ironata aceasta, ci din chirii să-și ia mănăstirea și școala această sumă de bani toată deplin, nici să poată clironomi cu vre-un fel de pricină, ori cu cuvânt că s'au stricat vre-o parte dintr'ale hanului și trebuie cheltuială la meremet, ori cu altfel de cuvânt, a scădea și a păgubi mănăstirea și școala din rânduita sumă de bani, ci totdeauna după vremi să se dea deplin. Care bani să aibă a se împărți întocmai după orânduiala și hotărârea numitului Hagiu, fără de nimic schimbare, fiind datori părinții de la numitele sfinte biserici să facă acele sfinte liturghii și slujbe întocmai precum au orânduit întru pomenirea sufletului său. Și, de vreme ce am văzut Domniia Mea această răvnă bună la mai sus numitul Hagiu către sfintele lui Dumnezeu lăcașuri, am binevoit dar și noi a ne împărtăși cu pomenire și cu facere de bine către ajutorul școalei numitei sfinte mănăstiri și, pă lângă orânduia sumă de bani a mai sus arătatului etision ce are a să da de către clironomii lui și venitul numitului han, afierosim și Domnia Mea fumăritul a toate prăvăliile numitului han acestuia, care este venit al cămărilor domnești. Să aibă a fi acel fumărit milă de la Domnia Mea la numita școală ot Patmos, fără de a să amesteca fumarii domnești întru nimic. Care fumărit în vreme strângându-se pe tot anul de vechilii și epitropii ai sfintei mănăstiri și ai școali ce sânt aici, să-l trimiță pe tot anul nestrămutat iarăși prin știrea celor dăn Țarigrad neguțatori cococari de cinste și epitropi; cum, și când s'ar întâmpla a muri vre unul din neguțatorii șezători într'acel han și dintr'al lui singur proeresiu și bună voia lui va lăsa în diata lui cevaș milă și ajutor la numita sfântă mănăstire și școală, să nu să oprească acea danie de către boerii epitropi ai cutii sau de către alții cu vre un fel de cuvânt, ci să se dea nepoprit și deplin pentru dreptatea care am zis mai sus, care acea școală și mănăstire a să ajuta de la toți, fiind iarăși opștesc folos al neamului creștinesc. Așijderea facem către numitu Hagiu i către clironomii lui harul și mila ca Hristea Gheorghiu, purtătorul de grijă al hanului acestuia, ce este neguțator venit acum din streinătate, fără de a nu avea vre-o pricină și dajdie, să fie apărat de toate dăjdiile și orânduiele Visterii și ale Cămării Domnii, Mele scutind și ale lui drepte bucate ce va avea: stupi f cămători de dijmărit, și vinul de vinărici, cum și o pivniță a numitului Hagiu din două pivnițe ale hanului să fie scutită de fumărit, de cămănarit, de vamă,

de vin domnesc, de ortul vătășesc și de toate obiceiurile pivnițelor, după cum și mai înainte au avut cartea Domnii Mele numitu Hagiul a scuti o pivniță; care această pivniță nu intră în fumăritul hanului ce l-am afierosit Domniia Mea. Asemenea să fie scutiți și doi hangii, doi dulgheri și doi zidari pentru trebuința și meremetul hanului acestuia; pe care aceștia să-i găsească streini fără de pricină de dajdie și fără de nume în Visteria Domnii Mele, și, cercetându-i dum-lui Vel Agă, și fiind cu adevărat streini, să le dea adevărinate la mâini, ca să ia de la Visteria Domnii Mele pecetluri domnești pe numele și chipul lor. Către aceasta, fiindcă numitul Hagiul Dimitrache Papazoglu 1 frate-său Fotie s'au aflat și să afle neguțatori de cinste și la locul lor, părinții lor neam de neguțatori mai aleși și mai dă cinste și ei, dă când să afle aici, în pământul țării, pururea au fost și sânt cu neguțatori ai capanului, au fost așezați prin cartea Domnii Sale, fratelui Nicolae-Vodă Caragea, dă la leat 1782, Septemvrie 2, cum și prin cartea Domnii Mele, de la Mart 25, 1784, la orânduiala boerilor dă neam, ne-am milostivit Domniia Mea asupra lor și le-am adevărat și le-am întărit orânduiala aceia ce au câștigat, și printr'acest hrisov, ca să fie știut cum că sânt așezați la orânduiala boerilor dă neam și ca să se păzească și lor privilegiu întocmai ca și celorlalți boeri de neam. Mai adăugându-le Domniia Mea și această milă ca, și în vremea când după trebuință să va întâmpla a să pune pe boeri și pe neamuri împrumuturi ori ajutorință sau alte verice, ei și atunci întru nimic să fie nesupărați. Cum și, dă se va întâmpla după vremi a eși peste hanuri zaherele, angarii sau alte cereri, acest han să fie apărat și nebântuit. Pentru care s'au dat și la numita sfântă mănăstire și la școala de la Patmos asemenea hrisov[u] Domnii Mele, care le-am adevărat cu însuși domneasca noastră iscălitură și pecete, și cu credința prea-iubiților Domnii Mele fii: Ioan V[oe]vod, Grigorie V[oe]voda, Alexandru V[oe]voda, marturi puind și pă dumnealor cinstiți și credincioși boeri cei mari ai Divanului Domnii Mele: pan Pană Filipescu Vel Ban, pan Dimitrașco Racoviță Vel Vornic de Țara-de-Sus, pan Ianachi Muruzi Vel Vornec de Țara-de-Jos, pan Scarlat Greceanu Vel Logof. de Țara-de-Sus, pan Manolache Crețulescu Vel Logof. de Țara-de-Jos, pan Grigorașco Balasache Vel Spătar, pan Ianache Văcărescu Vel Vistier, pan Grigorie Sudțu Vel Postel., pan Istrate Crețulescu Vel Clucer, pan Dumitrache Fălcoianul Vel Paharnic, pan Ștefan Văcărescu Vel Stolnic, pan Alexandru Manul Vel Comis, pan Iordache Palada Vel Sluger, pan Toma Călinescu Vel Pitar, și ispravnic pan Scarlat Greceanu Vel Logof. de Țara-de-sus, scriindu-se hrisovul acesta acum la leat 1785, Aprilie. Scarlat Greceanu Vel Logofăt.

Scrisă asemenea din cuvânt după hrisovul cel adevărat. Preda Logofăt.
Bibl. Acad. Rom., pachetul CLXXVI, documentul no. 2.

XXVI.

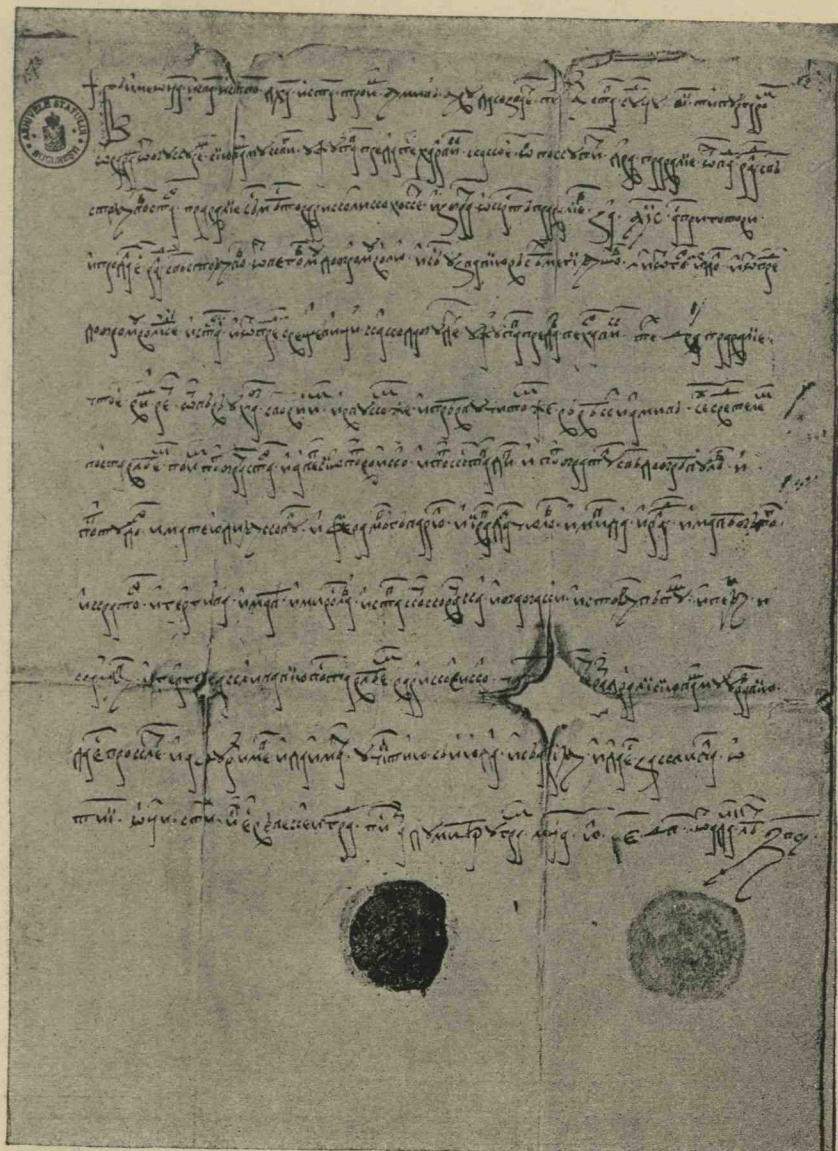
Din « Journal de voyage fait en 1834 et 1835 », al lui M. Cochelet.
... Entrant à Bucharest. C'était un dimanche et l'heure de la promenade. Il y avait une grande affluence de calèches viennoises, parcou-

rant dans tous les sens des rues très sales; les voitures étaient remplies de jeunes et jolies femmes, mises avec la dernière élégance, et d'après la mode parisienne, à laquelle, dans tous les pays du monde, les classes élevées de la société paient un large tribut. Ces dames étaient accompagnées d'une foule de jeunes Valaques aussi avec le costume fashionable européen. On aurait pu se croire dans une grande capitale de l'Europe, si le contraste du luxe et de la misère n'avait été trop choquant.

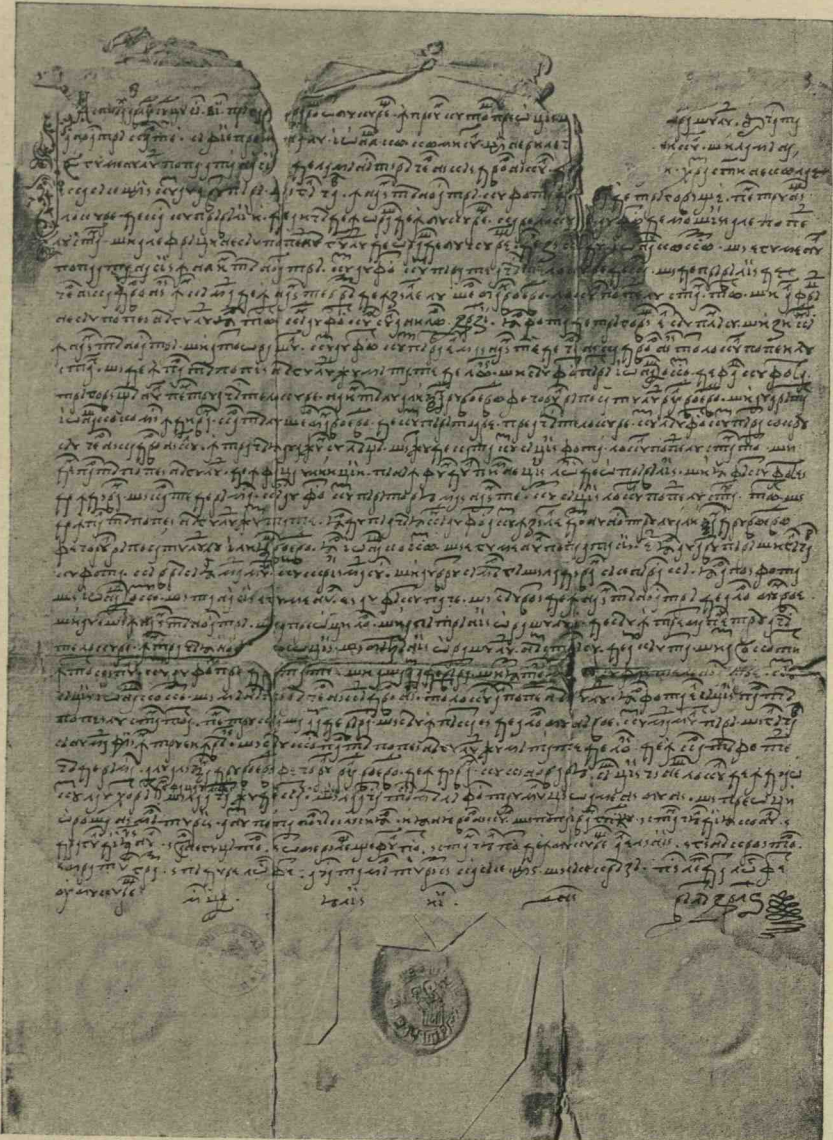
Après avoir parcouru quelques rues boueuses, mal pavées dans quelques endroits, plus mal planchées dans d'autres, où de forts rondins en bois mis en travers faisaient faire des soubresauts effroyables à ma voiture, j'arrivai à la maison consulaire de France. M. Alfred Mimaut, consul à Jassy, qui gérait le poste, m'y attendait, et m'y installa avec la plus grande obligeance. Un excellent dîner était préparé et fut servi à l'instant. Je me trouvai aussitôt entouré des doyens de cette famille française expatriée, qui était de près de cent personnes, et dont j'allais devenir le protecteur. Elle se composait principalement de jeunes gens instruits qui exerçaient la profession de gouverneurs des enfants des grands boyards, et de demoiselles, la plupart fort distinguées, qui étaient chargées dans les mêmes maisons de l'éducation des jeunes filles.

Bulletin de la Société de Géographie, seria a 2-a, XIX (1843), pp. 253—4.

Mărturie bucureșteană din 1578.

Mărturie bucureșteană din 1628.

Mitropolia.

11

1668

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

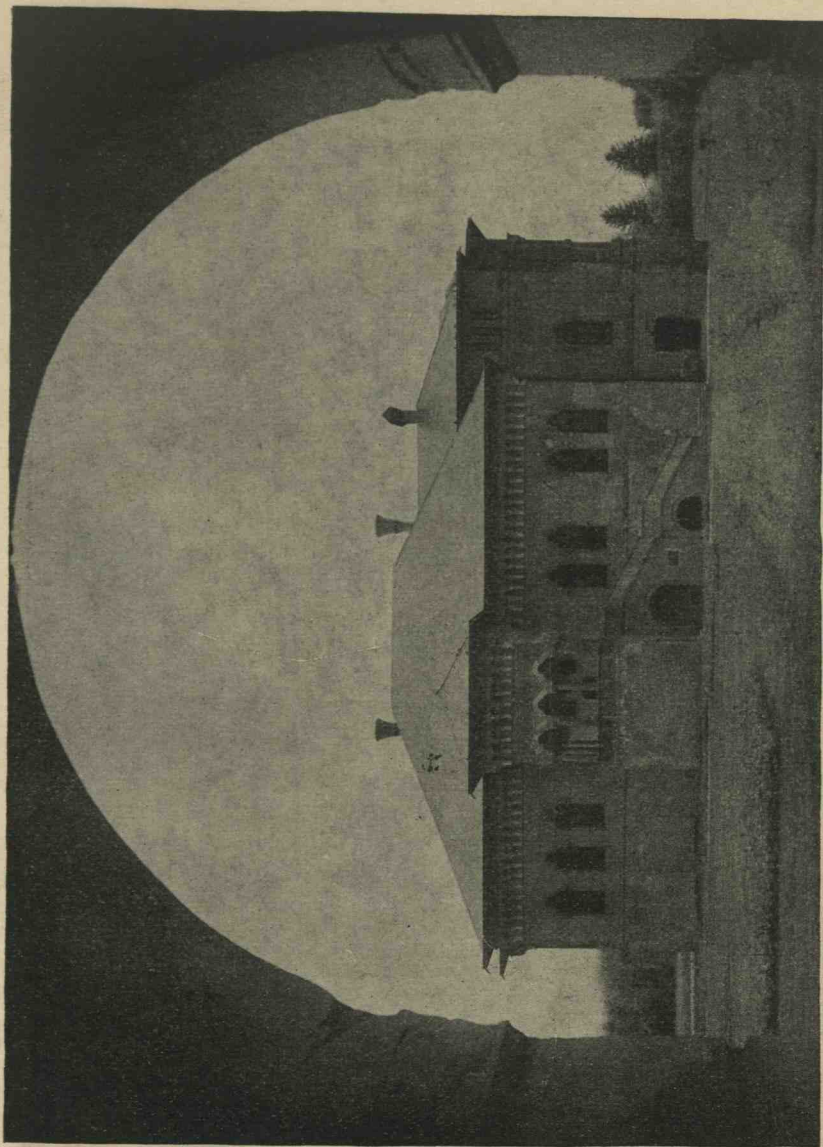
1000

Act din 1668.

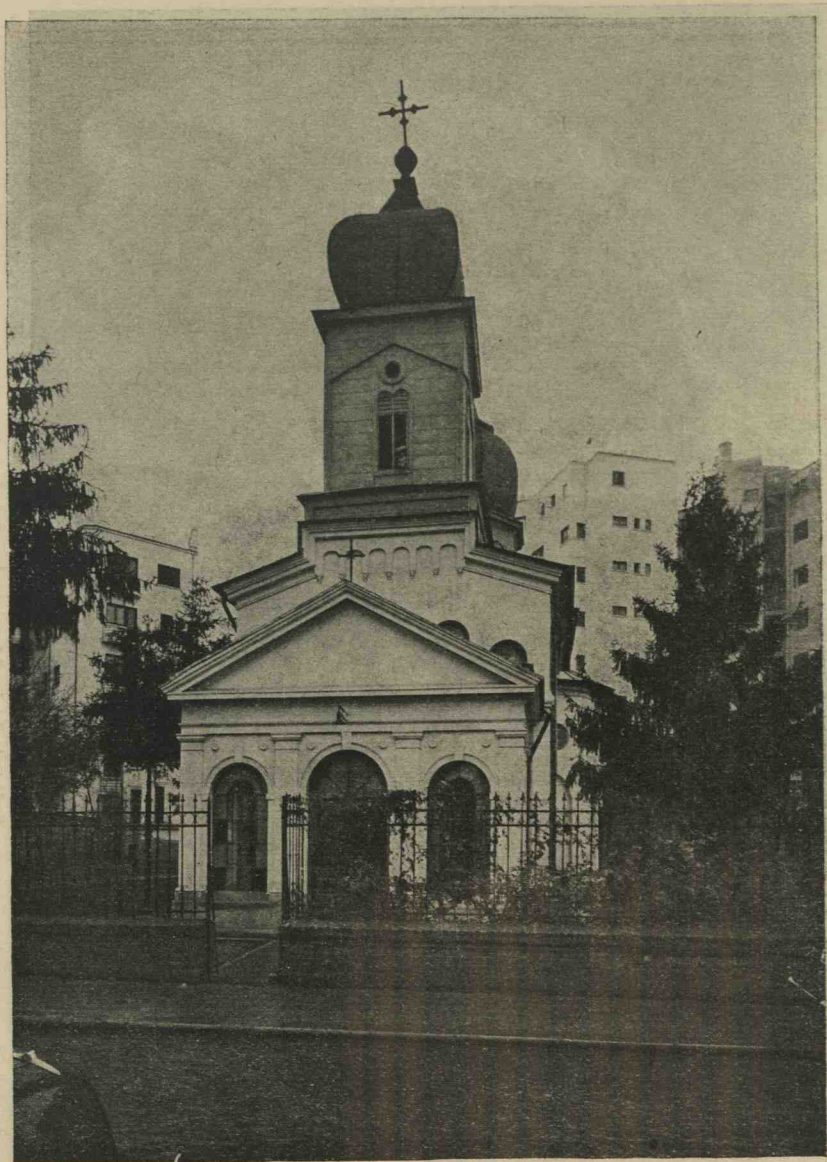

V. G. 11.037

Biserica Manea Brutaru.

Palatul de la Mogoșoaia al lui Brâncoveanu.

Biserica Oțetari.

Fundația Carol I.

Piața I. C. Brătianu.

Biserica Popa Nan.

Biserica Sf. Nicolae Vlădica.

Biserica de la Colintina.

Legatia Rusiei Imperiale.

Casa Cantacuzino-Moruzi.

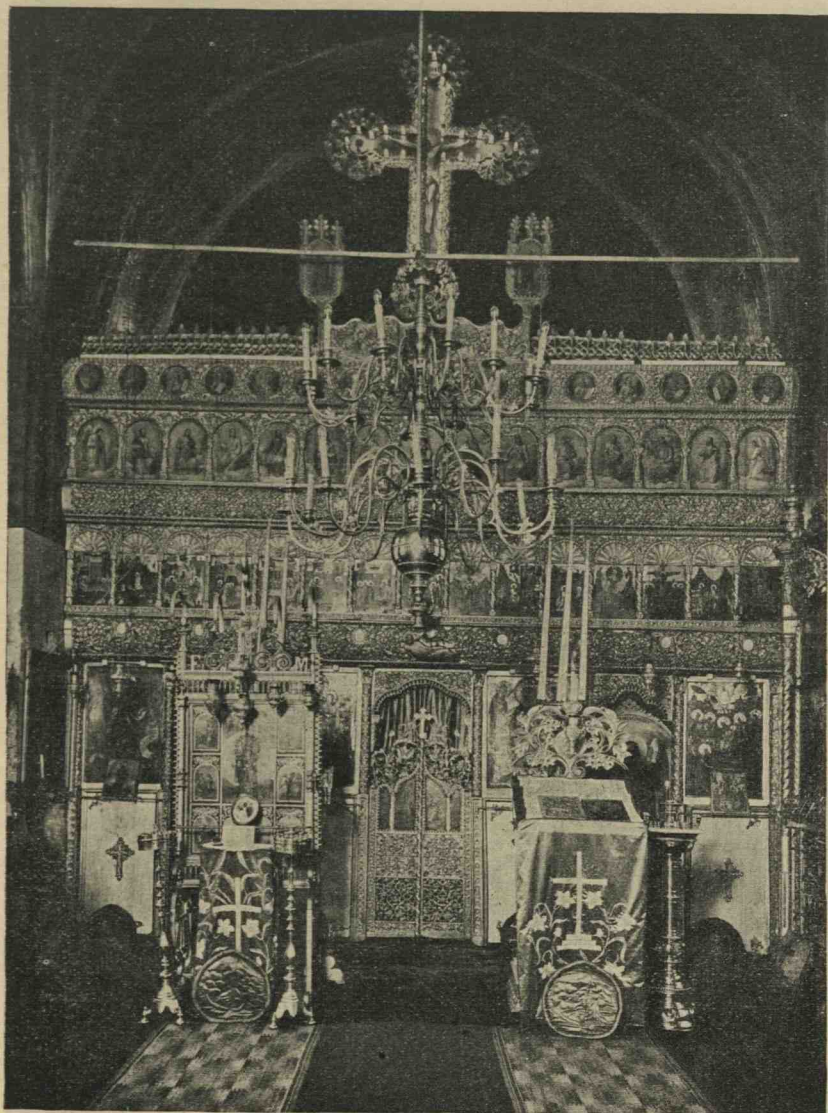
Biserica Schitu Măgureanu.

Biserica Staicu.

Biserica Răzvan.

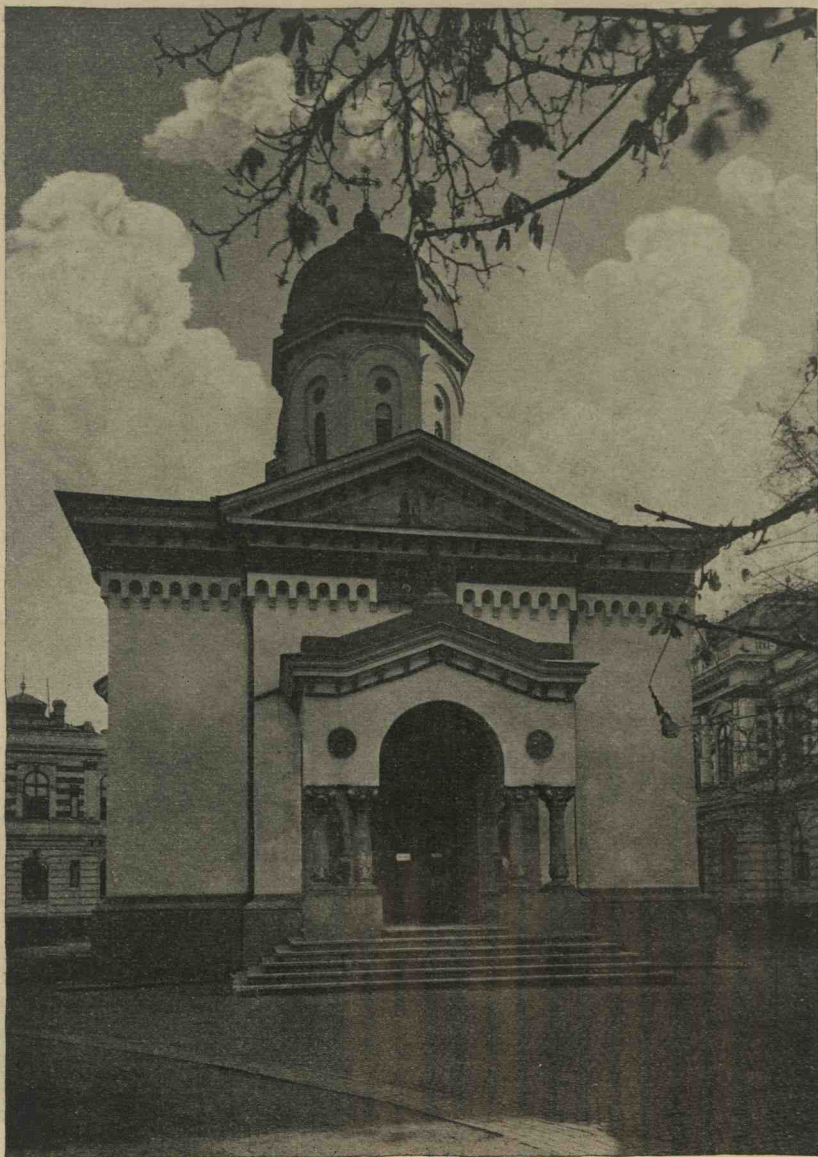
Biserica Răzvan (Tâmpla).

Biserica Spirea Nouă.

Palatul Ligii Culturale.

Biserica Sf. Vineri.

Biserica Sf. Voevozi.

Biserica Sf. Dumitru.

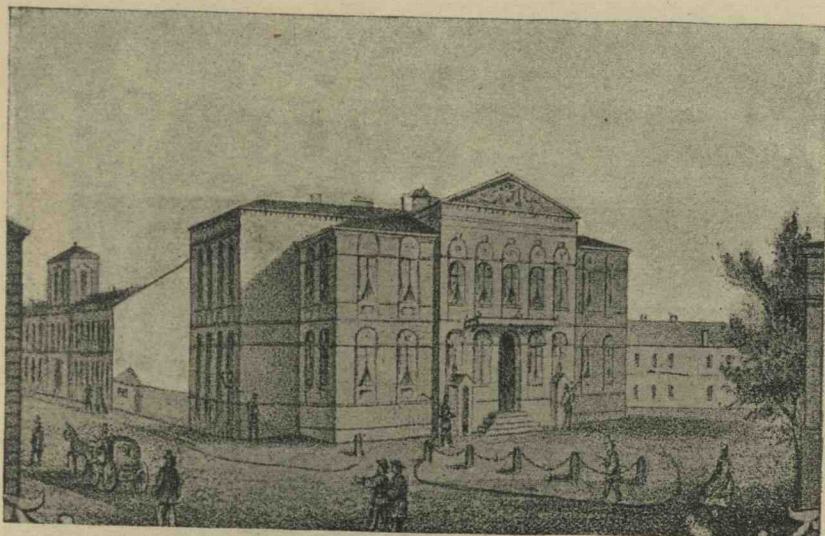
Hotel Boulevard.

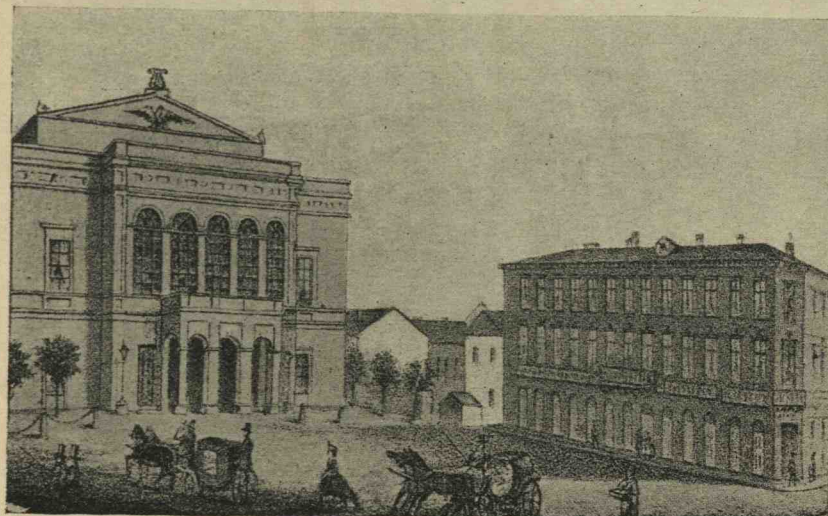
Hotel de France.

Biserica Visarion.

Palatul Domnesc la 1866 (fosta casă Goleșcu).

Teatrul Național pe la 1866.

Biserica Amzei.

Casa Știrbei.

Alexandru Moruzi primind pe sir Robert Ainslie, (1794).

Biserica Căramidarii-de-îos.

Museul de artă religioasă (Palatul Crețulescu).

Spitalul Colțea.

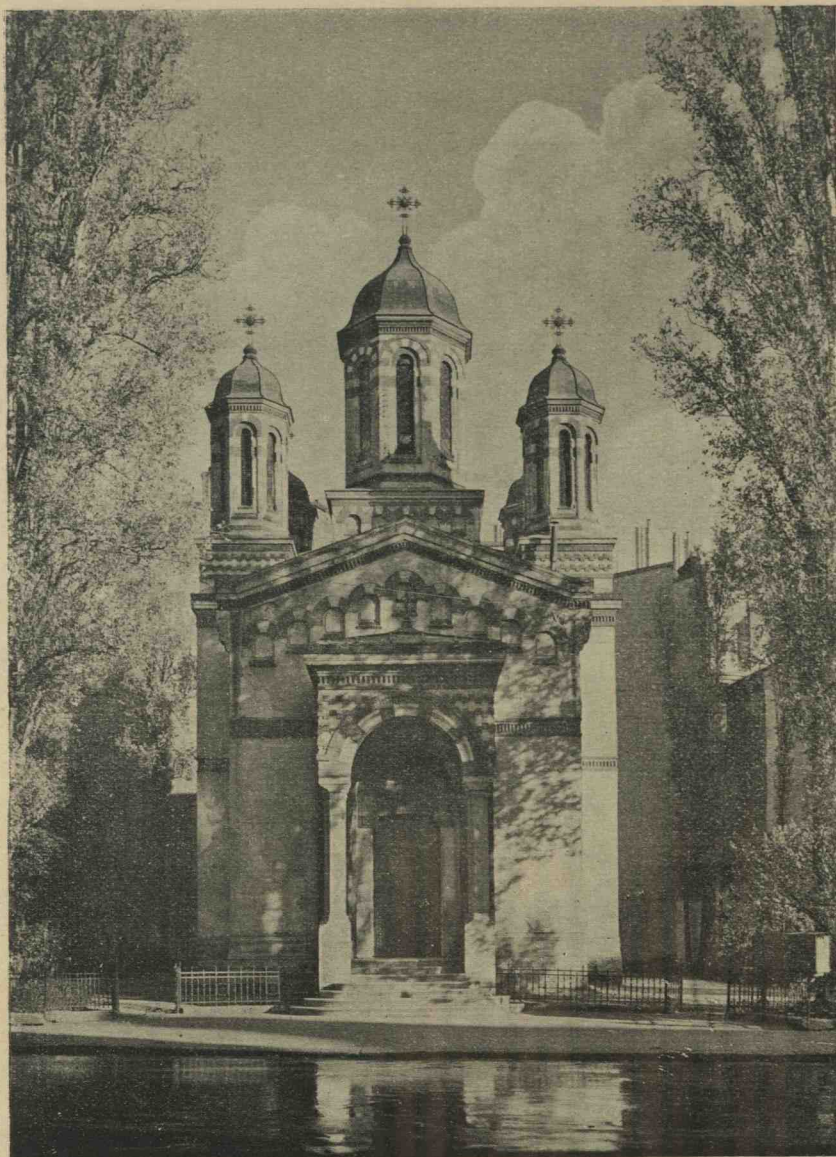
Biserica Sf. Ilie Gorgani.

Palatul Eforiei.

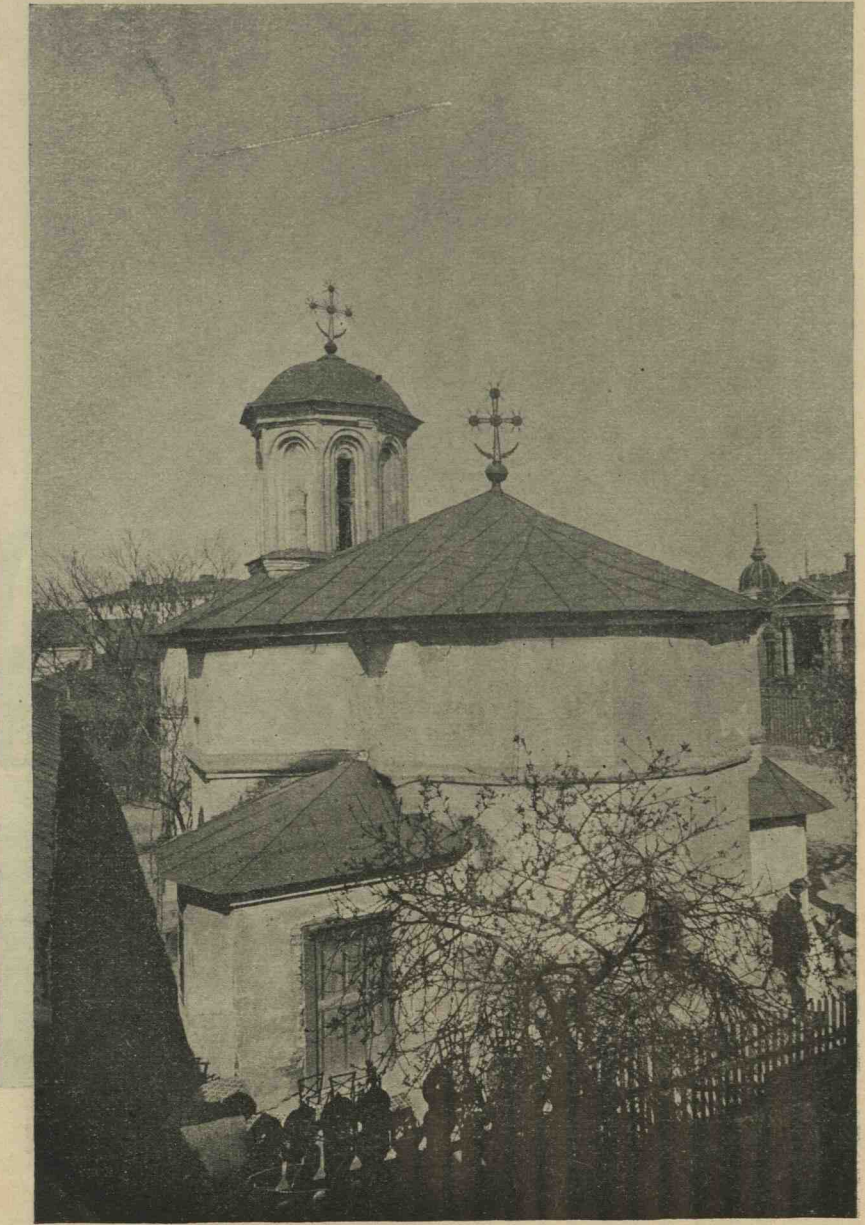
Palatul Justiției.

Biserica Zlătari (refăcută).

Biserica Zlătari (înainte de refacere).

Biserica Spirea Veche (dărîmată).

Biserica Spirea Veche (noua clădire).

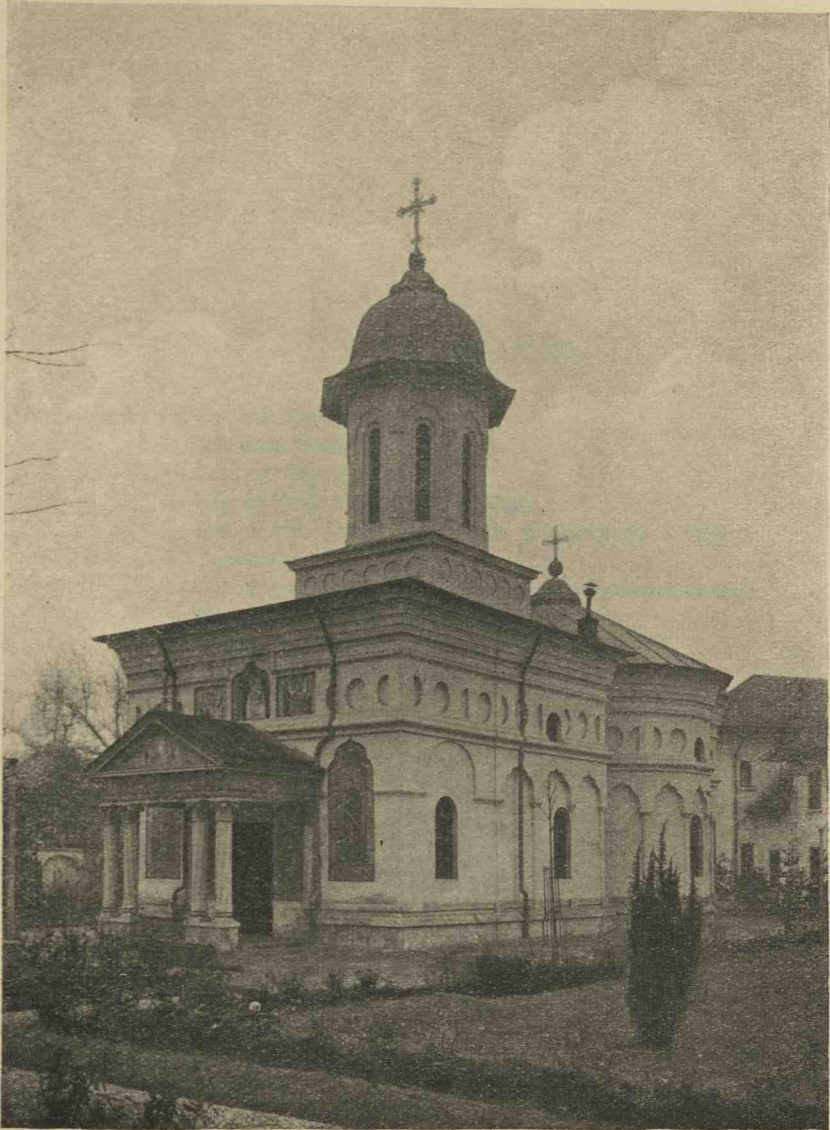
Terasa Oteteleşanu.

Biserica Udricani.

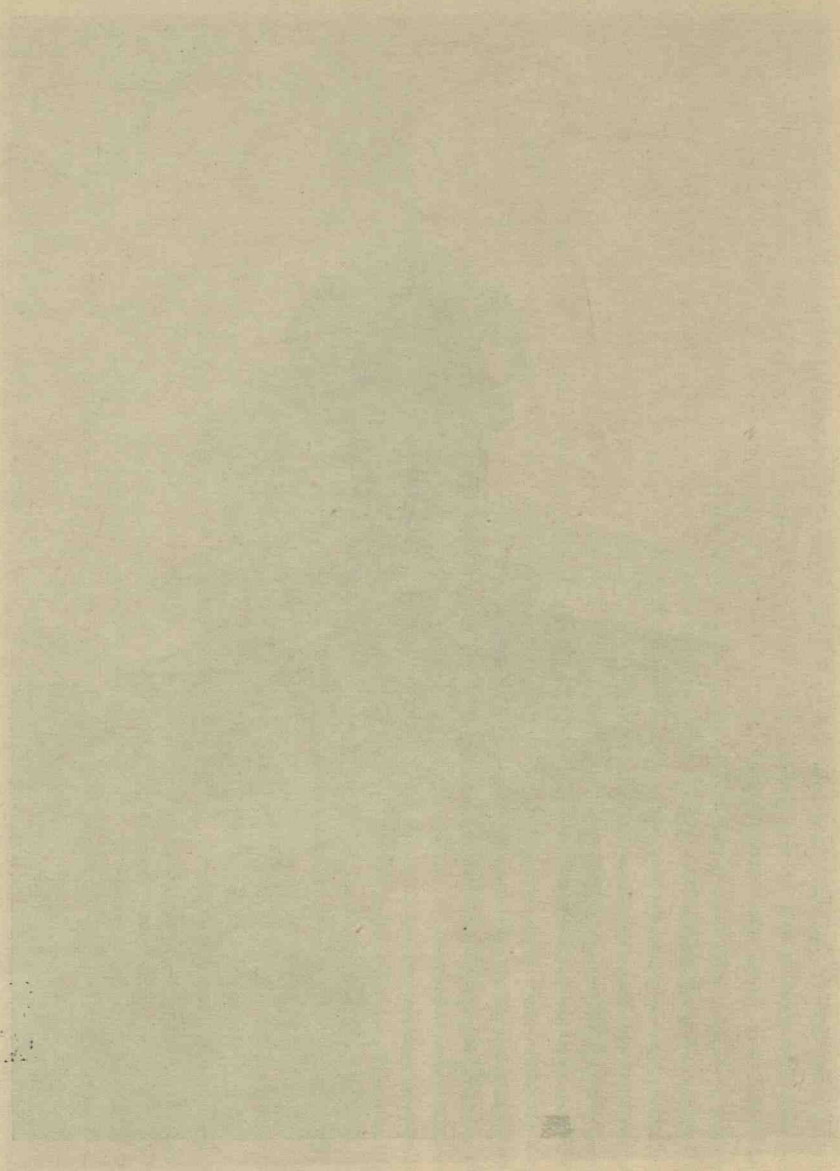
Biserica Batiște (restaurată).

Biserica Popa Soare.

1875

1875

TABLA DE MATERII

	Pag.
Introducere: Ce au fost Bucureștii	5
Cap. I. — Cele mai depărtate origini	17
Cap. II. — Cetatea Domnească	22
Cap. III. — Inceputurile orașului București	36
Cap. IV. — Bucureștii centru de negoț și reședință a Mitropolitului	69
Cap. V. — Curtea și orașul în luptă supt Constantin Brâncoveanu	104
Cap. VI. — Bucureștii de stil țarigrădean	123
Cap. VII. — Zorile occidentalismului în București	177
Cap. VIII. — Bucureștii romantismului frances	252
Cap. IX. — Bucureștii dominați de noua viață politică	295
Anexe	337
Apendice	359

2007
CHIFICAT

TABLE OF MATTER

1. Introduction 1

2. Chapter I - General Principles 15

3. Chapter II - General Principles 35

4. Chapter III - General Principles 55

5. Chapter IV - General Principles 75

6. Chapter V - General Principles 95

7. Chapter VI - General Principles 115

8. Chapter VII - General Principles 135

9. Chapter VIII - General Principles 155

10. Chapter IX - General Principles 175

11. Chapter X - General Principles 195

12. Chapter XI - General Principles 215

13. Chapter XII - General Principles 235

14. Chapter XIII - General Principles 255

15. Chapter XIV - General Principles 275

16. Chapter XV - General Principles 295

17. Chapter XVI - General Principles 315

18. Chapter XVII - General Principles 335

19. Chapter XVIII - General Principles 355

20. Chapter XIX - General Principles 375

21. Chapter XX - General Principles 395

22. Chapter XXI - General Principles 415

23. Chapter XXII - General Principles 435

24. Chapter XXIII - General Principles 455

25. Chapter XXIV - General Principles 475

26. Chapter XXV - General Principles 495

27. Chapter XXVI - General Principles 515

28. Chapter XXVII - General Principles 535

29. Chapter XXVIII - General Principles 555

30. Chapter XXIX - General Principles 575

31. Chapter XXX - General Principles 595

5005
LVA-114

MONITORUL OFICIAL ȘI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI, 1939